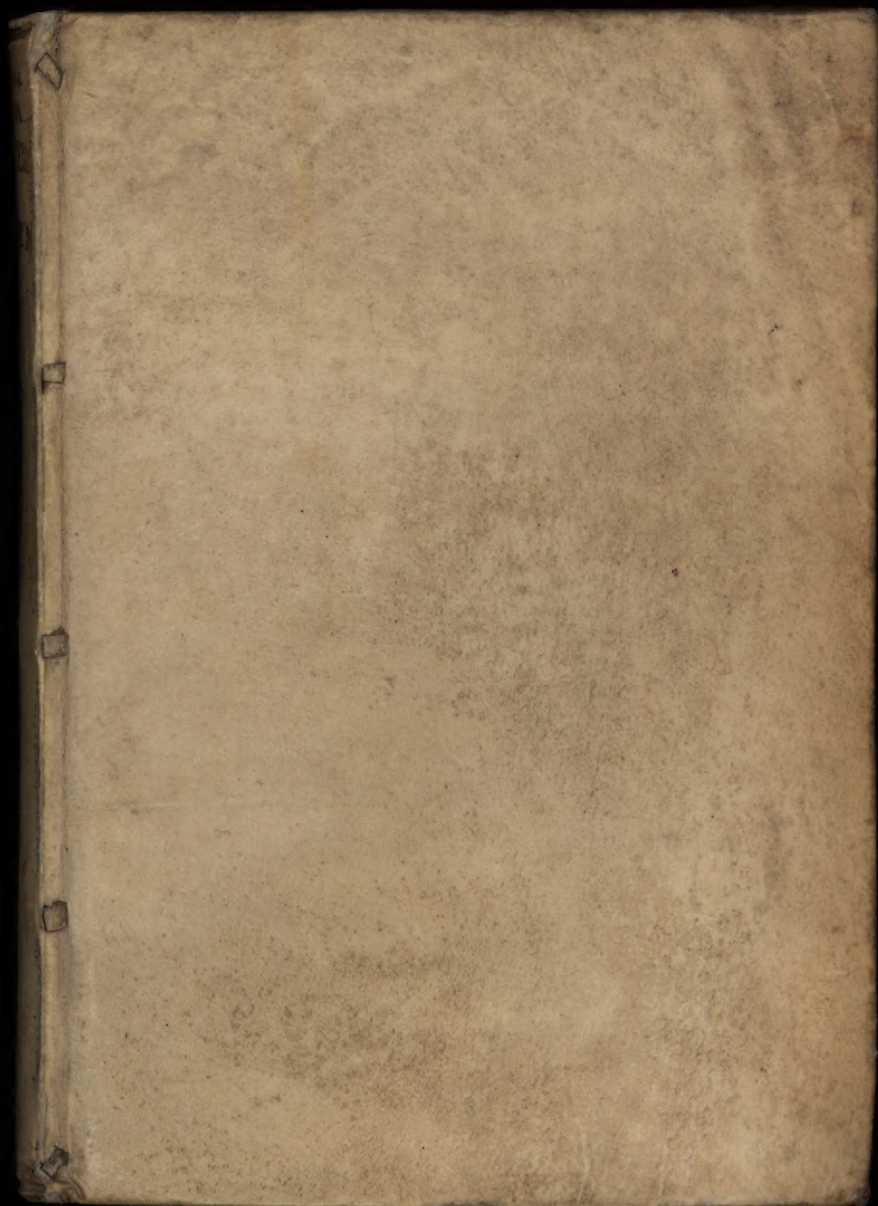

2 vols. in 1
Engraved frontisp.

54

BEDRIEGERYE DER·PAPEN EN MONNICK ONDECKT DOOR EEN. REYSIGER.

tot UTRECHT
By Anthony Schouten 1695.

HISTORIE
VAN DE
BEDRIEGERYEN
DER
PRIETSEREN
EN
MONIKEN
In de Roomsche Kerke.

Ontdekt door zeeker Reyziger, in zijne gedane zeer nauwkeurige Voyagien, door *Italien*, *Vrankrijk*, *Switserland*, en *Duytsland*, en Briefs gewjze aan zijne Vrienden geschreven.

In de Franse taal by een gesteld, door de HEER

GABRIEL DE EMILIANE.

En om zijn voortreffelijkheyds wille, in onze Nederlandze tale getrouwlijk overgezet

DOOR

H. V. QUELLENBURGH.

EERSTE DEEL.

UTRECHT,
By ANTHONY SCHOUTEN, Boekverkoper in de korte Jansstraat, Anno 1695.

AAN ZYN EXCELLENTIE,

MYN HEER

VAN

BENTING,

Grave van Portland, Raadsheer des Koninghs in alle zijne Raden, ende eerste Edelman van zijne Maj. Kamer &c. &c. &c.

MYN HEER,

IK neeme de vrymoedigheyd, van dit kleyne werk, onder de schaduwe van uwe Grootheyd te stellen. Ik derve hopen dat gy, als zoo veel deels hebbende in een omwendinge van zaaken, welke de belangens van de Protestantse Godsdienst hersteld, de goedheyd zult hebben van dit Boek voor aangenaam

te houden, als dat ik alleen tot beſcherminge van den zelven hebbe gemaakt. Gy zijt, mijn Heer, een van de ſterkſte Zuylen derzelve geworden, ende het ſchijnt my toe dat het is Uwen Yver te gemoete te komen, mits aan mijn werk aanzien gevende, en Uwe Doorlughtigheyd onderdanighlijk biddende, het zelve met deszelfs beſcherminge te willen vereeren. Ik kan niet wel uytdrukken de eere welke ik mijn zelven aandoe, door het verkiezen van een Voorſtander, van welke zoo veele zaken te zeggen zijn. Die Groote Opper-vorſt, over Wiens wijsheyd ende moedigheyd elk even zeer verſtomt is, brald Uwen lof beter uyt, door het wel gegronde vertrouwen dat hy in U ſteld, dan de beſt beſnedene pennen zouden konnen doen.

Wanneer ik Uwe Doorl. van die zijde beſchouwe, zoo bevinde ik wel dat ik mijne oogen te hoogh hebbe verheven, maar ik weete ook, dat

dat

dat de zeldzame hoedanigheden, welke U de gonst van die Groote Vorst verzeekeren, met veel goedheyd verzeld zijn. Hier op is het, dat ik de hoope die ik hebbe, gronde, van dat Gy niet qualijk zult vinden, dat ik het hebbe derven wagen, U aan te bieden de vrught van mijne Reyzen (door welke my God de oogen geopent heeft) en gelegentheyd te zoeken, van, in het openbaar, te getuygen, dat ik met een zeer diep ende nederigh ontzagh ben

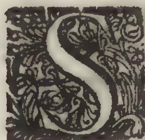
Mijn Heer,

UW EXCELLENTIE'S
Zeer nedrigen ende gehoorzamen Dienaar,

GABRIEL d'EMILLIANE.

TOT DEN.

LEZER.

Ynde ik een wereldlijke Prieſter in de Roomſche Kerke geweeſt ende hebbende in mijne reyzen, voor al die ik in Italien hebbe gedaan, veele, genoegzaam nauwkeurige aanmerkingen opgeſteld, over de wijze van leven en de verfoeyelijke onderhandelingen der Prieſteren en Moniken van die Gemeenſchap, die zoo lightelijk niet tot kenniſſe van anderen konden koomen, zoo hebbe ik geoordeelt dezelve gemeen te moeten maaken.

Ik hebbe, in het begin, van mijne eerſten Brief, verklaardt de reden, die my dat zoorte van naavorſchingen heeft doen doen. Ik zal hier alleen daar maar byvoegen, dat die geene die den geeſt van Romen kennen, geen ſwarigheydt zullen maaken, om de feyten, die ik verhaale, te gelooven. Ik geloove ook niet dat iemant zal onderſtaan zijn aanzien te waagen door dezelve teegen te ſpreeken, door dien die nogh heeden voor alle de wereld ten toon ſtaan, ende dat alle de Reyzigers, die maar eenigh verblijf in dat landt hebben gehouden; daar van als zoo veele getuygen zijn.

Zoo

TOT DEN LEZER.

Zoo ik my zomwijlen bediene van uytdrukkingen, die wat blygeestig schijnen, zoo bidde ik den Leezer dezelve de stoffe toe te schrijven ende te bedenken, dat even als men ernstige dingen met aanlokkende woorden niet kan uytdrukken, het ook zoo niet mogelijk is, de belagchelijke zaaken, met staatige woorden voor oogen te stellen.

Voor de reste geloove ik niet, dat de Papisten reden zullen hebben van zig over my te beklaagen, zoo als zy gemeenlijk doen over die geene die haar verlaaten, bestaande haar klaghte daar in, dat zy zeggen, dat die lieden anders niet zoeken, dan haar, op een onmededooghende wijze, zonder maate ende bepaalinge, te verscheuren. Want de waarheyd is dat ik nogh stoffe genoegh hebbe om een ander Deel, zoo groot als deeze twee, te vervullen, dat dan voor een derde zoude konnen verstrekken. Dog ik hebbe mijn zelf willen besnoeyen, ten eynde zy maar reden zouden hebben van mijne matigheyd te prijzen, dan zigh over de strengheydt van mijne bestraffinge te beklaagen.

Eyndelijk, aangezien alle deze Aanmerkinghen, door my in mijne Reyzen gedaan, veel hebben toegebraght tot mijne Bekeeringhe, zoo hoope ik dat Godt, deeze mijne gemeenmakinghe van dezelve, zal zegenen door een

gevolgh

gevolgh van goede uytwerkingen, openende de oogen der Papisten, den moet benemende aan die geene die haar bedriegen, ende maakende dat de Protestanten Godt looven, dat zy zo gelukkigh van die elendige slavernye zijn verlost. Dit, Lezer, is het voornaamste oogwit dat ik my, in mijn Boek, hebbe voorgesteld.

Vaar wel.

G. D'E. E. A. P.

HISTORIE
VAN DE
BEDRIEGEYREN
DER
PRIESTEREN
EN
MONICKEN,
Van de
Roomſche Kercke, &c.

EERSTE DEEL.

EERSTE BRIEF.

Van de Reliquien ofte overblijfzelen der Heyligen, &c.

HEt is u niet vergeten, *Mijn Heer*, dat in het laatſte onderhoud dat wy in *Vrankrijk* hadden, over de ſtoffen den Godsdienſt betreffende, ik u verpligtede my toe te ſtaan, dat de *Proteſtantſche* Gods-dienſt meer over-een-komende was met de Reden, dan de *Roomſche*, van dewelke gy belijdeniſſe doed. Inleyding.

 Het

Oordeel der Roomsgefinde van het Gelove der Proteftanten.

Het is waar dat door een omwendinge, welke meer in fcherpfinnigheydt, dan op een vaften grondt, beftondt, gy die reden menfchelijck noemde, alleen fteunende op de Bevattingen, die gy zeyde Rotfen te wefen, op welke de zuyverheydt des Geloofs fchipbreuke lydt.

Ook wegens de felfftandige veranderinge des Sacraments.

Ghy wildet dat het Gelove den Grondtflach van uwe Godtsdienft zoude zijn, met uytfluytinghe van alle andere zaken, ende door dien ghy, ten vollen met uwe Godtsgeleerden, meer dan hondert verfcheyde wonderdaden, in de *Tansfubftantiatie* ofte de felfftandighe veranderinghe des *Sacraments* toeftondt, zoo voeghde gy daar by; dat het zelve een Heylige verborgentheydt des Geloofs was, welke men eer zeer nederlijk moefte aanbidden, als ftoutelijk willen doorgronden.

Gedaghte Oordeel beantwoordt.

Ik nam alfdoen de vryheyd van u te zeggen, dat myne redelijkheydt my door Godt gegeven zijnde, om my van dezelve te bedienen in de onderzoekinge der waarheydt, het my fwaar viel, het light, dat dezelve my gaf, te verwerpen, ende dat ik zonder dat, was als een menfche die in een diep water valt, welke, by gebrek van grondt te vinden, verloren gaat ende verdrinkt. Ghy antwoordde, dat, zoo ik de reden wilde volgen, gy my Leydtsluyden wildet geven, die bequaam zouden zijn om een welgeftelde ziele te voldoen; Dat ik alleen de oogen behoefde te flaan op zoo veele verftandige Luyden, Moniken en Priefters, die de Lighten der Wereldt, de Suylen ende de Pilaaren der Kerke zijn, welke door

Beweetinge der Roomsgefinde daer tegens.

door haar onbesprooken Leven , ende door haar zuyvere Leere, hier beneden den *Tempel* Godts onderschragen ; Dat het, die zake volgens de zeden ingezien zijnde, niet mogelijk was , dat zoo veele verstandige Lieden in de dwalinge souden leven, ende dat de over-eenstemminge van soo veele fraaye verstanden, u een genoeghsamen vasten grondslag scheenen te zijn , om een redelijke ziele gerust-te stellen. Ghy spraakt my daar na kragtiglijk van de gematigheyd welke die geene moeten hebben , die maar van een tamelijke Bevattinge zijn. Ghy weet selve dat ik beter dan imant ter werelt mijn maatig begrip kenne, ende dat ik u voor die lesse bedankte , te gelijk betuygende , dat ik niet geloofde , hoe oorbaar my dezelve ook scheen , dat ik daarom moeste nalaaten de waarheyd te onderzoeken.

Dezelve wederlegt door ondervinge

Door dien ik nu eenigen tyd daar na , te gelijk uyt Godvrughtigheydt ende om wat nieus te zien , een reyze naar *Italien* aanvingh , zoo wierd ik indaghtig dat gy my, om wel gegrond te zijn , na uwe Moniken en Priesters haddet gewezen , ende ik maakte mijn werk , meer dan ik anders zoude gedaan hebben , van haren handel en wandel te doorgronden, om daar door, was het mogelijk, te bespeuren , of dezelve in der waarheyd een genoeghzame ende redelijke grondslagh waren, om , zoo als ghy staande houd , een perzoon in gerustheyd te stellen , welke aan de waarheyd van uwe Grond-lessen begind te twijffelen. Het schijnt waarlijk, dat God van

die ure af aan, een byzondere zorge nam, om alles te schikken, zoodanigh dat ik daar omtrent verligtinge zoude krijgen, op mijne reyze.

Des Schrijvers die uyt Parijs vertrekt.

Dezelve liet toe, dat ik uyt *Parijs* vertrekkende, my in geselschap begaf van een *Benedictijner Monik* van een *Gereformeerde* ofte verbeterd Clooster: Hy was een genoegzaam verstandigh man, welkers kennisse en goede hoedanigheden, tot zoo verre door de Geestelijke van zijn *Ordre* wierden goed gedagt, dat zy hem, voor de tweede reyze, na het *Roomsche Hof* zonden, om daar haar algemeene zaken waar te nemen. Hy hadde een zeer voordeeligh uytterlijk wezen, ende den Geest scherpsinnigh en bequaam genoeg, om het verstant der *Cardinalen* tot zijn voordeel weten te gebruyken, ende zigh in des Paus gonste te wikkelen, ten welken eynde hy zigh ook hadde op wegh begeven.

Hoedenigheden van zijn reysgezel.

Wegh door haar genomen.

Wy naamen de reyze eerst door *Brie* ende vervolgens door *Bourgogne*, ende trokken onderwegen door verscheyde Clooster van zijne *Ordre*, daar wy zeer beleeft ontfangen en gehandeld wierden, en in welke ik gelegentheyd vond, om eenige dingen waar te nemen, die my wightigh genoegh gescheenen hebben, om u dezelve mede te deelen. Dezelve sullen tot stoffe van deze Brief dienen, waar na ik u, by de eerste gelegentheyd, kennisse zal geven, van het geene ik in *Italien* hebbe aangemerkt, indien ik kan bespeuren zulks u aangenaam te zijn.

Komste tot Flavigny in het Auxerrois.

Wy quamen den 13. *Julii* in een kleyne Stad, op de Grenzen van het *Auxerrois*, *Flavigny*, genaamt. Die Plaatze is tegenwoordig niet zeer

aan

aanzienlijk (hoe wel vermaard door een *Pelgrimagie* ofte Godvrughtige Bedevaard, die men zederd zeer geruymen tijd, gewoon is geweest daar te doen, ter eere van een overledene Vrouwe, de *Heylige Reine* genaamt) maar zeer eerloos geaght, door de betwistingen ende bedriegerijen, die daar over noch in haar volle kragt waren, toen wy'er door trokken.

De geschiedenisse daar van, verkott zijnde, luyd als volght. Seekere Heylige Vrouwe, *Reine* genaamt, wierd gemartelizeert, in de nabuerschap van *Alizé*, dat een kleyn Dorp is, een mijl van *Flavigny* gelegen. Het Landschap daar ontrent zeer overvloedigh zijnde van heylzame ende *minerale* wateren, zoo zoght ende Monikken van *Flavigny*, een zeer geruymen tijd daar na, het Ligchaam van die Heylige Vrouwe op, ende gaven het Volk te verstaan, dat toen dezelve onthooft wierden, even ter zelver plaatze daar haar hooft viel, een Fonteyn te gelijk opwelde, die men door ondervindinge bespeurt heeft zeer heylzaam voor de zieken te zijn, tot een eeuwighduerende *miracul* ende getuygenisse van tot hoe verre toe, God de Heer, de Geloofs-Belijdenisse van zijne Dienstmaagt, hadde voor goed gekeurt. Deze dwalinge daar na verscheyde eeuwen in de bygelovigheyd der volkeren volherd hebben, is door haren ouderdom te ongeneesslijker geworden.

Verhaal van de Heylige Reine te Flavigny.

Hier na is over eenige jaaren voorgevallen dat de *Paters Cordeliers*, welke *Religieusen der Ordre* van *St. Franciscus* zijn, als doortrap-

Het voordeel van die Heylige, door de Cordeliers

Benedicty-nen ontnomen.

te en looze knapen, van den Biſſchop der plaatze verkregen hebben, een kleyne *Capelle* rontom de gezeyde Fonteyn te mogen maken, van welk zy bezittinge genomen hebben, tot groot leetwezen der Moniken van *St. Benedictus* ordre, oude ende vreedzame bezitters van alle de overblijfzelen van de Heylige *Reine*, die daar door zagen hoe gevaarlijk het is, zoo liſtige naburen te hebben, als ook de faute door haar begaan, door het verzuym van in bezit te treden van een water welle, welke men wilde dat met zoo veel zegeningen begenadigt en maar een mijl van haar Clooſter was.

Die haar daar van beter bedienen.

Inder waarheyd de *Cordeliers* wiſten ſigh beter van dezelve te bedienen dan zy. De Godvruchtigheyd nam in korten tijd ſeer toe, tot voordeel van die goede Vaders, die niet te vreeden zijnde die *miraculeuſe* Fonteyne te hebben, ende alle de Godsdienſtigheyd van dat *Pelgrimſchap* aan zigh willende trekken, op zekere morgenſtond voorgaven, een aanzienlijck gedeelte des ligchaams van die Heylige te hebben.

Ende zeggen een gedeelte van haar ligchaam te hebben. Waar door dezelve 3. armen bekomen heeft.

Zy begonden daar van een geheelen arm in het openbaar ten toon te ſtellen, zoodanigh datmen in de tuſſchen-wijdte van minder dan een mijl, een Heylige met drie armen zagh te voorſchijn komen, tot groote verbaaſtheydt ende ergerniſſe van de daar ontrent wonende Lieden, ende van een oneyndigh getal Reyzigers ende *Pelgrims*, die'er van alle kanten na toe ſchieten.

Gave God dat een zoodanig geval, ende een oneyndigh getal andere welke al immer

zoo vreemt zijn, de ogen van die arme menschen geopent hadden, om eens voor al te zien, op wat wijze de Moniken haar bespotten! zy hadden dan konnen bemerken, dat de gebeenten welke zy aanbidden, niet alleen zeer twijffelaghtig zijn, als wezende voor de ware geaght op het woord van zoodanige Lieden by welke geheel geen trouwe is, maar ook dat die Fonteine noyt wonderdaden verright heeft, als zijnde alleen een nytnemend *mineraal-water*, soo als men besluyten kan uyt de *Nature* van de grond uyt welke zy spruyt, gelijk als zulks verscheyde Natuur-kenders ende Genees-Heeren aangemerkt hebben, in haar geleerde Schriften wegens dat voorwerp.

In het werk van gedaghte Heylige is niets dan 't geene natuurlijk is.

Ik hadde gewenscht dat gy tegenwoordig geweest had, *Mijn Heer*, toen den *Pater* Gardiaan van dat Clooster, (die zelf de moeyte nam van ons te toonen de schoone Gebouwen en Tuynen, welke hy van het geld der Godvruchtige hadde doen toestellen) begonde te spreeken van zijn zoo genaamde Heyligh overblijfzel, hebbende hy de onbeschaamtheyd van my dezelve te toonen. Ik houde my verzeekert dat gy ten vollen zoud zijn genezen geweest, van den waan die gy ten voordeel van dat slagh van volk hebt.

Godslasteringe van een Guardiaan der Cordeliers.

Hy betuygde met een afgrijsselijke Gods-lasteringe, dat, wat hem belanghde, hy de verborgentheyd van de *Heylige Drie-eenigheyd* niet meer geloofde, dan hy overtuyght was van de waarheyd van zijn overblijfzel, niet tegenstaande de Bisschop van de plaatze, hem hadde verboden het zelve meer in het openbaar ten

toon te ftellen. Het zoude een al te belacchelijke zake zijn u te willen verhalen de middelen ende de wijze op welke hy verzeekerde dat die arm in hare handen was geraakt, tot zoo verre dat hy daar toe Goddelijke openbaringen, aan zijne Broeders de *Cordeliers* ende den dienft der Engelen bybraght, het welk de gewoonlijke wegen zijn, rot het invoeren van den bygelovigen Godsdienft, in de *Roomfche* Kerk. De aanmerkinge die ik u bidde hier te willen maken, beftaat alleen daar in, dat het een erbarmenswaardige ende befchreyelijke zake is, te zien dat de *Roomfch-Catholijken*, onder de welke geen gebrek van zeer veele verftandige luyden is, zoo hardnekkig zijn van niet te willen datmen haar het verftant verlighte, hoewel zy dagelijks voor hare oogen veele dingen zien, die haar uyt de dwalingen moeften trekken, ende het is te gelooven dat, door een reghtvaardigh oordeel Gods, aangezien zy een dienft aan hare Heyligen, zoo Mans als Vrouwen bewijzen, welke men aan niemand dan aan God alleen verfchuldight is, zy tot zoo verre gebragt zijn, van die zelve dienft te bewijzen, aan dingen, die, volgens haar eygene toeftemminge, zulks niet waardig zijn.

Beklaaglijken ftaat der Roomfch-gefinde na de ziele.

Hare meefte Gods-geleerde houden ftaande, dat wanneer eenige *Godsdienftigheyd* eens is vaftgeftelt, alhoewel het voorwerp in het welke dezelve eyndight, daar na bevonden werd verdight of een ander te zijn ende die dienft onwaardigh, men doch evenwel, in *confcientie*, den loop daar van niet ophouden moet; Door dien, zeggen zy, de ergerniffe welke

Goddeloofe ftellinge van haar Gods-geleerde.

welke daar uyt ontstaan zoude, veel grooter quaat zoude veroorzaken, dan het geene datmen wilde wegnemen, ende de eenvoudigheyd van een misleyd volk, wiens meeninge altoos opreght en zuyver is, is aangenamer aan God dan een al te groot aghterdoght, en wantrouwen van bedrogen te zijn, waar door 't dan zoude konnen gebraght werden, tot het in twijffel trekken van alle de Heylige overblijfzelen ende wonderdaden, het welk zy voor een groot quaad aanzien. Doch de waarheyd is dat daar door haar tijdelijke inkomsten te zeer zouden verminderen, door dien'er niet eene *Pelgrimagie* is, welke haar geen zeer aanmerkelijke profijten toebrenght, door het oneyndigh getal van negendaaghsche en andere Gebeden nevens de *Missen*, welke men doet zeggen, en die op een hoogen prijs zijn gesteld.

De reden van dezelve.

By deze gelegentheyd kan ik u een Besluyt van zekere hare beradinge verhalen, 't welk ik over eenigen tijd te *Blois* in *Vrankrijk* ben by geweest, over verscheyde *Heylige Overblijfzelen*, die in de *Parochie* van *St. Victor*, twee mijlen van die Stad gelegen, bewaard wierden. Deze waren alle in een zeer sleghten staat in hunne kassen, door de lanckheyd des tijds byna verrot, het welke belettede datmen dezelve niet konde in omganck dragen ende openbaarlijk ten toon stellen. De vrage was dan hoemen dezelve in beter staat zoude krijgen, mits die in nieuwe kassen leggende. Ten dien eynde wierd den Heer *Aartsbisschop van Chartres*, Bisschop van die Kerkelijke gereghtigheyd,

Aardige Conferentie te Blois wegens de Overblijfzelen.

heyd, onderdaniglijk gebeden dezelve te willen doen vervoeren, welcke ten dien eynde aanſtonts bevel zond aan den Heer *Aartsdiaken van Blois*, die dan verſcheyde van de Geeſtelijke vergaderde, om met den *Parochiaan* en de Prieſters van *St. Victor* te beraadſlagen, wegens de voorzorgen die men behoorde te dragen ontrent die vervoeringe. Men nam tot beſluyt, om de ergerniſſe te mijden, welke zoude hebben konnen ontſtaan, in gevalle men niet ter wereld in de kaſſen hadde gevonden, ende om het goede gevoelen ende de Godvrugtigheyd des volks niet te verminderen, zoo daar maar weynigh gebeenten in waren, datmen het overbrengen in een nieuwe kaſſen, niet in het openbaar zoude doen, maar op de meeſt mogelijke heymelijke wijſe, alleen in tegenwoordigheyd van eenige voorzigtige lieden, die in gevalle van nood, in allerhande voorvallen zouden weten raad te ſchikken. Ik wierd, door eenige vrienden van den *Aarts-diaken*, gebeden daar tegenwoordigh te willen zijn, en ik kan u verzeekeren, dat het beſluyt genoomen was, dat, ingevalle men geheel niet in de kaſſen hadde gevonden, des niet te min ſtaande te houden dat de ligchamen der *Heyligen* daar geheel in waren. Om nu de ſwarigheden een weynigh uyt den wegh te leggen, die'er zouden hebben konnen ontſtaan wegens zoodanigh een bedrogh, zoo hield een *Canonik* van *St. Salvator* te *Blois* een hardvoghtigh man en van geringh gewiſſe, voor de geheele vergaderinge ſtaande, dat men geen ſwarigheden moeſte maaken, een diergelijke zaak te verzeekeren,

Vreemd beſluyt daar ingenomen.

keren, hoe valsch die ook moghte zijn; Om dat men, wanneer dat het belangh der Kerke betrof, alle zoorten van ontzag ende gevoelens moeste op-offeren; Datmen de Heylige verborgentheden der *Catholijke*, niet moeste blood stellen voor de belpottingen der Ketters, (dus noemen zy de *Protestanten*) welke niet zouden in gebreeke blijven van te lacchen, zoo dra haar ter ooren quam datmen in de kassen van de *Heyligen Victor* niets hadde gevonden, die zoo lange jaren een voorwerp hadden geweest van de aanbiddinge des volks; Dat ook daar-en-boven de Godvrughtigheyd der Wereldlijcke menschen ontrent de Kerkelijken reets zeer verkout was, ende datmen van dezelve byna niets konde trekken als door een Heyligh-konstjen. Den *Aartsdiaken*, hoordde zijn geheele Reden, zonder het minste tegenspreeken aan, ende de *Parochiaan*, als daar in het meeste belangh hebbende, bedankte hem hertelijk. Men begaf zich daar na tot het openen der kassen, ende de waarheyd is, datmen in dezelve gebeenten vond, zy waren dan van Heyligen ofte niet. Maar een Monik van de Abdye van *St. Lomer* te *Blois* welke daar tegenwoordigh was, riep aanstonts uyt, dat hy een zeer zoete ende lievelijke reuk gewaar wierd, die uyt de kassen quam, ende hem zoodanigh vervulde, dat hy nauwlijks kon blijven staan; een jongh Monik zijn gezelle, bekragtighde dit zijn zeggen mede, gelijk zulks ook door eenige Boeren van de *Parochie* wierd betuygt. Den *Aarts diaken* en andere verklaarden openhertelijk, dat zy het minste niet rooken,

De Godloze reden waar op het zelve gegrond was.

Onbeschaamtheyd van een Monik en andere.

ken,

ken, maar dat evenwel, door dien het konde zijn, dat die perzoonen eenige byzondere verdienften ontrent Godt hadden, welke haar weerdig maakten diergelijke gonften te genieten, men hare getuygeniffen zoude aannemen, ende op de kant van het verhaal van de verplaatzinge der Overblijfzelen zetten, dat als het oorfpronkelijke, nevens de Overblijfzelen, inde kaffe zoude gelegt werden.

Hoedanigh dezelve door den Auteur ontdekt verdeelt wierdt.

Ik hadde de nieusgierigheyt fommige weeken daar na, ten tijde van den Wijnoogft, eenige van die Boeren in het byzonder te ondervragen, wegens de aangenaame lugt die zy hadden gerooken; de eene zeyde dat die hadde geweeft even als van *rofen*, de andere als van *Jafmijn* en de derde als van *Violetten*. Maar toen ik zag dat zy wankelden ende te gelijk meesmuylden, zoo drong ik haar wat herder aan, ende zy bekenden eyndelijk, dat het goede gevoelen, het welk zy van de twee Monikken hadden opgevat, die eerft hadden beginnen te fpreeken, haar hadde vervoerd ende haare inbeeldinge als verkragt om haar te doen gelooven dat zy roocken, het geene zy toch noyt in der daadt waaren gewaar geworden. Deze belijdeniffe, met een aangeboorne openhertigheyd gedaan, deed my gelegentheyd zoeken om met de twee Monikken te fpreeken. Ik gingh de jongfte bezoeken, by welken ik alvoorens twee ofte driemaal op wijze van beleeftheyd quam, om my wat gemeenzamer te maaken; Daar naa verkreeg ik van zijn Overfte verlof voor hem, om met my te gaan wandelen, en na dat ik hem eenige ververfchin-

Eerft door de Boeren. Daar na door den eenen Monik.

schingen hadde doen smaaken, begon ik te spreeken van de Heylige Overblijfzelen van *St. Victor.* Hy betuygde my, overwonnen zijnde door de beleeftheden welke ik hem betoonde, dat hy my daar ontrent zijn herte zoude openbaren even als zijn eygen broeder, ende dat de waarheyt was, dat hy die *miraculeuse* reuk niet was gewaar geworden, niet tegenstaande hy zulks getuygt hadde, maar dat hy om zijn makker niet tegen te spreeken, en door een schielijke schaamte die hem bevangen hadde, van zoo veel voorregt van den Hemel niet te hebben, als hy ontrent de Goddelijke gonsten, hy tegens zijn gewisse hadde getuygt en daar over in zijn gemoed beswaardt geweest. Maar, mijn Vader, zeyde ik hem, hoe kond gy gerust zijn, zoo gy alvoorens niet gaat ontkennen het geene gy verklaart hebt, om de waarheyd haare behoorlijke eere te geven? De *Duyvel* is den Vader der leugenen, ende gy hebt geen regt op het kinderschap Godts, zoo gy het werk des *Duyvels* niet vernietigt, waar van gy zelfs een werktuyg zyt geweest. Hy antwoorde dat hy daar over met zijnen Oversten hadde geraadt pleegt, ende dat den algemeenen *regul*, welke men hem hadde gegeven, om swarigheden van die natuere te boven te koomen, was, te betragten of de ondernomene ofte volbragte zaak, niet met de eere Godts ofte het voordeel van de ordre strijdigh was; Dat het tegens de eere Gods niet strekte, iets tot eere van desselfs Heyligen te zeggen, wanneer eenige heerlijke ende voor de *Ordre* voordeelige omstandigheden, ver-

Hoe Godloselijk de Moniken de eenvoudige onder haer verstrikken.

verpligten om zulks te doen, ende dat al het quaad daar van alleen daar op uyt quam, van te ſeggen dat Godt gedaan heeft het geene hy konde doen, ende het geene hy in verſcheyde andere gelegentheden gedaan heeft, het welk ten hoogſten niet dan een kleyne vergevelijke zonde was. gelijk zy zeggen dat alle de leugenen zijn, de welke niet tegens de geregtigheyd ſtrijden, dat is, door welke niemand werd verongelijkt.

Hebbende deze waarheyd uyt hem getrokken, zoo was niet meer overig dan den ouden Monik te overtuygen, het welk my onmogelijk viel, want hy bleef, het geene hy geſegt hadde, geduyrig ſtaande houden, en nog veel meer, want hy voegde daer by dat die reuk hem op alle plaatſen gevolgt hadde, zoo lang'er een weynig ſtof van die geheyligde Overblijtzelen op zijne klederen was geweeſt.

Aenmerkinge op het voorige verhaal.

Onderwijlen belettede my dat niet te betragten, dat alle de geloofbaarheyd van dat *miracul* beruſte op het gewiſſe van een eenig perzoon, op welke de andere de verklaarders zig hadden geruſt geſtelt of gegrondt, ende dat t'eeniger tijdt, als men die kaſſen eens weder zoude openen, waar in dat beſchrevene verhaal geſloten was, dat *miracul* met zoo groot een gewisheyt zoude gelooft werden, als een oneyndig getal van andere valſche ende belacchelijcke die in de *Roomſche Kerk* zijn, door dien het Bygelove altijd nieuwe kragten krijgt door den tijd en ouderdom.

Reden om welke den Auteur het

Ik hebbe wel gewild, Mijn Heer, u bedenken een ſaake voor te houden, die gepaſſeert

passeert is digt by uwe woonplaatze, en van welke gy, door u zelve, de waarheyd kondt gaan onderzoeken, als het u zal gelieven die moeyte te nemen, ten eynde gy, door de opregtigheyd van het verhaal dat ik daar van aan u gedaan hebbe, dan te beter gesteldt mogt zijn om te geloven, het geene ik u, daar ontrent van andere Landen zal schrijven. Ik keere nu weder tot onse Reyse.

voorige heeft bygebragt.

Van *Flavigny* trokken wy op *Dijon*, de Hooftstadt van het Hertogdom *Bourgogne*, alwaar ik een oogh-getuyge was, van zeeker bedrogh dat daar geschiede. Ik zal u die zaake niet zoo zeer om haar zelve vertellen als wel om een bedenkinge over dezelve te maaken, welke van zeer groot gewigte zal zijn omtrent het voorwerp dat wy verhandelen.

Komste des Auteurs te Dijon.

Wy gingen daar in de *Heylige Capelle*, in welke ons veele, zeer belacchelijke, Overblijfzelen wierden vertoond, ende onder andere het geene zy de *Heylige Hostie* noemen, van welke zy verhaelen dat bloed in groote menigte is gevloten, uyt die plaatse, op welke zy zeggen dat een *Protestant* dezelve met een mes heeft doorsteeken, ende nog dat zy van een *Hostie*, in een kleyn kind veranderde, gelijk ook weder van een kleyn kind in een *Hostie*.

Belacchelijke Reliquie in de H. Capelle aldaer.

Dese vertellinge verpligte ons van langsamer hand te vraagen, waerom men tegenwoordig zoo veel *miraculen* niet zag, als in vorige tijden. Den *Canonik*, die ons de Overblijfzelen vertoonde, gaf tot antwoord, dat in de *Abdye* van *St. Benigne*, in dezelve Stadt nog

daage-

Een Miracul van de selve natuure.

daagelijks *miraculen* geschieden, op een Altaar van de *Heylige Maget*, op het welke men de kinderen, die doodt ter weereldt quamen, lag, die dan voor eenige oogen blikken het leven genoten, om den doop te konnen ontfangen; Dit wierd als een zeer groot geluk voor die kinderen gehouden, om dat, volgens het gevoelen van de *Roomsche Kerk*, de kinderkens, welke zoodanig sterven, door het gelove der ouderen niet konnen zaligh werden, maar in een donkere plaatze nederdaalen, welke zy de *Lymbus* ofte het *voorburg der Helle* noemen, daar zy eeuwig moeten blijven, zonder eenige gevoeglijke pijnen te lijden, om dat zy door de gevoeglijke zinnen niet gezondigt en hebben, dog evenwel de straffe der verdoemenisse moeten dragen, welke bestaat in het derven van het aanschouwen van Godts zalig maakende wesen, als zijnde dat de straffe van de Erf-zonde. Buyten twijffel zijn'er geene zoo onnatuurlijke vaders ofte moeders, die haar geldt zouden willen sparen, tot het doen zeggen van *Missen* en *Gebeden*, om hare kinderen uyt die beweenelijke staat te trekken.

Gevoelen der Roomsche Kerke wegens de kinderen die zonder Doopzel sterven.

Onderzoek van het hier even boven aengeroerde miracul.

Wy gingen des morgens ten tien ueren na de Kerk, in welke het *miraculeus Beeld* van de Maeget was, gemeenlijk genaamt de *Kleyne Lieve Vrouwe* van *St. Benigne*, en zaagen'er twee doodt ter werelt gekoomen Kinderen, die'er even twee dagen hadden gelegen, zijnde met blauwe ende swarte plekken uytgeslagen ende by na verrot. De Ouders, welke van de voornaamste Geslagten van die Stadt

Stad waren, hadden, geduurende de twee dagen, in die Kerke, meer dan twee-honderd *Missen* doen zeggen, tot een Rijksdaler het ſtuk, om van God, door bemiddelinge van dat Beeld, ende te gelijk door de Gebeden van die Geeſtelijke, zoo veel tijds levens voor die arme Kinderen te verwerven, als noodigh is om den Doop te ontfangen. De *Moniken* van die *Abdye*, hadden het bekomen des levens voor die Kinderen, noch wel een dagh willen uytſtellen, doch de verdervinge der ligchamen was zoo groot, dat het by na onmogelijk was in de Kerke te blijven, ende dus quamen wy net van pas, om het uytvoeren van dat werk te zien. Omtrent den middagh, als wanneer de laatſte *Miſſe* geſchied, zoo ſtiet een jongh *Religieus*, welke dezelve bediende, zoo als hy na de zijde van het *Euangelium* gingh, om het Boek te dragen, met zijn arm, het zy met voordagt, ofte door onvoorzightigheyd, tegens den Taaffel des *Altaars*, op welke de twee kinderkens lagen, het welke haar deed bewegen. De *Prieſter* die de *Miſſe* zeyde, ende die buyten twijffel, het beſtemde uer ende oogenblik wiſt, bemerkte zulks, ende aanſtonds zijne Heylige verborgentheden afbreekende (want zoodanige noemen de Pauſſelijke dezelve) uytte hy met luyder ſtemme, de woorden in den Doop gebruykelijk, over de kinderen; *Ik Doope u*, *&c.* beſprengende te gelijk haare ligchamen met het water daar hy zijn handen mede hadde gewaſſen. Op die zelev tijd verhief zig een groot gerughte door de Kerke, vermids het volk

't Welk door den Autheur en andere werd valſch bevonden.

 niet

niet anders deed dan *Miracul! Miracul!* roepen.

Mijn eygene oogen en konden my niet doen loochenen het geene ik gezien hadde, ende ik zoude van gantscher herte onderstaan hebben het Volk uyt die dwalinge te trekken, indien ik niet hadde geweeten, hoe gevaarlijk het is, zigh tegens een verblinde meenighte te stellen, die in de dwaalingh geleyd ende onderhouden werd, doch *Priesters* ofte *Moniken*, die geen anderen God dan haar belangen kennende, het zelve zouden hebben opgehitst, onder voorwendinge van *Ketterye* ofte ongeloof, om my aan duyzend stukken te scheuren.

Yver van den Autheur daer ontrent.

Ik konde evenwel niet nalaten, in het byzonder, daar van iets aan eenige perzoonen te zeggen, welke in die actie mede hadden tegenwoordigh geweest, en die ook my bekenden dat zy het voorige nevens my hadden bemerkt. *Bourgogne* is altoos een Landschap geweest, in het welke het Bygeloof zeer de overhand heeft gehad, waar van men op alle plaatsen de teekenen ziet. Ook zijn'er weynige Landen in het welke het de *Moniken* beeter hebben en daar zy rijker zijn. Ik bidde u nu, mijn Heer, hier ontrent te willen aanmerken, dat de *Paters* van die *Abdije*, *Gereformeerde* ofte *Hervormde Moniken* van de *Ordre* van *St. Benedictus* zijn, ende van een geselschap, dat gy, onder andere, het meeste in *Vrankrijk* aght, zoo om haare kennisse als Godvrughtigheyd, welke ghy zeyde dat haer beyde even aanzienlijk maakten; indien dan

Het bygeloof heerst seer in Bourgogne.

Aenmerkinge des Autheurs over het vorige valsche Miracul.

dan, zegge ik, Luyden welke voor zoo Heylige en deughdzame in uwe aghtinge doorgaan, onderwijlen zoo liſtigh zijn, ende met zoo veel voorzightigheyd u bedriegen, ende dat om haar tijdelijk voordeel, wat moet gy dan niet verwaghten van zoo veele Ongereformeerde, Geeſtelijken, welke voor u oogen zoo los ende ongebonden leven; ende die openbare Belijdeniſſe doen, van de weereldlijke, door duyſend konſten, in hare ſtrikken te doen vallen, om te komen tot het geene noodigh is, tot het leyden van een onbeteugelt en ergerlijk leven?

Wy verbleven eenige daagen te *Dijon*, doch het zoude te langh vallen, wilde ik u alle de belagchelijke Godsdienſtigheden, die daar in meenight in zwangh gaan, verhalen, als die van onze *Lieve Vrouwe* van *L'Eſtan*, van *St. Bernardus*, ende van een Beeld van de Maget te *Talent* bewaart, het welke men voorgeeft *Miraculen* te doen, en door den *Heyligen Euangeliſt Lucas* geſchilderd te zijn. Verhaal van andere belagchelijke Godsdienſtigheden te Dijon.

Doch door dien onderwijlen de Godvrugtigheyd ontrent zoodanige Beelden toe ofte aanneemt, al na dat de *Prieſters* ofte *Moniken* dezelve weeten te doen aghten, zoo heeft dit laatſte veel geleden, ja is by na in veraghtinge gevallen, zoodanigh dat de *Parochiaan* van de Kerke, by na wanhoopte, het zelve weder in aanzien te zullen konnen brengen. Hy zeyde dat hy daar toe niet dan een eenigh middel wiſte, het welke was een *Miracul* te doen uytſtroyen, 't welk zederd weynigh tijd aan dat Beeld geſchied was, ende ook veel beter te be- Voor al dan het L. Vrouwen Beeld door S. Lucas geſchilderd.

Aardige vindinge van een Priester om hetzelve weder in aanzien te brengen.

grijpen dan alle de geneesinghen welke het daagelijks deedt. Het zelve bestaat daar in, zeyde hy, dat ik over omtrent 10 Jaaren bespeurt hebbende, dat de Godtvrughtigheydt merkelijk afnam, ook mijn werk maakte van de oorzaake daar van te onderzoeken, ende bevindende dat het Beeldt in een zeer beklaaglijken staat was, ter oorzaak van de voghtigheydt der Plaatze op welke het stont, ende die het lijwaat by naa heel hadde doen verrotten ende ook dat de ratten een gedeelte daar van hadden afgeknaaut ende het in het aangezighte zeer mismaakt, zoo beelde ik my in dat zulks mogelijk de reden moghte zijn, om welke het volk, zoo weynigh dienst en eere aan het zelve bewees. Om dit dan te verbeeteren deed ik het oude lywaat op een nieuw plakken ende ontboodt een van de beste Schilders van *Dijon*, om het in de gebreekige Plaatzen te verhelpen, het welke met groote zorge ende neerstigheydt geschiedt zijnde, zoo wierd op zeekere eerste Sondagh van een maand, het op nieus geschilderde en opgepronkte Beeldt, met veel pleghtelijkheydt ende onder groote toevloed van menschen, weder op desselfs vorige plaatze gesteldt. Zedert die tijd, vervolghde hy, ben ik altoos met de Jight geplaaght geweest, ende daar en boven heeft de *Heylige Maget*, om te toonen dat zy qualijk hadde genomen, dat een ander Schilder zoo vermeten hadde geweest, van zijn handen aan een werk te slaan, om het zelve zyn voorigen luyster te geven, dat haar Dienaar den Heyligen *Lucas*

ten

ten dienste der nakomelingen hadde gemaakt, zoo heeft zy, zedert eenige dagen toegelaten, dat de verwen die daar opgeleght waren, afgeschilfert zijn, waar door dan het Beeldt weder vervallen is in de ellendige staat, daar het te vooren in was; een staat welkc evenwel vry aangenaamer aan de Maget is, dan die van het Beeldt met vremde verwen opgepronkt te zien. Hy voeghde daar nogh by dat hy het verhaal van dat *Miracul* hadde doen drukken, ende dat hy de Copijen daar van, in alle de omliggende Landtschappen, jaa zelfs in vremde Rijken en Staten zoude verzenden, in vaste hope dat zulks de Godsdienstigheydt weder in zijne Kerke zoude voeren.

Door een diergelijk voorval nietig bewezen.

Deze zaake, *mijn Heer*, is my naaderhand, geduerende mijn reyze in Italien, weder in gedaghten gekoomen, want tot *Bonlogne* zijnde wierd my een zeer schone Schilderye van *Laratche*, in *Fresco*, getoond, staande op de meuren van het Clooster der *Abdye* van *St. Michael in Bosco*, dogh dezelve door des tijdts ongemakken veel geleeden hebbende, hadde zulks het herte van *Guido Rhin*, een ander vermaardt Italiaensch Schilder, met erbarminge getroffen, welke het dan weeder hadde overloopen ende bynaa in zijn voorigen staat hersteldt Onderwijlen ziet men jegenwoordigh, dat het nieuwe Schilderwerk, op het oude gebraght, even als schilfer afvalt, zijnde niet natuurlijker dan dat men ziet, dat nieuwe verwen, op oude geleght, zigh zoo wel met dezelve niet konnen inlijven, dan wanneer zy beyde vers zijn,

De natuurlijke reden daar van.

doch als het Bygeloof eens de Geesten is ingeboezemt, zoo neemt het dezelve met zoodanigh een vooroordeel in, dat zelfs de gemeenste ende de naatuerlijkste zaaken, haar *Miraculen* schijnen.

Aanmerkinge op de zoo genaamde schilderyen vrn den H. Lucas.

Ik hebbe verscheyde andere afbeeldingen van de *Maget Maria* in *Italien* gezien, welke gezegt werden alle mede door den zelven Heyligen *Lucas* geschilderd te zijn, ende die, door dezelve reden, mede gezegt werden wonderdadigh te zijn, voor al die van de *H. Maria* te *Romen*, doch zy zijn in der waarheyd, de een van de andere zoo verschillende, dat het niet mogelijk is, dat zy door een ende dezelve perzoon zouden gemaakt zijn, zoo wel als dat zy de *Maget Maria* zouden gelijken, zijnde de trekken, de bepalingen, het wezen ende evenmatigheyd zoo van het aangezight als het ligchaam, geheel anders in de eene, dan in de andere. Ik zal u hier byzonderlijker van spreeken in de Aanmerkingen, welke ik in *Italien* hebbe gedaan.

Voor als nu, aangezien wy ons noch tot *Dijon* bevinden, zal ik u iets verhalen, van het welke ik zelve een oogh-getuyge ben geweest, in dezelve *Abdye* van *St. Benigne*, van de *Benedictijner Gereformeerde Vaders*, daar het *Miraculeuse* Beeld van de *Maget*, voor de dood ter wereld komende Kinderen, bewaard werd, ende van het welke wy hier bevoorens gesprooken hebben.

Ontdekkinge van een ander valsch Miracul te Dijon.

Ik was een van mijne Broeders gaan bezoeken, welcke een *Monik* in die *Abdye* was, zoo als ik na het middaghmaal met den

zelven

zelven in den Hof wandelde, quam een ander *Monik* zeer haastigh aanloopen, die hem in het ooir luysterde, dat hy spoedigh in de Kerk zoude komen, om daar iets dat zeer zeldzaam was, te zien: Ik volgde mijn Broeder, als zijnde in deszelfs geselschap, ende door die *Paters* zeer wel bekent. Het was nu zulks dat den *Prior*, verzeld door zeven ofte aght van zijne *Moniken*, stond om een zeer oud Crucifix te ontdekken. dat in een zeer schoone Capelle bewaard wierd, welke daar van den naam voerde van de Capelle van het miraculeuse Crucifix, ende het was veertigh jaren geleden, dat men het zelve met een Behangsel van zwart Fulp hadde bedekt.

Het verhaal van het zelve bestond in het volgende. Seeker *Monik* van dat Clooster, op een avond zijne gebeden voor dat Crucifix uytstortende, zoo sprak het Beeld van *Jesus Christus*, dat daar aan vast was, tot hem; en zeyde: *Welbeminde Broeder bedekt my, op dat ik de ongereghtigheden mijns Volks niet aanschouwe, ende dat in htt toekomende niemand zoo vermeten zy, van my te ondekken, om mijn aangezigte te zien.* Den *Monik* volbraght op staande voet het bevel dat hem gedaan was, gevende te gelijk daar van kennisse aan den *Abt* ende andere *Moniken*, welke die tijdinge zeer spoedig daar na door de Stad verspreydden, het welke dan oorzaak gaf tot die groote Godsdienstigheyd, die tot op heden duert. Daar is meest op de vrydagh, ende voor al, op den zoo genaamden goeden ofte Heyligen vrydagh, een zeer groote toeloop van menschen; de geheele Stadt

Verhaal van het miracul.

Een houte Christus spreekt tot een Monik.

Welk deszelfs bevel aanstonts volvoerd.

Godsdienstigheyd daar door ontstaan.

verschijnt als dan in omgank ofte *Processie*, om het Cruyce te aanbidden ende dezelve eere te bewijzen, die men *Jesus Christus* in Perzoon schuldig is.

Den Prior selfs is oorsaak van de ontdekkinge des bedroghs.

Den *Prior* nu van het Clooster, die een oude vos was, en kundig in alle de Bedriegerijen der *Monikken*, was niet zeer vervaerd voor de bedreyginge van dat Crucifix, ende hadde besloten, het koste wat het wilde, zijn nieusgierigheyd te voldoen, gelijk het dan geschiede. Op de weygeringe van eenige zijner *Moniken*, welke meer vreeze dan hy betuygden, ende volgens haar zeggen dughten, dat het vyer van den Hemel strak zoude afdaalen om haar te verteeren, indien zy zoo vermetel waren van aan het Crucifix te raaken, sloegh hy zelf de handen aan het werk, ende ondekte met een wonderlijke kloekmoedigheydt, dit Heylige verborgentheeden in zigh besluytende Beeldt. Ik laghte in mijn zelf toen ik de gestaltenissen der *Monikken* aanzagh welke daar tegenwoordig waaren; Eenige vlughten, om te kennen te geven, dat zy, door hare tegenwoordigheydt, niet deelaghtigh wilden zijn aan een zoo bozen feyt ende heyligschendinge; Andere slooten de oogen toe om door geen schemeringe bevangen te werden, door de *Majesteyt* van dat Crucifix, ende zommige wierpen haar met het aangezighte ter aarde, om van haar Godt en Meester gevonden te werden, zoo zy zeyden, in de nederighste gestalte van aanbiddinge. Daar was by naa niemant dan mijn Broeder en ik, welke over eynde bleven digte by de *Prior* van het Clooster, bezigh zijnde

Op weygheringhe van andere door zijn eygen handen.

Sotternye der Moniken daar ontrent.

zijnde met het Crucifix te ontdekken. Eyndelijk begon hy, meede vervaart wordende ofte wel begeerende dat men zulks geloofde, den *Psalm, Miserere mei Deus*; Ontferm u mijner Heere; Dog de eene zoo wel als de andere hadden geen reden om te vreezen, dat haar gezight door iets zoude beschadigt werden, want daar wiert niet gevonden dan een zak van Lijwaat, in dewelke eenige stukken vermolzemt hout laagen, zijnde dezelve de brokken van het oude Crucifix. Onder alle deze vodden konden wy het hooft quaalijk bekennen, aan het welke die *Miraculeuse* mond, welke gesprooken hadde, hadde gestaan. Alles was in een ellendigen staat, vervallen ende met worm gaaten doorboord, vervuld met doode vliegen en spinragh; zoodaanig dat alle de goede *Monikken* die zig daar bevonden, een weynig van haar schrik bekoomen zijnde, en zoo veel Heerlijkheydt niet aanschout hebbende als zy verwagten, malkanderen begonden te onderhouden, om te zien hoe het mogelijk zoude zijn, het geene zy daar zaagen, over een te brengen met haare overleveringe ende met de openbaaringe van dat dat Crucifix tot de *Monik* hadde gesprooken. Want indien het waaragtigh was, dat het zelve noyt hadde ontdekt geweest, zedert de tijd dat het hadde gesprooken, zijnde aan het Cruyce gehegt, 't welke het droegh, hoe konde het dan geschieden dat men het nu aan duyzent stukken in een zak vond leggen? De *Overste* besloot wijsselijk genoeg, dat het moeste zijn, datmen dat Crucifix, in voorige tijd, in zeer groote agtinge hadde gehouden,

Belacchelijke ontdekkinge van het geheele werk.

Redencavelinge daar over.

Gevoelen van den Oversten des Cloosters.

ende dat zulks het Clooſter eenig groot voordeel hadde toegebragt ; waar op dan naa alle ſchijn, een *Monik* door onvoorſigtigheydt ofte anderzints het zelve hadde laten vallen ende in ſtukken breeken, die vreezende daar over ſwaarelijk van den *Abt* gekaſtijt te werden, de ſtukken in een zak hebbende opgeraapt, aan het hout van het Cruyce gehegt ende met dat ſwarte ſluweel bedekt, daar naa zijne zoo genoemde Heylige openbaringe geſmeedt, ende rughtbaar gemaakt hadde. Hy voegde daar by, dat evenwel niet zeeker wetende wat dat van de zaake was, hy liever zijn oordeel wilde opſchorten als het zelve ligtveerdig ſtaande houden, ende dat voor de reſte, door dien haar grondt regul zulks geboodt, hy niet wilde om dat de Godtvrugtigheydt ten opſigte van dat Crucifix reets was vaſt-geſteldt, beletten zoo veele goede werken, welke daar door gedaan wierden, nog den loop van zoo veel *Miſſen* en *Gebeden* ſtutten, die men in de *Capelle* van het *Miraculeuſe* Crucifix deed zeggen. Hier naa pakte hy zelfs alles weder op, hangende het in dezelve ordre als hy het gevonden hadde in dezelve *Capelle*, daar de Godsdienſtigheydt zedert niet heeft opgehouden, en zouden die geene, die magt daar toe hadden, alle de waarheydt van het voorige noch op heden konnen zien.

Welke besluyt het Crucifix te bewaren, niet tegenſtaande hy ſag, dat het geene men daar van zeyde, Fabuleus was.

In gevalle *Rooms-Catholijke* Biſſchoppen, wat meer van den waaraghtigen yver ter heerlijkheydt Godes ende tot eere van hare eygene Partye hadden, zy zouden buyten twijffel meer haar werk maaken, om de verſchey-

Aanmerkinge hier over.

ſcheyde Godtsdienſtigheeden te onderſoeken, die in hare onderhoorige plaatzen gepleeght werden, ende ik verzeekere my, dat zy veel Godtloosheydt zouden vinden, met den mantel van Godtvrugtigheydt omhangen. Dogh het is zoo verre van daar, dat zy de eerſte zijn welke het volk daar tot aanmoedigen, door de quytſcheldingen die zy, ten dien opzigte, aan de Capellen ende de Kerken geven, daar die bygelovigheden gepleegt werden, welke in groot getal zijn toegeſtaan door de Biſſchoppen van *Langres*, voor die geene, welke vijf *Paters Noſters* ende zoo veelmaal het *Ave Maria* zeggen, in de *Capelle* van het zoo genaamde *Miraculeuſe* Crucifix van de *Abdye* van *Benigne* te *Dijon*.

Traegheydt tot Godtzaligheydt der Roomſche Biſſchoppen.

Aangezien wy nogh te *Dijon* zijn, zoo moet ik niet vergeeten, Mijn Heer, u te ſpreeken van een vermaardt Monikken neſt, maar vier mylen daar van daan gelegen. Het zelve is de vermaarde Abdye van de *Citeaux* ofte *Ciſtercienſen*, van welke den *Abt* zoo als gy weet, het Hooft ende den Opperſten Beſtierder is, van de geheele *Ordre*, die, buyten twijffel is een van de grootſte Religieuſe Licchamen, van alle die ſigh in de *Roomſche Kerk* bevinden.

Den Auteur komt op de Ordre der Ciſtercieuſen ende haar Hooft Cloſter by Dijon.

Het *Keyſerrijk*, *Vrankrijk*, *Italien*, *Spaignien*, *Polen* en *Portugaal*, zijn door *Abdyen* van die *Ordre* vervult, welke alle die van *Citeaux* voor hare moeder erkennen.

Wijde uytſtrekkingen van die Ordre

Ik hadde zeer byzondere kenniſſe aan de *Prior* van het Clooſter, die een jongh mans perzoon van *Orleans* was, ende my noodighde om hem te bezoeken. Den *Abt* zond

Den Auteur gaat na het Hooft Clooſter.

zond twee van zijn Caroſſen ider met ſes paarden beſpannen, om eenige van zijn maagſchap te haalen welke hy het middagmaal wilde geven ende waar by ik de eere hadde van my te voegen. Op den wegh van *Dijon* af tot aan het Clooſter toe hadden wy geen ander onderhoud dan van het ellendigh eynde van den Heer *Bourré*, geſprooten uyt een van de Edelſte Geſlaghten van *Dijon* ende *Monik* van dezelve *Ordre*, die weynigh tijdts geleden, aldaar openbaarlijk gerightet was om dat hy zijn *Abt* hadde vergeeven, welke kenniſſe hadde getraght te nemen noopende zijne ongeregeltheden zijnde het zeeker dat hy eenige Geeſtelijke dochters hadde verleydt van een Clooſter, in het welke hem den *Abt* tot Beſtierder en Biegtvaader hadde gezonden.

Godloosheyt van een van deſſelfs Monikken.

Beſchrijvinge van het Clooſter.

Koomende dighte by het Clooſter zoo verwonderde ik my over de toegangen van die praghtige *Abdye*. Die plaatze welke niet dan een vervaarlijke eenzaamheydt was, wanneer den *H. Robert* eerſte *Abt* van die *Ordre* dezelve inſtelde, is jegenwoordigh een aartſchen luſthof geworden door den overdaadt ende de lekkernyen der *Monikken*. De Hiſtorie daar van zeght dat die *Abt* een beminder van de ſtilſwijgendtheydt en eenzaamheydt, zigh met eenige van zijn Leerlingen, in die plaatze afzonderde, welke toen niet anders was dan een dight bos, afgeſcheyden van by naa alle den omgangh der menſchen. Zy begonden daar zelve hare Cellekens te maaken, van takken der boomen, ende zommige van haar groeven zigh hoolen in de aarde, zonder konſte ofte

Eerſte Inſtellinge van het zelve.

ofte gemak, gelijk zijnde aan die van de wilde beesten. De kruyden nevens de wortelen welke in het Bosch groeyden, streckten haar, zonder onderscheydt tot voedtzel, ende de eenige voorzorge die zy droegen was, dat naa zy die gekookt hadden, zy eerst daar van te eeten gaaven aan een hond ofte ander tam gedierte, het welke, zoo het niet schielijk quam te sterven, zoo hielden zy zigh als verzeekert, dat onder die verzamelingen van kruyden, niet een was dat haar konde schaden ofte vergiftigen ende dat zy van de schadelijke uytwerkzelen derzelve niet hadden te vreezen.

Harde maniere van leven der eerste Monikken.

Maar, Lieve Godt! wat veranderingen geschieden daar niet eenigen tijdt daar naa? Het daar naa by woonende volk, tot kennisse gekoomen zijnde het verwonderens waardige leven, dat die Eenzame menschen hadden onderstaan te leyden, quam van alle kanten toeschieten, om zigh daar over te verwonderen, ende verbreyde, als het wederkeerde, dat zy in haare daagen meer hadden gezien dan *Elias* ofte *Johannes* den *Dooper* ende dat in het Bosch van de *Cistercienser*. Door dien nu in die tijden de wereldt nog eer met teederheydt ende medelijden, dan wel nu, wierdt ingenoomen, voor menschen, die ter liefde Godts, zoo zy zeyden, alles hadden verlaaten, zoo braghten zy haar van alle kanten zeer grooten overvloedt van Spijze, nevens alles wat tot gemak des levens noodigh was.

Welk het omleggende volk zeer doedt verwonderen, en groote Aelmissen geven.

Deeze goede *Monikken*, genoeghden zigh in den beginne, voor eenigen tijdt, met het sleghtste

Hoe de Monikken zigh daar ontrent dragen.

fleghtfte van het geene men haar braght, aan te nemen, doch als by gevolgh de tederfte van haar allenxkens ook het befte aannamen als door het duydelijke bevel Godts en zich de belofte *Jesu Christi* toe-eygenende, daar hy zeght tot zijne Apoftelen, dat zy, ter zijner liefde alles verlaten hebbende, het zelve in deze wereld honderdvoud zonden bekomen, ende in de toekomende het eeuwige leven, zijn daar door die *Moniken*, in zeer korten tijd, van een zeer fterk uyterlijk fchijnende Godvrugtigheyd, tot een zeer ergerlijk leven vervallen, waar over zich den *Heyligen Bernardus*, al in zijnen tijd, zeer ernftigh begonde te beklagen, doch die ongebondentheyd, is nu, tot een grooter trap van buytenfporigheyd geklommen.

Ende eyndelijk geheel vervallen zijn.

Befchrijvinge van de hedendaaagfche ftand der felve.

In plaatze van een Eenzaamheyd hebben zy van dit Kloofter als een Stad gemaakt, welke in haren omtrek befluyt, allerhande flagh van handwerks-lieden, die dan daar met hare Vrouwen en huysgezinnen woonen. In plaatze van het nuttigen van die afgefonderde fpijze, tot gebruyk van de welke zy zich hadden, door pleghtelijke gelofte, aan de voeten der Altaren gedaan, verbonden, ende voor al van haar geheel leven gedurende geen vleefch te nuttigen, zoo hebben zy nu, het gebruyk van het zelve, tegens hare geloften ingevoerd, met des te meer lekkernyen, om dat zy daar altoos gereghten van Vifch en kruyden byvoegen. Ik kan voor my waarlijk getuygen, dat gedurende de twee dagen die ik daar verbleef, haar taafel

Door openbare verbreekinge van alle hare geloften.

fel, boven de gewoonlijke spijzen, bedekt was met verscheyde zoorten van wildbraad, gevolght door een gereghte van Visch welkers randen der schotels bedekt waren met tongen en hommen van Carpers, met staarten van Creeften. Den *Abt* hadde zelfs van *Diépe*, 't welk meer dan 120 mijlen van daar legt, tot zijn groote kosten ende door een byzondere post die naght ende dagh wegh spoeyde, schollen doen komen, die noch genoeghzaam vers waren, het welke de *Intendanten* ende de *Presidenten a Mortier* van *Dijon*, noyt hadden derven onderstaan in hare zeer praghtige pleghtelijke gasteryen. De *Moniken* van de *Abdye* zeer opgeblazen zijnde door die overdaad, welke haar ten uytersten hadde moeten doen rood werden, beroemden zich met een afschrikkelijke onbeschaamtheyd, dat in die geheele *Provintie* niemand was als den *Abt* der *Cistercienzen* die zoodanigh de taaffel konde voorzien en daar in dagelijks volherden.

En meer dan Vorstelijke lekkernyen.

Onbeschaamtheyd der Moniken.

Na de maaltijd leydde ons den *Abt*, gevolght door veele van zijne Bediende ende een groot getal kneghten in praghtige kleeren, om ons de nieuwe gebouwen, welke hy in zijne *Abdye* maakte, te doen bezightigen; Dezelve bestaan uyt vier groote wooningen van een praghtigh bouwzel, gemaakt van steenen Diamanten punctswijze gehouwen, geschikt om de vier *Abten* van de *Ordre* te huysvesten, nevens alle haar gevolgh, ten tijden als het algemeene *Capittel* werd gehouden, en dan noch een vijfde gebouw, 't welk hy voor zich zelfs

Praghtige nieuwe Gebouwen van den Abt.

zelfs deedt ſtighten, zijnde een uytnemende *Pavilloen*, dat zyn trotze kop bovende andere uytſtak, als om over haar te heerſchen, ende het welke daar door als vertoonde het aanzien dat hy *Abt*, boven de andere heeft, als haar algemeene Hooft.

Voordeel der Moniken getrocken door het toonen van haar oudegebouwen.

Men braght my daar naa in de oude Gebouwen ende daar was het dat ik de liſtigheydt der *Monikken* beſpeurdde, om zoo het mogelijk is, nogh te doen, in de Wereldtlijken ſtandt houden, de aghtingen welke zy voor haar Clooſter ende *Ordre* hebben. Dezelve beſtaat daar in, dat zy, aan de geene die dezelve komen zien, voor eerſt vertoonen een groote meenigte Overblijfzelen ende plaatzen welke zy die van de Godvrughtigheydt noemen, waar in zy dikmaals knielen ende hare ligchamen buygen, zeggende onderwijlen eenige Gebeeden ende aperyen aanregtende, welke u verpligten het zelve nevens haar te doen.

Hare aperyen daar ontrent.

Daar op vangen zy aan u te vertellen eenige oude geſchiedeniſſen ende wonderdaaden, tot voordeel van haar *Ordre* voorgevallen, waar onder zy noyt vergeeten het verhaal van de eene of den anderen geweldadigen gebruyker van de goederen van het Clooſter, ofte ymandt die van het zelve qualijk geſprooken hebbende, daar op van Godt door een ſchielijke doodt geſtraft door den Blixem geſlaagen, ofte van den *Duyvel* verworgt is geworden. Ik hebbe naamaals dezelve liſtigheydt beſpeurt, in by naa alle de *Clooſters* en *Conventen* van Italien, ook in alle de plaatzen in welke men eenige

Liſten der Moniken tot recommandatie van het Clooſter.

eenige Godtvrugtigheyd toeschrijft. Zy toonden ons een groote Eedzale der eerste *Religieusen* van haare *Ordre*, zijnde het zelve een groodt overwelft en zeer langh gebou, zonder eenige vercieringe zoo van binnen als buyten; meer schijnende een groote vervaarlijke kelder dan een bequaame Eedzale. Onderwijlen begon een van de *Religieusen* te zeggen; Dit is de Heylige Grotte in de welke de oude wel-gelukzaalige Vaders, Grontleggers van onze *Ordre*, alle avonden, naa het ondergaan der zonne, by den anderen quamen, vermoeyd door den arbeyd haarer handen ende het zingen van Godts lof, om met malkanderen alleen een stuk swart brood te nuttigen nevens eenige peulvrugten ofte wortelen, zonder boter, zout ofte eenige andere lekkernye, ende dat nogh zoo weynigh dat het haar meer belette te sterven als deed leeven, doodende haar vleesch zoodanig datmen zigh daar over meer kan verwonderen dan haar daar in naarvolgen. Die groote Heyligen zijn nu in den Hemel, ende hebben de gestrengheden van haar leven verwisselt met de maaltijd des Bruydegoms, ende van daar boven is het dat zy geduyrigh, met een gonstig ooge beschouwen die geene, welke eenige tijdt in dit Clooster leven ofte geleeft hebben, ofte eenig merkelijk goed aan het zelve gedaan, ende wy hooren door openbaringen, dat zoo schoon de zoodanige een vervloekelijk leven hadden geleyt, zy dogh noyt in doodeljke zonde komen te sterven.

Beschryvinge van haar oude Eedzale.

Hoe de Moniken by die gelegentheyd hare Voorzaten verheffen.

Ende daar door nogh dagelijks het water naa haar molen trekken.

Zeeker Raadsheer van *Dijon* die daar tegenwoordigh was, zeyde hem zoetelijk lac-

Soeten inval van een Heer daar over.

chende, dat het weynigh ſcheelde of hy wierd daar door bewoogen, om alle zijne middelen aan dat Clooſter te maaken, ende zaghtelijk aan mijn arm ſtootende vraagde hy, of ik geen groot vermaak ſchepte, hoorende die groove vette *Monik*, na het houden van een goed middagmaal, met zoo veel aangeborene kraght van de Boetveerdigheyd van zijn oude Voorvaders ende van de zegeningen Godes aan zijne *Abdye* ſpreeken? Onderwijlen is de waarheyd, dat zulks een liſtigheyd is van welke zy zig bedienen om in de geeſten der menſchen, een zoorte van eerbiedigheyd voor hare Perzoonen ende *Ordre* te houden.

Het oude Capittel der Monikken.

Byzonderheden daar van.

Van deze plaatze deed men ons in een andere gaan, welke zy het oude *Capittel* noemen, zijnde het zelve een oud groot Gebouw, met veele Pijlaren als een Kerke, ende tamelijk van aanſien. De vloerſteenen zijn gehouwen als zoo veel letteren beſchrijvende de *Pſalmen Davids*; In het midden van dezelve toondemen ons een groote ſteen, op welke men in voorige tijden de *Monikken* leyde, eenige uren voor men daghte dat zy ſterven zouden, na dat zy haar alvoorens naakt hadden uytgekleed ende den ſteen met aſſche en een hairen zak bedekt was. Deze gewoonte, zeyde den Vader, is naderhand vernietight, door dien men by ondervindinge vernam, dat eenige zieken meer kraghten hadden dan men wel daghte, ende eenigen tijdt op een onmenſchelijke wijze voor de koude bloot lagen, 24. uren langh en meer, voor dat zy quamen te overlijden, zoodanigh dat men zigh in eenige ſwarigheydt bevondt,

wonderlijke gewoonte daar in ende waarom opgehouden.

vond, als of men de zelve hadde om hals gebragt; ende jegenwoordigh vervolgde hy, zoetelijk lacchende, sterven wy zagtiglijk op de pluymen, na dat alles in het werk hebben gestelt, dat de konste ende de geneesmiddelen vermogten tot onse hulpe, welke al zoo verdienstelijk is als die ombarmhertige gestrengheydt, aangesien wy onzen wille daar ontrent onderwerpen aan die geene die ons gebieden ende aan welke wy verpligt zijn te gehoorsamen, zijnde de gehoorsaamheyd, zelve in aangenaame ende gemakkelijke zaaken; meer aangenaam voor God als alle de *Offerhanden.* Op zoodanig een wijze verschoonde die *Pater* her verval van haaren plight ende gewoonte, ende wilde voor een deught doen doorgaan, het geene dan inder daad niet anders was dan iets dat door haare liefde tot het gemak was ingevoerd; Of laat ons liever zeggen dat, door een reghtveerdigh oordeel Godts, dat slagh van volk, ligtveerdiglijk iets hebbende gelooft, welkers volbrenginge niet in hare maght was, zoo veel te laager is gevallen, als het gedagt hadde hooger te vliegen. Aanmerkinge daar over.

Door die reden is het dat wy zoo veel *Gereformeerde Ordres* van die *Religieusen* zien, ende een tijd daar na weeder *Gereformeerde* van die *Gereformeerde*, welke eerlang, weder zullen behoren *Gereformeert* te werden. Dogh het geene daar ontrent te verwonderen is bestaat daar in, dat zy in vreemde verderffenissen vervallen ende in gewoontens van zondigen, die een schrik zouden verwekken, in de menschen wiens herten het meest in de wee- Reden van de Reformatie der Ordre.

reld zijn geworteld, gelijk wy zien in dat weynige dat ik van den Heer *Bourré* hebbe gezegt, zijnde een *Monik* van die *Ordre*, ende in een oneyndig getal andere voorbeelden, die dagelijks aan den dag komen.

Daar is maar een eenige Orde in de Roomsche Kerke die noyt gereformeert is.

Daar is maar een eenige *Ordre* in de *Roomsche Kerke* welke zigh kan beroemen oud ende zonder *Reformatie* te zijn, te weten die van de *Chartroisen*. Na dat wy twee daagen by de *Cistercienсen* geweest waren, naamen wy onzen wegh door het *Lionnois* ende het *Dauphiné*, ende door dien wy ons daar dight by 't groote *Chartroysen* Clooster bevonden, zoo dreef ons de nieusgierigheyd om het zelve te zien. Dat Clooster der *Chartroysen* is het Hoofd ende het voornaamste van de geheele *Ordre*, ook werden daar hare Algemeene Capittelen gehouden.

Komste aan 't Groote Clooster der Chartroysen.

Stigtinge van het zelve nevens den stigter.

Den H. *Bruno*, welke de Grondlegger van dezelve is, vertrok zigh daar met zijn Gezellen in het Jaar onses Heeren.... Het geen gemeenlijk van de beweegreden van zijn vertrek werd gezeght, is veel eer een verdightzel dan een verhaal, dogh werd evenwel met grooten yver, voor de waarheyd doorgedrongen ende staande gehouden, door die Vaders, welke daar van groote Schilderyen in haar Cloosters hebben doen hangen:

Verdigt verhaal van haren stigter.

Dat verdigtzel braght dan mede dat *Bruno*, die lange de *Universiteyt* ofte Hooge Schoole van *Parijs* had bygewoond, zigh op een Begravenisse van een Leeraar vond, die'er een Lid van was, zijnde een mensch geweest van een uyterlijk onberispelijk, en onstrafbaar leeven

ende

ende geſtorven in den lieffelijken reuk van Heyligheyd. Als men voor dezelve nu in de Kerk den gewoonen dienſt der dooden las, ende gekomen was aan de woorden van de Leſſe; *Reſponde mihi quantas habeo iniquitates*; Dat is, *Antwoord my hoe groote ongeregtigheden ik hebbe*; Zoo reghte zigh het Lijk van de Bare op tot zoo verre dat het zat, ende uytte de volgende woorden met een vervaarlijke ſtemme; *Accuſatus ſum*; *Ik ben beſchuldight*; Waar door het daar tegenwoordige volk ten hoogſten verbaaſt zijnde geworden, zoo wierd de begraveniſſe tot den volgenden dagh uytgeſteld, op welke men weder den dienſt der dooden begon, ende weder gekoomen zijnde tot dezelve woorden: *Reſponde mihi &c.* zoo antwoorde de doode met nogh vervaarlijker ſtemme als de voorige, deze twee woorden *Iudicatus ſum*; *Ik ben geoordeeld*; Het welke de verbaaſtheyd vermeerderde van alle die zigh daar bevonden ende het beſluyt deed neemen, het begraven nogh een dagh uyt te ſtellen; als wanneer een groote menigte volk weder vergaderd zijnde, wierd den dienſt op nieuws herhaald, ende op dezelve woorden als vooren hief zigh de doode voor de derde en laatſte reys, op, zeggende met een klaaglijk geluyd; *Condemnatus ſum*; het welke wil dat hy tot de Helle verdoemt was. Een zoo vteemt ende varvaarlijk ſchou-ſpel, zegt de verzieringe, deed zoo groot een uytwerkinge op den Geeſt van *Bruno*, dat hy op ſtaande voet beſloot de wereld te verlaten, ende zigh in een Eenzaamheyd te begeeven, om God alleen te looven, verwijdert van het gezighte des werelds, ende

hy bewoogh daar op zeven Scholieren uyt de Hoge Schole van *Parijs*, zijne gezellen, hier in zijn voorbeeld te volgen.

Vervolg daar van.

Dezelve voegden ſigh dan by hem, waar na zy gezamentlijk haar voor de voeten van den Biſchop van *Grenoble* gingen werpen, hem biddende om de woeſtijne der *Chartreuſe*, die hem toequam, welke verkregen hebbende, vertrokken zy daar in, ende maakten Cellekens.

De waarheyd van de zaak zelfs.

De waarheyd van al dit werk beſtaet daar in, dat die Heligh met zijne Gezellen zigh in die plaatze heeft begeven: Doch het geheele verhaal van den Leeraar is baarblijkelijk valſch, gelijk zulks naaktelijk is aangewezen door een Leeraar van de Hooge Schoole van *Parys*, zijnde niet een Schrijver van die tijd, ook geen in 200. jaren daar na gevonden, die daar van het minſte gewagh heeft gemaakt, ende is niet anders dan een verdigtzel van de herſſenen der *Roomsgezinden*, 't welke men moet voegen by alle de verhalen die zy doen, van zoo veele verſchijningen der zielen uyt het Vagevyer.

Beſchrijvinge van het Clooſter der Chartroyſen.

De nieuwsgierigheyd zal u mogelijk doen wenſchen, *mijn Heer*, dat ik u een beſchrijvinge doe van dat Clooſter der *Chartroyſen*, ende van deszelfs gelegentheyd, welke zeekerlijk is op de ende eenzaamſte plaatze die de nature geven kan, ende doch evenwel heden een zeer vermaakelijke verblijfplaatze is geworden, door de onnoemelijke onkoſten, welke die Vaders, die zeer rijk zijn, daar aan hebben te koſt gehangen, om dezelve voor de uytterlijke zinnen aangenaam te maaken. Ik zal dan traghten, *Mijn Heer*, u te voldoen ende de denkbeelden die ik noch behouden

houden hebbe, daar van op het papier stellen. Die woestijne de *Chartreuse* genaamt, heeft den naam aan die *Ordre* gegeven, zijnde dezelve een plaatze in den boezem van een zeer hoogen Bergh, welkers top zigh in vier andere verdeeld, ende alzo een wijde plaatze maakt, die dan ontrent een mijle langh, ende niet dan een vier-endeel van een mijle breed is, zijnde in dezelve de Cellekens van deeze *Paters* gebouwt. De wateren welke zigh op dat Gebetghte verzamelen, maaken een zeer snel-loopende Beek, welke den naam van den Heyligen *Laurentius* draagt. De plaatse was zeer steyl, ende byna ontoegankkelijk doen hy zigh derwaarts begaf: Doch de *Moniken* hebben jegenwoordigh, met ongehoorde onkosten, den wegh zeer gemakkelijk ende vermakelijk gemaakt, door het doen hakken van zeer breede optreedingen in den Rotsteen, ende daar door zoo als veele Trappen gekregen, om na boven te geraaken. Karossen evenwel noch Karren, ja zelfs geen Paarden konnen daar op komen, ende zy bedienen haar van Muyl-Ezels, die van jongs aan daar toe zijn gewend gemaakt, om haar voorraad na boven te voeren.

St. Laurens Beek.

Toen wy daar waren was het Klooster noch niet ten vollen hermaakt, door dien het oude, over weynig tijds, eerst geheel in de assche was geraakt. Men hield de *Moniken* voor verdaght van het vyer, met goeden voordagt, zelfs daar ingesteeken te hebben, om dat de Cellekens haar te ouderwets ende te kleyn scheenen, ende zy in dezelve alle het gemak ende gerieflijkheyd, welke zy wensten, niet konden genieten. De

Het Clooster werdt op nieuw gebouwt,

Zijnde na alle schijn het door de Moniken het oude in brant gezet.

vlamme gingh aan in een tijd, in welke de wind daar toe zeer gunstigh was, ende nam zijn aanvangh op een plaatze vol verbrandbare dingen, ende zoo zeer verwijderd van alle de geene in welke men vyer gebruykt, dar het gemakkelijk te oordeelen was, dat het niet zoo zeer door toeval als met goeden opzet geschiede.

Blijken daar van.

Daar by betuyghde de traagheyd in het blussen de groote genegentheyd van die *Vaders* om haar Clooster verbrand te zien, ende hebben eenige verzeekert, dat de tijdinge van die brand, al in vreemde Landen was, eenige dagen eer die voorviel.

Een van die *Vaders* verhaalde ons zulks als een *Miracul*, zeggende dat buyten twijffel den Bescherm-Engel van die plaatzen, voorziende het geene stond te geschieden, daar van kennisse hadde gegeven in de afgelegene Landschappen. Het zy hoe het wil, de *Chartreuse* wierd geheel in de assche gelegt, ende in minder dan zes maanden byna weder geheel herboud, zijnde het meeste gedeelte van de stoffe daar toe nodig, alvoorens vervaardight geweest, ende zulks, zoo de *Pater* zeyde, door de Goddelijke voorzienigheyd.

Reden om welke zy zulks deeden.

Hier moet men aanmerken daar haar Capittel-generaal, als hebbende eenige eerbiedigheyd voor de oude gebouwen van hare Voor-vaders, ende ook om de wereldlijke Perzonen te beletten haar van gemak ende tederheyd te beschuldigen, haar hadden geweygert de oude gebouwen te veranderen: Doch wat kan de begeerte der *Moniken* wederhouden, als zy door regte of slinksche wegen, *per fas & nefas*, de middelen

in

'n handen hebben om dezelve te vervullen?

De nieuwe gebouwen wierden tot volmaaktheyd gebraght, met een Heerlijkheyd die zigh veel wijder uytbreyde, dan wel betamelijk zouze zijn aan de belijdenisse van deze eenzame bewoonders der woestijne, ende is bequaam om Koningen en Vorsten te huysvesten. Toen ik daar was stont niet meer om voltoit te werden, dan een verblijf plaatse voor de Bediende van het Clooster, aan den voet van den Berg; die almede zeer verre gevordert was.

Pragt van het nieuwe gebouw.

Wat belangt de levens wijze van deze *Monikken*, kan ik zegghen dat zy nogh iets van hare eerste instellinge overig hebben, voor al hare onthoudinge van vleesch; Dog de verscheydenheyd ende menighte van visschen, kruyden, eyeren, speceryen, ende andere diergelijke dingen, welke haar werden toegebraght, vallen veel aangenamer aan de smaak als het gebruyk van het alderduurste vleesch. Den *Pater Dispensier* ofte *Uytgever*, verzeekerde ons, dat de verteeringe van yder *Monik*, jaarlijks ten minsten vijfhondert Rijksdaalders beliep. Zy hebben een middel uytgevonden om de voedzaame kraght ende als de *Quintessencie* uyt de groote visschen te trekken, waar van zy iets dat zeer lekker, voedtzaam ende light te verteeren is, weeten toe te maaken. Daar toe hebben zy Brood van een ongemeene wittigheyd ende van de beste wijn die te vinden is, welke haar, zonder toe meten, en zoo veel zy begeeren, werdt verhandreijkt. Daar en boven heeft yder *Chartrois* in zijn vertrek ofte quartier een zolder vol vrughten, zoo-

Ongebondenheyd der Chartroisen in het onderhouden van haar reguli.

Hare smakelijke spijse.

Haar overvloedt in het byzonder.

daanigh dat zy eeten, drinken en haar vrienden onthaalen konnen die haar koomen bezoeken, op dat haar deeze eenzaamheyd te vermaekelijker valle.

Steylooren onder haar.

Eenige onder haar, van een swaarmoedige gestaltenisse des bloeds ende gemoeds, zijn zoo diep in haare eenzaamheyd verdronken, dat zy een afschrik hebben van den omgang der menschen, ende willen zelf tot hare *Oversten* niet spreeken. Dogh ten is de deught niet maar een woeste gestelteniſſe die haar beheerst, welke haar by naa aan haar zelve onverdraagelijk maakt, ende zy haaten het geheele menschelijke geslaghte, even als die *Timon* van Atheenen deed. De meeste van de zodanige werden geheel gek, verliezende het gebruyk des verstants ende des redens. Daarom is het datmen voor de zodanige een vertrek alleen heeft gemaakt dat bequaam en fray genoeg is.

Van welke eenige gek worden.

Beschrijvinge der vertrekken van de Chartroisen.

Ygelijk *Chartrois* heeft zyn byzonder vertrek, bestaande uyt vijf of zes schone kamers, zeer zindelijk opgeciert, nevens een moyen tuijn, welke het eene vertrek van het andere afzondert, hebbende die alle haar uytgank in het Clooster, dat wonderlijk lang ende zeer kostelijk en heerlijk gebout is, zoodaanigh dat het zoo zeer niet gemaakt schijnt tot gemak van de Cellen, als wel om de plaatze te vercieren.

Groote toevloed van menschen in dat Clooster.

Den toevloed der vreemdelingen, die daar van alle kanten koomen, eenige uyt nieusgierigheyd of Godvrughtigheyd, andere om haare zaaken te verrighten ofte om de *Chartroisen* haar

Magen

Magen ofte vrienden te bezoeken, maaken dat die eenzaame plaatze geduurigh vol volk is, ende by gevolgh, veel verdraagelijker voor de Natuure der menschen; voor al des zoomers vertrekken zigh daar veele luyden van aanzien, om het vermaak ende de koelte van die Landstreek te genieten.

Deezé *Paters* hebben, om des te meer bezoght te werden en haare vrienden en Bloedverwanten derwaarts te lokken, daar de *Hospitaliteyt* ofte Gastvryheyd ingevoerd, ende ontfangen een ygelijk naa zijn staat en aanzien, zoo wel de Heeren als haar gevolgh, zonder iets daar voor te trekken. Een igelijk kan daar veel daghen blijven, al naa dat desselfs gezelschap haar *u*angenaam ofte nut is.

Gastvryheyd der Moniken om veel bezoek te hebben.

In den beginne droegen zy ook eenige zorge voor de armen, maar jegenwoordigh werden de lieden, die niet van een goed aanzien ende wel gekleed zijn, door haar veraght ende verworpen.

Karigheyd tegens de Armen.

De plaatze in welke de vremdelingen onthaald werden, is een zeer trots ende kostelijk gebouw; in het welke vertrekken vervaardight zijn, voor allerhande slagh van luyden van aanzien, zelf ook van de eerste rangh. Haar Bediende die over de spijze gestelt is, weet hoedanigh hy voor ider vertrek moet op dissen, dat zeer regelmatigh onderhouden werd. Hier uyt kan geoordeelt werden hoe ontelbare rijkdommen deze Paters moeten bezitten.

Gebou voor de vreemdelingen.

Goede bestieringe daar in.

Ghy zult u verwonderen, *Mijn Heer*, ziende dat die eenzaame, welkers instelder *S. Bruno*,

Iets verwonderens waardig ontrent

haar levens middelen.

Bruno, zoo groot een liefhebber betuyghde te weezen van de Armoede, van opgesloten te zijn ende van de stilswijgentheyd, by verloop van tijden, tot zoo hoogh een trap van maght en grootheyd zijn gekomen, ende een zoo vuyrige begeerte hebben gekregen, om hare woestijne, welke anders afgezondert genoegh is, in een bewoonde plaatze te veranderen, ende dezelve meer door de menschen betreeden te maaken, als de gemeene weegen zijn, die na de grootste Steden leyden.

Ydele roem dezer Moniken.

Zy beroemen haar daar op dat zy noyt *Gereformeert* of hervormt, dat is, op den ouden voet gebragt zijn, zedert hare eerste instellinge; Maar ter goeder trouwe, *Mijn Heer*, gelooft gy niet dat zy wel een goede *Reformatie* van nooden hebben?

Besluyt uyt het doen van de Chartroisen.

Het geene men hier uyt moet besluyten bestaat daar in, dat alle die groote geweldenarijen, die men tegens ende op de nature wil doen, ende die geen stant konnen grijpen als door een zeer byzondere genaade ende hulpe van God, welke dezelve geeft, aan die geene he- hem gelieft, dat, zegh ik, als men zigh dezelve wil toeëygenen, ende dieshalven lightvaardiglijk geloften doen, als zijnde dingen op welke men staat kan maaken, en gelijk zoodanige zigh daar aan verbindende, die dan gemeenlijk in ons beschaamende swakheeden eyndighen, welke ook doen zien dat het eer konsten van den *Duyvel* zijn, om het menschelijke harte te verheffen, en daar na plotzelijk te doen nedervallen, als beweginghen der Genaade, om het eerste te vernederen, en by vervolgh te doen zegepraalen,

over

over de *Duyvel*, het vleesch, ende de wereldt.

Men bragt ons daar na in de *Capelle* van *S. Bruno*, om ons als zant de oogen te werpen, ende te beletten eenige aanmerkingen op de grote wanschiklijkheyd te maaken, zijnde die maar een kleyn vierdedeel mijls van daar gelegen, op een rotze, omringht met hooge mastboomen; zy zeyden dat daar voortijds desselfs *Celle* hadde geweest, ende dat een zuyvere waater-bron, die daar hare oorspronk hadde, miraculeuselijk opgeweld was, door desselfs gebeden, genezende dezelve veele ziekten, ook dat, hoe veel men ook van dat waater dronk, het dogh niemant bequam te verveelen ofte quaat te doen. De *Benedictijner Pater*, mijn Reijsgezel, dronk, uyt Godtsdienstigheyd, een tamelijken meenigte van het zelve, het welke hem, in het afklimmen des berghs, zeer qualijk bequam, hoe wel hy dat, om het *Miracul* niet te kort te doen, toeschreef aan de koude lught welke die rotsen van zigh gaaven.

Capelle van den H. Bruno.

Miraculeuse Fonteyne daar by.

Door de proeve vals bevonden.

Gezeyden vader herhaalde my dikmaals dat hy op die plaatse, zijne herte getroffen vond, door een ongewoonlijke Godvrughtigheyd, ende door een groot gevoelen van de tegenwoordigheyd Gods, my te gelijk vragende, of ik het zelve niet gewaar wierdt? Ik antwoorde hem van ja; dog dat ik voor vast stelde dat, daar ontrent niet geschiede, dan het gemeenlijk, ja altoos, voorviel; zijnde het een natuurlijke zaake, in de onderaartsche hoolen, de donkere plaatsen, de dighte ende overschaduwde Bossen, de spelonken, by de oorsprongen van de Fonteynen ende der Revieren, ende zelfs wanneer

Uytwerkzel der inbeelding.

Oorzaak van het zelve.

neer men des naghts in grote gebouwen weynig vergeſelſchapt ofte in *Capellen* of *Kerken* is, dat men zijne Ziele bewogen voelt, door iets, dat God in onze gedaghten doed komen.

Door den Schrijver by ervarentheyd waar bevonden.

Ik hebbe zulks by ervarentheyd in mijne reyzen bevonden, ende eenige daagen daar na de *Alpes* overtrekkende, welke zeer hooge Bergen zijn, gevoeldde ik het zelve op een eenzaame plaatze, en deed die *Pater*, die in mijn geſelſchap was, bekennen, dat hy zigh alzoo bewoogen gevoelde op die plaatze, als te vooren by de groote *Chartroiſen.*

Misbruyk der Moniken daaromtrent.

Des niet tegenſtaande doen die goede vaders, aan alle die geene, die daar koomen, zulks aanmerken, als een byzonderen zeegen Gods, aan die plaatze gegeeven, door de bemiddelinge ende de verdienſten van den *H. Bruno.*

Aanmerkinge daar over.

Het is verwonderens waardigh te zien, dat die dingen, welke God, als ſchepper der Natuure, in ons werkt, voor het meeſte gedeelte, door het volk van de *Roomſche* gemeenſchap, Gode werden toegeſchreven, als den geever der genaade, ende by gevolghe als wonderen aangemerkt. Tot zoo verre is het waaraghtig, dat het een aangename zaak is, ende die op een uytneemende wijze den hooghmoet der menſchen vleyd, te weeten, te willen gelooven, dat Godt ons waardigh kent, ons uyt den gewoonlijken weg te trekken, om ons byzonderlijk te begonſtigen, werpende op ider oogenblik, onder de voet, die natuurlijke ordre die hy hier beneeden, voor eenmaal, heeft vaſt geſteld, ende dat om onzent wille, door wonderdadige werkingen.

Wy

Wy daalden de *Chartroisen* af, door een zeer enge weg, tusschen de Rotzen in, ontrent twee mijlen langh, hebbende te linker hand de Beeke van *S. Laurens*, welke met een zeer vervaarlijk geluyd zig door de Rotzen afwerpt, tot aan den voet van de kleyne Stad *S. Laurens*, aan welke zy den naam heeft gegeeven.

Vertrek des Auteurs van de Chartroise.

Alle het nabuurige Land, tot veele mylen toe in de rondte, komt de *Chartroisen* toe, ende men ziet aan alle kanten, pragtige gebouwen, en Lust-huyzen, welke die *Paters* daar hebben doen maaken, met vyvers en kleyne meeren, die met allerley slagh van smaakelijke Visschen, voor haar taaffel, vervult zijn.

By vervolg zetten wy onze reyze voort na *Savoyen*, ende passeerden de *Alpes* over den Berg *Cenis*, langhs de welke wy in *Piemont* nederdaalden, tot een kleyne Stadt *Susa* genaamt.

Komste der zelve in Savoyen.

Hier is het, *Mijn Heer*, dat ik op zal houden ende dezen Brief besluyten, door de laatste Aanmerkinge, die ik u zal bidden te maaken, daar in bestaande. dat de *Roomsche Kerke*, verre van zig een byzondere eere toe te schrijven, over hare Geestelijke *Ordres*, op welke zy zoo zeer roemt boven de *Protestantsche Kerke*, die dezelve heeft buyten geslooten, zigh moeste vernederen ende zelf beschaamt staan, door dien het baarblijkelijk is, dat die luyden niet arbeyden, onder het smaakelijk voorwenden van Godtsdienst, stilswijgen en afzonderinge, dan om een groote agtinge in de gemoederen der menschen te bekoomen, waar door zy dezelve doen leyden, zoo als zy willen, ende de ondervindinge doet zien, dat het altoos is, tot haar

Laatste aanmerkinge van den eersten Brief.

haar tijdelijk voordeel. Zy beginnen, in schijn, door den Geest, en eyndigen baarblijkelijk in den vleesche. Ik hebbe eenige andere en aanmerkelijker dingen in *Italien* ontdekt, welke ik u van herten gaarne zal mededeelen, zoo ik kan bemerken dat gy u, door deezen eerste Brief, niet geraakt vind, ende dat gy die ook hebt ontfangen, met dezelve geest van liefde en yver, die ik, mijn leven geduurende, zal behouden, voor het Geestelijke welwezen van uw dierbare perzoon, als zijnde, *Mijn Heer* &c.

Besluyt des eersten Briefs.

Eynde van den Eersten Brief.

TWEEDE BRIEF.

Van den Geest der Wraakzugtigheyt in de Roomsche Geestelijke &c.

Mijn Heer.

Inleydinge.

AAngezien'er niet is dat u strenger wert verbooden in de *Roomsche Kerke*, na het lezen der Heylige Schriftuure, als het onderzoek van Boeken ofte Schriften, die het leven en de leere van uwe Herders onderzoeken en voor oogen stellen, aangezien zy willen dat men haar blindelings zal volgen, zonder op den toets te stellen, ofte het geene zy zeggen, zoo was ik een weynig voor mijn eersten brief bedugt, die u eenige openinge van haar beleyt heeft gedaan. Dog ziende dat gy dezelve zoo wel hebt onthaalt,

haalt, zoo hoope ik dat de goede aandagt, die gy op dezelve hebt gegeven, en de gesteltenisse waar in gy my betuygt te zien, van nog meer te willen onderrigt werden, wegens dat voorwerp, u eyndelijk de oogen zullen doen openen, ten eynde gy, den gevaarlijken staat, in welke gy zijt, moogt te regt leeren kennen. Door dien ik nu niets hooger begeere, dan tot een werktuyg van een zoo goede wille te verstrekken, zoo zal ik voort vaaren, *Mijn Heer*, met u over te schrijven, die dingen, welke ik, in mijne reyze in *Italien*, nopende den Godtsdienst, hebbe aangemerkt.

Tot *Susa*, een kleyne Stadt van *Piemont* in *Italien*, ende den Hertog van *Savoyen* onderworpen gekoomen zijnde, wierd ons gezegt, dat het Ligchaam van *S. Maur*, *Abt* en eerste Leerling van den Heyligen *Benedictus*, in een van de Kerken dier plaatzen rustede. Door dien nu die *Pater*, die zig mijn Reysgezel hadde gemaakt, een hervormd *Benedictijner Monik* was, van het gezelschap van *S. Maur* in *Vrankrijk*, vraagde ik hem of hy niet wilde zijn schuldigen pligt afleggen, aan het overblijfzel, van zijn welgelukzaligen grontlegger? Hy antwoorde my zeer openhertig, dat hy zig daar van wel zoude wagten; daar by voegende dat de Italianen Bedriegers waren, welke voorgaven alle de Heyligen van den Hemel in haar Landt te hebben, zijnde onderwijlen niet minder waar dan dat; Door dien het Ligchaam van *S Maur*, geheel ende ten vollen, in een van hare *Abdijen* in *Vrankrijk* was. Op die zelve wijze verzeekerde hy, dat de Ligchamen van *S. Benedictus*, ende de *H. Scholastica*

Den Auteur komt te Susa.

Daar men zegt het Ligchaam van S. Maur te zijn.

Zijn Rijsgezel beweert het zelven in Vrankrijk te wezen.

Nevens nog enige andere.

mede in *Vrankrijk* waren, het eene in de kleyne Stadt van *S. Benoit sur Loire*, aght mijlen van *Orleans*, en het tweede te *Mans*, niet tegenstaande alle die overblijfzelen, nevens een oneyndig getal andere, op waarheyd van die niet te zeggen viel, haar door de Italianen wierden betwist, zonder andere grond, dan eenige *Bullen* der *Pausen*, die zeyde hy, zy door konstjes hebben verkreegen, en die haar voor ware en wettige bezitters daar van verklaaren, tegens allerley baarblijklijkheyd, uyt de Historien en overleveringhen getrokken. Maar, *Mijn Vader*, voerdde ik hem daar op te gemoed, gedenkt aan het geene, gy my, nu over twee daagen, toen wy over de *Alpes* trokken, zeydet, om de onfeylbaarheyd der Pausen te bewijzen; gy strekte dezelve, met grooten yver, niet alleen uyt, over de stoffen van reghten, maar zelf ook over de feyten. Wy spraakan toenmaals daar over, hoe het mogelijk was, dat de *Pausen*, zoodanige blixemende *Bullen* hadden uytgegeeven, vervult met vervloekinghen ende verbanningen, tegens die geene, die niet zouden willen gelooven; dat het Huys van *Loretto*, door de Engelen uit het Heylige Land was gebragt, in die plaatze van Italien, daar men nu voor vast steld dat het zelve staat; gelijk ook tegens die geene, die zullen loocchenen, dat een grooten Berg, digte by de Stadt *Cajetta*, in het Coninkrijk van *Napels*, die men gescheurt ziet, een van die geene is, die van een spleeten op het afsterven van onzen Zaligmaker *Jesus Christus*. Gy verzeekerde toenmaals dat den *Paus*, in zoodanige voorvallen, een onfeylbare bestieringe van den

Haar door de Italianen betwist.

Aardig onderzoek over de onfeylbaatheyd der Pausen, ende voor eerst tegenswerpinge daar tegens.

H. Geest

H. Geest ontfing, volgens dewelke het hem zelf niet mogelijk was te dwalen, of andere te bedriegen alzo weynig als in stoffen die het Gelove betroffen, en dat nog meer byzonderlijk als'er gehandelt wierd van eere te bewijzen aan eenig voorwerp van Godvrugtigheyd, zoodanig als die geene die men bewijst aan het Huys van *Loretto* ende aan die Berg. Hoe kond gy dan jegenwoordig zeggen, *Mijn Vader*, ten opzigte van uwen *S. Maur* ende *S. Benedictus*, ofte van yemant anders wie het zoude mogen zijn, dat de *Pausen*, die tegens u, ter gonste van de *Italianen* hebben gevonnist, misleyt zijn geweest? Is het geen stoffe van Godtsdienst, alzoo wel als die van *Loretto*?

De over-een-komste was al te baarblijkelijck, ende die goeden Vader zoude zigh in al te klaren tegenspreekinge hebben gewikkelt, als hy het tegendeel hadde willen staande houden. Hy hadde dan liever, om dieshalven niet beschaamt te werden, zy antwoord op een belagchelijke wijze te uytten, zeggende dat hy op de *Alpes* als een *Italiaan* hadde gesprooken, maar dat hy nu sprak als een *Fransman*; zijnde het zeeker, dat de volkeren van *Italien*, en voor al die van de plaatzen onder den *Paus* gehoorigh, de onfeylbaarheyd des *Paus* vast stellen, zelf in feyten, het welke de meeste *Roomsche Catholijken* in *Vrankrijk* loochenen. Dezelve belagchelijk beantwoort.

Die verschooninge van als een *Italiaan* ofte als een *Fransman* te spreeken, viel in de gront vry wat blauw; en in der waarheyt, als het geoorloft was zijn gevoelen te uytten, dan volgens het gevoelen van het eene, ende nu weder vol- Onderzoek van dat antwoort.

gens dat van een ander Land, ingevalle dan die Vader als een *Hoogduyescher* ofte *Onger* hadde gesprooken, zoo zoude hy des *Paus* gezag op een zeer slegten voet hebben gebragt, want ik hebbe in mijne reyzen bemerkt, dat die volkeren, hoewel zy, voor het meeste gedeelte, belijdenisse van de *Roomsche* Godtsdienst doen, het voordeel hebben van daar weynig aan te geloven.

Aanwijsinge van het tegte.

Het hadde buyten twijffel veel beter geweest, *Mijn Heer*, dat hy hadde gesprooken even als een goed Christen behoort te doen, ende als een goed eerlijk man, met een opregten ende buyten alle belang gestelt zijnde geest, onderschraagt door de reeden, ende gegrond op de Heylige Schrifture, ende hy zoude aan een sterffelijk mensche op der aarde, den naam van onfeylbaar, die God alleen toekomt, niet gegeeven hebben.

Dat den Auteur in Italien niet dorst uytten.

Ik was by na veerdig om hem mijn gevoelen daar ontrent te zeggen, dog my viel in gedagten dat ik my in *Italien* bevond, daar een eenigh woort, my voor de wreede ende onbarmhertige Regterstoel der *Inquisitie* hadde konnen doen sleepen, en hadde bygevolg liever te swijgen.

Aardige gewoonten der Moniken.

Ik maakte alleen de volgende Aanmerkinge by my zelven, op het doen, van deezen *Pater*, te weeten dat de *Monikken* en *Priesters*, daar zy haar voordeel vinden, ofte ook wel in haar onverschillige zaaken, noit in gebreeken blijven van te zeggen dat den *Paus* onfeylbaar is; dog zoo die onfeylbaarheyd haar het minste nadeel toebrengt, zoo is hy niet meer dan een onkundig ende onweetend mensche, die men, even als andere, kan bedriegen.

Van

Van *Susa* begaaven wy ons na *Turin*, 't welk een zeer schoone Stad is, op de Oevers van de *Pô* ende de woonplaatzen der Hartogen van *Savoyen*. Aldaar begon zigh eerst, de schoonheyd der gebouwen van de Kerken, in *Italien*, aan ons gezigte te vertoonen. Het meeste gedeelte der Parochie Kerken, de Cloosters ende de Conventen zijn zeer praghtig gemaakt, en van binnen uyttermaten kostelijk verciert; men ziet daar niet dan Marmor, Porphier en Jaspis, nevens verguldzelen en Schilderyen aan alle zyden. De Cruycen, de Kandelaars, de Lampen, nevens de Kasten en Kisten voor de Overblijfzelen, zijn alle van Goud of Zilver, ende te gelijk ontallijk ende onwaardeerbaar. Eenige goede *Fransche Priesters*, die zig by ons vervoeght hadden om de Kerken te zien; waaren daar over boven maaten verwondert, ende hare harten beroert vindende ziende de Tempelen des Heeren, zoo praghtiglijk verciert, zoo schreyden zy van vreugde. Door dien zy ook, uyt *Vrankrijk* koomende, haar wegh door *Genéve* en de *Switsersche Cantons* hadden genoomen, alwaar zy de Kerken der *Protestanten* hadden gezien, by na van alle, uyt aardsche stoffen bestaande, schoonheeden ontbloot, zoo besloten zy, dogh zeer valschelijk, daar uyt, dat'er geen andere waare Godsdienst dan de *Roomsche* was, ende dat den yver die dezelve voor Gods Huys betoond, getuygenisse aan de waarheyd haars geloofs gaf. Ik zeyde haar dat dat besluyt my zoo swak scheen als de gronden die het onderschraagden, ende dat tot bewijs van de waarheyd een Godsdienst de grootsheyt nevens de rijkdommen dezer we-

Vertrek van Susa na Turin.

Schone Kerken aldaar.

Welke zeer pragtig verciert zijn.

Valsch besluyt daar uyt genoomen.

Het zelve wederlegt.

reld zeer sleghte eerstelingen waaren; Dat ik, wat my belanghde, als ik in zaaken van Godsdienst iets op gissinghen zoude willen besluyten, het dezelve eer zoude trekken uyt het goede leeven ende de fraeye zeeden van die geene, die daar van belijdenisse deeden, als uyt het pragtigh optoyen van haare Kerken.

Den Heyligen Sweetdoek te Turin.

Men toonde ons den Schat der Kerke, onder welke den H. Sweetdoek bewaard werd, ende een weynigh daar na quaamen de *Canoniken* en *Priesters* in het Choor, om de *Vesper* met desselfs gevolgh te zingen, het welke de avondt gebeeden van de *Roomsche* Kerke zijn. Zy quamen zonder ordre ende op een onmanierlijke wijze binnen, praatende, lagchende ende malkanderen met de elleboogen stootende. De eeerstgekomene, zonder te wagten dat de andere zigh op haare plaatzen hadden gevoegt, begonden den dienst te zingen, die wel anderhalf uyr tijd zoude hebben moeten duuren zoo men dezelve zedighlijk ende Godvrugtiglijk hadde verright, met de vereyste tusschen-poozingen, zoo als geschied met de daagelijksche gebeeden die men in de *Engelsche* Kerke zeght; Dog dit was hier, in minder dan een quartier uurs tijdt, verright, zonder dat men by na het eene woord van het andere konde onderscheyden; nog het eynde der veerzen van het begin.

Ongeregeltheyd der Canoniken en Priesters in het zingen van de Vesper.

Aanmerkinge daar over.

In der waarheyd, *Mijn Heer*, zoo het geoorloft was van de Conscientien naar het uytterlijke te oordeelen, zoo hadde ik uyt het haare konnen besluyten dat haare herten verre waaren van de woorden harer lippen ende hare lippen en herten nog verder van God. Zy vermoeiden ons

ons gedult niet zeer met ons haar te doen aanhoren, ende den dienſt heel vaardiglijk voleynd hebbende, zoo vlughteden zy eer uyt de Kerke dan zy'er uyt gingen, begevende zig een ygelijk zijns weeghs.

Den *Pater* die by my was, bemerkende dat ik my daar in ergerde, zeyde my, als hebben de eenige ondervindinge van *Italien*, daar hy voor deezen geweeſt was, dat de tijd om zulks te doen nog niet was gekoomen, ende dat ik, hoe meer ik *Romen* naderde, des de grooter redenen daar toe zoude vinden. Men hadde my alreets gezegt, dat ik, hoe ik naader aan *Romen* zoude koomen, des te koſtelijker en pragtiger Kerken zoude zien; waar uyt ik deze twee zaaken te zaamen voegende beſloot, dat alle die ſchoone uytterlijke optoyzelen, zeekerlijk niet ſpruyten uyt de yver ende Godvrugtigheyd der *Italiaanſche* Geeſtelijken voor *Gods Huys*, door dien zy het voornaamſte cieraat, dat het innerlijk is, agter-laten, ende dat de beweeg reden daar van uyt wat anders moeſte ontſtaan, zoo als ik namaals ontdekt hebbe, en het welk ik u, by een ander gelegentheyd, zal ſchrijven.

Ergerniſſe des Auteurs wonderlijk verzet.

Aardige aanmerkinge.

Na de Kerken bezigtigt te hebben, begaaven wy ons naar de grote plaatzen van *Turin*, die legt voor het Paleys van zijn Koninklijke Hoogheyd. Wy zaagen verſcheyde Tonneelen van Goochelaars, Koordedanſſers en Klugtſpeelders, waar mede alle de Markten van *Italien*, het geheele jaar door, vervult zijn, om de Gemeente te vermaaken. Dog het geene my deed verbaaſt ſtaan, was te zien dat de meeſte toehoorders ront om die Tonneelen, *Prieſters* ofte *Moniken*

Speel Tonnelen op de grote plaatze van Turin.

waaren, die in haare handen klapten tot betuyginge van dat zy, het geen daar belagchelijk gezegt wierde, voor goed keurden ende luyd keels uytlachten. Onder dezelve waren'er van allerhande Ordres. Eenige *Paters Jesuiten*, die daar toe wel het meeste waaren geneegen, groetten beleefdelijk, ende verstaan hebbende dat hy *Procureur Generaal* van zijn *Ordre* was, boden zy hem een verheeven plaatze, by haar aan, daar hy zig ook op begaf. Wat my belangt ik wilde my aan haar niet verpligten, ende keerde met de twee *Fransse* Geestelijke weeder naar onze Herberg.

Meest door Moniken en Priesters bekeeken.

Wy hadden dien zelven avond gelegentheyt om met den Grave *Zamberti*, een Bediende van zijn Koninklijke Hoogheyd, in gesprek te raaken, en die ik ook voor dezen in *Vrankrijk* hadde gezien, ook konden wy niet nalaaten hem onze verwondering te betuygen, daar over dat wy zoo veel Geestelijke by die algemeene Klugtspeelders hadden gezien, ende zoo aandagtigh naar die Potzemakers luisteren, daar bijvoegende dat wy dat zeer leelijk en ergerlijk vonden, ende datmen zulks zeekerlijk in *Vrankrijk* niet zagh. Hy antwoorde dat het dat niet was dat ons het meeste moeste doen verwonderen, ende dat in *Italien*, de Kerkelijke, die men des avonds het meeste op de publijke plaatzen zagh, het hoogste geaght wierden, als zijnde doorgaans de eerlijkste. Om dat de andere op die tijd, gemeenlijk in Bordeelen ofte wel in de Herbergen by de Hoeren zaten. Hier op keerde ik my naar onze *Fransse Paters* en zeyde haar; wat moet gy, Heeren, nu besluyten uyt de Heerlijkheid van

Andere ergernisse des Auteurs en zijner Gesellen.

Het sijn de beste Moniken in Italien die de Klugtspeelders gaen sien.

de

de Bouwinge der Kerken in dit Land? Zal het zijn, zoo als gy flusjes deed, dat daar de schoonste Kerken zijn, daar te gelijk ook de meeste Godvrugtigheyd ende Godsdienst is, ende dat terwijlen gy ziet, dat die geene, die byzonderlijk levendige Tempelen van den *H. Geest* behoorden te weezen, in eene zoo vervloekelijke ontheyliginge leven.

Den *Grave* antwoorde ons zeer wijsselijk, op het geene dat wy gezeght hadden, datmen in *Vrankrijk*, zoodanige ongebondentheden in de Kerkelijke niet zag; datmen dieshalven de *Protestanten* hadde te danken, ende dat het alleen de tegenwoordigheyd van dezelve was, die de Leere der zedigheyd ende der ingetogentheyd, in de Geestelijke van de *Fransse* Kerke deed stant houden, en dat zoo die eens gedrongen wierden dat Rijk te verlaten (want men wist toen des Koninghs voorneemen daar ontrent al) men te gelijk uyt het zelve zouden zien verhuyzen met haar, alle de deughden en wetenschappen.

De tegenwoordigheyd der Protestanten beteugelt de Fransse Geestelijkheyd.

Dit komt wonder wel over een met het geene my eenige luiden van de *Roomsche* Gemeenschap, zeder weynigh tijds hebben beleden, zeggende datmen in *Vranrijk* reeds begonde te bespeuren, dat zedert de *Protestanten* van daar zijn gebannen geweest, ende men voor vast steld dat zy zeer verre zijn, den yver in de Kerke heeft beginnen te verflauwen, haare Godvrugtigheid te verkouwen en hare studien te verslappen.

Het zelve door de uytlomste bevestigd.

Men ziet haar nu zeer weinig by hare Boeken, maar zy gaan den meesten tijd van het eene huys in het andere, onder voorwendige van haar nieulijks verkeerde aante moedigen, ende ook dezelve

te gaan onderrigten van dat geene, 't welk zy zelf eerst geleert hebben, ten tijde doen de *Protestantsche* Doctoren, haar in het naauwzetten, door hare geleerde schriften ende verstandige betwistingen.

Ik kome nu weeder tot de reyze, dogh voor uyt *Turin* te gaan, aangezien ik hier boven een woord gesprooken hebbe van de Kerke in welke den *H. Sweet-doek* bewaard wierd, zoo gelove ik dat gy niet qualijk zult vinden zoo ik u mijn gevoelen daar van zegge. Die van uwe gemeenschap houden staande dat het dezelve *Sweetdoek* ofte lywaat is, in het welke *Nicodemus*, het dierbare Ligchaam onzes *Heeren Jesu Christi* begroef, na dat hy het van den Cruyce hadde genoomen, ende dat de gedaante van dat aanbiddelijcke Ligchaam op een *Miraculeuse* wijze daar in is afgedruckt gebleeven, tot troost der Geloovigen. Ik zal my niet in laaten om dit verhaal te onderzoeken, maar u alleen zeggen, *mijn Heer*, dat nogh een ander in de Hooftkerke van *Besançon* werd gevonden in het *Franche Comté*, die men daar staande houd dezelve te weezen daar zigh *Nicodemus* van heeft bediend. Verscheyde Paussen, volgens haare eygene hoofdigheyd, hebben eenige *Bullen* ende Indulgentien gegeeven, zommige aan die van *Turin*; ende andere aan die van *Besançon*, tot zoo verre dat de betwistingen wegens die zaake, door al te groote hevigheyd der Aartsbisschoppen, van die twee steden voortgezet zijnde; ende zelfs na wederzijdsche schimpige schriften, men eyndelijk te *Romen* een middel heeft gevonden om haar beyde te bevreedigen, besluytende tegens de uytdrukkinge van haare gewoonlijke over-

Des Auteurs gevoelen van den H. Sweetdoek.

Met dat van de Roomsche Kerke.

Welk'er twee heeft.

overzettinge, Matthei in het 26. Capittel, *Et involvit illud Sindone munda*, Dat is; *Ende hy wandt het zelve in een fijn lijwaat*; daar het woort *Sindone* maar in het enkel getal staat, dat'er twe geweest zijn, ende die beyde by gevolghe de waaragtige. Men kan in der waarheyd niet loogchenen dat'er een Doodkleed geweest is, het heeft zelve ook konnen geschieden, dat men het ook tot op heeden toe, met groote zorge heeft bewaard, maar datmen zoo gemakkelijk heeft weeten uyt te vinden dat'er twee zijn geweest, ende zulks zoo stoutmoedelijk te verklaaren, om die twee Bisschoppen te bevredigen, valt vry wat hard voor verstanden, die maar een weynig wel geschapen zijn, waar by dan nog komt het bevel, dat men aan die beyde, op den dag van Paasschen, den zelven dienst ende aanbiddinge zal doen, die men op goeden Vrydagh aan het Cruyce doet, en die niet verscheelt met die geene die men aan *Jesus Christus* zelve bewijst, dat een ten vollen goddelooze zaak is.

Die zy beyde voor goede keurde.

Onhebbelijkheyd van dat werk.

Na eenige daagen te *Turin* verbleven te hebben, zoo bevond ik my maar twee dag-reyzen van *Genua*. De lust om die pragtige Stad te zien deed my besluyten derwaarts te reyzen. Ik waggelde evenwel eenigzins, door het genoegen dat ik in het gezelschap van den *Pater Benedictijn*, die aangenaam en vermaakelijk genoeg was in zijn omgank, hadde geschept, van die ik geloofde dat ik dan zoude moeten scheyden.

Vertrek van Turin na Genua.

Den Brief van gehoorzaamheyd, die hy my van zijn Generaal getoond hadde, behelsde, dat hy zig zonder ophouden naar *Romen* moeste

begee-

begeeven, *Recta via*, door den regten weg. Ik gaf hem dan te kennen mijn genomene besluyt van naar *Genua* te reyzen, ende hy betuygde my aanstonts dat hy hadde vastgesteld het zelve met mijn te doen; Dat hy het zoodanig zoude stellen, dat zijn *Oversten* dat niet zoude weeten, ende in den Brief, die hy haar van *Turin* schreef, gaf hy haar te kennen, dat nog niet wel hersteld zijnde van een overval van Koortze, het zelve hem zoude nootzaaken daar nog eenige dagen te blijven, neemende daar toe zoo veel tijds als hy nodig agtede om met mijn te gaan.

Staaltje van de gehoorzaamheyd der Moniken.

Ik bespeurde daar door, dat de *Monikken*, zelf de meeste hervormde, geen groote zwarigheyd maaken, van de gehoorzaamheyd, tot welke zy haar door Gelofte verpligt hebben, te buyten te gaan, ende van de regulen, van welke zy belijdenisse doen, te overtreeden, by de minste kleyne gelegentheeden die haar voorkomen om haare byzondere lusten te voldoen. Het nuttigen van vleesch was hem ook door die zelve regulen verbooden, onderwijlen, zoo dra hy wat verre van de Cloosters van zijn *Ordre* was, zo at hy het zelve, ende als hy een ander ontmoete, zoo hield hy zig by zyn regul, my biddende niet te zeggen dat hy die overtreeden hadde. Ik kan evenwel met waarheyd zeggen, dat ik nooyt zoo streng een bestraffer van daaden van andere gezien hebbe. Als hy zig onder de *Monikken* bevond die niet *Gereformeert* waaren ofte wat min ingetoogen dan die van zijne gemeenschap, zoo bekeef hy die straffelijk ende zelf met buytensporigheyd: Hy zeyde dat hy haar niet aanzag dan voor verdoemde zielen

Aanmerkinge daar over.

Wonderen aart van een Monik.

ende

ende die erger dan de Duyvelen waren. Even zoo liefdeloos een gevoelen hadde hy, voor die lieden, die de *Monikken* by onderscheydinge, wereldsche menschen, ofte luyden van de weereld noemen, het welke voor haar in het algemeen zijn die geene, die in geen Cloosters leeven. Het scheen hem dat het niet mogelijk was in de weereld zalig te werden, ten zy men zigh in een Clooster opsloot en dan nog in een van zijn *Ordre*. Indien hy op de straat een Juffrouw van aanzien ontmoete, en pragtig opgetoyt, zoo velde hy aanstonts een vonnisse van de eeuwige verdoemenisse tegens haar, zonder te onderzoeken of haar staat of ietwes anders haar daar toe verpligtede, zeggende dat zy een voorgeschikte offerhande voor de helsche vlamme was. Hoorde hy van eenige nieuwlijks getroude lieden spreeken, ofte wel van andere die het geluk wel hadde gediend; Helaas! zeyde hy, die luyden hebben haar Paradijs in deze wereld, maar zy zullen in de toekoomende eeuwighlijk branden. Aldus zonder ymand uyt te zonderen en de onverschilligste zaaken qualijk uytleggende, oordeelde hy met een quaataardig herte, die zaaken, over welke God de Heere alleen te vonnissen heeft.

Dessels ligtveerdigheyd in het veroordeelen.

Het geene ik hier zegge is niet alleen waar in dezen *Monik*, maar algemeenlijk in byna alle andere zoorten van *Gereformeerde Religieuzen*, ofte die belijdenisse van een zeer ingetogen leven doen, ja zelf ook in de Wereldlijke Priesters, die door hare belacchelijke Godvrughtigheyd, zich van de gemeene willen afzonderen. Eenige hebben my beleden datmen haar, in zoodanige ge-

Algemeene verdorventheyd der Gereformeerde Moniken en andere.

Oorsaak daar van in sommige.

gevoelens, van kinds been af hadde opgebragt, haar de wereld dikmaals voor oogen stellende als een zee door stormen ontroert, uyt welke zelden ymant, zonder schipbreuk te lijden, geraaken, daar dan by voegende dat hare Kloosters, Havenen van Zaligheyd, Havenen van Genade zijn, in welke het niet mogelijk is te vergaan.

Raad daar tegens.

Het zoude veel beeter zijn datmen haar in een Geest van nedrigheyd opvoedde ende broederlijke gevoelens voor haar evennaasten inboezemde, het zy dezelve door eene levens belijdenisse met haar vereenight zijn, ofte op een andere wijze hare zaligheyd zoeken, door welke men Christelijk kan geloven dat God haar beroepen heeft. Doch nu moetmen bekennen, dat het als een ongelukigh noodlot is, voor alle de lieden welke haar afzonderen, dat zy niemand aghten als die van hare partye, en alle de andere in het algemeen verwerpen. Uyt deze bedenkinge is het buyten twijffel geweest, dat onze Voorvaders de eerste Hervormers van den Godsdienst, mispreezen ende namaals verworpen hebben allerley slagh van verschillentheyd, welke de menschen in verscheyde staten onderscheydende, gemeenlijk hare zinnen van malkanderen doet verwijderen, en haar alzoo scheyd van de liefde *Christi Jesu*. Zoo strengh als de *Monik*, van welke ik gesprooken hebbe, tegens de andere was, zoo toegevende was hy voor zich zelf. Zelf was hy van een Comediants en klughtspeelders natuur, ende bediende zig maar van zijn Monikſche statigheyd, in zommige gelegentheden.

Reden om welke in de Reformatie geen onderscheyd van persoonen is.

Komste te Genua.

Op den 1. *September* quamen wy te *Genua*. Mijn Maat hebbende vernomen dat daar een schoone

schoone *Abdye* van zijne *Ordre* was, genaamt die van *S. Cattharina* van *Genua*, wilde hy daar gaan huysvesten, hopende daar zoo wel te zullen ontfangen werden, als hy tot noch toe in de andere Kloosters hadde geweest. Ten dien eynde bood hy zijn Brief van gehoorzaamheyd den *Abt* aan, die dezelve gelezen hebbende, den *Monik* van het hooft tot de voeten bekeek, hem vragende van wat *Ordre* dat hy was. Hy antwoordde dat zijn Brief zulks getuyghde ende dat hy een *Gereformeert Benedictijner* was; Den *Abt* zeyde dat hy zulks niet geloofde, ende dat hy het kleed van den *H. Benedictus*, het voornaamste kenteeken daar van niet droegh. Hier moetmen aanmerken dat de *Moniken* van die *Ordre* in *Vrankrijk*, rokken van tamelijk grof laken dragen, ende Covels welke wat bekrompen gesneden zijn, daar de *Italianen* die zeer groot hebben, ende stoffen dragen welke uytnemende geluystert zijn. Zy hebben ook zeer aardige schoenen, schoone zijde hozen, uytnemende fijne hoeden ende wijken de wereldsche menschen geheel niet in praght en kostelijkheyd. Maar in *Italien* verwekt een weynigh verschil in de kledinge ook verschil in de *Ordre*. Onder de *Religieusen* van *St. Franciscus* zijn meer dan tien verscheyde *Ordres*, welke van den anderen niet verschillen, als dat zy hare kappen ofte mouwen, twee a drie vingeren breeder of smalder hebben dan de andere. Onderwijlen verwekt dit een groote scheuringe onder haar, zoo dat zy malkanderen niet willen zien maar doodelijk haten. Mijn *Monik*, van welke ik spreeke, was niet al te wel naar hare wijze gekleed om den *Abt* te behagen, ende

Aardigh voorval van des Auteurs Reysgezel.

Verscheyde Ordres van Franciscanen in Italien.

ende het besluyt was, dat die hem weygerde in het Klooster te ontfangen, op een zeer vuyle wijze. Den armen *Benedictijn* raakte in zoodanige gramschap door de beledinge hem daar door aangedaan, dat hy den *Abt* verscheyde scheldwoorden in zijn eygen Klooster, te gemoed voerdde, zeggende hem een *Abt* te zijn welke van God vervloekt was, dat hy zoude verdoemt zijn, ende dat alle de geene die onder zijn bestieringe leefden, met hem in de Helle zouden komen; Dat zy zelve die geene waren welke het eenvoudige kleed van de *Ordre* hadden verandert ende zoodanigh toegesteld dat het nu eer scheen gemaakt te zijn om de Juffrouwen te behagen, als om haar van de wereldsche menschen te onderscheyden, ende dat zy eens zouden zien, doch te laat, hoedanigh een eere dat haar Aartsvader den *Heyligen Benedictus*, in den Hemel, aan dat arme kleed, dat hy droeg zoude doen, als hem aangenaam, en dat zy nu zoo zeer op der aarde versmaadden. Die *Prelaat* bevond zich door deze scheldwoorden zoodanig gehoond, dat hy den *Gereformeerden Monik* dreyghde te doen dooden, in gevalle hy die zelven avond niet uyt *Genua* vertrok. Den *Pater* hier door geheel ontsteld zijnde, en bevende, quam my in de Herberge daar ik was vinden ende vertelde my zijn ongeval. Dat was de reden om welke ik maar drie dagen te *Genua* bleef, om dat die *Monik*, om zich niet aan de *Itallaansche* wraake van den *Abt* op te offeren, niet dorst uyt zijn kamer gaan, houdende zich daar in beslooten, zonder op de straat te komen, gedurende al den tijd die ik daar verbleef om de Stad te bezigtigen.

Een Italiaans Abt weygert een Frans Monik van zijn Ordre in zijn Klooster te ontfangen.

Den Fransman bestraft den Abt daar over, die hem dreygt te doen dooden.

De

De wraakzught is een vervloekelijke zonde, welke men jegenwoordigh, op een zeer byzondere wijze, met veele reden kan zeggen, onder de *Italianen* te heerſchen, maar die geene, welke dezelve met de meeſte woede ende razernye oeffenen, zijn de Kerkelijke. Door-dien zy geen huysgezin te bezorgen hebben, zoo is haar ontzagh daar omtrent des te minder verdeelt, en by gevolge, zijn hare zinnen des te meer vereenight om haar gevoeligh te toonen, wegens de beledingen die haar zijn aangedaan, ook hebben zy des te meer tijds om zich daar over te bedenken. Zy vreezen ook de verbeurtmakinge harer goederen zoo zeer niet als de wereldlijke, door dien zy verzeekert zijn, in alle Landen, welke het met de *Roomſche* gemeenſchap houden, door het doen van hare *Miſſen*, te konnen beſtaan, ende dat zy nergens aan zullen gebrek lijden; Dat is een erfdeel dat haar op alle plaatzen volght, en niet dan met het leven kan benomen werden.

Wraakgierigheyd der Italianen,

Voor al der Kerkelijken.

Redenen waarom dezelve daar in uytmunten.

Het geen het uytvoeren der wraake in *Italien* ten hooghſten doet gemakkelijk vallen, is het groot getal der Vorſtendommen, in welke het zelve verdeelt is, ende van welke alle de Bezitters, van malkanderen onafhangelijk zijn, ende ten hooghſten yverigh om hare Reghten te beweeren, voor al die van beſcherminge ende toevlught, voor die geene, die eenigh boos feyt elders bedreven hebbende, zich in hare Staten komen te vertrekken.

Wat het zy dat de wrake in Italien zoo ligt doet vallen.

Den Keyzer zoude aan den Koningh van *Vrankrijk*, een van zijne gevlughte Onderdanen eer overgeven, dan den Hertogh van *Miranda*,

Reden en voorbeelden daar van.

die geen drie *Italiaansche* mijlen lands bezit, om dat de mogentheyd, des te kleynder is, zy ook des te meer hare kraghten inspant om groot te schijnen. De Republijk van *S. Martin*, is niet dan een kleyn gehught, bestaande uyt maar omtrent vijftigh arme Boeren huysen, welke haar zelve bestieren. Ende hoewel zy, aan alle kanten, in des Paus gebied, het welk het Erfdeel van *S. Pieter* genaamt werd, beslooten zijn, zoo geven zy doch, met zoo volle maght, beschuttinge en vryheyd, aan Priesters die moorden of doodslagen hebben begaan, dat het den Paus niet mogelijk is, haar tot het overgeven van een eenige, te brengen.

Ook zijn de Opperhoofdige Maghten niet de eenige in *Italien*, die zich yverzughtigh toonen over de vryheden van hare Staten, maar ook alle lieden van aanzien, willen niet toelaten, dat een misdadige uyt hare Huyzen gehaald werde. Ik zal u hier in het voorby gaan zeggen, *mijn Heer*, dat die zoo genaamde vryheyd, oorzake heeft gegeven tot de vryheden der quartieren, der Gezanten van de Gekroonde Hoofden, tot *Romen*, uyt welke zoo veel gerughte is ontstaan, tusschen den Paus *Innocentius* XI. ende den Koningh van *Vrankrijk*. Want door dien de Gezanten, om een onderscheyt te stellen, tusschen haar en den gewoonlijcken Adel, niet alleen de vryheyd om hare Paleyzen begeerden, maar ook een volkomene toevlught, voor de quartieren in welke zy gelegen waren, zoo aghte *Innocentius* XI. dat het een onderneminge zoude zijn, over-een-komende met zijn moedigheyd en Glorie, zig met dadelijke uytwerkinge te be-

Oorsprongh van de vryheyd der Quartieren van de Ambassadeurs te Romen.

begeeven, tot het vernietigen in *Romen*, van de verzekerde schuijl-plaatzen van de deughtnieten en moordenaars, mits de Gezanten verpligtende voor altoos afstand van de vryheyd der quartieren te doen, ende zig genoegende, tot betuyginge van het ontzag dat men haar meesters geeft, met die van hare Huyzen.

Dog waar toe konde het *Innocentius* dienen, zig zoo yverig te toonen, in het vernietigen van die toevlughts ofte schuyl-plaatzen; Wist hy niet dat tot *Romen* alle de Kerken, Cloosters, Conventen en Collegien, die de geheele Stadt doorgezayd zijn, tot toevlugt-plaatzen verstrekten, in welke men de Onregtvaardige, de Bloedschenders, de Dieven en de Moordenaars beschermt? Ik mag wel lijden dat des Heeren *Tempelen* voor zoo heylige en ontzaghgelijke plaatzen gehouden werden, dat men het voor een zoorte van ontheylinge kan aghten, zoo men met de wapenen in de hand daar in komt, om zigh van een misdadige te verzeekeren; maar waarom dat zelve voorregt gegeeven aan alle de Cloosters en Huyzen van die rampzalige *Moniken*, die zelve de grootste boosdoenders zijn, en die zoo groote omkringen van Muuren hebben, dat wanneer men die t'zaamen konde voegen, zy, buyten twijffel, meer dan het derde gedeelte der Stad *Romen* zouden uytmaaken? wat werd'er dan zoo Heyligh en ontzaggelijk by die trouloze Godslasteraars gevonden? Voor my ik kan daar uyt anders niet begrijpen, als dat de *Pausen*, de Vorsten ende de Kerkelijken van de *Roomsche* Gemeenschap, niet minder haare kraghten inspannende om hare wereldsche magt,

Nietigheyd van de reden welke Innocentius XI. bewoog de vryheden der Quartieren wegh te nemen.

Aanwijsinge van deselve.

 als

Dog die kan by de Pausen niet gelden, met de reden daar van.

als haare geweetens-dwangh vast te stellen, zig wel zullen wagten, eenige van de Voor-regten der *Monikken*, die zig onder haar bevinden te verminderen, uyt vreeze dat de vreemde Princen, op haar voorbeeld, niet zouden onderstaan het zelve in de Landen harer gehoorzaamheyd te doen, als zullende door het zelve de magt des Paus verswakt werden, door dien de *Monikken* altoos aan zijne partye kleven.

Lafhartighyd der Moniken in het voorstaan haarer voorregten tegens den Paus.

Daar en booven is het verstand van deeze lieden zoo lafhertigh en door eygen belangh voor ingenoomen, dat zoo den Paus ofte eenig Cardinaal haar ordre zend tot overleveringe van ymant die zig tot haarent begeeven heeft, zy den zelven aanstonts laaten volgen, wel vernoeght van met weynige kosten in de gonste der grooten te geraaken. Dog zoo eenig wereldlijk Heer van aanzien haar het zelve verzoek komt te doen, zoo is het in zoodanigen geval, dat zy de voorregten van haare Cloosters willen hant haaven, en zy zullen dat slag van begeerte noyt inwilligen, ten zy men hen een goed stuk gelds ter handen stelle, voor al zoo de misdadige een *Monik* ofte Kerkelijke Perzoon zy. Ende hier uyt ontstaat het, zoo als ik boven gezeght hebbe, dat zy te stouter vallen in zig te wreeken. Daar-en-boven zyn zy nog altoos verzeekert van door de een ofte de andere van haare makkers geholpen te werden. Zy staan malkanderen, in zodaanige voorvallen, zeer getrouwelijk by, waar door men'er niet een eenige beledigen kan zonder met veele te doen te krijgen, door dien zy onder malkanderen eenige Ligchamen uytmaaken; want zy zyn of *Moniken* ofte *Fraters* dat is

Herdnekkigheyd in het verdeedigen derselve tegens de weereldlijke

Trouheyd der Moniken aan malkanderen in cas van misdaat.

Vertoog hoe alle Geestelijke aan malkanderen zijn geschakelt.

broe-

broeders, ende zoo maaken zy een Ligchaam met alle die van haare *Ordre*, die dezelve hoedanigheyd hebben, het zy die in Cloofter ofte Conventen zijn of niet; Of zy zijn wereldlijke Priefters, en die maaken een Ligchaam, met alle de andere Priefters van de Kerkelijke geregtigheyd, ofte het *Diocefe* onder het welke zy gehooren; het zy dezelve Priefters van Hooft- ofte wel van Parochie Kerken zijn, en is'er geen zoo kleyne Kerke, die geen vijfthien ofte twintig Priefters heeft om die te bedienen. Als men nu een lit van dat Ligchaam heeft beledight, zo houden zigh alle de andere leeden meede gehoont, ende zy ftellen zig om daar over wraak te neemen, even als of men haar zelve hadde beledight.

'tEn is den Geeft der liefde niet die haar daar toe drijft, want de liefde en wreekt zigh niet, maar het is als een zeeker natuurlijk vermaak 't welke zy fcheppen, in het doen gevoelen van de uytwerkzels haarer woede, aan die geene die haar beleedigen, ja zelf aan die welke maar eenigzins met de zoodanige zijn verbonden; Het welke haar met een van haare Digters doet zeggen; *Dolciffima mortali, è la Vendetta*; Dat is; *De wraake is het zoetfte dat de menfchen hebben.*

Door wat geeft zy in hare wraak gedreven worden.

Ik nam opmerkinge terwijlen ik te *Bologne* in Italien was, dat in eene week zeventien menfchen vermoord wierden ende tot koude Offerden verftrekt aan die helfche raazernye de Wraak, van welke de meefte door *Moniken* ofte Priefters waaren gedoodt. Den Opperfchout die men den *Bargello* noemt, was een van het

17. menfchen in eene week vermoort meeft door Moniken.

dier ongelukkige, om dat hy, door bevel, van den Cardinaal Aartsbisschop, naavorsfingen wegens een *Monik* hadde gedaan, die tot groote ergernisse van veele, openbaar hoerhuys hield, ende die wierd ellendelijk op een Paasdag vermoord, zoo als hy uyt de Kerk gingh.

De Inquisitie diend de Moniken meest tot wraak.

Een van de vervaarlijkste middelen die de Kerkelijke in haar magt hebben, om haare wraaklust te verzaadigen, is die rampzalige Inquisitie, ofte den Regtbank van het onderzoek des Geloofs, die door haar, onder schijn van Godsdienst ingevoerd, en de verduyvelste uytvindinge is, die oyt uyt des Satans winkel, is te voorschijn gekomen, ende van die zy zig zeer byzonderlijk bedienen, tot haare byzondere insigten.

Hoe ligt men voor deselve kan betrokke werden.

Zy hebben het zoo verre gebragt, dat het stoffe genoeg is, om voor de *Inquisitie* gevoert te werden, wanneer men een Kerkelijk perzoon, hy zy dan Geestelijk ofte wereldlijk, komt te slaan, schelden ofte veragten.

Voorbeeld daar van.

Zie hier op wat wijze men tot *Bologne* handelde, tegens zeeker eerlijk man, door my bekend, om dat hy een *Dominicaner* Broeder, ouden zot van een *Monik*, genoemt hadde. Dezen broeder deed daar over zijn beklag, aan den *Inquisiteur* ofte Geloofs-onderzoeker, die den Jonghman aanstonds deed verscheiden, wordende hy in de gevankenisse van de *Inquisitie* gezet, daar hy tien maanden verbleef, eer hem gevraagt wierd om wat reeden men hem daar hadde gebragt. Daar na deed men hem voor die Heylige Vierschaar verschijnen, ende door dien hy niet konde loocchenen, dat hy die Broeder een oude gek van een *Monik* hadde genoemt, voltoyde

Zeeker Perzoon word om een schelt woord, tegens een Monik voor de Inquisitie gebragt.

toyde men zijn gedingh op de volgende wijze.

Die gene die de Kerkelijke geen eere bewijst, geloofc niet dat de Kerkelijke eere waardig zijn, ende is by gevolge een Ketter. Hoedanig sijn geding voltoyt.

Het is nu zulks dat gy geen eere aan den Broeder *Nicolaas*, die een Kerkelijk Perzoon is, hebt bewezen.

Zoo gelooft gy dan niet dat de Kerkelijke eere weerdig zijn ende gy zijt een Ketter.

De beschuldigde zeide wel waar te weezen dat hy hem een ouden gek hadde genoemt, dog dat hy zulks maar verstont van zijn Perzoon, zonder opzigt op dessels belijdenisse van leven. Maar de Aanklager zeyde daar tegens, dat hy hem ook zot ofte gek hadde genaamt ten opsigte van zijn Belijdenisse, hebbende 't woord *Monik* daar by gevoegt, waar door dezelve wierd uytgedrukt, ende dat zonder met eenen te zeggen, behoudens in Caracter ofte belijdenisse. Want het is waar dat wanneer men in *Italien*, scheldwoorden tegens een Priester ofte *Monik* zegt, ende men dezelve een Bedrieger, Deugniet ofte iet diergelijk zegd te weezen, ende aanstonts daar by voegt, behoudens uwe belijdenisse, ofte, behoudens de eere van het kleed dat gy draagt, zulk geen stoffe voor de *Inquisitie* geeft, om daar over te konnen vonnissen, dog zoo men die woorden by ongeluk ofte verzuym vergeet, zoo is men verlooren, ende daar door wierd deezen armen Heer schuldig verklaart en als een zoodanige verweezen. En hy verweesen.

Wat belangt een Geestelijk perzoon te slaan, hoedanig zulks ook komt te geschieden, het zy swaar ofte ligtelijk, zulks wert altoos door De Inquisitie maakt de Kerkelijke in

Italien onverdraaglijk.

de *Inquisitie* gevonnist. Hier door zijn de Kerkelijke zoo stout en onverdraaglijk door geheel *Italien*.

Middel om veiliglijk met met de Geestelijke te konnen kijven.

Ik zag eens te *Romen* een Priester, die met een Krijgs-Overste aan het schelden was geraakt, op de plaatze *Navona*. Dezelve wist den Priester met de tonge zeer aardige steeken te geeven, dog vergat niet op het eynde te zeggen, behoudens uw Caracter, zoodanig dat den Priester geheel verleegen raakte, en van woede schuymbekkende, aan de luyden die daar by stonden begonde te zeggen; *Mijn Heeren*, ik moet deze man in de *Inquisitie* doen brengen, my dunkt dat hy myn geslaagen heeft, hebt gy niet gesien dat hy my een kleyne slagh heeft gegeeven? Hy hadde zulks wel met al sijn herte gewenst, om middel te krijgen tot voldoeninge van zijn wraaklust, dog door dien niemant zulks hadde gezien, konden wy het ook niet getuygen.

Roomsch spreekwoord.

Men heeft een spreekwoord tot *Romen*, het welke zegt, dat, om daar gerust te leven, men nog Vrouwen nog Priesters moet beledigen, om dat de Vrouwen zigh doen wreeken door haare Minnaars, en de Kerkelijke door de *Inquisitie*. Het is waar dat de lieden van aanzien, als de Abten, Bisschoppen eu Cardinaalen, zig gemeenlijk niet van dat middel bedienen, als 't welke haar te veel voeten in de aarde heeft. Zy hebben Dienaars ende vertrouwelingen, die om gelt ofte om eenige gunste te bekoomen zig haar vrywilliglijk aanbieden, om de volvoerders van haare wraak te zijn, ende gebeurt het dat de zoodanige op de daat betrapt werden, zo maaken zy dog daar in weynig swarigheyd, zig

Hoe de grote Geestelijke zig wreeken.

ten

ten vollen gerust stellende op de magt ende het aansien van haare Meesters, als die noyt in gebreeken zullen blijven, van op alle mogelijke zoorte van wijzen, haare ontslaginge en vrystellinge uyt te werken.

Wat de Pausen belangt, die mede niet vry van deze swakheeden vallen, zoo vergeeten zy, in die gelegentheyd, zig niet van het bedienen van de magt die zy in handen hebben, en zy hebben, even als de andere grooten der aarden, lange handen wanneer zy beledigt zijn. Men moet tot deeze Heylige Vaders niet meer spreeken, van verdraagzaamheyd, nedrigheyd en gedult in de verongelijckingen, naar het exempel van *Jesus Christus*, wiens perzoon zy hier op der aarden willen verbeelden. Het meeste gedeelte van dessels deugden hebben zy verworpen, en zijn nergens meer mede doende, dan op d'Aarde te vertoonen, het geene het Heerlijkste in den Hemel is, te weeten dessels magt ende oordeel. De naam van Heyligheyd die men haar geeft, is niet als een uytdrukkinge van pragt en grootsheyd, van welke zy zig bedienen tot betuyginge van hare Hovaardye.

Hoe de Pausen sig wreeken.

Hoe seer sy van onsen Zaligmaaker op der Aarde verschillen.

Wy hebben een zeer aanmerkelijk voorbeeld van de Paussselijke wraake in het leeven van den Paus *Sixtus* V. het welk wel verdient dat ik u het zelve weder in de geheugenisse brenge. *Sixtus* was van een zeer geringe afkomste, als zijnde den Soon van een armen Wijngaard-snijder ende van een dienstmaagt, waar door hy in zijne jeugt, zigh genootzaakt vond, de varkens te hoeden. Onderwylen door de scherpsinnigheyd van zijn Geest geholpen door boven gewoon

Staaltje van de Paussselijke wraake.

Afkomst van den Paus Sixtus V.

geluk, bevond hy zigh op den Pausselijken Throon. Het was zoo verre daar van, dat de geringheyd van zijne afkomste, hem eenige gevoelens van nedrigheyd, in het midden van die hoogen staat zoude inboesemen, dat hy het minste dat daar naar sweem ofte geleek, niet konde verdraagen, en hy deed door een wraagzugtigen Geest, die hem was aangebooren, zijne bloeddorstigheyd blijken, aan alle die geene, die door onagtzaamheyd ofte met opzet, haar iets lieten ontvallen dat daar op sloeg.

Sijne Hovaardye en Wraakzugt.

Op zekeren morgenstond wiert het beeld van *Pasquin* eens bevonden, met een zeer vuyl hembt omhangen, ende *Marforio* hem de reeden daar van vraagende, antwoorde *Pasquin, om dat mijne waster een Princesse is geworden.* Deeze antwoord hadde haar opzigt op des Paus Suster *Camilla*, die hy, van een arme waster, als zy van te vooren was, tot een Princesse hadde verheeven. Den Paus deed alle mogelijke navorssingen in het werk stellen, om den uytvinder van die aardige schimperyen te ontdekken, ende door dat onderzoek niet te regte konnende geraaken, begaf hy zig tot listigheyd, maar dezelve zoo veragtelijk, ende zijnen staat onwaardig, dat het enkele verhaal dat daar van werd gedaan, bequaam is om een afgrijfzen te verwekken.

Geestige Pasquinade tegens hem.

Hy deed over al verkondigen dat die scherpzinnigheyd hem zoo zeer behaagde, dat in gevalle den vinder daar van zig aan hem quame te ontdekken, hy hem niet alleen niet zoude doen sterven, maar zelf een geschenk van 2000. Rijxdaalders geeven. Hier op gaf, zigh die

Liste van Sixtus om den Auteur daer van te ontdekken.

arme

arme rampsalige, door een zoo groote belofte verstrikt, te kennen. Den Paus deed hem, naar dat hy het feyt alvoorens hadde beleeden, de 2000. Rijksdaalders tellen, met nog-maalige verseekeringe, van hem niet te zullen doen hangen. Den ellendigen bedankte mede zijn Heyligheyd met zeer hertelijke uytdrukkingen van zijn erkennende gevoelens daar over. Ja, herzeyde doen den Paus, ik zal daar in mijn woord naakoomen, maar ik hebbe u niet belooft dat ik u niet de handen ende de tonge zoude doen afsnijden, ende beval daar op aanstonds dat zulks in zijne tegenwoordigheyd zoude verright werden, om met dat aangenaame offer zijn wraaklust te bevreedigen. Deze daad wierd ten hoogsten in aghtinge genoomen. ende gelijk de fauten, zoo wel als de deughden, op de hooghste wijze uytmunten in de gekroonde Hoofden, ende nog het meeste in die geene die zig een God op de aarde noemt, zoo was dat een groot beletsel, van de Heyligh verklaaringh ofte *Canonisatie*, die eens na zijn dood wierd voorgeslaagen.

Welke hy zeer deerlijk handelt.

Dat sijn Canonisatie belet.

Ik hebbe dikmaal mijn werk gemaakt, van by mijn zelf, te ondersoeken, welke dat wel de oorsaake mogte zijn van die geest van wraakzugtigheyd, die aan alle de *Italianen* nu als aangebooren schijnd, of zulks spruyt uyt de gelegentheyd ofte wel de nature des lands, ofte uyt eenige andere onvermijdelijke reeden. Dogh in mijne gedagten herhaald hebbende de grootheyd des gemoeds, de *Couragie* ende de mildadigheyd der oude *Romeynen*, die den zelven gront hebben bewoont, ende die zig zoo beminnelijk

Onderzoek des Auteurs wegens de wraagzuge der Italianen.

minnelijk maakten door haare zagtmoedigheid, als ontsaggelijk door haar moedt en kragt, zoo bevond ik dat men dieshalven, het eer in een in de zeden, dan in de natuure bestaande oorsaak, moeste zoeken. Deselve dan zoude, voor zoo veel ik hebbe konnen begrijpen, daar in bestaan, dat door vervolg des tijds, het beste gedeelte van *Italien*, gevallen zijnde onder de Heerschappije der *Roomsche* Bisschoppen, zy in de Landschappen van het zelve, om daar als Gouverneurs ofte Bestierders te zijn, Priesters hebben gesonden, luyden die nog den Coophandel nogh den Oorlog verstaan, die als de twee Zenuwen van een Staat zijn, ende zonder welke deselve als een geraakt ofte beroert Ligchaam, zonder zigh te beweegen ofte iets te verrighten. Dese ledigheyd, gevoeght by de groote hette des Lands ende de quaade voorbeelden van die Bestierders, als zijnde deselve luyden die niet dan haar vermaak beminden, heeft in weynigh tijds de slapheyd ende vetwijftheyd ingevoerd. In het oude *Romen* moest den deegen somwijlen voor den Tabbaart wijken, maakende de wapenen plaatse voor de Letteren: *Cedant Arma Togæ*: maar jegenwoordigh wijkt dat alles voor de Vrouwen, de liefde tot deselve, wanneer die te groot ende ongeregeld is, bevint zigh onafscheydelijk van de Minyver ofte jalousie, ende de jalousie brengt de wraaklust voort, die even de twee groote gebreeken zijn, die men de *Italianen* toeschrijft. Van die groote ligtveerdigheyd van zig in haare minneryen te wreeken, zyn zy jegenwoordigh zoo verre gekoomen, dat het geringste kleyne woord niet, zullen laaten voor

Reden daar van door hem uytgevonden.

Verschil tusschen het oude en nieuwe Romen.

De Priesters en Moniken oorsaak van de wraakzugt der Italianen.

voor by gaan, ofte minste beleedinge, in wat zaake deselve ook moge voorvallen, zonder daar over, indien zy konnen, een zeer gruwelijke wederwraak te neemen. Dat gebrek hebbende in des Paus landen een aanvang genomen, heeft zig allenskens verspreyd in die van de naburige Princen, ende eyndelijk op heeden geheel *Italien* besmet. Men heeft aangemerkt dat *Boulogne* en *Ferrara*, die de laatste Steeden zijn die haare halsen onder het *Roomsche* Jok hebben moeten buygen, zeedert die tijd, haren wraakgierigen Geest hebben verdubbelt. Dogh het geene het meeste in haare wraakzugtigheeden te versmaaden is, bestaat daar in, dat zy deselve gemeenlijk uytvoeren op een verwerpelijke ende vuyle wijse, door vergif ofte een poignaart, ende dat nogh van agteren ofte verraderlijk. Zy spotten met de Twee-gevegten ofte de Duëllen, ende zeggen dat het de grootste zotternye des weerelds is, den deegen in den hand van zijn vyand te doen koomen, ende hem daar door in staat te stellen zoo wel zig zelven als een ander te konnen voldoen, en daarom zeggen zy, zijn wy zoo gek niet van verre te roepen, *wagt u*; maar wy willen hem, by de eerste gelegentheid dooden, zonder ons in gevaar te stellen van door zijne handen te sterven.

Hoe geheel Italien daar mede is besmet geworden.

Wat het meeste te veragte is in de wraakzugt der Italianen.

Hare verraderlijke lafhertigheid.

Voor de reste, *mijn Heer*, hoewel de *Italianen* hare gebreeken hebben, zoo bezitten zy ook zeer goede hoedanigheden. Zy zijn zeer voorzightigh in het beleyden van hare zaken, zeer ingetogen en omzightigh in hare woorden en onderwindingen, goede raadgevers, zeer veerdigh om dienst te doen, standvastigh in haar vriend-

Verhaal van de deughden der Italianen.

vriendschap ende van een zeer verplightende getempertheyd, behoudens dat zulks haar niets koste. Zy hebben groot verstand, ende ik kan zeggen, dat indien hare Priesters en *Moniken*, haar omtrent de Zeden-konst niet verbasterd hadden ende haren Godsdienst zoo grovelijk verdorven, ende tegelijk ook een van de schoonste Landstreeken des werelds, zy ook de beste bewoonders van dezelve zouden zijn. Het Pausdom is daar, onderwijlen gesteegen op een zoo hoogen top van Algoderye, Bygeloof en Zotheyd, dat ik my verwondere hoe zy zoo lange wagten om het jok daar van af te werpen.

Veele Italianen beginnen de listen des Paus te merken.

Ik weet dat'er veel zijn welke de oogen beginnen te openen om de dwalingen van het zelve te zien, doch die derven hare gevoelens aan niemand ter wereld ontdekken, om niet in de Barbarische ende onafbiddelijke wreedheden van de *Inquisitie* te vervallen. Die Reghterbank is opgerigt om te strekken tot een onmenschelijken teugel, voor al om de *Italianen* te bedwingen, van welke zy zagen, dat zich reets veele begonden te bewegen ende de gronden der *Roomsche* Leere te ondersoeken. Om deselve des te vervaarlijker te maken, aghten de Pausen niet beter te konnen doen, dan deselve de *Dominicanen* in handen te geven, als wreede ende zonder medelijden zijnde menschen, ende die toenmaals meer dan eenige andere Geestelijke *Ordre*, haar werk maakten van de belangens der Pausen voor te staan. Men vond ook goed, om haar des te meer daar toe aan te moedigen, zommige van de yverighste Geloofs-Ondersoekers tot den Bisschoppelijken Staat, ende andere tot het Cardinaalschap te verheffen.

Dog werden door vreese van de Inquisitie wederhouden.

Waarom de Dominicanen de Inquisitie bevoolen is.

In

In alle de Staten van den Groot-Hertogh van *Toscanen*, is deze bedieninge aan de *Franciscanen* gegeven, van dewelke ook verscheyde Bisschoppen en Cardinalen zijn geworden. De reden om welke dezelve dus aan twee verscheyden *Ordren* wierd toevertrouwt, was, om die des te beter, door yversught, te doen waarnemen. Het voornaamste datmen in den beginne voorgaf, met het aanstellen van het Geloofsondersoek, voor te hebben, was, om door de kraght van het zelve den aanwas der Ketteryen te stuyten, ende om hare woorden te gebruyken, men stelde dezelve in, *Contra Hereticam Pravitatem*; Tegens de verkeertheyd der Ketteren.

De Franciscanen bedienen de Inquisitie in Toscanen.

VVaarom men voorgaf dezelve in te stellen.

Doch de Kerkelijke daar na bemerkt hebbende hoe groot een voordeel dezelve haar tegens de wereldlijke gaf, hebben die zoo wel tot haar oogmerk weten te gebruyken, dat'er byna jegenwoordigh niets is, dat zy dezelve niet konnen onderwerpen ende aan haar trekken, om ten eynde van hare byzondere inzighten te geraken. Komt ymand in gebreeke te blijven van zijne Tienden te betalen, zoo besluyten zy aanstonts dat gy zulks doet, om dat gy gelooft, datmen zulks niet behoord te doen, zonder te onderzoeken, of gy de maght daar toe hebt of niet; ende by gevolge bent gy een Ketter. Ontvalt u een woord tegens het ongebonden leven der Bisschoppen ende Geestelijkheyd, zoo *Reguliere* als Wereldlijke, zoo zijt gy voornemens geweest de Bisschoppelijke weerdigheyd te verachten ende het aanzien der Kerke, in den geest der Volkeren te verminderen, ende by gevolge hebt

Dat voorgeven daar na door haar misbruykt.

Voorbeeld daar van.

hebt gy voor de Ketters gearbeyd, behartighe der zelve belangens, ende zijt zelf een Ketter. Hebt gy middelen, ende betoond u onverschilligh in 't uytgeven van geld in de verzamelingen en *Collecten* die aangevangen werden tot het zingen van *Missen*, ende doen der gebeden tot ruste van de overledenen, niet tegenstaande men geen *Priester* ofte *Monik* vind die dezelve zonder geld wil doen, zoo werd gy beschuldight van in het Vagevyer niet te geloven, ende gy zijt een Ketter. Ook zoo gy te dikmaals weygert geld in de Bussen te geven, die men gedurigh langhs de straten omdraaght, om te helpen tot het houden der Feestdagen van een zoodanigen ofte een ander Heyligh, ofte Heyligen ofte tot het doen van een Omgangh in zeekre Kerk, voor de Capelle van het Rozenhoedeken, voor het *Scapulier* ofte Schoudermantelken van de Maget, ofte voor den Gordel van *St. Franciscus*, zoo zijn die menschen zoo onbeschaamt van u te zeggen, dat zy wel bemerken dat gy niet veel Godvrughtigheyd voor de Heylige hebt, ende daar niet heel zeer aangelooft, ende verstrekt dan zulks voor een waarschouwing, datmen, in gevalle gy in het toekomende weder in gebreeke blijft, voor de *Inquisitie* na uw doen en laten wel eens moghte onderzoek doen.

Strengheyd van de Inquisitie.

Het is voor die Reghtbank ongeoorloft, door zich zelf ofte door een ander, eenige verschooninge ofte voorspraak te doen ofte laten doen, op middelijke ofte onmiddelijke wijze, voor die geene welke zoo ongelukkigh zijn, van in desselfs gevangenisse te leggen, zonder zich te gelijk schuldigh te maken aan dezelve misdaden,

waar

waar mede zy beschuldight werden. Men laat haar ook niet spreeken, zonder een duydelijke schriftelijke verklaringe van den *Inquisiteur*, welke die niet geeft dan na veele moeyten ende dan noch zeer zelden.

Zeeker *Abt* uyt *Calabrien*, van mijne kennisse, wierd te *Venetien* in de *Inquisitie* gebraght, om dat hy gemeesmuyld ofte zagtelijk gelacchen hadde, wanneer zeeker *Monik* een verhaal deed, van de verschijninge eens Geests uyt het Vagevyer. Het geviel een jaar na zijne gevangenisse, dat ik, verstaan hebbende dat noch geen Vonnisse des doods over hem was geveld, hoewel hy verscheyde malen aan de Pijnbank hadde geweest, dat ik, zegge ik, zijnde by den *Inquisiteur* gegaan om verlof tot het doen drukken van een Boek te verzoeken, by die gelegentheyd hem om zijne bewillinge bad, van die arme gevangene eens te mogen spreeken. Op deze mijne bede zagh hy my zeer fier en strengelijk aan, te gelijk vragende wat ik met hem te verrighten hadde. Ik zeyde dat my niets daar toe bewoogh als een geest van Christelijke liefde om aan dien ongelukkigen mensch eenige woorden van troost te zeggen. Die *Monik* antwoordde my, op een zeer ruwe en versmadende wijze, Dat den gevangen in zeer goede handen was, en geen troost van doen hadde; ende dus was het my niet mogelijk hem te spreeken. Ik hadde evenwel de vertroostinge van hem, zes maanden daar na, uyt hare handen verlost te zien; door de Christelijke voorbiddingen van *Cornelia Episcopia*, een Adelijke *Venetiaansche* Juffrouw, begaaft met uytnemende kennisse en verdien-

Voorbeeld daar van den Auteur wedervaren.

ſten, aan die hy zijn geleerd Rijmwerk, in de gevangeniſſe gemaakt, opdroeg. Ik hadde hier voorens gezegt datmen voor niemand mogt ſpreeken, maar gy moet weeten, *Mijn Heer*, dat de *Inquiſitie*, te *Venetien* veel zagter werd bediend, als in andere plaatſen van *Italien*. De wijze Raad van die Republijke, een afgrijzen hebbende van de onmenſchelijkheyd der Broeders die dezelve oeffenen, heeft een byzondere Kaamer aangeſteld, in die eenige van haaren Adel voor zit, en kenniſſe van alle de zaaken dat de *Dowinicanen* daar niet ten vollen konnen den baas ſpeelen.

Hoe de Inquiſitie te Venetien bediend werd.

Deeze vriend dan het geluk hebbende gehad van zig uyt een zoo quaaden Pas te redden, voelde zig zoo geraakt door de wreetheeden die men hem in de gevankeniſſe hadde doen gevoelen, dat hy daar uyt beſloot, dat de *Roomſche* Kerk, door een zoo onmenſchelijke Geeſt gedreeven zijnde, van dien zelfs geen voorbeeld onder de bygeloovige is, de waare Bruyd *Jeſu Chriſti* niet konde zijn. Dezelve kan, in der waarheyd, de voorzigtigheyd, der Serpenten, tot hare behoudeniſſe, wel behouden, mits dat zy ook bewaart de zaghtmoedigheyd ende onnoſelheyd van de duyve, om zig die geene niet onwaardig te maaken, die wil dat men van hem leere, dat hy zagtmoedig ende nederig van herte is.

Het waar een onfeylbaare Kenteeken, van Chriſti Bruyd.

Die zelve vriend bekende my, dat hy, voor in de gevankeniſſe van de *Inquiſitie* te geraaken, in der daad aan de waarheyd des vagevyers ende van de zelfſtandige verandering ofte *Tranſſubſtantiatie* hadde getwijffelt, dog dat hy die nu geheel

Wijſe hoe men de gevangene in de Inquiſitie handelt.

geheel niet geloofde, naa dat men hem nu zulks door geweld hadde willen doen gevoelen, ende dat hy zig naar *Switzerland* ofte *Genéve* wilde gaan begeven om daar in de vryheid van zijn Geloove te leeven. Hy voegde daar by dat hy alle naghten in zijn slaap ontrust wierd door de vervaarende voorbeelden van de pijnigingen, die men hem in die stinkende gaaten hadde doen lijden, waar in alle zijne leeden, de eene naar de andere waaren verrukt geweest, zijne vingeren gevild, ende gloeyende Plaaten onder zijne voeten geleght, ende om hem deese Pijnen te beeter te doen gevoelen, lietmen hem daar naar eenige daagen, in zijn kot rusten, ende gaf hem onderwijlen niet anders dan een beete swart brood nevens een kleyn maatjen waater, naar 't welke men hem weeder in handen van de Beulen der *Inquisitie* stelde, om nieuwe zoorten van straffe aan hem te oeffenen. Zy bonden hem by een arm, ende door middel van een Catrol, hieven zy hem in de lught, daar zy hem eenige uuren lieten hangen. Daar na deeden zy hem meer dood dan levendig nederdalen, ende om hem het gevoelen weeder te doen bekoomen, sloegen zy hem onerbarmelijk met geessels van ysere koorden, aan welke veel Punten van naalden waaren, tot dat zijn geheel Ligchaam bebloed was, ende dat alles; O meer dan onmenschelijke woede! om geheymen van een arme conscientie te doorgronden, ende de verborgentheeden des herten te weeten. Den *Pater Inquisiteur* die zigh daar tegenwoordigh bevond, om de Beulen aan te moedigen ende te gelijk te zien of zy haar pligt ook betragteden,

teden, naderde zomwijlen den gepijnighden, ende vraagde hem met een zeer straffe stemme, of het waar was dat hy aan het Vagevyer niet geloofde, daar by voegende dat hy hem rade daar zeer ernstelijk aan te gedenken, ende dat alles datmen hem deed lijden, maar een zeer kleyne verbeeldinge daar van was, zijnde het ongelijk veel vervaarlijker in de handen des levendigen Gods te vallen. Die arme Heer antwoorde daar op niet als door zugten en traanen; Dog hy heeft my namaals bekend dat hy waarlijk daar over een zeer ernstige aanmerkinge hadde gemaakt, door welke hy begreep dat het niet zamen konde gaan, met de oneyndige goedheyd Gods, de zielen die hy ter zaligheyd hadde geschikt ende om zijns voor eeuwig te zullen genieten, met zoo veel hardigheyd te handelen; Dat de werken Gods volmaakt zijn, doende hy barmhertigheyd aan die geene die hy doed, ende dat hy oneyndigh meer heerlijk voor hem was, te gelijk de schuld ende de straffe te vergeeven, dan een ellendige wraake door vyer ende vlammen voor zig te houden, gelijk men wil dat in het Vagevyer geschied, ende dat hy'er daarom geheel niet aan geloofde.

Stigtige aanmerkinge over het Vagevyer.

De gewoonlijke straffe te *Venetien* is, voor die geene die in de *Inquisitie* van Ketterye zyn overtuygt, dezelve of in de gevankenisse te worgen, ofte haar veel steenen om den hals te binden, ende dan naar zee te zenden om verdronken te werden. Hier in is de *Inquisitie* daar wat zagter dan in andere plaatzen van *Italien*, daarmen of dezelve levendig met een kleyn vyer verbrant, ofte wel het eene lidt voor het andere naa, levendigh

Straffe over de Ketters te Venetien.

En op andere plaatzen van Italien.

digh affnijd ende in haare tegenwoordigheyd in het vyer werpt, naa dat zy haar eerst de tonge hebben afgesneeden ende veele pijnigingen doen lijden.

Daar die vry hard is.

Ter goeder trouwe, *Mijn Heer*, gelooft gy, dat dat den Geest des *Euangeliums* is? is dit de wijze geweest van welke *Jesus Christus* zig bediend heeft in het bekeeren der Zondaaren? Heeft die oyt gesprooken van gevankenissen, van Pijnbanken, van Tormenten? Hebben wy van hem dieshalven eenige voorbeelden ofte geboden? Zeekerlijk neen; ende zoo kan het dan ook den Geest van het Christendom niet zijn, ende zouden de middelen, die de Pausen hebben ter handen geslaagen, om haare geweldadigheyd over de Conscientien te oeffenen, tot regtvaardige beweegredenen konnen strekken om dezelve te vernietigen, indien de Volkeren maar ernstig de oogen wilden openen ende zig kragtelijk stellen tegens de uytwerkzelen van dezelve dwinglandye. Daar is niet dan de deugt die zig door haar zelve staande houd. De ongeregtigheyd heeft altoos vremde hulpe van nooden. Het geene zy niet door geweld, even als een Leeuw, kan magtig werden, zoekt zy door list als een Vos te bekoomen. Het geene de Pausen ende haare aanhangers door de *Inquisitie* niet konnen bekoomen, traghten zy te overweldigen, door valsche konsten ende leugens. Een van de voornaamste listen, waar van zy zigh bedienen, om het volk onder haare gehoorzaamheyd te bevestigen, is dat zy het zelve onderhouden in een diepe onkunde; Eerst van de Waarheeden des *Euangeliums*, haar zeer

Aanmerkinge daar over.

Als ook over de Pausselijke tyrannye.

Onderscheyd tusschen de deugt en ondeught.

Pausselijke listen om het volk inde dwalinge te onderhoude.

uytdrukkelijk verbiedende de Heylige Schrifture te leezen, als zijnde een zeer gevaarlijk boek ende verdervelijk voor haare zielen: ende ten tweeden, te beletten dat noyt eenig geschrift, van de verschillige leerstukken handelende, ende door de *Protestanten* gemaakt, in haare handen koome. Men maakt zig aan de *Inquisitie* schuldig door zoodanig Boek te houden ofte te leezen, ja zelf als men weet dat'er een ander een heeft ende zulks niet aanbrengt. Daaren-booven belasten zy haare Predikers zeer zorgvuldig, dat zy, wanneer zy in haare Sermoenen van de *Protestanten* (die als zeer wel in haare Leer gegrond, by gevolge de magtigste vyanden van de *Roomsche Kerke* zijn) koomen te handelen, zy dezelve aan het volk moeten voor dragen, als luyden, die ten vollen het Geloove in *Jesum Christum* hebben verzaakt ende die alzoo weynig in hem gelooven als de Ongelovige Heydenen: Daarom noemen zy dezelve onverschillig door malkanderen, Ketters ende Ongeloovige, ende om my van het *Italiaansche* woord te bedienen, *Questi Non Christiani*, dat is; *Die Geene Christenen*, ofte Onchristenen. Zoodanig dat in der daad, al het geringe volk, ende zelf het meeste gedeelte van die geene, die zig in de studien hebben geoeffent, van gevoelen zijn, dat de *Protestanten* geheel niet in *Jesus Christus* gelooven, niet meer dan de *Turken*.

Hoe de Papen de Protestanten afbeelden in Italien.

Zeggende dat zy in Christum niet gelooven.

Zeeker *Canonik* vraagde my te *Romen* eens uyt nieusgierigheyd, wat de Ongeloovige in *Vrankrijk* deeden, ende om wat reeden men dezelve daar dulde? Ik deed hem my dat woord van Ongeloovige, dat ik niet verstond, uytleggen, ende

Aardige vrage den Auteur daar over tot Romen gedaan door een Canonik.

ende daar door wetende dat hy van de *Protestanten* wilde spreeken, zeyde ik hem dat dezelve geen Ongeloovige waren, dat zy zoo wel in *Jesus Christus* geloofden als de Rooms *Catholijken*, dat zy alleen verwierpen de Selfstandige veranderinge ofte de *Transsubstantiatie*, de *Misse*, het Vagevyer &c. maar byzonderlijk de magt en onfeylbaarheyd van den Paus. Naa dat hy my een tamelijken tijd hadde hooren spreeken, antwoorde hy my; Waarlijk, *Mijn Heer*, indien de zaake zoodanig is als gy zegt, zoo zijn die lieden zoo groote Duyvels niet als men hier zegt dezelve te weezen; Ik hebbe dikmaals hooren Prediken, dat zy zoo wel alzoo Ongeloovigh waren als de Joden, ende gy zijt de eerste geweest die ik oyt hebbe hooren zeggen dat de *Protestanten* in *Jesus Christus* gelooven. Ik antwoorde hem toen; Maar, *Mijn Heer*, het is niet mogelijk, dat gy, die in de Godsgeleerdheyd u geoeffent hebt, niet zoudet hebben horen spreeken van de gevoelens van, *Luther*, van *Calvinus* ende *Swinglius*, in de verhandelinge die men in dezelve heeft van de *Sacramenten* in het Algemeen, ende in het byzonder van dat van de *Eucharistie* ofte dankbaarheyd, van de Boete ende van de Offerhande der *Misse* &c. Gelooven die luyden niet in *Jesus Christus*? Ja, herzeyde den *Canonik*, ik weete dat die Hooft-ketters van zig gaaven, den Godsdienst niet te willen vernietigen, maar alleen de Kerke te hervormen, ende in veele stoffen hebben zy zeer sterke bewijsredenen, en die men tot op heeden groote moeyte heeft te beantwoorden: God, dogh evenwel die een zeer byzondere zorge voor zijne draagt, om

Desselfs antwoord.

Ende verder gesprek.

Zobrekennisse des Canoniks van de Protestanten.

te toonen dat die lieden op een quaden weg waaren, heeft daar naa gewild, dat haare Partye geheel is vernietigt. Door dien nu de eene dwalinge de andere naa zig sleept, zoo zyn zy de eene steylte voor ende de andere naa afgavallen, tot in den Afgrond der Ongeloovigheyd. Zy scheyden haar in de beginne van de *Roomsche Kerke*, onder voorwendinge van hervorminge ofte *Reformatie*, dogh haare navolgers bragten eenigen tijd daar na, alles tot een Byzonderen Geest, het welke is te gelooven alles dat zy willen, ende dat, mits dat zy in een God geloven, hy zy dan hoe hy zy, ende een zedelijk goed leeven leyden, zulks genoeg voor haar is om zalig te worden.

Aanmerkinge des Auteurs daar over.

Ik zagh daar door, *Mijn Heer*, dat die *Canonik* zeer qualijk onderright was (even als de meeste *Itallanen* zijn) van de jegenwoordigen staat der *Protestanten* en van haar leven, ende datmen te *Romen*, allerley slagh van bedriegeryen te werk stelt, tegens die geene welke de de knien voor *Baal* niet willen buygen. De leugen is daar een deught, wanneer dezelve haar diend, zoo als zy achten, tot een goed eynde. Hier valt my in dat een *Jesuit*, die eerst even uyt *Engeland* was te rugge gekeert, stoutelijk Predikte, dat alles daar tot die byzonderen Geest gebraght was, ende hebbende een zeer wijdlopigh verhaal gedaan zoo van de Wederdopers als Quakers, onder de Naam van de geheele *Engelsche* Kerk, zoo deed hy, wanneer hy quam op 't stuk van haar zughten en krijten, en van de Vrouwsperzoonen op den Predikstoel, alle zijne toehoorders luydkeels lacchen,

Onbeschaamtheyd van een Jesuit Predikende van de Engelsche Kerk.

ende

ende hy braght buyten twijffel in hare ziele, een zeer groote verachtinge voor de *Engelsche* Kerk, dat zeer groot en eerwaardigh Lid van het *Protestantsche* Licchaam, zoo yvetigh voor de eere Gods en *Jesu Christi* zijns eenigen Zoons, zoo volkomen in den dienst ende gehoorzaamheyd welke zy hem bewijst, ende zoo redelijk in hare beveelen en pleghtelijkheden. Zoo lange die wakende Herders de Heeren Bisschoppen van de *Engelsche* Kerke, ende de geleerde Predikanten die onder haar staan, de oogen open zullen houden over de Schapen van hare kudde, zoo staat niet te vreezen dat den *Roomschen* Wolf een eenige uyt hare handen zal rukken, en zijne Zendelingen, zy mogen dan zoo arghlistige dieven zijn als mogelijk is, zullen noyt des naghts in den Stal konnen komen, om dezelve te vernielen ende te vermoorden, zoo als zy al meermaal hebben getragt te doen.

Lof van gezeyde Kerke.

Ik hebbe daar na met aandaght gelet op de Predicatie van die *Jesuit*, welke ik geheel ten eynde hoordde, ende de aanmerkinge die ik daar over maakte, wenste ik wel dat eens, eens voor al, een goeden ingank in de harten der *Protestanten* moghte hebben; Dezelve bestaat daar in, datmen, om de *Roomsche* Kerk ten vollen onder de voet te smijten, niet als iets noodzakelijk alles, zoo als eenige doen, moet verwerpen dat dezelve oeffent. Een beter middel om die zaak ten eynde te brengen zoude zijn, te behouden het geene zy goeds heeft, ende alleen te verwerpen het geene quaad in dezelve is. Zoo men ten vollen allerley slag van vasten verwerpt, om dat'er de *Roomschgesinde* eenige onderhouden,

Aanmerkinge op de Predicatie van voorgedaghte Jesuit.

Middelen om de Roomsche Kerke te ruïneren.

Hoe de Papen alle onze onverschillige dingen afbeelden.

den, zoo zeggen zy (als haar werk makende ende niet zoekende dan de *Protestanten* swart af te schilderen, hare daaden voor oogen stellende in zoo ergen zin als haar immers mogelijk is, en verbergende altoos het gene daar goeds insteekt) dat het luyden zijn welke niet dan haren buyk beminnen en die een afgrijzen hebben van alles wat een mensche kan vernederen ofte dooden. Verwerpen wy de Bedieninge der Bisschoppen; zy haten (zeggen zy) de onderwerpinge, ende beminnen niet dan de onafhangelijkheyd ofte *independentie.* Weygeren wy in het gemeen te bidden; zoo zijn wy niet vereenight in de liefde. Zoo wy van tijd tot tijd de Predikanten geen raad vragen over zaken onze *Conscientie* betreffende; Dan is alles gebragt tot den byzonderen Geest. Eyndelijk wanneer wy het Huwelijk bevestigen ende de lijken begraven zonder eenige gebeden ofte plegtelijkheden, zoo zeggen zy dat de *Protestanten* te zamen vergaderen als de beesten, en begraven worden als honden. Op deze wijze was het, dat dezen lasterende *Jesuit*, van het begin zijns *Sermoens* tot aan het eynde toe, traghtte dezelve hatelijk ende vervloekelijk te maken, ende in der waarheyd hy hadde daar toe niet veel moeyte te doen in een Land daar men dezelve nu zoo weynigh kend, en in het welke van haar noyt gesprooken word dan met de benamingen van Duyvels, Ketters, Onchristenen ende Ongelovigen; Doch dat zelve zoude zeekerlijk zoodanig niet gaan, indien wy, behoudende het geene daar in prijsselijk ende eerlijk, ja zelf ook dat onverschilligh is, zoo veel mogelijk zoude zijn, maar alleenlijk ons werk maak-

Quaadaardigheyd van een Jesuit in zijne Predicatie.

Benaminge der Protestanten in Italien.

maakten, van de stukken der Leere en oeffeninge te bestrijden, die oorzaak tot de *Reformatie* hebben gegeven; want zoo doende zouden zy de *Protestanten* nergens in konnen veroordeelen, als met het aan den dagh brengen van die stukken van Leere ofte oeffeninge, nevens de tegenwerpzels tegen dezelve gedaan. Dit is het geene dat zy niet doen willen, om hare swakheyd niet aan den dagh te brengen; Een klaar bewijs van het geene ik zegge, is de groote zorge welke zy dragen, om te beletten dat niet een eenigh Boek, dat van de verschillen des Godsdienst handelt, in *Italien* kome, zelf niet van die geene, welke de beroemste van hare zijde schrijven. Ik hadde zeer groote moeyte te *Romen*, om de Werken van den Heer *Arnauld* te vinden, die hy aan den Paus had de opgedragen ende die ik niet gelove dat in het *Italiaansch* zijn overgezet. Het eenige dat zy daar mede voor hebben, bestaat daar in, dat zy door alle zoorten van middelen willen beletten, dat niemand tot de reghte kennisse des verschils kome, want hare tegenwerpingen zijn zoo swak, ende de antwoorden welke zy op die van de *Protestanten* geven zoo erbarmelijk, dat het verstand 't welke maar eenighzints buyten belangh is, zoude konnen zien aan welke zijde de waarheyd is, zelf in haar eygen Boeken.

Swakheyd der Papisten tegens de Protestanten in het stuk der Leere.

Waarom zy ook haar eygen Boeken tegens de Protestanten daar over geschreven te Romen niet dulden.

Zoo'er oyt een Schrijver is geweest die alle zijne kraghten heeft ingespannen om de *Protestanten* te lasteren ende swart te maken, zoo is het den *Jesuitische Pater Maimburg*, in zijne Boeken van het *Luterdom* ende *Calvinisdom*. Ik onderstond te *Venetien*, alle zijne Werken in het

Ita-

Zoo als den Auteur zelf te Venitien heeft bevonden.

Italiaansch te vertalen. Ik hadde al verscheyde Stukken oeergezet, wanneer ik de hand sloegh aan het *Lutersdom* ende *Calvinisdom*, doch ik was zeer verbaast dat den *Inquisiteur* van *Venetien*, my niet wilde toelaten met de vertalinge voort te gaan, ende eenigen tijd daar na kreegh ik ordre van zijn Heyligheyd, welke my verbood die Boeken te doen drukken, nevens noch een ander van den zelven Autheur, in welke hy handeld van de maght der Bisschoppen van *Romen*. Alleen den naam van Bisschop, welke den Paus in het laatste wierde gegeven, in plaatze van de Heerlijke Eernamen van zijn Heyligheyd ende Opperste Hoogen-priester, gevoeght by eenige nauwkeurige onderzoekingen, wegens den oorspronk ende den voortgank, van die zeer wonderlijke Maght ende Grootheyd, daar die *Roomsche* Bisschoppen toe zijn gesteygert, waren sterke beweeghredenen genoegh, om het hen te doen veroordeelen. Maar het was my niet mogelijk te doorgronden wat het geene moghte zijn dat haar bewoogh, ook het zelve vonnisse over de twee andere te vellen, ten ware het zy, zoo als ik te vooren hebbe aangeraakt, om in den Geest der *Italianen*, zoo het mogelijk is, niet te vernieuwen den staat des verschils, tusschen die geene welke zich *Catholyken* noemen, ende de *Protestanten*. Want hoewel die twee Boeken vervult zijn met uyt de lught geraapte bespottingen, lasteringen ende scheldingen, om een partye die men onderdrukken wil hatelijk te maken, welke men, door allerhande slagh van middelen, in den geest der Volkeren, traght te vernederen, zoo aghtte evenwel *Innocentius* XI. niet

De reden van zulk haar bedrijf.

Inhoud van de Boeken van P. Maimburg tegens de Calvinise en Luterse.

niet, dat die vernederinge zoo voordeeligh aan de *Roomsche* Kerke zoude zijn, dat niet de gemeen-makinge van eenige Leerstukken, hem meer schade zoude hebben toegebragt.

Wonderlijke voorzorgen der Papisten, ten eynde geen verboden Boeken in Italien komen.

Gy en kond u niet wel inbeelden, *mijn Heer*, de groote voorzorgen die de *Papisten* dragen om te beletten, den invoer der *Protestantsche* Boeken in *Italien.* Door dien men nu daar te Lande niet kan komen dan door het *Alpische* Geberghte, zoo houden zy Luyden, welke anders niet doen dan de Reyzigers, op alle de doortoghten, te ondervragen ende te zien of zy geen verbodene Boeken by haar hebben, zijnde in het algemeen onder dat getal, alle die geene welke van verschil-poincten handelen. Op zeekere reyze die ik van *Venetien* naar *Lyon* deed, nam ik op de te rugge reyze naar *Italien*, mijn weg door het *Valais.* Aan den ingank van dat Landschap, in zeekere enghte des Berghs is een vermaarde *Abdye* van *Reguliere Canoniken* des *H. Augustini*, *S. Mauritius* genaamt. De Reviere de *Rhône*, die, op dezelve plaatze uytnemende sterk stroomt, ende een weynigh lager zich in het Meer van *Geneve*, uytstort, laat daat maar een zeer enge wegh, die men noodzakelijk moet gebruyken om in het Land van *Valais* te komen. Den *Abt* van *S. Mauritius* heeft daar een Poorte doen maken, ende door dien hy meester van dezelve is, zoo hebben de Pauzen, wetende dat daar een van de Sleutelen van *Italien* is, om door de *Alpes* in het zelve te komen, hem belast het ooge op de Reyzigers te houden, voor al ten eynde dezelve geene verbodene Boeken zouden inbrengen, om dat *Geneve*, daar zy zeer

Wat verbode Boeken zijn.

Voorbeeld van die voorzorgen aan de Abdye van S. Mautius.

voor vreezen, van daar niet afgescheyden is dan door de lenghte van het Meer. De belofte die den Paus aan die *Abt* gedaan heeft, van hem Bisschop te maken, ingevalle hy dezen zijnen plight wel behartighde, deed hem zeer nauw aght nemen ten tijden ik daar door trok. Hy deed alle de Reyzigers, geene uytgezondert, aanhouden, doch met eenigh onderscheyd. De Luyden die te voet gingen, wierden, aan de Poorten, door de Waghters betast, doch men leydde die geene, welke te Paarde quamen ende eenigh uytterlijk aanzien hadden, in de *Abdye*, daar den *Abt* haar zeer vriendelijk onthaalde ende haar met hem deed eeten, terwijlen men haar reystuygh, op een beleefde wijze, doorzoght. Den *Abt*, met welke ik, na den eeten, een geruymen tijd in gesprek raakte, zeyde my dat den Paus het geld zond, tot de verteeringen der Reyzigers, door dien het Inkomen van zijne *Abdye*, niet groot genoegh daar toe was, ende dat zijn Heyligheyd hem Brieven hadde geschreven, welke hem zoo zeer aandrongen om zorge voor die doortoght te dragen, dat hy daar door wel bespeuren konde, hoe zeer men de *Protestantsche* Boeken, te *Romen* vreesde.

Redenen om welke de Pausen de nabuurschap tot Geneve vreezen.

Door dien hy nu zelf eenige kennisse van *Italien* hadde, voeghde hy daar by, dat, zoo de *Italianen*, ende byzonderlijk die geene welke Onderdanen des Paus zijn, de minste gemeenschap met die van *Geneve* hielden, het zeer te bedughten zoude zijn, dat zy zich ten vollen van de gehoorzaamheyd van *Romen* zouden ontrekken. Ook is'er in der waarheyd niemand, die beter kan oordeelen, van de swakheyd van die

God

God op aarden, van het Heylige Collegie der Cardinalen ende de andere Kerkelijke Perzoonen, dan die volkeren zelve, die daar van de getuygen zijn; ook zijn'er geen, welke meer belangh hebben dan zy, om dat Jok af te werpen dat haar, om noch andere redenen, zoo onverdragelijk valt.

Men kan, zonder traanen te storten, by na niet gedenken, aan den Bloyenden staat, waar in voor deezen die schoone Landschappen van *Italien* waaren, die men jegenwoordig de Erffenisse van *St. Pieter* noemt, ende te gelijk daar tegens aan zien, hoe ellendig dezelve nu zuggen, onder de heerschappye der Priesteren, geheel by naa ontvolkt en zonder eenig cieraadt. Die vermaarde en oude Steeden van *Ravenna*, *Benevent*, *Spolette*, *Perusa*, *Orviette* ende andere, die voor deezen de eere van *Italien* waaren, zijn jegenwoordig by na niet, dan een vergaderinge van puynhoopen, ontstaan door onverzaadelijke gierigheyd der Pausen. Het is zulks dat die Landstreek, uyt de natuur, de schoonste ende overvloedigste des weerelds is, ende onderwijlen is'er nu geene die meer van geld ontbloot is, dan dezelve. De groote schattinge die de Pausen aldaar opstellen, hebben een gedeelte daar van wegh gesleept, ende de Legaat, ofte Pauselijke Bestierder, die zy, om daar het gezag te voeren van drie tot drie jaaren zenden, spannen elk haare kragten in, om geduurende haare driejarige Regeeringe, het overige aan haar te trekken. Die tijd verstreeken zijnde keeren zy weeder naar *Romen*, belaaden met de roof van die arme volkeren, ende zy zyn daar

Bloeyenden toestand van Italien vergeleeken met den tegenwoordigen.

Gierigheyd der Pauselijke Legaten in dezelve.

zoo

zoo draa niet gekoomen, of zy reverteeren het met zoo veel verquistinge, als zy het met gierigheyd hebben by een geschraapt.

Aanstaande eynde des Pausdoms, zoode schriften der Protestanten in Italien konden koomen.

Ik zal u hier niet onderhouden, *Mijn Heer*, met de Overdadigheyd ende de wellusten van het Pauselijke Hof, zal op een ander gelegentheyd, met meer gemak daar van konnen schrijven. Ik bidde u alleenlijk my hier te willen zeggen, of gy in der waarheyd niet geloofd, dat de *Italianen* groote redenen zouden hebben, van zig uyt zoo groot een dwinglandye te ontslaan, verlossende ter zelver tijd haare conscientien van zoo harde slavernye ende haare goederen uyt de handen van zoo bloedige geweldadigers? Wat my belangt, *Mijn Heer*, ik twijffele niet, ingevalle de geleerde schriften der Predikanten van de Engelsche Kerk, t'eeniger tijd in dat Landschap konden door dringen, ende datmen aan dezelve maar zoo veel eer bewees, van de oogen daar in te slaan om die te leezen, ik twijffele niet, zeg ik, of het Pausdom, van het welke zy zoo baarblijkelijk den Grontslag weg neemen, zoude daar ten vollen een eynde neemen. Of laat ons liever zeggen, dat zulks geschieden zal wanneer het God den Vader der ligten, zal gelieven haare Geesten te bestraalen ten eynde zy haare verblindinge moogen erkennen, ende hare herten, door zijne Heylige Genade te verwarmen, om de Waarheyd te omhelzen, als wanneer wy, geheel *Italien*, tegens haare eygene dwalingen, zullen *Protestants* zien, ende maar eene Schaapkoye uytmaaken met die geene, die zoo edelmoediglijk voor de waarheyd hebben betuygt, ende dat zoo lange jaaren, onder den

wanneer zig Italien by de Protestanten zal voegen.

eenigen

eenighen Herder onzer zielen, die is *Jesus Christus.*

Ik zal u, *Mijn Heer*, niet beschrijven, de andere byzonderheeden en naukeurigheeden die ik te *Genua* gezien hebbe, zijnde mijn oogmerk niet, zoo als ik reets geschreeven hebbe, aan u het geheel verhaal van mijn reyze te doen, maar dezelve alleen aan te raaken, voor zoo veel die eenig opzigt heeft, met den Godsdienst betreffende stoffen, ende dat is het dat ik in mijne Brieven zal volharden te doen, indien ik bespeure dat gy die met dezelve goedheyd ontfangt, als gy de eerste gedaan hebt. Dit is mijn hoogsten wensch, ten eynde u te konnen betuygen, met hoe grooten yver ik ben. Besluyt des tweeden Briefs.

Mijn Heer &c.

Eynde des Tweeden Briefs.

DERDE BRIEF.

Van de Gasthuyzen, en Pelgrims in Italien. &c.

OM voort te gaan in het doen van een verhaal aan u, wegens het geene ik in mijne reyzen door *Italien*, voor zoo veel het de Godsdienst betreft, hebbe aangemerkt, zal ik u zeggen, *Mijn Heer*, dat wy van *Genua* onzen weg langs de Kust namen, en in drie daagen te *Sestre* quamen, zijnde een Bisschoppelijke Stad, op den oever van de Ligustische Zee geleegen. De Inleydinge. Vertrek van Genua ende Komste te Sestre.

Bisschop van die plaatze ontfing ons met groote beleeftheyd. Wy hadden op *Livorne* niet willen vaaren, om dat de Priester die by my was, de Zee niet konde verdraagen ende ook zeer vreesde door de Rovers genoomen te worden. Daar is geen volk dat hartvogtiger van de dood spreekt als de *Moniken*, maar ook is'er niet blooder ende lafhertiger dan zy, wanneer zy in gevaar zijn van dezelve te lijden. Dit was het dat ons deed besluyten, over het *Appenninische* Geberghte te trekken, om naar *Luca* ende vervolgens door *Toscanen* te reyzen.

Daar zy door den Bisschop wel onthaalt en geraden werden.

De Bisschop waarschouwde ons dat wy wegh-wijzers moesten mede nemen om over het geberghte te raken, ende verzeekerde ons, dat wy zonder dat, groot gevaar liepen van berooft te werden. Men moet meer dan drie dagen reyzen, door zeer woeste ende afgelegene plaatzen, in welke noch dorpen noch huyzen gevonden werden, nytgezondert twee of drie eenzame Herbergen, yder 12. mijlen van den anderen gelegen. Tot *Sestre* bevind zich altoos een groot getal van die wegh-wijzers, welke met eenen voor Waghters ofte gewapende Geleyds-luyden verstrekken, ende zich altoos vaardigh houden om de Reyzigers te verzellen. Zy zijn gewapend met Musquettons, Pistolen ende Moordpriemen ofte *Bayonetten*, men neemt'er twee ofte drie, ofte zoo veel men wil, om over geheel het geberghte te geraken, ende geeft aan yder twee Rijksdaalders. Twee Kooplieden van *Genua* voeghden zich by ons, in meeninge van dezelve reyze te doen, waar door wy maar twee Geleyders namen die wy vier Rijksdaalders

Gelegentheyt des weghs door het Appennini-sche gebergte.

Weghwijzers daar toe nodigh.

moe-

moesten geven. De *Benedictijner Pater*, welke door een andere reyze, die hy in *Italien* gedaan hadde, omzightiger hadde moeten zijn, wilde de spaarzame speelen, ende den Rijksdaalder, die hy voor zijn deel zoude moeten geven, uytwinnen, zeggende dat die zoude dienen, om zich te beter, in de eerste Herberge, te doen onthalen; Dat'er geen gevaar op het geberghte was, ende dat alle die Leydslieden schobbejakken waren, die haar best deedden om de Reyzigers te vervaren, ten eynde zy een stuk gelts aan dezelve moghten verdienen, maar dat zy van het zijne niet zouden hebben, en aldus den wegh by geschrifte genomen hebbende, vertrok hy twee uren voor ons.

Gierigheyd van des Auteurs Reysgezel.

Wat my belanght, ik gedaghte aan de lesse van den Bisschop, welke een eerwaardigh man was, ook behoordemen, al was het alleen uyt ontzagh en eerbiedigheyd tot de hooge jaren, den raad der oude lieden niet te verwerpen, indien men dezelve kan volgen. Ik voegde my dan by de Kooplieden van *Genua*, ende wy waren met onze Leydslieden reysvaardigh. Den *Benedictijner* was ten zes uren vertrokken, doch in voornemen van zich haast door ons te doen onderhalen, ende zich dan, als by gevalle, by ons te voegen, zonder by gevolge verplight te zijn, iets te geven. Doch het ongeluk voor hem wilde, dat wy drie uren wierden opgehouden, want wy vertrokken maar ten elven. Zeven mijlen van daar komende waren wy ten hooghsten verwondert, dat wy, in 't geberghte, die arme *Monik* op een steen vonden zitten, alleen maar zijne laarzen aan hebbende, geheel verslagen ende be-

Welke hem zeer qualijk bekomt,

bekreeten over het ongeluk dat hem gebeurt was. Hy was op die zelve plaatze door vijf Rovers aangetast, die hem van het paard geworpen ende het zelve bemaghtigt hebbende, zijn gelt ende alles wat hy in zijn reys-zak hadde, hadden gerooft, uytgesondert zijn Getijdeboek, het welke hem meer speet als alle het overige, want, zeyde hy, zoo zy dat ook genomen hadden, zoo hadde ik mijne Getijden tot aan *Romen* toe, niet behoeven te lezen.

Door dien hy door Rovers werd bestoolen.

Wy vonden onderwijlen middel om hem weder te paarde te helpen, doende een van de weghwijzers afzitten, aan den welken den *Pater* beloofde zijne laarssen te geven, ende wy onderhielden hem in het gemeen tot aan *Luca* toe. Hy verzeekerde ons dat de lieden die hem berooft hadden, op dezelve wijze gewapent ende gekleed waren als onze weghwijzers, ende dat, zoo hy zich niet ten hooghsten bedroogh, hy die op de Markt van *Sestre* hadde gezien. Men zeyde ons namaals dat die zelve Leydslieden ter zelver tijd vertrekken als de Reyzigers, ende dat zy zich, door toe-paden op het geberghte, in hinderlage op de wegen stellen, daar zy weten dat dezelve noodzakelijk moeten door trekken, ende niet in gebreeke blijven die geene aan te vallen, welke zich van haar ofte hare gezellen, niet hebben willen laten bedienen.

Den Auteur helpt hem weder de reght.

Leydslieden van Sestre zijn zelve Rovers.

Den *Pater* hadde tot zijn ongeluk, het gelt van een wissel-brief te *Turin* ontfangen ende nu geen ander te verwagten voor hy te *Romen* quam. Hier door wierden wy ons genoodzaakt te scheyden, zijnde ik niet in staat om hem nevens mijn zelven te onderhouden. Hy besloot, op de

Den Auteur werd gedwongen sijn Reysgesel te verlaten.

de beste wijze hem mogelijk, naar *Romen* te reyzen, door middel van allerhande Kloosters, ende zelf van de Gasthuyzen, aangezien hem de nood daar toe verplighte. Ik zagh hem daar na te *Romen*, daar hy noch niet te degen hersteld was, van de kommer en ellende, die hy, zedert onze scheydinge, hadde geleden. Hy deede my een zeer byzonder verhaal van de Gasthuyzen door welke hy getrokken hadde, hoedanigh die waren ende op wat wijze men'er hem hadde onthaalt.

Doch vind hem daar na weder te Romen.

Ik hebbe de *Protestanten* dikmaals hooren verwijten, dat zy geen Gasthuyzen voor de vremdelingen hebben, ende door dien die geene welke zulks deedden, die algemeene Gast-vryheyd te gelijk stelden nevens de Broederlijke liefde, zoo beslooten zy stoutelijk dat die de Christelijke Liefde niet hadden, ende by gevolge geen Ledematen van de Kerke waren. Het is een swakke zake altoos eygen, alles wat mogelijk is, in het werk te stellen, om zich op de been te houden, ende het zelve is ook gemeenlijk dat geene, het welke haar het meeste onder den voet werpt. Om de nietigheyd van die zoo genaamde Broederlijke Liefde der *Papisten* te doen zien, zal het genoegh zijn, *mijn Heer*, u te verhalen 't geene my die *Pater* daar van heeft gezeght, nevens het geene ik van eenige andere Reyzigers gehoord hebbe, ende dat is het geene een gedeelte van dezen Brief zal uytmaaken.

Mislagh der Papisten omtrent de Liefde der Protestantee.

Verhaal van de liefde der Roomsgesinde in hare Gasthuysen.

Voor eerst moet gy weten in het algemeen, datmen de stightinge van alle de oude *Italiaansche* Gasthuyzen, verschuldight is aan de Heylige

Oorspongh der Gasthuysen.

ge Plaatzen van *Romen* ende van *Loretto*. De Pelgrimagien gingen voor eenige eeuwen, door een groote bygelovigheyd, meer in swang, als jegenwoordigh, hoewel het te wenschen ware, dat zulks noch minder geschiede; Men aghte geen Perzoon voor een goed Christen, die niet een reyze naar *Romen* hadde gedaen. De Pauzen ziende hoe zeer die grooten toeloop van menschen hare inkomsten vermeerderde, ende hare Hooft-stad rijk en weeligh maakte, vonden middelen Bieghtvaders te verplighten, tot de quytscheldinge van de sware zonden, als ontschakinge en diergelijke, de Bieght-kinderen deze reyze te belasten, zoodanigh dat'er geen vergevinge voor die zonden was, indien men niet naar *Romen* vertrok. Daar na maakten de Pauzen gevallen van conscientie van het meeste gedeelte van die zonden, welke men noch een groot getal vind in Bulle die begint *In Cæna Domini*, ende de vergevinge derzelve behielden zy aan haar alleen, tot zoo verre datmen in zoodanigen geval naar *Romen* moet gaan, ofte besluyten noyt in het Paradijs te komen. Wel is waar, dat zy jegenwoordigh een ander middel hebben uytgevonden, waar door zy de Reyzigers die moeyte afnemen, bestaande daar in, datmen in plaatze van daar te gaan, een goede zomme gelts derwaarts zend. Zy genoegen haar nu daar mede, want het is zeeker dat het den Perzoon niet is die men daar zoekt. Door dien nu onder 't groot getal van Pelgrims, die zich derwaarts uyt Godvrughtigheyd begaven, ofte wel uyt noodzakelijkheyd tot quytscheldinge van hare zonden, veele zeer arme luyden waren, welke de

Is eerst de Pelgrimagien na Romen.

Waar toe de Pausen de verblinde Papisten dwingen.

Door het behouden van de vergevinge eeniger zonden voor haar zelve.

de middelen niet hadden om hare verteringen in de Herbergen te betalen, zoo vond men veele rijke lieden, gedreven door medelijden tot die ellendige, welke Gasthuyzen ofte huyzen van liefde voor de zoodanige deedden stighten, ten eynde die zich daar in zouden konnen begeven. Dezelve wierden daar gespijst ende gehuysvest, ende kregen, op wat uure des daaghs zy daar quamen, een Aalmoesse dat men reys-gelt noemde. De Aalmoesse die men daar kreegh was groot ofte kleyn, in gelijkmatigheyd van de grootte der stightinge.

Dat veele lieden naar Romen doet trekken.

Ende de rijke voor de arme doet Gasthuysenstighten.

Men vind dat in *Italien* veele van die Gasthuyzen zijn gestigt op het eynde van de tiende, ende in het begin van de elfde Eeuwe. De oorzake daar van was de valsche meeninge, in welke men toenmaals was, van de aannaderinge des Algemeenen Oordeels, ende dat op een valsche overleveringe, die noch in de *Roomsche* Kerk werd behouden, dat *Jesus Christus* door zijne Apostelen gevraaght zijnde, hoe langh deze zienlijke wereld zoude duren, dezelve daar op antwoorde; *Duyzend Jaren en meer*, zodanigh dat de meeste Christene Vorsten en groote Heeren die zich naar *Romen* begaven, onderwegen Gasthuyzen voor de Armen deedden stighten ende *Abdyen* bouwen, in welke veele van haar zich zelve begaven, om die vervaarlijke dagh des Oordeels af te waghten. Wat de Gasthuyzen belanght, de zorgh over dezelve, wierd de Priesteren toevertrouwt, als zijnde lieden welke zich met allerhande slagh van Godvrughtige makingen by uytterste wille bemoeyden, ende gaarne zorge droegen op alle plaatzen, daar die

Doch meest tusschen de 1080. en 1120.

Geschiedende zulke op een valsche Overleveringe.

munte van Godvrughtigheyd ganghbaar was. Zy Priesters hadden hier een te grooten belangh in, om de luyden op zoo goede beginzelen niet aan te moedigen, ende lieten niet na, zoo als zy ook noch doen, zich gedurigh in de huyzinge van Weduwen der rijke lieden te begeven, om dezelve te bewegen, de inkomsten van die Gasthuyzen, van welke men haar de Bestierders ende Huyshouders hadde gemaakt, door aan dezelve iets by uytterste wille te maken, te vermeerderen. Zoodanigh dat die Gasthuyzen, in weynigh tijds, zeer in middelen toenamen.

De Priesters als Bestierders daar van, helpen deselve verrijken.

Hoedanigh men in die Gasthuysen handelt.

Dit van de Grondlegginge gezeght hebbende, is nu niet meer overigh als te zien hoedanigh dezelve nu gebruykt werden, om te konnen oordeelen, of men daar uyt een besluyt tot voordeel van die van de *Roomsche* Gemeenschap kan trekken, om te bewijzen dat hare werken van Liefde, grooter zijn als die van de *Protestanten*, ende of men daar door niet eer het tegendeel kan aanwijzen, ende den *Benedictijner Pater* wiste my zulks klaar uyt te leggen. Hy zeyde my dat hy, na dat wy van malkanderen waren gescheyden tot *Luca*, welke een kleyne Republijk is, zijn wegh door *Alto Passo* hadde genomen, zijnde een oud en vermaard Gasthuys, gegrond en begiftigt door een Koninginne van *Vrankrijk*, ende aght mijlen van *Luca* gelegen. Hy wist my niet wel te zeggen hoe veel inkomens het zelve hadde, doch wel dat, dat alle vreemdelingen, van wat staat ende gelegentheyd dezelve mogen zijn, zoo wel arme als rijke, daar in moeten werden ontfangen, en drie dagen volgens haar aanzien onthaalt. Tegenwoordigh nemen zy nie-

Alto Passo een vermaart Gasthuys by Luca.

niemand binnen dan *Priesters* en *Moniken*, welke daar voorby reyzen, gevende alleen een brood van een half pond ende een pint wijn, aan de andere Reyzigers, buyten de Poorte, ende dan moeten dezelve noch veele Passen en Brieven toonen, om te bewijzen dat zy Pelgrims zijn, by gebrek van het welke, onze *Pater* groot gevaar liep van te moeten buyten blijven, doch in plaatze van dat braght hy stoutelijk zijn Brief van gehoorzaamheyd te voorschijn. De goede Priester welke dezelve door zagh, ziende dat die in het Latijn was, ende mogelijk daar van niet veel verstaande, na de gewoonlijke wijze der *Italiaansche* Priesters, liet die door-schieten, zeggende dat hy wel zag dat 't een Reys-brief was van den Pausselijken *Nuntius* ofte Afgezant te *Turin*, zoodanigh dat den *Benedictijner* ontfangen wierd. Hy zeyde my dat hy daar tamelijk wel onthaalt wierde, ende daar by gevraaght hebbende naar de wijze, op welke dat Gasthuys wierd bestierd, zoo zeyde hem een oud kneght van het zelve, dat'er vieren-twintigh bedienden waren, als de voorname Opzighters ofte *Intendanten* zijnde, onder de Benamingen van *Guardiaan* ofte Bewaarder, *Administrateurs* ofte Bedienaars ende Ontfangers; de volgende waren, den eersten, tweeden ende den derden, zoo brood als drankbezorgers, zijnde alle rijke Kerkelijke Perzoonen, welke onder haar, byna alle de inkomsten van het Gasthuys deelden, houdende maar een weynigh daar van over, tot verval van de geringe liefde-werken die zy daar in deeden plegen.

Hoe daat in tegens de slightinge werd gehandelt.

Onkunde van den Priester van het zelve.

De Bediende daar van steeken byna alle inkomsten in haar zak.

Onbarmhertigheyd der Moniken in Italien.

Konst om deselve te bedekken.

Nauw ondersoek in de Gasthuysen op de reys-brieven.

Eremijten welke valsche Pelgrims-brieven maken.

Van daar quam hy door *Desche*, een kleyne fraye Stad, een kleyne daghreyze van gedaghte Gasthuys gelegen, ende daar zeer veel Conventen en Kloosters zijn. Hy vertoonde zich voor verscheyde van dezelve, ten eynde daar in te mogen huysvesten, doch men sloot hem over al de deur voor de neus, want de *Moniken* met de *Fratres* in *Italien* zijn zeer onbarmhertig en geven gantsch geen Aalmoessen aan de vreemdelingen. Zy hebben zeekere konst uytgevonden, van welke zy zich bedienen, om die arme Reyzigers af te wijzen, het welke daar in bestaat, dat aan alle de *Moniken* ofte Broeders bevoolen is te zeggen, dat haar *Abt*, *Guardiaan* ofte *Prior*, niet in het Klooster is, ende zoo het gevalt datmen haar zelf vind, ende zich by haar aangeeft, zoo zeggen zy dat den Keldermeester, Bezorger ofte Beurs-drager is uytgegaan. Onzen *Pater* dan op alle plaatzen afgewezen zijnde, was genoodzaakt het Gasthuys te gaan zoeken, dat hy geheel verscheyden bevond met dat van *Alto Passo*, door het quade onthaal, hoewel hy groote moeyte hadde om daar binnen te geraken, door dien zijn Brief mede braght, dat hy naar *Romen* wierd gezonden, om eenige zaken te verrighten, en niet uyt Godsdienstigheyd; Want hoewel zy niet veel Latijn verstaan, zoo willen zy doch altoos datmen haar de twee woorden *ex devotione*, dat is, *uyt Godvrughtigheyd*, wijse. Twee Eremijten, van die *Italiaansche* Landlopers, welke haar leven doorbrengen met van Gasthuys tot Gasthuys te gaan, hebbende gezien dat die *Pater*, wegens zijn Brief hard bejegent was, naderden hem naar het Avond-

Avondmaal, hem belovende zijn gebrek te vervullen, om zich voor geen beledigingh op een andere tijd bloot te stellen. Het zelve bestond daar in dat zy hem zelver Pelgrims-brieven zouden maken, ende het zegel van den Aardsbisschop van *Lions* daar aanhangen, het welke zy nagebootst hadden.

Het quam nu alleen op een stuk gelts aan, daar zy den *Benedictijn* om vraaghden, ende die het zelve niet hebbende, haar zijn Getijde-boek aanbood. De eene van haar weygerde het, zeggende dat het een quade ballast was om door de Gasthuysen mede te slepen; Dat het al lange was geleeden, datmen haar, tot haar geluk, van de hare hadde berooft, ende zy daar door niet gehouden waren hare Getijden te lesen, volgens het besluyt van de Heylige vergaderinge te *Romen*, welke zegt; *Amisso vel Ablato Breviario, non tenetur Presbyter officio*; Dat is; Het Getijde-boek verlooren ofte genomen zijnde, is den Priester niet gehouden den dienst te lesen. Hy voeghde daar by, dat hy niet lange geleden een Priester uyt een Gasthuys hadde zien drijven, om dat hy een Getijden-boek hebbende, voor het avondmaal den dienst niet hadde gelesen. Doch zijn Gesellenam het zelve aan, ende zeyde dat hy het korts, by de eerste Boekverkopers winkel, wel zoude weten quyt te raken. Aldus ontfingh den *Benedictijn*, op eene tijd, twee aangename dingen, bestaande de eene in een ontslaginge van 't zeggen van zijn Getijden, ende de andere in het bekomen van een goede sleutel, om alle de Gasthuyzen te openen, zijnde een valsche Pelgrims Brief.

Regel voor de Priesters wanneer zy haar Getijde-Boek quyt zijn.

Des Auteurs reysgesel koopt een valsche reys-brief, voor zijn Getijde-Boek.

Die

Die twee Eremijten gaven dezelve aan alle die'er haar om verghden, doch voor gelt. Den *Pater* vervolghde daar op stoutelijke zijne reyze, door alle de voor hem overige Steden van *Italien*, tot aan *Romen* toe, maar hy beleed my, dat zoo hy alle die geene welke Bewaarders ende Opzighters van de Gasthuyzen zijn, strengelijk konde doen straffen, hy zoude geloven God ende de arme Pelgrims een grooten dienst gedaan te hebben; om dat, zeyde hy, het een beklagelijke zake is te zien, op hoe een onbermhertige wijze zy die lieden handelen, ende de spijze welke zy haar voorzetten, die hooft voor hooft geen twee stuyvers kan bedragen, ende zoo slordigh is toegemaakt dat het herte daar van walght, terwijlen die rampzalige Priesters alle het inkomen in haren Buydel steeken, om hare Carossen te konnen onderhouden, nevens een staat waardigh de Eernamen die zy zich aanmatigen van Groot Aalmoessenier, Groote *Administrateurs* of Bedienders en *Guardianen* van het Gasthuys.

Slordige spijse in de Gasthuysen voor de Pelgrims.

En noch slordiger slaap-plaatsen.

Het is schandelijk te zien hoedanig dat men haar lagh te slaapen. Daar zyn ontrent 20. of 30. Bedsteeden in een groote kamer, ende zy werden met'er twe'en ofte dri'en op een bedde gelegt, al naa dat zy sterk zijn. Zy moeten haar naakt in een andere kamer uytkleden, eer zy in de slaap-plaatze mogen komen, haar werd zelf niet toegelaten de hemden aan te houden ende zy werden daar binnen opgeslooten. De bedden zijn geheel verrot, vol luyzen ende op eenige Plaatzen zonder deekens. De Gasthuyzen hebben inkomste genoeg, maar zulks geschied

ſchied door een quaadaardige vindinge van die geene die de zorge daar over is aanbevoolen, en die de *Pelgrims*, op het ſlimſte dat zy konnen, handelen, om haar den luſt van daar te komen te benemen, ook moet men in een zeer grote vergelegentheyd zijn, zoo men daar toe kan beſluyten.

De Dominicanen verkrijgen de beſtieringe van het Gaſthuys te Viterbo.

Die *Pater* deed my een byzonder verhaal van een Gaſthuys, het welke te *Viterbo* is, in handen van de *Dominicanen*, Gedaghte *Moniken*, hadden alles wat in haare magt was aangewent, by de Overigheeden van de Stad, om de Beſtieringe daar van te hebben, onder belofte van een zeer byzondere zorge, voor de *Pellegrims*, te zullen draagen, ende getrouwelijk de inkomſten van het zelve daar toe te beſteeden, het welke haar wierd toegeſtaan. Maar zy hebben daar na, als zijnde het voorige noyt haare meninge geweeſt, maar wel zig zelf daar van te bedienen; alle de gebouwen van het Gaſthuys voor haar ingenoomen, ende leggen de *Pellegrims* in eene van de Kelders. Mijn *Benedictijner* gink'er ende vond daar 7. a 8. *Pelgrims*; Hy zeyde my dat zy opgeſlooten wierden, zonder dat zy haar eten ofte drinken, ja zelfs bedden gaaven, ende men deed haar daar den geheelen naght blijven tot den volgenden morgen ten tien uuren, ter welker tijd haar de Poorten geopend wierden. Als de *Paters Dominicane* haar zaagen uyt koomen wierden zy van dezelve beſpot, haar vragende of zy niet wel verzadigt waaren, ende op haar gemak geſlaapen hadden? haar te gelijk biddende, dat zy, weeder van *Romen* komende, haar weder zouden aanſpreeken, met belofte

Handelen daar zeer Godloos met de Pelgrims.

lofte van alles wat nodig was, om haar wel te onthaalen, te zullen vaardig houden. En ygelijk weet dat'er niet gevaarlijker in *Italien* is dan het beledigen van een *Dominicaner Monik*, om dat zy de *Inquisitie* in handen hebben, ende zig van dezelve bedienen, om haar te wreeken. Hier om was het dat die arme luyden, al stilswijgende, moesten vertrekken, dervende niet antwoorden op hare vuyle bespottingen, nadat zy zoo qualijk gehandelt waaren.

Bedienen, om haar te wreeken, zig van de Inquisitie.

Het vermaarde ende rijke Gasthhys van *Lorette*, aan het welke onwaardeerlijke geschenken, om de *Pellegrims* wel te handelen, zijn gegeven, werd niet veel beter bestierd als het vorige. Hier van zal ik u iets verhaalen daar ik zelf getuyge van ben geweest, daar ter plaatze my bevindende. Ik wandelde op de Plaatze die tusschen de Kerke ende het Gasthuys is, met twee *Fransche* Priesters, die daar den voorigen naght hadden gehuysvest. De Bewaarders van het zelve zijn gehouden een Klok te trekken, om de *Pellegrims* te doen by een koomen, ten eynde zy daar gelijk moogen zyn voor het Avondmaal. Dogh die ellendige, niet meer Godvrugtigheyd hebbende als de honden, ende niet zoekende dan de *Pellegrims* te bedriegen, bleeven dien avond in gebreeke van de Klok te trekken, ende dat met voorbedaghten raade, gelijk zy zulx dikmaals doen. De *Fransse* Priesters begaaven zig ontrent ten 6. uren in het Gasthuys, daar men haar vraagde waarom zy niet eer waaren gekoomen, daar by zeggende dat het Avondmaal al gedaan was. Zy ontschuldigden haar daar door, dat'er niet geluyd was. Men hield daar tegens val-

Gasthuys te Loretto mede zeer qualijk bestierd.

Voorbeeld daar van door den Auteur zelf gezien.

valschelijk staande, dat de Klok was getrokken, ende het was haar, dien avond niet mogelijk een beete broots, van die onbarmhartige te krijgen. Deeze twee arme Priesters, vreesden des anderen daags zoo zeer, dat haar het zelve weeder zoude gebeuren (want in dat Gasthuys moetmen drie dagen aan den anderen het Avontmaal ende de slaap-plaatze verschaffen) dat zy by het Kloke-tou bleven zitteu, van drie uren des namiddaghs tot des avonds. De *Guardianen* ziende dat het niet mogelijk was haar af te wijzen, riepen haar zagtelijk omtrent ten zes uren, om in de Eet-zale te gaan. Zy weygerden zulks, zeggende dat niet te willen doen, voor dat de Klok getrokken was, om de andere *Pellegrims* te waarschouwen. De Opzigters, hoe wel zeer vergramt, moesten zulks naarkoomen. maar gaven haar, om zig te wreeken, zeer slegten wijn. In andere gedeelten van *Itaiien*, bedienen zy haar van andere listen, om de *Pellegrims* te beletten om weeder tot haarent te koomen.

Tot *Parma* ende te *Turin*, verpligten zy de *Pelgrims*, hoe moede zy ook moogen zijn, in omgang door de geheele Stad te gaan, in het oogh van alle de weereld, ende zy doen haar *Litanien* of gebeeden zingen. Hier door komt het, dat luyden, die een weynig moedig van harte zijn, ofte die uyt de nature wat beschaamder, dan wel andere vallen, liever op de straaten zouden willen slaapen en van honger sterven, als in zoodanige Gasthuyzen gaan, om zigh zoo harde wetten te onderwerpen. Andere maaken haar werk van alle de Reysbrieven der vremdelingen,

Liste der Moniken om de Pelgrims uyt de Gasthuyzen te houden.

lingen, met groote swarte letteren te bekladden, tot een teken dat zy in hare Gasthuyzen zijn ontfangen. Luyden die maar de minste begeerte hebben, om haar eygen eere en aanzien, in haar Land op te houden, ende haare Brieven zuyver te bewaaren, wagten haar wel in zodaanige Plaatzen te koomen, daar de Liefde zoo ergerlijk werd bediend. Onderwijlen is dit een scherpzinnigheyd, van welke die luyden zig bedienen, om zoo veel haar mogelijk is, het getal van haare gasten, te doen verminderen, want hoe minder die jaarlijks koomen, hoe zy ten eynde hetzelve, meer geld behouden. Andere zijn zoo onbeschaamt, van de *Pelgrims* te doen arbeyden, ende alzoo te winnen, het geen uyt Liefde voor haar is gegeeven. Eyndelijk is het op alle Plaatzen in het algemeen zoo gesteld, dat zoo de *Pelgrims*, op den behoorlijken tijd van in te koomen niet verschijnen, die ontrent een uur voor den duyster is, zy werden buyten geslooten, ende valt het niet mogelijk in te geraaken, zelve niet door gebeeden en traanen. Andere weder vallen haar zoo hert, ende dat met zoo vuyle woorden, dat haar den lust van weder te komen vergaat. Ten laatsten de Liefde werd op alle die plaatzen op een zoo weynigh Broederlijkc wijze bedient, dat de grondleggers van die Gasthuyzen, in gevalle zy weder in het leven moghten verschijnen, ende in bezittinge van de goederen die zy aan dezelve hebben gemaakt, het gelovelijk is zy zulks voor de tweede reyze niet zouden doen ende diergelijke stightingen beginnen, ziende hoedanigh die werden misbruykt.

Vervolg van die listen.

Die

Die *Pater* zeyde my noch dat hy noyt beter hadde onthaalt geweest, als in een nieuw Gasthuys, het welke te *Monte-Fiascone*, drie daghreyzen van *Romen* wierd opgerigt. De Priesters van die Stad, hadden zedert omtrent vijf of zes jaren doende geweest, om de Borgers ende den Adel van die kleyne plaatze aan te raaden yets tot stigtinge van het zelve te willen opbrengen. Zy hadden alreede een aenzienlijk Inkomen door Godvrugtige giften, van eenige Juffrouwen, by uytterste wille, aan haar gemaakt, waar by de Stad eenige jaarlijksche penningen hadde gevoeght. Den *Pater*, ziende het goede onthaal dat hem die Priesters deedden, zeyde al lacchende tot die gene die daar de Bestierders van waren, dat hy, over het door hem ontfangene onthaal, zeer wel voldaan was; Dat hy God bad dien geest der Liefde voor de Armen, in haar te willen behouden, ende dat hy, tot welwezen van hare Zielen wenschte, dat zy, t'eeniger tijd, niet moghten komen te doen als de andere, te weten, dat zy het Inkomen van het Gasthuys niet onder haar moghten verdeelen, ende de Leden *Jesu Christi* versmaden, zoo als die doen.

Tot Monte-Fiascone, wert een nieuw Gasthuys noch wel bedient.

Veele *Pelgrims* hebben my verklaat, dat het gaan in de oude Gasthuyzen, de ellendighste zake des wereldsis, hoewel zy het beste begiftight zijn, ende dat zy in de nieuwe, tamelijk wel onthaalt wierden, om dat de Priesters het Inkomen derzelve, noch niet onder malkanderen hadden verdeelt. Zy doen even als de Tuynlieden, die de vrughten aan de boomen laten hangen, tot dat zy tot een volkomene rijpheyd

Pellegrims in de nieuwe Gasthuysen beter onthaalt als in de oude, ende de reden daar van.

zijn gekomen, waar na zy die plukken ende daar haar profijt mede doen; Ofte als Kooplieden die in Maatschappye handelen, ende de Beurze niet deelen voor die vol is. Alle die schoonen uytterlijken schijn van Godvrughtigheyd ende Godsdienst, eyndight baarblijkelijk in haar eygen belangh, ende doet klaarlijk zien, dat zy geen grond heeft dan in de gierigheyd ende geveynstheyd der Geestelijken.

Gierigheyd ende geveynstheyd, is den grondslag der goede werken der Geestelijke.

Gy zoud my hier konnen voorwerpen, *mijn Heer*, dat de *Italianen*, welke ik elders gezeght hebbe, met een kloek verstand begaaft te zijn, zeer eenvoudigh moeten wezen, als latende zich bewegen, hare goederen tot zoodanige stightingen te geven, daar zy zien hoedanigh dezelve werden misbruykt. Hier op kan ik u antwoorden, dat de Priesters, in wat Land het ook zy, een groote maght op den geest der volkeren hebben, ende dat zulks gevoeghd by de *Roomsche* Leere (welke daar in bestaat, dat de gebeden der *Pelgrims*, een byzondere kragt by God hebben, om de zielen uyt het Vagevyer te verlossen, ende by de oeffeninge die in gedaghte Gasthuyzen werd onderhonden, van de *Pelgrims*, des avonds, lange gebeden te doen zeggen, voor de zielen van hare overledene weldoenders, ende by het doen zeggen van *Missen* voor dezelve, in de Capellen, die van haar afhangelijk zijn, een genoeghzame kraghtige beweeghreden is, om haar daar toe te drijven. Daar-en-boven zijn gedaghte Priesters zeer behendigh in over al uyt te stroyen, dat zy haar zeer getrouwelijk in het bedienen der Aalmoessen dragen; Dat zy de *Pelgrims* wel onthalen, ende

Tegenwerpinge tegens het bovenstaande beantwoord.

Hoe de Italianen zigh door de Priesters laten bedriegen niet tegen staande zy scherpsinnigh genoeg zijn.

ende dat zy'er zelfs van het hare by inschieten, tot verval van de groote mond-kosten die zy doen moeten. Maar zy verstaan zulks, door een ingehouden zin, zeekerlijk van hare eygene mond kosten, want voor God zullen zy zeekerlijk, daar omtrent van leugen niet vry zijn.

Voor dezen waren in *Italien* meer Gasthuyzen dan'er nu zijn. Yder Klooster hadde het zijne. Den *H. Odo*, *Abt* van *Clugny*, ziende dat het stighten van Gasthuyzen zeer in swangh gingh, als zijnde een Godvrughtigheyd welke veel gerughte in de wereld maakte, wilde hier ontrent voor de Wereldlijke Geestelijke niet swighten. Hy verdeelde dan het inkomen der groote goederen van zijne *Abdye* in drie deelen; Het eerste was voor den *Abt*, ende om de aanzienlijke vreemdelingen die in de *Abdye* quamen, te onthalen; Het tweede voor het onderhoud der *Moniken*, 't welk het deel des *Convents* wierd genoemt, ende het derde tot hulpe der Armen, en om de *Pelgrims* te ontfangen, welke den *Abt* door nederigheyd, de voeten wiesch. Byna alle de *Abten* van *Vrankrijk*, *Duytsland* ende *Italien* volghden zijn voorbeeld. Doch die groote ende overvloedige liefde wierd wel haast gestut. Weynigh tijds daar na, wierd dat geene, in dat met de eene hand was gegeven, met de andere weder genomen. Het gedeelte der armen, verloor zich wel haast ofte versmolt, in dat van den *Abt* ende van de *Moniken*. Men ziet in *Italien* nu niet een eenige meer van die Gasthuyzen, uytgezondert dat van *Montecassino* ende dat van *Camaldula*, daar de Bedevaart-reyzigers werden ontfangen. De *Chartroisen* hebben'er

Gasthuysen voor dezen veel meer dan nu.

S. Odo, Abt van Clugny volght de gewoonte daar ontrent op een zeer goede wijse. Hy werd door andere gevolght.

Het goede gebruyk daar van werd haast verandert.

Chartroisen

te Milanen door den Hertogh Galeas Visconti rijkelijk begiftight om Gastvry te zijn.

ben'er ook een in het *Milaneesche* Gebied te *Padua* in haar Klooster. Doch het is hare liefde niet aan welke men dieshalven verpligt is, maar aan die van *Galeas Visconti*, voor dezen Hertogh van *Milanen*, haren Stighter, die wilde dat dat *Chartroisen* Klooster, 't welk hy met een byna ontelbaar inkomen hadde begiftight, tot huysvestinge zoude strekken, zoo voor rijke als voor armen. De *Paters Chartrosen*, hebben namaals al haar vermogen aangewend, om die Gastvryheyd in te trekken, onder het smakelijk voorwendzel, dat zulks haar stoordde in hare eenzaamheyd. Maar de Heeren van *Milanen*, welke uyt kraghte van den Grondvestinghs Brief, met haar gevolgh ende toestel, daar moeten ontfangen ende praghtigh onthaalt werden, zoo dikmaals zy daar door trekken hadden te veel belangh daar in, ende stelden zich daar kraghtelijk tegens, tot zoo verre, dat zy in haar weerwil, noch heden verplight zijn, in die Gastvryheyd te volharden.

Werden nu gedwongen. zulks in haar weerwil te doen.

Liefdeloosheyd der Kerkelijke in Italien.

Het is een zeer bekende zaak in *Italien*, die door yder werd toegestaan, dat de Kerkelijke Perzoonen daar ten hooghsten liefdeloos zijn. Ik hebbe zelve aangemerkt, dat de Armen, die daarvan niet dan al te wel verzeekert zijn, haar niet dan zeer zelden om een Aalmoesse vragen. Wat de *Reguliere* Geestelijke belanght, zeyde my den *Benedictijner Pater*, dat hy, zedert wy van den anderen gescheyden waren, zich in alle de Steeden, daar Kloosters van zijn *Ordre* waren, aan dezelve had aan gegeven, om verblijf te mogen hebben, doch datmen hem, byna noyt hadde willen ontfangen. Zy gaven hem tot

Ook in de Moniken tegens die van haar eygen Ordre.

tot antwoord, dat'er een Gasthuys in de Stad was, ende hy zich derwaarts konde begeven. Gingh hy daar op naar het Gasthuys, zoo weygerde men hem in te laten, zeggende dat in die Stad een Klooster van zijn *Ordre* was, ende dat hy daar moeste gaan. Hy verklaardde by vervolgh, dat hy, zoo het in zijne maght was, alle de Gasthuyzen zoude willen vernietigen te gelijk met de *Bedevaarden* ende *Pelgrimagien*; Want op dezelve wijze, voeghde hy daar by, op welke die Gasthuyzen ergerlijk bedient werden, zoo is'er ook niet zoo vervloekelijk, dan die lieden welke zich daar in begeven. Onder twintigh zal men'er nauwlijks een vinden, die zich uyt zijn Vaderland heeft begeven, om de Heylige plaatzen te bezightigen. Het meeste gedeelte derzelver bestaat uyt Landlopers, welke *Italien* jaarlijks door-trekken; Den Zomer brengen zy gemeenlijk in het *Alpische* geberghte door, Zy reyzen gedurende den Herfst; Des Winters onthouden zy zich te *Romen*, *Napels* ofte in *Calabrien*, daar na begeven zy haar, in de Lente weder op wegh, om in het geberghte den Zomer door te brengen. Haar gewoonlijk doen is door den dagh te bedelen, van de eene Hoeve op de andere te lopen, over de heggen te springen om vrughten en pluym-gedierte te steelen, zoo op de wegen als in de voorhoven, ende alles te roven wat zy konnen, waar na zy zich, tegens den avond in een Dorp begeven, daar zy weten een Gasthuys te zijn. Veele derzelve reizen met geheel haar huysgezin, hebbende hare vrouwen ende kinderen by zich. Deze zeggen byna alle, dat zy nieuwlijks bekeerde

Voorbeelden daar van.

Bedevaart-reyzers zijn doorgaans godloze Boeven.

Beschrijvinge van haar leven.

Derselver valsche voorgevens.

zijn ; Dat zy voor desen *Protestanten* ofte *Joden* waren ; Dat zy hare dwalingen hebben afgeswooren ter liefde van *Jesus Christus* , waar door zy nu , in die ellendige staat zijn vervallen. Zy komen ook met zeer schoone Geloofs-brieven voor den dagh , aan welke zeer sware zegelen hangen.

Door den Autеur door hare belijdenisse ontdekt.

Ik hebbe zomwijlen mijn vermaak genomen , in het ondervragen van dese gasten wegens het *Jodendom* , ofte het gevoelen der *Protestanten* ; Doch zy konden my , door hare antwoorden niet voldoen. Hier door onderstont ik by haar naarder , hoe zy zoodanige schoone Brieven hadden bekomen ? Zommige van haar beleden dat zy dezelve voor gelt gekoght hadden , van een *Abt* die te *Turin* woonde ende van dat werk leefde. Hy hadde allerley slagh van Zegels ende konde het schrift , dat hy maar wilde , na teekenen. Wat haar belanghde , zy bekenden dat zy noch *Joden* noch *Protestanten* geweest hadden , doch zy haar van die konste bedienden om de wereld te bewegen haar meer Aalmoessen te geven.

Een Abt te Turin schrijft voor de Pelgrims valsche Brieven.

Andere zoort van Gasthuys-loopers.

Men ziet noch veel andere zoorten van Gasthuys-loopers die niet veel beter zijn. Daar zijn'er welke groote Ketenen ende yzere Boeyen met zich slepen , zeggende dat zy Slaven in *Turkyen* zijn geweest, ende wonderdadelijk uit de handen der Ongelovige verlost , door de geloften die zy aan *Romen* ofte de *Lieve Vrouwe* van *Lorotto* hebben gedaan. Indien men haar onderwijlen een weynigh nauw ondervraaget , wegens die afgelegene Landschappen , zoo weten zy niet naar den eysch te antwoorden , zijnde ten ande-

Doch mede al valsche Boeven.

anderen ook zeeker dat zy haare Ketenen by de Slootemaakers hebben gekogt, het welke verscheyde *Italianen* my verklaarden zelve gesien te hebben. Daar toe zijn dese lieden zoo ongebonden in haare zeeden, ende zoo lasterlijk van leeven, dat zoo onse Vrouwe een *Miracul* hadde gedaan om haar uyt de slavernye te verlossen, zy'er een tweede behoorde te doen om'er haar weder in te brengen.

Eremyten derde zoorte van Gasthuislopers.

Nog is'er een ander slag van *Pelgrims* in de Gasthuyzen, 't zelve bestaat uyt zeekere *Eremyten*, van dezelve hoedanigheyd als die geene, daar ik u bevoorens van geschreeven hebbe, die niet anders doen dan van de eene Godvrugtige plaatze op de andere te lopen, gaande van *Romen* naar *Loretto* ende van *Loretto* naar *Romen*, ende leydende op alle plaatzen een ergerlijk leeven. Zy zyn luyden die noyt toelatinge van de Bisschoppen hebben bekoomen om een *Eremitisch* leeven te leyden, doch die het kleed van de zoodanige hebben aangeschooten. My geheugt dat den Heer Aartsbisschop van *Lions*, eens een van dat slag van *Eremyten* deed aanhouden, die in de gevankenisse bekende, dat hy zelf, zodanig Kleed, aan zeventien ondeugende gasten hadde gegeeven, mits dat zy hem drie Rijxdaalders ter hand stelden, waar voor hy haar de stoffe hadde beschikt, rokken en kappen zelfs gesneeden ende gemaakt, ende valsche Brieven gegeven om door *Italien* en *Duytsland* te konnen reyzen. De Bewaarders der Gasthuyzen ontfangen dit slag van volk liever dan andere Reyzigers en *Pellegrims*, die van beter fatzoen en aanzien zijn, om dat dezelve, door haar tegen-

Welke dat kleet zonder toelatinge der Bisschoppen aannemen.

woordigheyd, andere afschrikken van binnen te koomen.

Besluyt over het verhandelen der Gasthuyzen.

Dit zijn nu de Luyden die haar vertrek in de Gasthuyzen hebben, en die dan voor de reste bediend werdende op zoodanig een wijze als ik hier bevorens hebbe aangeweezen, zoo oordeeld, bidde ik u, *Mijn Heer*, of de *Roomsche Kerke* groote redenen heeft, haare Bedevaarts Reizers ende Gasthuizen zoo te verheffen, ende de Protestanten te verwijten dat zy de zelve niet hebben. Wat my belangt, ik geloove dat haar beleyd ende wijze van doen, omtrent dit stuk, onvergelijkelijk beeter is. Zy hebben zeer wijsselijk afgesneden dat slag van ter Bedevaart te reyzen, als overtuyght zijnde dat het veel beter is, zigh in zijne Binne-kaamer in het heymelijk op te sluyten, om den Hemelschen Vader aldaar aan te bidden; als aan alle kanten te loopen, om God ende de Heylige in openbaare plaatzen aan te roepen, zoo als zy door de *Roomsgesinde* werd gepleegt. Zy weeten wel dat God de Heyligheyt, noch aan tijden noch aan plaatzen heeft vastgebonden, ende dat het zotheit is afgezonderde plaatzen voor Landloopers te stichten, die meest Ledighgangers ofte van een quaad leeven zijn, en die men eer behoorde op te sluyten om te doen werken ende haar kost eerlijk te winnen, als de vryheyd te laaten, die zoo schandelijk door haar misbruykt werd. Wat de Vreemdelingen ende Reyzigers belangt, gebeurt het dat die in eenige nood vervallen, men blijft in de Landen der Protestanten niet in gebreeke, haar genoegzaam in haare vergelegentheyd te hulpe te koomen, voor al zoo haar bekend

Loffelijke gewoonte van de Protestanten, in plaatse van de Bedevaarden en zoodanige Gasthuyzen.

kend is dat de zoodanige eerlijke Lieden zijn. Zijn het Lieden die haar woonplaatzen in Steeden hebben, de Opzigters van de Parochie onder welke zy woonen, neemen kennisse van alle haare noodzaakelijkheeden, ende draagen dan barmhertelijk zorg om dezelve te vervullen. Zie daar, zoo my dunkt, *Mijn Heer*, een Liefde die veel beeter bestierdt, ende by gevolge, God veel aangenaamer is, ende zoodanigh als die geene, die in de eerste Kerke, wiert geoeffent.

Antwoord der Papisten op het vorige tot verdedi-ginge van haar Pelgri-magien.

Ghy zoud my hier konnen zeggen, *Mijn Heer*, dat de *Pellegrims* van de *Roomsche Kerke* niet alle bestaan uyt die arme ellendige menschen, van welke ik gewagh gemaakt hebbe, maar dat het ook dikmaals zeer aanzienlijke Luyden van allerhande slag ende gelegentheyd zijn, die naar *Romen* ende *Lorette* uyt Godvrugtigheyd reyzen, naar het voorbeeld van de Heylige *Paula*, de Heylige *Pelagia*, ende *Eustochium*, Adelijke Roomsche Juffrouwen, die zigh naar het Joodsche Land ende *Hierusalem* begaaven, om de Heylige plaatzen te bezichtigen, volgens het getuygenisse van den *H. Hieronymus*, ende dat het zoodanige zijn welker yver uwe Kerke verheft.

Ik wil in der waarheyd niet ontkennen, dat ik mede veele Luyden van aanzien, naar *Romen*, ende andere Plaatzen, die de naam van Godvrugtigheyd hebben, in Bedevaart hebbe zien reyzen, ook zoude ik haar bestaan niet ten vollen willen veraghten, zoo de voorwerpen, aan die zy haare aanbiddingen komen op te offeren, zulks waardig waaren, ende dat de wijze, waar

Dezelve ten vollen ende onoplosselijk beantwoort.

door zy dat verrigten, stigtelijk was. Maar om u daar over oprechtelijk mijn gevoelen te zeggen, zoo zie ik in geheel *Italien* niet ter weereld dat zoo groote onkosten weerdig is, ten zy dan het bezien van de prachtige Steeden ende de schoone werken, die de Nature ofte de Konst daar voor oogen steld. Doch in zoodanigen geval is het de nieusgierigheyd ende niet den Godsdienst, die de menschen die reyzen doed onderneemen. Daar by, *Mijn Heer*, is de wijze, op welke de rijke Lieden in Bedevaart gaan, zoo buytensporig, zoo ongebonden ende vrygeestig, dat het in der waarheyd beeter waare, dat zy te huys bleeven, om God eere onder haare Huysgenooten te geeven, als dezelve te verlaaten, zoo zy doen, om haare lusten, onder voorwendinge van Godsdienst, te verzaaden, tot groote ergernisse van alle eerlijke Lieden. Ik hoope dat gy my dit zelve zult toestaan, als ik u in den eersten Brief die ik u meene toe te zenden, ende die van de Bedevaart naar *Loretto* zal handelen, zommige byzonderheden daar van zal zeggen.

Lasteringe van den Name Jesu Christi, in Italien zeer gemeen, by gelegentheyd van zeekere Munte.

Voor jegenwoordigh, my noch tot *Luca* bevindende, daar den *Benedictijner* van my scheidde, ende by wiens gelegentheyd ik u van de Gasthuyzen hebbe gesprooken, zal ik u alleen, voor van daar te vertrekken, zeggen, zonder u die Stad te beschrijven, als niet dienende tot mijn voornemen, dat uyt mijn Herberge komende, ik zeer verwondert was, hoorende verscheyde Lieden, den dierbaren Name van onzen Heyland ende Zaligmaker *Jesus Christus*, schelden ende lasteren. Ik vraaghde met eenige ontsteltenisse

waarom men dulde dat die Lieden, op een zoodanige wijze spraaken? Men antwoorde my, op een zeer bezadigden trant, dat ik my bedroog, ende dat die liedennoch vloekten noch lasterden, doch dat zy een byzonder verschil hadden, over een stuk Geld ter waarde van omtrent twaalf stuyvers, 't welk te *Luca* een *Jesus Christus* genaamt werd.

De Lucoisen slaan een stuk Gelds, onder den Naam van Jesus Christus, ende by wat gelegentheid.

De *Lucoisen* hebben die Munte doen slaan, ter eere van een wonderdadigh Crucifix, het welke zy in haare Hooft-kerke bewaaren, ende zeggen dat het zelve gesprooken ofte bloed gestort heeft, want dat zijn de gewoonlijke *Miraculen* van die Crucifixen, ende onsen Zaligmaaker staat op die Munte uytgedrukt, die zy dan een *Christus* noemen. Waar door het gebeurt, dat onder het dobbelen en speelen ofte in andere verschillen die in het doen van betaalingen ontstaan, den eerwaardigen Naam van onsen Heere *Jesus Christus*, niet alleen dikmaals ydelijk gebruykt, maar ook veeltijds gescholden ende gelastert werd, zoo als dese ellendige Menschen deeden, over een van die stukken Gelds, 't welk d'een aan de andere wederom gaf, met deese afgrijselijke woorden; *Hou daar u B. . . . van een Christus*; Ik hebbe noch een ander slagh van Munte gesien, die zy een *Madonnine* ofte *Lieve Vrouwe*, en Maget Maria noemen, die te *Boulogne* ses stuyvers doed.

Madonnina ofte Lieve Vrouwe, een Munte in Italien.

Het zelve ongemak outstaat ook by gelijkmatigheyd, in de verschillen die in de betaalingen daar over voorvallen. Op deese wijze is het, dat een qualijk ingestelde Godvruchtigheyd gemeenlijk haar eynde neemt in

een

een groote Godloosheyd. De Koninginne *Christina* van *Sweeden*, een van die Penningen gesien hebbende, zeyde al lagchende tegens den Cardinaal van *Luca*, dat de *Italianen* beeter zouden gedaan hebben met Geltste slaan onder den Naam van God; willende zeggen dat het Goud ende Zilver den God van Italien was, door dien'er geen Landaard ter weerelt is, die het zelve meer aanbid, ende onderwijlen trager ende nalatiger is om het zelve te winnen, dan de *Italiaansche*.

Aardige schersinge van de Koninginne Christina van Sweeden, over die Munte.

Van *Luca* trok ik naar *Pisa*, een oude Stad in *Toscanen*, op de Reviere de *Arne* geleegen. Onder de aantekenens-waardige dingen zietmen daar een zeer schoon Kerk-hof, in het *Italiaansch Campo Sancto* genaamt. De muuren daar om ende Grafsteeden daar in, zijn alle van Marmor, Jaspis ende Porphyr-steen, zeer konstelijk beatbeyd. Die van *Pisa* hebben dat met aarde vervuld, die zy in veele scheepen van *Hierusalem* hebben gebragt. De Lijken werden in dezelve, in vier-en-twintigh uren verteert. Zy zeggen dat zulks een gedurigh *Miracul* van die Heylige aarde is, doch voor my ik zie dat daar niet meer in is, dan in de aarde van het Kerk-hof van den H. *Innocentius* te *Parijs*, daar dezelve verteeringe in gelijken tijd geschied, zonder eenig wonderwerk.

Komste te Pisa ende beschrijvinge van het H. Velt ofte Kerkhof aldaar, genaamt Sancto Campo.

Waar in de Lyken in 24. uren verteeren.

In alle de Kerke aldaar werd een oneyndigh getal van Overblijfzels van *Sancten* ende *Sanctinnen* getoont, gelijk in geheel het overige gedeelte van *Italien*, waar van de meeste zeer belacchelijk zijn. Ik zal my nu niet ophouden met u dezelve op te tellen, maar naar *Florence*

Grote menigte van H. Overblijfzels te Pisa.

over

over stappen om u daar te onderhouden met die groote Godsdienstigheyd, welke in zeer groot aanzien en geloof is, in een Kerke de *Annunciade* ofte Bootschap *Maria* genaamt. De oorsprongh van deze Godvrughtigheyd bestaat in het volgende. Zeeker Schilder te werk gestelt zijnde om de Heylige Maget af te beeleen, in de gestaltenisse waar in zy zich, volgens de overleveringe van de *Roomsche* Kerk bevond, wanneer den Engel *Gabriel* tot haar wierd gezonden, om aan dezelve de Vleeschwerdinge van het *Woord* aan te kondigen, dat is in hare kamer op hare knien lezende in de Prophetie *Esaiæ*, zoo hadde hy alle de gedeelten van zijn werk voltoyd, uytgezondert een, het welk het aangezighte des Magets was, dat hy voor het laatste hadde bewaard. Doch niet wetende hoedanigh een voorwerp ofte denkbeeld te nemen, om een zoo volmaakt schepsel te vertoonen, ende wanhopende in zijne konst, iets dat volmaakt genoegh was, om zulks te voltrekken, te zullen konnen vinden, viel hy, onder deze moeyelijke en verveelende gedaghten in slaap, in de Kerke, in welke hy arbeydde. Drie a vier uren daar na ontwaakte hy, en, O groot wonderwerk! waardigh het verstomt staan van alle Volkeren, hy zag dat het aangesigt van de maagt welks afteekeninge hem zoo zeer verlegen hadde gemaakt, gelukkelijk voleyndight was, ende veel beter als hy zoude hebben konnen doen. Hier op riep hy *miracul*, en zeyde rond uyt, dat een Engel uyt den Hemel gezonden, gedurende zijn slaap daar de handen aan hadde geslagen. De *Fraters* van 't *Convent* voor welke hy arbeydde,

Oorsprongh van de Godvrughtigheyd van de Annunciade te Florencen.

Een Schilder zullende het aangesigt van onse L. Vrouwe afbeeden valt in slaap.

Wakker wordende vind hy het zelve door een Engel verrigt.

de, haar belangh daar by vindende, voeghden zich aan zijne zijde, zoodanigh dat die Godvrughtigheyd in een oogenblik aan de gang raakte ende ontsteeken wierd, ende den toeloop was zeer groot naar hare Kerk ende heeft dezelve zedert zoodanigh blijven duren met zoo gelukkigen voortgank, dat zy jegenwoordigh een van de rijkste in *Italien* is, ende ook het Klooster van de *Fraters*, een van de magtigste in renten.

Rijkdomneh door dit Miracul verkregen.

Aanmerkinge hier over ende bewijs van het bedrogh in dit werk.

Het geene ik wegens deze schilderye hebbe aangemerkt, bestaat daar in, dat in dit werk, op veelerhande wijse, bedrogh kan zijn. Eerstelijk kan een onbekende, door een listige streek, ofte wel een van de *Moniken*, in de Schilderkonst ervaren, by geval in de Capelle, daar de Schilder zijn werk deed gekomen zijnde, ende den zelven vindende slapen, zich van die gelegentheyd hebben bediend, ende het werk voleyndight zijnde, weder heymelijk vertrekken, eer de Schilder ontwaakt was. Het kan ten tweede zijn, dat den Schilder, om op de tonge der menschen te komen, ende in het aansien van een eerlijk man te geraken, een zoodanige leugen heeft uytgebreyd; Ende eyndelijk zoude het konnen wezen, dat de *Fraters* van het Kiooster, den Schilder door een stuk gelts eerst omgekoght zijnde, hebben bewogen, om die logen uyt te stroyen, ten eynde zy door deselve haar voordeel zouden trekken. Het geene ik hier zegge van het geene zoude hebben konnen zijn, is niet dat ik wil traghten, door alle mogelijke middelen, een quaden zin aan dit voorgewende *miracul* te geven. Ik weet dat zulks te doen een kenteeken is van een qualijk

geftelt ende quaadaardigh verftant, gelijk ook wanneer men ten erghften uytleght, dat geene, aan het welke men een goeden zin kan geven, ende ik zoude my, om al het goed des werelds voor een verwijt van die nature niet willen bloot ftellen. Dat ik het voorige gezeght hebbe is om dat ik boven het zelve, noch op een andere wijfe verfeekert ben, door zeer goede redenen, dat de zake van welke ik hier handele, baarblijkelijk ende handtaftelijk valfch is.

Noch klaarder overtuyginge van de valsheyd van het voorige Miracul.

Eerftelijk zoo het een Engel was, gelijk als voor gegeven werd, die het aangefighte van de Maget hadde gefchildert, zoo moefte dan, om dat het werk van een Engel volmaakter is dan dat van een menfche, noodzakelijk volgen, dat die fchilderye, ten minften in het mengen ende plaatfen van de verwen, zeer verre moefte overtreffen de fchilderyen van *Carracthe* ende *Guido Rhin* ofte van andere der *Italiaanfche* Schilders. Men ziet onderwijlen geheel het tegendeel, ende dat die niet beter is dan het geene den Schilder reedts hadde begonnen, het welke zeekere Reyziger, die dezelve wel bekeeken hadde heeft doen zeggen, dat den Engel die dat gefchildert hadde, een grooten plompert hadde moeten zijn, om dat hy zoo groote trekken hadde gemaakt. Ende om verder, door een zeer kragtigh bewijs, aan de *Roomfchgezinde* te vertoonen, dat haar dit valfchelijk werd in de handen geftoken, dient dat dit aangefighte, geheel geen over-een-komfte ofte gelijkenifse heeft, met de andere afbeeldingen van de Maget *Maria*, die zy willen dat door den Euangelift *Lucas* zoude zijn gefchildert. Het aangefighte van die geene daar

my

wy nu van handelen is rond, wit en bloosende, met zeer levendige ende vyerige oogen ende een smal en puntigh voorhooft, ende het beeld dat door de handen van den *H. Lucas* is gemaakt, heeft een langh geelaghtigh aangesighte, even als een *Egyptische* Vrouw, een nederigh ende zedigh gesighte, met een breed ende uytsteekende voorhooft, ende waar in men niet ziet die aanlokkelijke schoonheden van de Maget, met welke hare redenen, als zy van haar spreeken, zoo vervult zijn, dat het zelve veel bequamer is, om vleeschelijke begeerte te verwekken, dan Godvrughtige gevoelens. Hier uyt moet dan noodzakelijk volgen, dat of den Engel zich bedrogen heeft, ofte wel dat den Heyligen *Lucas*, zeer onkundigh was in de Schilderkonst, van welke zy evenwel zeggen dat hy volmaakte kennisse heeft, want de eene ofte de ander heeft zekerlijk mis getast. Te willen zeggen dat den Engel zulks zoude gedaan hebben, dat is de uytmuntentheyd van die welgelukzalige Geesten, ten hooghsten verkorten, ende dat tegens alle reden aan; En zoo men den *H. Lucas* wil beschuldigen, zoo spreeken zy hare overleveringe tegen, welke zy zoo zeer niet moeten vernederen, dat zy dezelve zouden willen doen wijken, voor het byzonder getuygenisse van een armen Schilder, die een leugenaghtigh mensche kan zijn, als zoo veele andere. Ik spreeke hier van die geene welke de schilderye van de Boodschap *Mariæ* heeft gemaakt.

Eyndelijk zoo zoumen al immer zoo wel konnen zeggen, dat den Duyvel om het bygeloof des te beeter voort te zetten, zig daar mee-

de

de bemoeyt heeft, als te willen verzeekeren dat het een werk van een Engel des Ligts is. Maar ook is'er niet al te veel reeden om dat te doen, want de Duyvel is listiger, ende de zelve zoude, buyten twijffel, zijn teekening ofte gelijkenisse hebben genoomen, naar het Beeld dat in de groote Maria'es Kerk te *Romen* is. Hoe het ook zy, de Pausen hebben dit voor waaragtigh verklaard, ende het zelve voor goed gekeurt; Zy hebben Bullen gegeeven om het te bekragtigen, ende verbanningen uytgeworpen tegens die geene die daar aan twijffelen, gelijk ook veele andere hebben gedaan ten opsigte van de Schilderye door den *H. Lucas* gemaakt. Gedagte Godsdienstigheyd heeft deeze *Paters*, die *Serviten* genaamt werden, onnoemelijke schatten toegebragt. Den Groot Hertogh van *Toscanen* ging daar alle avonden zijn gebeeden uyt storten toen ik te *Florencen* was, ende daar is 't dat de Vreemdelingen zigh begeeven om hem ende zijn Hofstoet te zien. Hy gaf altoos groote Aalmoessen aan de Armen die aan de deur stonden, die, zoo men zeyde, alle lieden zijn, die zeer gemakkelijk konnen leeven, hoewel zy, om de wereld tot medelijden te beweegen. zigh niet dan met vodden ende oude lappen bekleeden. Zy hebben ook de bezittinge van die Post haar zoodaanigh toegeeÿgend, dat zy niet toelaten, dat een ander Bedelaar zig onder haar menge.

Groot Hertog van Toscanen is zeer mildadig tegens den Armen.

By gelegentheyd van deeze Bedelaars, ende op dat gy des te beeter de groote kraghdadigheyd van dat Heylige Beeld zoudet moogen begrijpen ende verstaan de *Miraculen*, die de H.

Maget geduerig blijft doen, ter gonste van die geene, die daar haaren Godsdienst komen plegen, zal ik u hier een wonder werk verhaalen, datmen toen langhs de straaten van Florencen te koop riep als korts voorgevallen zijnde, ende waar van ik, uyt nieusgierigheyd, een Copye koght. Het voorval daght my aardig genoeg, ende hoe wel het wat lang valt, zoo hoope ik niet dat het verhaal u zal verdrieten.

Een geheel aardig ende gedenkwaardig Miracul over zeer weynig jaren te Florence voorgevallen, door het Heylige Beeld van de Annunciade.

Zeeker Edelman, uyt een van de beste geslagten van *Florencen*, was van een bloeyende staat, door verscheyde dwarsslaagen der Fortuine, tot de uytterste armoede vervallen. Het geene hem hier in meest bedroefde, was dat hy twee huwbare Dogters hadde die nog niet voorzien waaren. Alle toevlucht was in die ellendige toestant, zig tot de Moeder Gods te keeren. Om te dieper in haare goede gonste te geraaken, deed hy een Belofte van geduerende geheel zijn leeven zeer Godvruchtig te zullen wezen omtrent en voor haar *Miraculeuse* Beeld, in de Kerke van de *Annunciade* ofte Boodschap. Ten dien eynde dan stond hy alle morgen zeer vroeg op, ende stortede zijne gebeden onder het Portaal van die Kerke, eer de deure der zelve geopent waaren. Naar dat hy een geruymen tijd in deeze zijne Godsdienstigheyd hadde volhard, wilde de Maget zijn gebed verhooren ende hem eenige bystant doen. Zy *inspireerde* ofte bewoogh het herte van twee Blinden, uyt het getal van die geene die zigh gemeenlijk aan de deure van die Kerke ophouden, vroeger dan naar haare gewoonte op te staan, ende haare plaatzen onder dat Portaal in te neemen. Daar

gekomen

gekoomen zijnde begon den eenen aan zijn Gezelle te verhaalen, hoe veele vetpligtingen hy aan het Miraculeuſe Beeld hadde, ende dat hy, uyt de uytterſte armoede, zeer rijk was geworden, ende zulks in zeer korten tijd, door de Aalmoeſſen van hem daar ontfangen; Dat hy, booven het gemuntte gelt, door hem te huys gelaaten, twee hondert goude Piſtoletten, op den Boodem van zijn hoed genayt hadde. Den anderen Blinden, deezen geheel hebbende laaten uytſpreeken, zeyde hem dat hy zijn geluk niet benijdede, aangezien hy aan het Miraculeuſe Beeld nog veel meer verſchuldigt was, ende daar by vijf hondert goude Piſtoletten in zijn hoed hadde genaayt. Den Edelman, die zeer dighte by haar in zijn gebed was, zonder het minſte gerughte gemaakt te hebben, daar hy door ontdekt hadde konnen werden, haar op die wijze hebbende hooren ſpreken, ende ziende zeer ſchone gelegentheyd om zigh te konnen verrijken, naaderde zaghtelijk by de twee Blinden, ende nam haar te gelijk, met eene greep, de twee hoeden van het hoofd, waar naar hy zig eenige ſchreeden agterwaarts vertrok. Beyde de Blinden waaren ten uytterſten verbaaſt, gelovende een yder van haar, dat zijn makker hem dat werk geſpeelt hadde, eyſchten de hoeden den een van den anderen, ende vervielen eyndelijk tot zoodanige gramſchap, dat zy malkanderen met haare kleyne krukken groote ſlaagen op het hooft gaaven, ja zy zouden de eene de andere gedood hebben, waren'er niet ſpoedigh luyden gekoomen die haar ſcheyden. Den Edelman hadde zigh nu al geheel weg gemaakt, dog

zig in zijn gemoed eenigzins beswaart vindende, vervoeghde hy hem noch die zelven dag by den Cardinaal Aartsbisschop van *Florence*, hem het voorgevallen verhaalende. Den Aartbisschop keurde deeze zijne handelinge ten hoogsten voor goed, ende zeyde hem, dat hy tot de weder gevinge niet gehouden was, zijnde het baarblijkelijk, dat de H. Maget hem hadde geholpen en bystant gedaan, ter oorzaake van de Godvruchtigheyd die hy haar *Miraculeuse* Beeld bewees, ende beval tot troost der geloovige, dat dit voorval gedrukt, ende door de Stad *Florencen* gemeen gemaakt zoude werden. Dezelve geschiedenisse is daar naar op nieu gedrukt, in een Boek dat sterk in *Italien* werd getrokken onder den naam van *l'utile c'ol dolci*; *Het nutte met het aangenaame.*

Reden kavelinge over het bovenstaande Miracul.

Ghy ziet hier, *Mijn Heer*, een vermaakelijk *Miracul*, in het welke de Maget *Maria*, om een van haar Dienaaren te begonstigem, hem tot een Dief maakte, die men volgens de wetten, zoude hebben behooren te straffen. Want eyndelijk, op hoedanigen wijze ook, deeze Blinden het gelt moghten verzaamelt hebben, het quam haar toe ende was haar tot een Aalmoesse gegeeven. Doch indien anderzins dit verhaal uyt vermaak is opgestelt, zoo verwondere ik my, dat een Cardinaal Aartsbisschop het heeft willen laaten drukken, ende by vervolgh dat de *Inquisitie*, die men ziet dat in allerhande stoffen en Boeken zeer naaukeurigh ende scherp gaat, het drukken daar van heeft willen gedoogen in het voorgemelde Boek.

Men

Men hoord door *Italien* zoo veel van *Miraculen* ſpreeken, datmen de ooren daar toe niet leenen wil, zoo'er niet iets dat vermaakelijk is ende verzierd ſchijnt, onder loopt. Hier door geſchied het dat de *Italianen*, die met groote redenen beſchuldight werden van'er daagelijks nieuwe uyt te vinden, heeden zeer groote zorge draagen, om de omſtandigheeden der zelve zoo zeldzaam, verrukkende ende aangenaam te maaken, dat men groot genoegen ſchept in dezelve te lezen, ofte hooren verhaalen. Mogelijk zal ik hier byzonderlijker van handelen, in een van de Brieven die ik nogh denke te ſchrijven, ende daarom zal ik jegenwoordig met ſtil ſwijgen voor by gaan, die van deeze vermaarde Kerk *d'Annunciada*, om u van eenige Godsdienſtige Plaatzen te ſpreeken, die niet verre van de Stad *Florencen* leggen, ende die ik uyt nieusgierigheyd hebbe weezen zien, zijnde dezelve in de hooge Geberghte van den *Appennijn*,

Overvloed van verdigte Miraculen in Italien.

Hoedanig dezelve werden toegeſtelt.

Men ziet daar dan, yder een daghreyze van den anderen, drie vermaarde woeſtijnen, in yder derwelke, zoo veel Hoofden van vermaarde ende verſchillige Geeſtelijke *Ordren*, haar begin hebben genoomen. De eerſte werd *Camaldula*, de tweede *Val Ombroſa*, ofte *de beſchaduwde valeye*, ende de derde *Mont' Alverno*, genaamt. De *Camaldula* werd, by uytſteekentheyd de *Heylige Woeſtijne* genaamt, ende is zeekerlijk een van de meeſt woeſte plaatze die de Nature voort heeft gebragt. *St. Romualdt* verkreeg die plaatze van een Grave *Maldula* genaamt, ende begaf zich daar binnen om een Boetveerdigh leeven te leyden, ende door zijn voor-

Heylige Plaatzen ontrent Florence op den Appennijn.

Beſchrijvinge van de Heylige woeſtijne Camaldula.

St. Romuald ſteld een nieuwe geeſtelijke Ordre in.

voorbeeld eenige Leerlingen gekreegen hebbende, bouwde hy een Clooster tusschen twee zeer uytsteekende Toppen, op een laager bergh, ende naamaals begeerigh geworden zijnde om nogh veel eenzaamer te woonen, begaf hy zigh op de hoogste punt van een van de Toppen, zijnde een byna ontoegankelijke plaatze. Daar stelde hy als een dubbelde *Ordre* in, de eene van *Moniken* ende de andere van Eenzame ofte *Eremijten*, onder een zelve kleet en regul, uytgezondert eenige byzondere instellinge, de eene voor het *Eremitisch* ende de andere voor het Clooster leeven. De *Moniken* woonden in het Clooster dat hy laager gestight hadde ende de Eenzaame bleeven by hem op den Top, die men heeden de *Heylige Woestijne* noemt. Ik quam aan dat Clooster in den keginne van *October*. Men gaat by naa geduurigh opklimmende van de Stad *Florencen* af ende van daar werd die Praghtige Stad ontdekt, met geheel de omliggende Landsdouwe, het welke een zeer aangenaam gezight in het verschiet geeft. Die *Paters* hebben de Gastvryheyd nogh behouden ende ontfangen nogh heeden de vreemdelingen die daar koomen, dezelve onthaalende volgens haar staat en aanzien, drie daagen geduurende. Door dien nu daar geen herbergen ofte huyzen omtrent en zijn; daar men zigh in kan vertrekken, gaf ik my in de *Abdye* aan, daar ik zeer eerlijk wierd ontfangen; Ik von'er drie Florentijnsche Heeren, in welket geselschap ik my vervoegde, ende zy zetteden ons des avonds beyde vleesch ende Visch voor, wel zonder overdaad, maar met die matigheyd die zeer wel met de

Welke hy in twee'en verdeelt.

Gastvrye Monikken en de woestijne van Camuldula.

de Geestelijke Staat van deeze Vaders over een quam, waar ik meer gestight was dan in den overvloed ende buytenspoorige verquisting, met welke ons den *Abt* van de *Cistercienssen*, in *Vrankrijk* onthaalt hadde.

Wy gaven dien zelven avond te kennen, dat wy voornemens waren, den volgende morgen naar de H. Woestijne te gaan, waar om zy ons dan des morgens ten vijf uren opwekten, ende ten zessen deedden eeten. Ik was geheel verwondert dat de maaltijd zoo vroegh voor ons vervaardight was, ende niemand onder ons hadde noch lust om te eeten, doch zy zeyden ons, dat wy ons daar toe schikken moesten, om dat wy de lught, gaande naar den top des Berghs, zoo dun en kout zouden vinden, dat wy dezelve met ledige magen, niet zouden konnen verdragen. Zy voeghden daar by, dat wy ons moesten voorstellen, dat wy byna zes mijlen, door de Rotzen zouden moeten opklauteren, ende over de sneeuw gaan, voor in de Heylige Woestijne te komen, ende datmen daar aan niemand te eeten gaf, om de ruste van die eenzame niet te stooren, zoodanigh dat wy langhs die zelve wegh ook weder zouden moeten afklimmen tot aan haar Klooster, om weder versterkt te werden. Wy lieten ons dan bewegen ende vertrokken, na gegeten te hebben, omtrent ten zeven uren uyt de *Abdye*, begevende ons naar den top, altoos in het geberghte omdrayende, door een zeer groot bosch van hoge mast-bomen. In alle die Rotzen zijn aderen van een zeer helder water, welke een aangenaam geluyd verwekken, door geheel den wegh langhs die men opklimt,

Den Auteur begeeft zich naar de Heylige Woestijne.

Moeyelijke en koude wegh derwaarts.

Groot ongemak van het water onderwegen.

zoo datmen niet veel schreden kan voortzetten, zonder in het water te treden, dat zeer ongemakkelijk valt. Dit water by malkanderen gevloeyd zijnde, maakt een redelijk groote Beek, die men heen en weder moet overgaan, op groote mastbomen, in de gedaante van een Brugge daar dwars over geleght.

Komste aan de Heylige Woestijne.

Wy quamen omtrent den middagh aan den top, na dat wy omtrent twee mijlen over de sneeuw hadden gegaan. Het was, zoo als ik gezeght hebbe in de Maand van *October*, doch het opperste van den Bergh is zoo kout, dat het daar byna gedurigh sneeuwt, als het beneden regent. De sneeuw was'er zedert aght dagen uyttermaten hoogh gevallen, ende wy ontdekten van verre het bovenste gedeelte van de Kerke ende de daken van de Cellen. Wy telden'er tot ontrent zestigh, die alle byna twintigh schreden van den anderen staan, ende als een kleyn vlek uytmaken. Yder Celle heeft verscheyde vertrekken ende een Tuyn. Zy toonden ons die van *S. Romuald*, in welke een van de *Eremiten* woondden; wy vraaghden haar waarom zy, geen meer ontzagh ende eerbiedigheyd betoonden voor de Celle van haren welgelukzaligen Grondvester, dan die door een van hare Geestelijke te doen bewoonen? Zy zeyden dat zulks het eenige middel was om haar in staat te houden tegens de voghtigheyd, dat zonder dat het hout daar zy van gemaakt was, zoude verrotten, ende de Celle in gevaar van onder de voet te vallen zijn.

Sware sneeu in deselve.

Naarder beschrijvinge van de H. Woestijne.

Eremijt levende voor een Heyligh

Zy toondden ons ook de Celle van een eerwaardigh *Eremijt*, die zy zeyden in veertigh jaren

ren niet buyten dezelve te zijn geweest, leven de daar noch in een gedurige stilswijgentheyd zonder tot ymand te spreeken. Zijne spijze wierd hem door een kleyn venster toegestooken, welke hy ook zeer matighlijk nuttighde. Deze *Eremiten* hielden hem voor een Heyligh, want zy aghten de stilswijgentheyd boven alle deughden. Dit gaf my gelegentheyd om aan die geene te vragen, die last hadden om ons te verzellen, wat eygentlijk die groote deught van stilswijgentheyd was, ende hoedanigh zy dezelve beschreven of bepaalden? Zy antwoordden my dat het was, by de menschen te swijgen, om met God te spreeken; waar op ik haar zeyde datmen dezelve beter zoude konnen uytdrukken met te zeggen dat het was swijgen ende spreeken wanneer het pas gaf, ende dat ik het gebruyk, onder haar ingevoert, niet konde voor goed keuren, van niet dan door teekenen te spreeken. Wy hadden zelve de ongelegentheden daar van beproeft, zoo als wy in deze Heylige Woestijne traden, want hebbende de Poorte van den omkringh der Muren open gevonden, zo traden wy reght toe, ende door dien wy niet wisten werwaarts ons te wenden, vervoeghden wy ons by eenige van die Eenzame, die bezigh waren met het opruymen van de sneeuw ende den wegh te openen. Wy baden haar de goedheyd te willen hebben van ons te zeggen, by wie wy ons moesten aangeven, om de byzonderheden van die plaatze te zien, doch niet een van haar deed de mond op om aan ons een woord tot bescheyd te geven. Zommige deeden ons teekens met handen ende voeten, ende andere met haar bezemen

gehouden, om dat hy in 40 jaren niet hadde gesprooken.

Stilswijgentheyd der Moniken beschreven.

Ongemakken van deselve.

men ende schoppen, Wy daghten in den beginne dat zy zot waren ofte ons wilden verjagen; Doch eyndelijk begrepen wy, dat zy ons beduydden weder naar de Poorte te gaan, om met de Deurwaghters te spreeken, die wy, tot ons geluk, vonden. Ik zeyde dan tegens de twee Poortiers, dat God aan de menschen mond en tonge hebbende gegeven, om hare zinnen uyt te drukken, zommige, in plaatze van te erkennen, door een goed ende bescheyden gebruyk, dat voordeel, dat haar boven de stomme beesten gegeven was, ondernamen met handen ende voeten te willen spreeken, even als de gebooren stommen, ofte die geene welke men de tonge heeft afgesneden. Zy antwoordden my, dat deze dingen aan de wereldsche menschen onbekende ende Heylige verborgentheden waren, alleen maar van God geopenbaard aan de *Eremiten*, ende aan de volmaakte zielen, die de uytnementheyd daar van verstonden. De zonden van de lieden der wereld, vervolghde hy, zijn groote misdaden, als gierigheyd, nijd, ontugtigheden, Godslasteringen &c. maar wat ons belanght, onze grootste zonde is, zomwijlen, door broosheyd, het stilswijgen te breeken, zomwijlen wat te schielijk te gaan, een nieuwsgierigh, hoewel onzondigh gezigte, op het een ofte ander voorwerp, niet net over onze kledinge te zijn, het mondelingh gebed zomwijlen voor dat in gedaghten geschied, te stellen, te zeer geheght te zijn geweest aan de Hemelsche lekkernyen ende wederstandigh tegens het lijden. Ik meendde dat ik in die antwoorden iets bespeurde dat vry hovaardigh ende opgeblazen was,

Verselt met ongerijmtheden.

Deselve op een belacchens waardige wijse voorgestaan.

was, zeer groote over-een-komste hebbende met laet zeggen van den Pharizeer; *Non sum sicut, cæteri hominum*; *Ik ben niet als de andere menschen*; Het welk my deed dughten dat de Hovaardye de zonde der Engelen in den Hemel geweest zijnde, zy het ook wel moghte zijn die van de *Eremijten* op de toppen der Bergen. Hier door geschiedde dan dat ik, verre van door al die schoone schijn van een uyt de stoffe bestaande eenzaamheyd, welke de oeffeningen van dezelve scheen te verlighten, genegentheyd te bekomen die na te volgen, veel meer liefde schepte in een nederigh leven in de wereld, verzeld met alle de oeffeningen der Godvruhhtigheyd, tot het plegen van welke daar in gelegentheyd werd gevonden. My daght dat die Eenzame niet anders tot een grondslagh hadden dan eenige kinderlijke dingen, die haar verre verwijderden van de liefde van die geene, welke in den wereldlijken handel leven, die zy voor geen andere houden, dan lieden, die op den wegh des verderfs zijn, ende voor welke geen zaligheyd te verwaghten is. Zoodanige gevoelens zijn zeekerlijk niet naar den aard der liefde, want veele menschen in het midden des werelds ende der dagelijkschen omgank der menschen, zijn zoo aangenaam in Gods oogen als de *Eremijten* op hare hoge Bergen. De Poortiers zeyden ons, dat driemalen weekelijk, uyt het groote Klooster dat beneden waarts aan den Bergh is, de nodige mond-kost wierd aangebraght, voor die geene die in de H. Woestijne leefden.

Wat zy in der daad is.

De quade gevolgen daar van.

Zy leydden ons daar na in de Kerk, die zeer kleyn ende engh is, aan alle kanten met hout afge-

De H. VVoestijne des winters geheel met sneeu bedekt

afgeschoten tegens de voghtigheyd ende de koude; zy verzeekerden ons ook, dat in zommige winters, alle de Cellen ende de Kerke, onder de sneeuw begraven lagen, ende dat zy onder dezelve wegen groeven, om van de eene Celle tot de andere te konnen komen, in welke zy boven gaten maakten, zoo dat die witte verwelfzelen scheenen. Gedurende geheel den tijd die zy onder de sneeuw leven, lijden zy geen groote koude, doch zy stooken zeer groote vyeren om haar voor de voghtigheden te beschutten, welke zy ook dagh en naght, laten branden, waar toe zy daar omtrent groote Bosschen van Mast, Denne-ende Castanie-bomen hebben.

Overvloed van hout in deselve.

Na dat wy de Kerk hadden bezightight, keerden wy weder naar de *Abdye*, door den zelven wegh die wy gekomen waren, ende daar omtrent ten vijf uren des avonds gekomen zijnde, wierden wy'er, even als te vooren zeer wel onthaald.

Camaldulensen leven door geheel Italien zeer ongebonden.

Van geheel die *Ordre* is niet dan deze *Abdye*, welke haar regel genoeghzaam wel onderhoud. Alle de andere *Moniken* van dezelve *Ordre*, die veele Kloosters in *Italien* hebben, leyden een zeer ergerlijk leven.

Den Auteur trekt naar Valombreuse.

Wy vertrokken den volgenden dagh, na de *Paters* bedankt te hebben, ende wetende dat de *Abdye* van *Valombreuse*, welke mede de eerste van een *Ordre* ende zeer beroemt in *Italien* is, maar een dagh-reyze daar van daan lagh, begaven wy ons gezamentlijk derwaarts op wegh. Wy gingen eenige mijlen benedenwaarts ende daar naar bezijden het *Appennynische* Geberghte, door een zeer aangename wegh. Dezelve strekte zich langen tijd uyt

door

door Bosschen ende Olijf-bomen met hare vrugten beladen, ende vonden van tijd tot tijd heuvels vol Orange ende Citroen-bomen, mede vol vrughten. Zommige van de laatste Bomen zijn zoo hoogh, dat een mensche te paarde zittende, onder de takken van dezelve kan door rijden, zonder die te raken. Als dezelve eens geplant zijn, groeyen zy van zelf, zonder de konst ofte koesteringh van noden te hebben. Den voet van geheel dit Geberghte is zeer vrugtbaar, als dragende allerley zoorten van Ooftbomen, ende is aan den voet van yder dezelve een Wijngaart, die de stamme van dezelve omhelst, ende zich daar van door hare takken kronkelt, waar door zich de druyven, op een zeer aangename wijze, onder dessels vrughten vermengen. Omtrent een halve dagh door zoodanigh een wegh afgelegt hebbende, moesten wy den *Appenijn* vier mijlen opwaarts beklimmen, door genoeghzame steyle ende moeyelijke wegen, tot aan *Valombreuse*, in het Latijn *Vallis umbrosa* ofte het Overschaduwde Dal. Het is een valeye ten aanzien van de toppen der Bergen, die dezelve omringen, maar een hooge Bergh, vergeleeken by het daar onder leggende lage land. Ook groeyen daar geen vrught-bomen, uytgezondert de Castanien ende eenige Appelen; de groote Bosschen van Mast en Denne-bomen, die haar van alle zijden omringht, maakten die voor dezen zeer duyster, dat dan ook oorzaak tot den naam heeft gegeven. Den Heyligen *Johan Gualbert* koos dezelve uyt tot zijn vertrek plaatze. Dezelve beminde uyt zijn nature ofte aangeboorene genegentheyd zoodanige

Het Appennynische Geberghte is aan den voet zeer vermakelijk.

Beschrijvinge van Valombrosa.

S. Johan Gualbert stighter van

Abdye van Valombrosa.

danige plaatzen, ende wanneer hy, in alle de reyzen die hy gedaan heeft, een duyster bosch ofte eenzame plaatze quam te zien, sloegh hy altoos by zich zelven voor, daar t'eeniger tijd te komen woonen ende een Klooster te stighten.

Ik vinde my, meest den tijd, in mijne Brieven verplight, naar vereysch van de verhandelde stoffe, veel quade ende ondeugende daden van de *Italianen* te verhalen. Zulks geschiet gedurigh tegens de natuurlijke genegentheyd die ik hebbe van het booze te swijgen ende het goede te verhalen. Waarom dan, als ook om mijne penne van zoodanige zaken wat te doen rusten, ende iets toe te geven aan de groote begeerte die ik hebbe, de gedaghtenisse van groote en deugtzame Mannen te verheerlijken, zult gy my, zoo het u gelieft, *mijn Heer*, toelaten dat ik my zelf de vernoeginge geve, van u het verhaal te doen van een waarlijke deughtzame ende gedenkwaardige daad van den *H. Johan Gualbert.*

Desselfs gedenkwaardige daad.

Dezen jongen Heer hadde een Broeder die hy zeer tederlijk beminde, ende die zich in een Twee-geveght begeven hebbende, ongelukkiglijk door zijn Mede-vegter wierd gedood. *Gualbert* meende het een onderneminge te zullen zijn, over-een-komende met zijn eer ende grooten moed, de dood van zijn Broeder te traghten te wreeken. Ten dien eynde stelde hy zich voor den doodslager te vervolgen, ende door dien hy de vlught hadde gekozen, zoght hy den zelven op door alle de Provintien van *Italien.* Het geviel eyndelijk dat hy hem, zonder wapenen ontmoettede in een weg daar hy niet konde ontvlieden. Die rampzalige ziende hem naderen met den

den blooten degen in de vuyst, wierp zich ter aarden, roepende te gelijk om medelijden, doch aan de donderende stemme ende het vyerige gezighte van *Gualbert* wel bemerkende dat'er geen genade voor hem was, leyde hy zijn armen kruyswijze over zijn borst om den dood steek te ontfangen. *Gualbert* hem in die gedaante ziende, gedaghte aan onzen Heere *Jesus Christus* aan het Cruyce genagelt, welke verre van zich te wreken, voor zijne vervolgers hadde gebeden ende voor dezelve was gestorven. Waar op hy van zijn paard afstijgende, in plaatze van dien ellendigen te doorsteeken, hem zijne misdaad vergaf, kustede, omhelsde ende gedurigh geheel zijn leven als zijn Broeder ahgtede. Zoo de *Italen*, in plaatze van haar tijd te verslijten, gelijk zy doen, door het bewijsen van een bygelovigen dienst aan hare Heyligen, haar werk maakten van hare schone voorbeelden van de deught na te volgen, zy zouden haar zeeker wel aangenamer by God maken, ende men zoude onder dezelve, zoo veel vervloekkelijke ende vuyle wraakluft niet zien.

Wat de Italianen omtrent dezelve behoorden te bewegen.

Ik begeeve my nu weeder naar de Eenzaamheyd van *Valombreuse*, wy quaamen aan die vermaarde *Abdye*, daar zoo Praghtige en Kostelijke Gebouwen zijn als een ooge kan aanschouwen. Een van de *Florentijnsche* Heeren, by welke ik was, had'er een Broeder, die de eerste Perzoon naast den *Abt* was, ende ten zijnen opzighte wierden wy'er zeer beleefdelijk onthaald. De *Moniken* leyden daar een zeer gemakkelijk ende vermaakelijk leeven; Als zy moede zijn in de Woestijne te blijven zoo verwisseldmen haar teegens andere uyt *Florence*, ende

Pragtige Abdye te Volumbreuse.

Vermaakelijk leven voor de Moniken aldaar.

de het is voor haar een zeer aangenaame veranderinge, een gedeelte van het Jaar op het Land ende het andere in de Stad te woonen. Zy hebben een vierdedeel mijls rondsomme het Clooster, de groote Mastboomen welk'er stonden afgekapt, om meer lughts in de Plaatze te hebben, ende dezelve te gezonder te maaken. Den volgenden morgen braghten zy ons in de Eremitagie van den *H. Johan Gualbert*, die een halve mijle van daar leght, op de Punt van een kleyne Rotze, die zig in het midden van de valeye verheft ende aan alle zijden zeer steyl is. Men klimt op dezelve al omgaande even als op een Wenteltrap, gedurende omtrent een vierdedeel uurs, als wanneer men op den Top komt, daar de *Eremitagie* is. Dezelve bestaat uyt een zeer nette Capelle, aan alle zijne zyden beschildert en verguld ende een zeer aardige wooninge, van binnen met hout beschooten en beschildert, nevens een Tuyn van een matelijke groote, zoo dat alles zoo net als een juweel is. Men ziet daar niet het minste overblijfzel van de oude Celle van den Heylig. Alle de Gebouwen welk'er zijn, zijn nieu ende naar de hedendaaghsche wijze. Daar is altoos een *Pater Eremyt* die daar woont nevens een *Frater* om hem te dienen. Als die *Eremyt* komt te sterven, zoo verkiezen de *Abten* van de Gebroederschap van *Valombreuse* in haar Generale ofte Algemeene Capittel, een *Monik* van een stightelijk leeven uyt, die te gelijk een liefhebber van de eenzaamheyd is, die zy'er heenen zenden. De groote *Abdije*, die daar dighte by is, verzorgt hem van alles, dat hy om te leeven, noodigh heeft.

Eremitagie van S. Johan Gualbert.

Is een wonderlijk fraye Plaatze.

Altoos door een Eremyt bewoont.

heeft. Hy bezit een zeer ſchoone Boek-kamer, vol van uytgelezene ſchriften, om zijn tijd in door te brengen, ende den *Eremijt* welk'er doenmaals woonde, was redelijk verſtandigh ende ſcheen my een zeer eerlijk man te zijn. Hy deed ons een ſchoone aanſpraak over de verſmadinge des weerelds, ende tot lof van het afgezonderde leeven. Maar zonder dat waaren wy zoodanigh opgetoogen door de ſchoonheid ende vermaakelijkheyd van die *Eremitagie*, dat zoo daar verſcheyde diergelijke hadden geweeſt ende met het zelve gemak ende bequaamheyd, de Natuure veel eer dan de genade, ons zoude hebben konnen beweegen, ons daar in als *Eremijten* te ſtellen, om een leeven zonder arbeyd en zorge te leyden. De *Monikken* van *Valombreuſe*, zijn ten uytterſte van haare eerſte inſtellinge vervallen, zy gaan in het ſwart gekleed ende doen Belijdeniſſe van den Regul van den *H. Benedictus*, hoewel zy die weynig onderhouden.

De Moniken van Valombreuſe onderhouden haar regul niet.

Den volgenden dagh begaaven wy ons zeer vroeg op wegh, om naar den Bergh *Alvernus* te gaan. Dit is de Plaatze in welke den *Seraphijnſen Vader St. Franciſcus*, Grontlegger van alle de *Ordres* die onder zijnen Regul leeven, zigh vertrok, om in *contemplatie* ofte beſchouwinge der Geeſtelijke dingen te leeven, ende daar zy zeggen, dat hy de indrukkinge van de vijf Heylige wonden van *Jeſus Chriſtus* ontfing. De dagh reyze die wy deeden viel ten uytterſten moeyelijk. Wy gingen van *Valombreuſe*, geleyd door den Weghwijzer die wy meede naamen, al opklimmende tot op den Top van het

Den Auteur reyſt naar den Bergh Alvernus.

Beschrijvinge van den Berg Alvernus.

Appennijnsche Geberghte, strekkende onze weg geduurigh over hoogtens, tot aan den voet van den *Alvernus*. Die Bergh werd van zeer verre ontdekt, ende zommige houden staande, dat zy de hooghste van het geheele *Appennijnsche* Geberghte is. Op dezelve is niet vermaakelijks, als bestaande uyt enkele Rotzen, waar op geheel geen Boomen ofte eenige groene gewassen zijn. Zy is zoo hoogh dat het daar by naa noyt regent ende daarom was'er ook geen sneeuw, wy beklommen dezelve met groote moeyte door een zeer enghen wegh, tusschen geheel hooge steyltens, ende wy quaamen op den Top toen het by naar duyster naght was. Daar is een zeer groot Convent, bewoond door *Moniken* van de *Ordre* van *St. Franciscus*, van de *Italianen Soccolanti* genaamt, ter oorzake van de Hoolblokken, die zy, in plaatze van schoenen draagen.

Soccolanti een zoort van Franciscaner Monikken, op den Alvernus.

Het eerste dat wy deeden was derwaarts te gaan, om te vraagen waar wy een plaatze zoude konnen vinden om die naght te verblijven. Deze *Paters* zeyden ons dat daar dighte by een Herberg voor de vreemdelingen was. Voor dezen onderhielden deze Vaders de Gastvryheyd, omtrent allerley slagh van lieden, die uyt Godvrugtigheyd op den *Alvernus* quaamen, zoo als de *Paters Camaldulensen* nog doen, omtrent die geene die in de H. Woestijne komen, waar van ik hier voorens hebbe gesprooken. Dogh zy zyn zulks jegenwoordig moede geworden, ende hebben het inkomen, dat daar toegeschikt was, tot een voor haar voordeeliger gebruyk, aangeslaagen. Tot ons ongeluk was'er niemand in de Herberge, zijnde den weerd, met geheel

Dezelve hebben de Gastvryheid de zak gegeven.

zijn

zijn Huygezin, ter Bruyloft gegaan, op een plaatze een dagh reyze van daar geleegen. Wy vonden ons dan genoodzaakt weeder naar het Clooster te keeren, om die Vaders te bidden ons onder het dak te willen neemen, door dien wy dogh anders niet doen konden. Zy deeden het met zoo veel tegenstreeven ende wederwaardigheyd, dat wy ons waarlijk niet genoeg konden verwonderen, hoe luyden, die voor het meeste gedeelte van Aalmoessen leeven, die haar zoo overvloedelijk door de wereldsche luyden werden gegeeven, konden weygeren in die gelegentheyd dezelve te helpen. Zy gaaven ons een kamer om in te slaapen, dog verschoonden haar van ons te eeten te geeven, zeggende dat zy zulks voor haar zelve niet hadden, ook wilden zy ons zonder vyer laaten, hoewel'er de naghten uyttermaaten kout zijn, onder voorwendinge dat het te veel moëyte was, hout beneeden van den Bergh te gaan haalen. Wy baaden haar ten minsten de goedheyd se hebben, van ons in haar kooken te laaten om ons by het gemeene vyer te warmen, dogh niet begeerende dat wy den schoonen voorraad zouden zien, die zy'er inhebben, zeyden zy ons dat zulks niet konde zijn; om dat'er zieke *Paters* by haar vyer zaaten, die haar dienst laazen.

Onthalen den Auteur en zijn gezellen zeer onbeleeft.

Een van de *Florentijnsche* Heeren die by ons was, weetende dat'er noyt voorraad in dat Clooster ontbreekt, verstoorde zigh ten hoogsten teegens den *Gardiaan*, ende hem zijn onbeleeftheyd verwijtende zeyde hy hem vorders dat hy zonder oyt te missen, driemaals ter week, aan haar groote Clooster dat zy te *Florence* hebben,

Doggedreygt zijnde van te klaagen en Aalmoessen in te houden veranderen zy van toon.

ben, een goede menighte brood en wijn zont, ende dat hy zoo draa niet zoude zijn weedergekoomen, of hy zoude haar de huyr daar omtrent opzeggen, ende zijn mildadigheyd inhouden, te gelijk haar daar de reeden van zeggende. Als toen begon den *Gardiaan* van toon te veranderen, ende ons zijn verschooninge doende ten opzichte van die weldoender van de *Ordre*, leyde hy ons zelfs in de Kooken, daar wy, in plaatze van zieke getijden Leezers, vier of vijf groote vette Broeders vonden, speelende met dobbelsteenen, nevens een groot kookende Pot op het vyer, ende goede stukken vleesch aan het spit te braaden leggen. Een van die *Fraters* ons in ziende treden, schraapte zoo draa als hy konde de dobbelstenen ende Penningen in zijn rok, dog een weynigh daar naa, niet meer aan dezelve gedenkende, stont hy op ende liet alles op de aarde vallen. Den *Gardiaan* verschoonde haar zeggende dat zy *Paters* waaren, die dien dagh heel verre hadden weezen Predikken, en die om zigh te verquikken, nu een weynigh vermaak naamen. Zy deeden ons het Avontmaal met haar houden, ende wy wierden zeer wel onthaald, waar naa zy ons in onze kaamer braghten daar wy goed vyer vonden.

Werden inde Kooken al dobbelende betrapt.

Des anderen daaghs verzelde ons een van die *Paters*, om ons de Heylige plaatzen op den Bergh *Alvernus* te wijzen; Wy waaren zeer verwondert het bovenste van die Berg te bezigtigen. dat wy des avonds te vooren niet hadden konnen doen, om dat het zeer laat was. Het zijn niet dan op een gestapelde Rotzen, die door haar splytinghen afgrijsselijke steyltens veroorzaken,

Tonen den Auteur de byzonderheeden van den Bergh Alvernus.

Vervaarlijke Rotzen op den Alvernus.

zaaken, die men zonder yzen niet aanschouwen kan. Eenige zijn van gevoelen dat die Rotzen zigh geopent hebben op de ure van den dood onzes Zaligmaakers. *St. Franciscus* was van dat gevoelen, toen hy daar gingh woonen, om de Heylige verborgentheeden van het lijden des Heeren te betraghten. Men wees ons de plaatze in welke de Historie van zijn leeven zegt dat *Jesus Christus* hem is verscheenen, in de gedaante van een gekruysten *Seraphijn*, ende in zijne handen voeten en zijde drukte, de vijf Wonden die men hem aan het Cruyce hadde gegeeven, op dat zoude konnen gezeght werden, dat den *H. Franciscus*, zoo veel hadde geleden als hy. Maar dit waar zijnde zoude hy vry meer geleden hebben, want gezeyde Historie voeght daar by, dat hy, tot aan zijn dood toe, daar de pijnen al zoo levendigh aan gevoelde, als *Jesus Christus* deed, wanneer hy aan het Cruyce doorboord wierde, ende dat hy na die tijd niet leefde dan door een gedurigh *miracul*, 't welk hem, het leven deed behouden, in het midden van een gedurige dood.

Onzen Zaligmaaker verschijnt S. Franciscus als een gekruysten Seraphijn ende drukt hem de 5. wonden in.

Ik vinde deze gewaande verschijninge van *Jesus Christus*, als een *Seraphijn* met vleugelen, geweldigh oneygen, om niet te zeggen belacchelijk. Want waarom aan hem niet verscheenen in zijne menschelijke gedaante? Die geene welke de Nature der Engelen niet heeft willen aannemen, heeft die'er oyt de gedaante van genoomen? Ende zoude dat niet zijn ten uyttersten de meeninge begonstigen van die oude Ketters, die verzeekerden dat den Zoone Gods niet als een licchaam van lught ende

Bedenkinge des Auteurs daar over.

dat in wind bestond zoude aangenoomen hebben?

Dessels gevoelen daar van.

Voor my ik gelove dat de indrukkinge van die wonden, alleen geschiet is in de sterke inbeeldinge van *S. Franciscus*, even zoo als eenige zich hebben wijs gemaakt, dat zy de handen van wasch ende het hooft van glas hadden. De plaatze in welke gezeght word dat die wonderdadige werkinge geschiede, is onder een groote uytsteekende Rotze, welke in de andere maar met het eene eynde geheght is, maar mijns oordeels sterk genoegh om onderhouden te werden. Onderwijlen geven die *Paters* over al voor, dat het een groot *miracul* is, ende dat zoo zulks naar den loop der nature geschiede, die steen zeekerlijk zoude moeten vallen. Dighte daar by wezen zy ons een zeer engen wegh, op de kant van een groote steylte, ende hier langhs was het dat den *H. Franciscus* gingh, om onder die Rotze te bidden. Den Duyvel over zijne Godvrughtigheyd nijdigh zijnde, onderstond op zeekeren dagh hem naar beneden te werpen? Maar hy, ziende den vyand van het menschelijke Geslaghte tot hem naderen, ruste ofte drongh zich tegens de naaste Rotze, die zijn licchaam ontfingh, als of zy van wasch geweest hadde. Zy toonen die indrukkinge noch in den steen die overigh is, doch die zoo wel door een beytel als yets anders kan gemaakt wezen. Wat de Duyvelen belanght, de *Rooms-Catholijken* zeggen veel Historikens van haar, die niet altoos waaraghtigh zijn.

Franciscus strijd tegens den Duyvel.

Drukt zijn licchaam in den Rotsteen.

Aardigh voorval

My geheught in *Vrankrijk*, in de Kerke van *S. Colombe-les-Sens*, een genoeghzame vermakelijke

lijke Historie gesien te hebben, vertoont door een verheven uytgehouwen werk, op een Marmor Wywater-vat, 't welk dighte by de deure staat, zijnde die voorgevalleu aan een H. *Eremijt Beat*, genaamt. De Duyvel op zeekere tijd gekomen zijnde, om zijne gedaghten in verrukkinge te brengen, terwijlen hy zijn getijden las, ligten hem den Heyligh by de ooren op, stak hem in het Wywaters-vat, leydde zijn Getijde-boek boven op hem, ende deed hem daar vijftien dagen blijven. Daar is niet vermakelijker dan de afbeeldinge van die Duyvel te zien, welke zoo veel hem mogelijk is, zijn groote Ezels-ooren uyt het Wywater verheft ende zich als dul gelaat; want zy zeggen, dat hy meer voor het Wywater vreest als voor de Helle. De *Moniken* van de *Abdye* aldaar hebben dat uytgehouwen werk doen maken, *ad perpetuam rei memoriam*, tot eeuwighdurende geheugenisse van die zaak.

tusschen den Duyvel en een Eremijt.

Ik kome weder tot den *Alvernus*. Zy toonden ons daar na verscheyde andere plaatzen in de Rotzen, daar den *H. Franciscus* zijn Godsdienstige oeffeningen pleeghde, ende onder andere die, op welke hy de Instellinge van zijne *Ordre* beschreef. Ik hebbe die oorspronkelijk door zijn eygen hand beschreven gezien, in de Capelle van onze Vrouwe van *Portiuncula*. Dezelve is een kleyne Capelle in *Umbria* gelegen, omtrent vijf mijlen van *Assisen*. Hier was het ook, zeggen zy, dat hy verscheyde openbaringen ende verschijningen hadde. Onder andere maken zy gewagh van onzen Heere *Jesus Christus*, in dewelke, ten opzighte van den grooten yver van dien Heyligh tot de zaligheyd der Zondaren,

Francisci Instellingen door zijn eygen hand beschreven.

Is in de Capelle van de H. Maria de Portiuncuia.

ren, *Jesus Christus* een quytscheldinge van zonden toestond, zoo volmaakt als hy die geven konde; Dat is een volkomene vergevinge, zoo van de schult als de straffe, voor alle die geene, die op den dagh van *Augustus*, die kleyne Capelle zoude komen bezoeken. Tot zoo verre dat het groote *Jubil* ofte het Heylige Jaar, niet heylzamer voor de zondaren is, dan deze Capelle, op die dagh. Een mensche welke dezelve als dan gaat bezoeken, in meeninge en voornemen van die Aflaat te verdienen, ende zeggende vijf *Pater Nosters* ende zoo veel *Ave Maria'es*, al was hy de grootste zondaar des werelds, werd zoo zuyver ende onschuldigh als hy even na zijn doopzel was, ende zoo hy in die staat komt te sterven, heeft hy noch Helle noch Vagevyer te vreezen, maar hy gaat reght naar het Paradijs.

Groote Aflaat door onsen Zalighmaker aan deselve verleend.

Door dit geloove waar in de *Roomschgesinde* ende voor al de *Italianen* zijn, zietmen daar zoo grooten toevloed van volk uyt veele gedeelten des werelds op die dagh, dat het de duurte in al het omleggende Land doet ontstaan, ende veele werden door het gedrangh, aan de poorte van de Kerke verstikt, die dan aanstonts het voorreght van hare quytscheldinge in de andere wereld gaan genieten. Moeten wy in der waarheyd niet bekennen, dat de *Roomschgesinde* zeer verblind zijn, ofte ten minsten ten hooghsten nalatigh omtrent het werk van hare zaligheyd, zich nopende het swaarwightighste van hare ziele, het welke is de vergevinge der zonden, op het zeggen van een mensche vertrouwende? Haren *S. Franciscus* heeft haar gezeght dat zy,

Uytnemenden toevloet van menschen om die te verdiened.

Blindheyd en nalatigheyd der Papisten.

op

op zeekeren dagh, naar een zoodanigen plaatze gaande, ende daar zeeker Gebed ſpreekende, hare zonden met alle kaſtijdingen die zy door dezelve hebben verdient, haar ten vollen zijn vergeven, ende dat hy dieshalven, de verzeekeringe heeft uyt den mond van *Jeſus Chriſtus*, die hy zeght hem, in het byzonder verſcheenen te zijn. Zie hier op geloven zy dien menſche, zonder yets verders te onderzoeken, op zijn woord, ende zy laten (ô wonderlijke blindheyd!) de Heylige Euangeliſche Godſpraaken, blijven voor het geene zy zijn, welke haar waarſchouwen, dat het leedwezen het eenigſte middel is, om de vergiffeniſſe der zonden te verkrijgen.

De *Paters Soccelanten* van de *Ordre* van *S. Franciſcus*, die door deze Godsdienſtigheyd uytnemende rijk zijn geworden, hebben op die plaatze een zeer ſchoon Klooſter geſtight, ende door dien die Capelle, tot haar gebruyk te kleyn was, hebben zy'er een groote ende heerlijke Kerke rondom doen bouwen, zoodanigh dat de kleyne Kerk jegenwoordigh in de groote beſlooten is.

Ik hebbe noch geen plaats van Godvrughtigheyd in *Italien* gezien, of heb'er een praghtigh Paleys dighte by gevonden, voorzien met een brave kooken, ten dienſte van die geene welke dezelve het volk aanpreeken, waar door zy my des te meer zijn verdagt gevallen. Viif mijlen van daar leght *Aſſiſe*, 't welk een fraye Stad, op een heuvel gelegen, is. In deze plaatze is *S. Franciſcus* gebooren, ende daar zeghtmen dat zijn licchaam, in het groote Klooſter der *Fran-* *ciſca-*

By alle H. plaatſen in Italien zijn groote gebouwen en vette kokens voor de Moniken.

Aardige fabul van de lijken van

S. Franciscus en Dominicus.

ciscanen, staat, in een onderaardsche Capelle onder het groote Altaar. Zy houden staande dat het zich nevens dat van den *H. Dominicus* daar onverdorven is, staande reght op hare voeten en malkanderen de handen gevende; Zy voegen daar by, dat God zulks gewilt heeft, ende dat die twee Heylige, welke zoo groote vrienden in haar leven zijn geweest, na hare dood zelf niet zijn gescheyden. Dat is een verborgentheyd die jegenwoordigh niet meer magh gezien werden. De Paus zelfs, hy heeft dan zoo veel magts als hy wil, en heeft dat voorregt niet, zedert dat een zijner voorzaten zig daar aangebrant heeft, die besloten hebbende dit zeldzaam wonderwerk te gaan bezightigen, door een schielijke dood wierd weg gerukt. Deze twee goede Heyligen verscheenen daar naa aan zeeker opregt *Franciscaner* Broeder, ende zeyde hem dat het zelve wedervaaren zoude aan alle die geene, die zoo reukeloos zoude zijn van diergelijke zaake te onderstaan.

Een Paus de waarheyd van dezelve willende gaan bezigtigen, sterft schielijk.

S. Franciscus en Dominicus hebben yder twee ligchaamen nagelaten.

Niet tegenstaande deeze overleveringe zeggen de *Paters Soccolanten*, die een verscheyde Ligchaam onder de *Franciscanen* maaken, dat zy het Lijk van den *H. Franciscus*, te *Portiuncula*, hebben, 't welke, zoo als ik gezegt hebbe, maar vijf mylen daar van daan leyt, ende de *Dominicanen* houden staande, dat zy dat van haaren Aarstvader *Dominicus*, in haar groote Convent te *Boulogne* bewaaren.

Waarom de Pausen dit werk niet derven onderzoeken.

Dat nu de Pausen dit werk niet gaan onderzoeken, is niet uyt vreeze van te zullen sterven, maar om dat zy dugten een van die twee groote Partyen te zullen vergrammen, ik spreek

van de *Franciscanen* en *Dominicanen*, ende zy konnen het ook niet doen zonder de eene ofte de andere Godvrugtigheyd weg te neemen, het welke die *Religieuse Ordre* ten hoogsten zoude benadeelen, ende daarom willen zy liever het volk in het Bygeloof ende de dwaalingen laaten steeken. De Pausen moeten de belangens der *Moniken* voorzigtelijk handelen, om dat zy het haare onderschraagen en bezorgen.

De derde zaake van welke ik met u wilde handlen, weegens den *H. Franciscus*, voor het sluyten van deeze Brief, is dat ik een kleyn *Convent* gezien hebbe, dat hy zelf met zijne Broeders gestight heeft, ter plaatze daar men van het *Appennijnsche* Geberghte nederdaalt naar een Stad van *Italien*, die *Boerg S. Sepulcre* werd genaamt. Hy heeft daar veele jaren geleeft, ende wilde dat het tot een model ofte voorbeeld zoude strekken voor alle die geene die men namaals zoude komen te bouwen. Ik hebbe waarlijk, in al mijn leven geen armelijker woonplaatze gezien. Dezelve bestaat uyt verscheyde kleyne holen digte by den anderen gemaakt, die bequamer schijnen om Beeren in op te sluyten dan Menschen te huysvesten. Ik wilde wel datmen nu by dit Klooster eens vergeleek, die praghtige *Conventen*, die zijne kinderen, dat is die geene die belijdenisse doen van volgens zijn Regul te leven, door geheel *Italien* hebben doen bouwen, die groote *Conventen* te *Romen*, *Napels* en *Venetien* ende in het korte in alle de andere Steden. Hebben de voornaamste Bouwmeesters, om de afteekeningen daar van te maken, de vermaardste Schilders, hare verwen om de muren met geschiede-

Klooster door S. Franciscus zelve gestight.

Is de armste woonplaatse des wereldts.

Het zelve vergeleeken met de hedendaagsche Kloosters der Franciscanen.

schiedenissen van dezelve te afschijnelijker end verlightender te maken, niet uytgeput. Eyndelijk heeft men in de diepste uytgravingen van het *Appennijnsche* Geberghte niet wezen opzoeken, de fijnste Marmer ende de zeldzaamste *Jaspis* en Porphier-steenen, om hare Kloosters, eet ende slaap plaatzen daar mede te bevloeren ende alle de Poorten, vensters ende schoorsteenen van hare Cellen daar van te maken?

Onder de Franciscanen zijn de Capucijnen de ingetogenste in het bouwen.

De *Paters Capucijnen* zijn de eenige, die een zoorte van afschrik hebben getoond van die groote praghtdadigheyd, die zoo tegenstrijdigh is met de Wetten van nederigheyd ende armoede, en die zy van haar Insteller, den *H. Franciscus*, hebben ontfangen. Zy onderwierpen haar in het begin van hare verbeteringe, aan een zeekere wijze van hare *Conventen* te bouwen, die zeer zedigh ende wel geschikt is. Hier in munten zy alleen uyt dat zy altoos groote zorge dragen om uytsteekende Tuynen, Fonteynen, Bloemperken ende zeer groote wandelingen van bomen te hebben, in welke de Heeren van de daar by gelegene Steden zich gemeenlijk, met wandelen gaan verlustigen. De *Capucijnen* zijn jegenwoordigh de beste Tuyn-lieden van geheel *Europa*. In *Italien* verzorgen zy alle de jonge Juffrouwen van Bloemen, ende de swangere Vrouwen van vrughten.

Doch die munten weder uyt in Tuynen, Fonteynen, Bloemperken &c.

Ook zietmen niet te min, dat die zedigheyd in het bouwen zedert weynigh tijd, zeer afgegaan is. De nieuwe gebouwen die zy jegenwoordigh maken zijn hooger en breeder, hare Cellen grooter, hare Kerken meer verciert ende hare andere nodige plaatzen meer op de heden-

En beginnen nu al mede te vervallen.

daagh-

daaghsche wijze. Zy hebben zeer schoone *Conventen* te *Venetien*, te *Florencen*, te *Pisa*, ende te *Milanen*. Als ik door het Hertoghdom *Bourgogne* naar *Vrankryk* trok, zagh ik te *Dijon* het schoone getimmer, het welke die *Paters* voor hare zieken deedden maken, ende dat ook nergens in toegaf aan de schoonste Paleyzen van de Voorzitters, ende de Raadsheeren in die Stad, ende als ik ook door *Duytsland* naar *Engeland* reysde, bespeurde ik op den *Rhijn*, een halve daghreyze boven *Coblents*, een zeer praghtigh gebouw, dat ik eerst aanzagh voor een Paleys van den Keurfurst van *Trier*, doch het was een *Convent* van de *Capucijnen*, dat zijn Keurfurstelijke Doorlughtigheyd voor hen hadde doen maken. Eer hy den Grondslagh daar van deed leggen, vraaghde hy haar om een afteekeninge van hare Kloosters, doch die Vaders antwoorden hem, dat indien *S. Franciscus* hem het Ontwerp zoude geven, het zelve zeer engh ende eenvoudigh zoude zijn, doch dat, aangezien zijne Keurfurstelijke Doorlughtigheyd de goedheyd hadde van zich daar mede te bemoeyen, niemand yets zoude weten te zeggen, zoo het een weynigh met desselfs Hooge Staat over een quam.

Voorbeeld daar van.

Het besluyt van dit alles is, *mijn Heer*, dat, die lieden mogen doen wat zy willen, doch zoo lange zy de Christelijke volmaaktheyd zullen doen bestaan in die misselijke, harde ende ongewoonlijke wijze van leven, de ondervindinge van een korten tijd altoos zal doen bekennen, dat zy zich hebben bedrogen. Alle hare schoone ontwerpingen, zullen altoos voor hare oogen

Besluyt des Briefs.

gen in duygen vallen, ende door dien de gronden op de welke zy bouwen, valsch zijn, zoo zullen zy altoos een onmogelijkheyd vinden, in de oeffeninge, van het geene waar toe zy zich, door Geloften hebben verbonden, ende eyndelijk genoodzaakt zijn te bekennen, dat de groote ende onverwrikbare lessen van de Christelijke Zedenkonst, ontwijffelbaar waar zijn, ende daar men zich alleen moet houden aan; *Vlied het quade en doet het goede; Bemind God met al uw herte ende uw Naasten als uw zelven.* Ik eyndige met deze schoone woorden ende ben met al mijn herte &c.

Eynde des derden Briefs.

VIERDE BRIEF.

Reyze naar Loretto.

Inleydinge.

DOor dien ik u in mijnen laatsten Brief belooft hebbe van mijne reyzen naar *Lorette* te spreeken, zoo twijffele ik niet of het verlangen van eenige byzonderheeden te hooren van die Godvrugtige plaats daar zoo veel door geheel de weereld van werd gesprooken, zal u dryven om te wenschen dat ik die mijne belofte volbrenge.

Den Auteur komt te Fano ende reyst van daar naar Lorette.

In betraghtinge van u omtrent dit stuk te voldoen, zal ik nu zeggen, *Mijn Heer*, dat ik aan den Bergh *Alvernus*, van mijn Geselschap, dat niet verder gingh, gescheyden zijnde, ik alleen,

leen, aan de andere zijde van den *Appennijn*, afreed, ende nemende mijn weg door de steeden *Fossombrone* ende *Urbane*, quam ik te *Fano*, 't welk een aardige Stadt is, op den Oever van de *Adriatische* Zee. Des morgens vroegh uytgegaan zijnde, om eenige gelegentheyd te zoeken om naar *Lorette* te koomen, zagh ik een groot Geselschap van Perzoonen, op een vremde dogh vermaakelijke wijze gekleed en opgezeeten; Dezelve waaren *Pelgrims* die van *Boulogne* quaamen: zy waaren zestig sterk zittende alle op Ezels, die gemakkelijk en zagt genoegh gaan, ende waar van men zigh, in het Landschap van *Ancone*, meer dan van Paarden bediend; Men hield die Ezels eertijts te *Boulogne*, dogh door dien zulks oorzaake gaf tot een dubbele spreek-wijze die de Studenten ende de Leeraars in de Hooge Schoole van die Stad niet behaagde, (want men zeyde gemeenlijk, wy zullen naar *Lorette* gaan, ende een Ezel te *Boulogne* neemen) zoo verbooden de Overigheeden van die Stadt, om aan haar te behaagen, dezelve daar langer te houden. Men huurt die dan te *Imola*, ende voor de waarde van omtrent twaalf stuyvers, kan men zes mijlen afleggen, het welke den wegh is die deze beesten gewoon zijn te doen. Op deeze Ezels leggen kleyne zadels met stijghbeugels, even als op de Paarden. Men heeft geen sweep nogh spooren van doen, want zoo dra men opgezeeten is loopen zy uyt al haar maght, tot dat zy op haare gewoonlijke Plaatze zijn gekoomen, ende valt het dan niet mogelijk, men slaa hem zoo veel men wil, haar verder te krijgen, ende men vind zigh genoodzaakt

Ontmoet een groote hoop Pelgrims.

Tot Boulogne magmen geen huur Ezels houden ende reden daar van.

Ezels gebruykt om naar Lorette te reyzen.

Zeldzaame aard van de zelve.

zaakt

zaakt haar daar te laaten ende andere te neemen; ook verwisselt men die geduurigh van zes mijlen tot zes mijlen, tot aan den Bergh van *Ancona*, die niet verre van *Loretto* is. Zoodanigh dan waaren de beesten op welke onze *Pelgrims* zaten. Zy hadden haare *Pelgrims* kleedinge aan. Dezelve bestaat uyt fijn lijwaat dat aschverwigh is en 't welk tot op de helft van de kuyten hanght ende lange mouwen heeft tot de handen toe. Aghter aan den hals is een zoorte van een groote kap ofte Kovel, die zy over haar hooft konnen doen komen, ende tot op haar borst toe doen hangen, als zy het hooft zoo diep daar in steken, zoodanigh dat geheel haar aangezighte bedekt is. Om een vry gezighte en ademtoght te hebben, zijn in die Kovels gaaten die reght op de oogen ende den mont staan, even als in de Mom-aangezighten.

Pelgrims kleedinge beschreven.

Zy zetten of trekken die Kovels op haar hooft niet dan wanneer zy op Plaatzen komen, daar zy niet willen bekend zijn, latende dezelve anders aghter op haare schouderen hangen. Deze rok sluyten zy om haare lenden toe met een Gordel. Een weynigh booven den Gordel op de Borst hebben zy een schildjen, op het welk verbeeld staan de waapenen van haar Gilde, Gebroederschap ofte Maatschappije, 't welk zy in de *Italiaansche* taale *Sacola* noemen. De *Pelgrims* hebben een groot *Paternoster* aan haar Gordel, ende een *Pelgrims* staf in de hand, die het voornaamste Kenteeken van haare reyze is, Dezelve is een stok ter hoogte van een halve Piek, met omgedrayde knoopen booven ende in het midden. Zy brengen dezelve in de Kerke,

Als meede haar staf.

omze

omze te doen zegenen ofte wyen door hare *Parochianen*, voor dat zy vertrekken, die het zelve met wy-water doen ende lange gebeden. Als zy dezelve hebben ontfangen, mogen zy niet langer dan drie dagen daar na, in de plaatze harer wooninge verblijven, ende konnen tot de *Communie* niet ontfangen werden, voor dat zy hare Bedevaart hebben volbraght, ten zy hare gedane belofte in een geld-boete werde verandert, ende als dan ontslaan haar de Priesters zeer gewillighlijk.

Welke gewijd werd.

De *Pelgrims* die ik te *Fano* zagh komen, waren alle in kleedinge van eene verwe, ende hadden dien morgen al een post met haar Ezels gelopen. Hare Rokken waren nieuw ende van uytnemende fijn lijwaat. Door dien het naar allen schijn den Geest van Boetvaardigheyd niet was, die haar dezelve hadde doen aantrekken, zoo hadden zy die op verscheyde plaatzen opgeschort, ende dat hoogh genoegh om hare pragtige kledinge te vertoonen, die zy, van Brocade nevens goude en zilvere lakenen, daar onder droegen. Dit deed my ook geloven dat het lieden van aanzien konden zijn. Daar-en-boven hadden zy zijde Gordels van dezelve verwe als hare Rokken, doch uytnemende konstighlijk gemaakt.

Gevraaght hebbende wie deze lieden waren, zeyde men ons dat zy van het Gezelschap van onze Lieve Vrouw van het Leven, van de Stad *Boulogne* waren. Het zelve is een zeer rijk Gasthuys voor de arme zieke te *Boulogne*, daar de Priesters een Gezelschap ofte Maatschappye, uyt aanzienlijke en Edele Perzoonen bestaande,

Gezelschap van onze Vrouwe van het Leven.

Waar toe die van het zelve zig verbinden.

voor hebben opgerigt, die daar haar *Missen* ende dagelijksche Gebeeden hebben. Zy verbinden haar met haar goed en hulpe de zieken van die Plaatze by te staan. Het meeste gedeelte van de aanzienlijke lieden van *Boulogne*, is in dat Geselschap, zy gaan omganghs wijze, alle jaaren naar *Lorette*, omtrent het eynde van den herfst, gelijk ook de meeste andere Gebroederschappen doen.

Pelgrims werden in de Steden door Italien ingehaalt.

Zynde dighte by de groote Kerke gekoomen, quaamen de Priesters haar te gemoet met het Cruyce ende de Baniere om haar te ontfangen. Men deed een kleyne aanspraak tot haar, het welk den *Prior* van dat Geselschap, die een Grave van *Boulogne* was, met weynig woorden beantwoorde, zy gingen daar naa in de Kerk, daar zy een kleyn Gebed deeden, waar na zy zigh, in de beste Herbergen van de Stad verspreyden, in welke zy des avonds te vooren, den nodigen last hadden gezonden, om een goed middaghmaal voor haar te bereyden.

Vrouwen van aansien in Pelgrimagie gaande hoe gekleed.

Het was omtrent ten tien uuren des morgens als deeze *Pelgrims* quaamen, ende een half uur daar naa wierden zy gevolght, door omtrent twintigh Calessen vervuld met Juffrouwen. Deze waaren Pelgrimmessen, met het zelve voorneemen als de mans-perzoonen uyt *Boulogne* vertrokken, zijnde zy alle Bloedvrienden ofte bekende van deeze Heeren. Zy waaren praghtiglijk gekleed ende zelf met een dartelheyd, welke perzoonen, die uyt Godvrughtigheyd een Bedevaart doen, niet betaamde. Zy hadden kleyne *Pelgrims* stokjens aan haar Tabbaardts lijven gespelt, die omtrent de langhte van een hand

hadden;

hadden; zommige waaren van goud en andere van yvoir, met fijne Paarlen ende Diamanten verciert.

Praghtige Pelgrims ſtaaffen der Vrouwen.

Eenige hadden dezelve van Orange Bloezem gemaakt, ofte van die door konſt vercierde Bloemen, die men te *Boulogne* in zonderlinge aghtinge heeft, ende waar uyt den grootſten handel van de Nonnen in die Stad beſtaat. Andere weder droegenze welke met de naalde waaren gemaakt, ende daar mogelijk jaaren over gearbeyd was, ende eyndelijk zommige haddenze op een ander koſtelijke wijze toegeſtelt.

De *Pelgrims* hadden zoo draa de Herbergen niet weezen bezightigen, ende bevel gegeeven van alles vaardigh te houden, of zy begaven zig haar Juffrouwen te gemoed, om dezelve te ontfangen, ende leyden dezelve met veel eerbewijzinghe in de voor haar vervaardigde vertrekken. De nieusgierigheyd drongh my om weder naar mijne Herberge te keeren, daar ik al den grooten toeſtel, welk'er gemaakt wierde, hadde zien vervaardigen; ende door dien die Heeren een kaamer gebrek hadden, zoo bood ik haar de mijne aan, ende zy noodigden my zeer beleefdelijk ter middagmaal. De toeſtel wierd mét verſcheyde Gerighten aangediend, ende geduurende de geheele maaltijd beſtond het onderhoud in het heuſſchelijk beſchimpen der Juffrouwen, wegens haare *Pelgrims* ſtafjens. Zulks geſchiede niet door groove beſpottingen, dogh met aardige ſpreekwijzen ende dubbelzinnige woorden, vol verſtants, die zy wiſten die Juffrouwen niet onſmaakelijk te zijn. Naa den eeten vervaardighden zigh een yeder weeder tot

De Pelgrims haalen de Pelgrimeſſen in de Steeden in.

Eeten te zamen ende ſpraaken over de maaltijd niet dan van ydele dingen.

 het

Den schrijver volgt de Pelgrims en haar Juffrouwen van Fano naar Lorette.

het voortzetten der reyze. De *Pelgrims* steegen op haare Ezels ende de Juffrouwen traaden in de Calessen. Ik begaf mij voor mijn Perzoon, by een ten vollen eerlijk man, van *Parma* geboortigh, die niet in Bedevaart ging, maar uyt nieusgierigheyd reysde. Wy volgden de andere zeer kort, opgezeeten zijnde als zy, maar wy konden ons geduurende de reyze, onder haar niet mengen, door dien wy geen *Pelgrims* klederen aan hadden.

Reeden om welke zelf luyden van aanzien ende die Carossen hebben, op Ezels naar Lorette reyzen.

Ik vraaghde aan mijn *Italiaanschen* Reysgezel, waarom die Heeren, die alle luyden van aanzien waaren, ende naar allen schijn haare Carossen, en goede Paarden te *Boulogne* hadden, zigh van die Ezels bedienden? Hy zeyde dat zommige zulks deeden uyt lustigheyd ende om zigh te beeter onderweegens te vermaaken, ende andere uyt nederigheyd, ook om des te meer verdiensten te verwerven; te meer om dat die Ezels, die zoo veel *Pelgrims* naar *Lorette* hadden gebraght, daar dan zelf een zoorte van byzondere zegeninge voor zigh hadden verkreegen, die daar in bestond, dat die geene, die op dezelve reeden, noyt eenigh ongemak overquam: Dat men zigh niet bezeerde, wanneer men'er, by geval, af storte; zoo zy in een moeras vervielen, raakten zy'er altoos gelukkelijk uyt, waar door ik dan begonde te bemerken, dat die goede Heer geloofde dat'er ook iets *Miraculeus* in die Ezels was.

Ezels die de Pelgrims naar Lorette voeren doen miraculen.

Een aanmerkelijk staaltje daar van.

Hy zeyde my, dat als zeedert weynigh tijds, eenige Algierse Roovers, in het Landschap van *Ancona* waaren geland, zy noyt eenige van die Reyzigers hadden konnen bekoomen, die op

die

die Heylige Ezels zaaten, hoewel zy zeer digte by dezelve zigh bevonden, zelf hadden zy'er niet een gequeſt, veel min gedood, niet tegenſtaande zy zeer ſterk vyer op haar gaaven.

Wy wierpen van tijd tot tijd de ooghen op de *Pelgrims* die voor ons reeden, ende zaagen dat zy, op den wegh, haar meeſte werk maakten van de Juffrouwen die in de Caleſſen zaaten, te verluſtigen. Zommigen deeden niet anders, dan geduerigh heen ende weeder voor by dezelve te rijden, maakende onderwijlen de miſſelijkſte ende belagchelijkſte Poſtuuren en koddigſte geſtalteniſſen die zy konden, alleen om de Juffrouwen te doen lagchen, andere vielen, ten zelven eynde, plotzelijk van haare Ezels. Eyndelijk, door dien de *Italianen*, ten uytterſte aardigh ende daar by uytvindende van Geeſt zijn, zoo zaagen wy langhs geheel den wegh, vermaaklijkheeden en klugtſpeelen.

Ongebondene ende onſtigtelijke wijſe van reyſen der Pelgrims naar Lorette.

Naar allen ſchijn deeden deeze Juffrouwen niet anders dan duyzenden van zegeningen te geven aan den dagh en aan de ſtonde, op welke zy zoo gelukkig hadden geweeſt, van de belofte om naar *Lorette* te gaan te doen, door dien zy haar buyten twijffel, nooyt zoo wel hadden vermaakt. Een ygelijk weet, dat de *Italianen* zoo draa geen huysvrouwe hebben bekoomen, of zy handelen dezelve als een ſlaavinne. Dog heeft evenwel haaren Min-yver ofte jalouzie haar nooyt konnen berooven van op de Feeſten der Heylige, des Zondaaghs te Kerke, ende te Bedevaart te gaan, als zy daar toe een belofte hebben gedaan.

Italianen handelen hare Vrouwen ſeer hard.

Door dien de *Roomſche* Kerke een dood zonde heeft

Italiaanſche Vrouwen ſijn

zeer gehouden aan de Ketzelijke, als die haar noch eenige vryheyd laten.

heeft gemaakt van op de Zondagen ende andere niet ter *Misse* te gaan, ende de Bedevaarden die men gelooft heeft niet te voltrekken, zoo heeft zy ook ter zelver tijd de Mannen de maght benomen, van die dringende plighten te konnen beletten. De *Inquisitie* zoude zich die zake aantrekken, in gevalle haar ymand daar in wilde tegenspreeken, ende zoude met een zoodanigh mensche handelen als met een perzoon die de *Missen* ende de Bedevaarden verwerpt, ende by gevolge Ketters is. De Juffrouwen blijven niet in gebreeke van zigh van dat voorreght te bedienen, ende haar toevlught te nemen, als zy zulks nodigh aghten, tot dat kleyne gedeelte, 't welke haar van hare vryheyd is overgebleven; *Ultima naufragæ libertatis Tabula.* Nauwelijks zietmen een Juffrouw naar diergelijke Godsdienstigheyd gaan, of zy werd altoos, door den eenen ofte andere Minnaar zeer aandaghtelijk gevolght.

Hoedanigh zy zigh daar van bedienen.

Vervolg van de reyse der Pelgrims en hare Juffrouwen.

Het wae aan het gelaat der *Pelgrims* ende *Pelgrimessen*, van welke ik spreeke, zeer lightelijk te bespeuren, wat de voornaamste beweeghreden van deze hare reyze was. Ten vier uren des avonds hielden zy weder in een Dorp stil om haar te verversschen. Waar op de Edellieden naar een bygelegen Vlek voor uyt reden, om de pleghtelijkheden in de Kerk afte leggen, even als zy te *Fano* hadden gedaan, daar de Juffrouwen zouden aankomen. Zy begaven haar daar na in de beste Herbergen van de plaatze, nevens hare Juffrouwen, niet anders doende dan haar wel te laten onthalen en verlustigen, waar in zy, gedurende geheel de reyze, tot aan *Lorette*

toe,

toe, volhardden: zeght nu zelve, *mijn Heer*, of dit niet wel een Godvrughtige Bedevaart is, ende bequaam om de *Protestanten* te beschamen, welke die niet doen; ende zigh genoegen haar Hemelsche Vader welke hier boven is, aan te roepen, zonder dezelve te *Lorette* ofte te *Romen* te willen gaan zoeken!

Pelgrimagien met het doen der Protestanten vergeleeken.

Wy vonden onderwijlen, boven de *Pelgrims* daar wy van hebben gesprooken noch verscheydene Troupen van andere, zoo Koop-als Handwerks-lieden, zoo van *Lorette* komende, als derwaarts gaande. Zy reghten overal veel belacchelijke potzen met haar *Pelgrims* staven aan, den geheelen wegh langhs, die te aardiger waren door hare vreemde kleedinge, ende maakten goede cier in alle de Herbergen die zy voorby quamen.

Generaal onchristelijk leven van alle de Pelgrims,

Ik hebbe namaals bemerkt, dat alle de Handwerks-lieden in *Italien*, een bysondere Busse hebben, in welke zy, gedurende den loop des jaars, zoo veel gelt als zy missen konnen, vergaderen, om het zelve namaals te gebruyken tot het doen van een Bedevaart naar *Lorette* ofte *S. Antonio van Padua*, ook wel naar eenige digter by ofte meer afgelegene plaatsen, al na zy zien dat haar gelt het lijden magh, om in het gaan en komen lustigh te teeren.

Tot het doen van de Pelgrimagien vergaderen de Handwerks-lieden jaarlijks geld.

Daar is zeekerlijk in *Italien* niet vermakelijker dan het doen van die reysen, in het begin van de Lenten ofte het afgaan van den Herfst, wanneer de groote hette over is, voor al wanneer men goed geselschap heeft, onder het welke altoos ymand is, die de gave heeft, van de andere hertelijk te doen lacchen.

Pelgrimagien sijn het grootste vermaak in Italien.

Pelgrimagien der Vrouwen, door hare Bieghtvaders aangepredikt voor Gods wille.

De *Italiaansche* Vrouwlieden voor al, bedienen zigh van allerhande listen ende duysenden van vindingen, om hare Vaders, Moeders ofte Mannen te bewegen, haar in Bedevaart te laten gaan, ook is'er geen Gelofte die zy liever doen. Hier toe gebruyken zy voor al het aanzien van hare Bieghtvaders, die haar te kennen geven dat het Gods wille is dat zy daar gaan zullen. De geheele reyze werd in klughten en zotternyen doorgebraght, zoo als ik reeds getoond hebbe, ende alle de aardige voorvallen die zy op deselve gehad hebben, verstrekken haar des Winters by het vyer, tot een aangenaam onderhoud om het geselschap te verlustigen.

Verschoninge der Papisten over het werk der Pelgrims wederlegt.

Zie daar hoedanigh de *Pelgrims* ende *Pelgrimessen* zijn van welke ik u hadde belooft te onderhouden, welke gevoeght by die geene die in de Gasthuyzen gaan, en van welke ik in mijnen voorigen Brief gesprooken hebbe, te zamen alle de *Pelgrims*, zoo rijke als arme, uytmaaken. De *Papisten* hebben goed te zeggen, dat dit daden van byzondere lieden zijn, welke niet konnen bygebraght werden tegens den Grond van hare Leere, want deze Heyligheyd der *Pelgrimagien* in het algemeen, werd even zoo weynigh gevonden als in het universeele *a Parte rei*. Men heeft zigh schoon een algemeene menschelijke nature voor te stellen, doch men zal de menschelijkheyd niet anders vinden dan in de enkele deelen derzelver, dat is in yder mensche. Indien de *Pelgrimagien* de kraght hadden van de Heylighmaakinge in de menschen te brengen, zoo zoude men ook zien dat de *Pelgrims* daar door heyligh wierden, ende het oude spreek-

woord

woord zoude niet waaraghtigh zijn, het welk zeght, Dat noyt een goed Paard ofte een boos Mensche, door het gaan naar *Romen* beter werd. Hebben den *H. Hieronymus* ende de *H. Paula*, de Heylige plaatzen in *Palestina* wezen bezigtigen, zy zijn daar door niet Heyligh geworden, ende zy zouden buyten twijffel alzoo wel gedaan hebben, indien zy waren t'huys gebleven. Ik zegge dit niet om haar hier omtrent te veraghten ofte te bestraffen, alzoo weynigh als ik het een persoon zoude willen doen, die uyt nieuwsgierigheyd, zonder zijn dingen te versuymen ofte yemand te verongelijken, naar *Constantinopolen* ofte *Romen* reysde. Het is mede natuurlijk een zoorte van ontzagh ende eerbiedigheyd te hebben, voor lieden die veel gereyst hebben. Het is een goede begeerte naar *Hierusalem* te gaan, om alle de Heylige plaatzen te gaan besightigen, in welke *Jesus Christus*, onze verlossinge heeft uytgewerkt, doch ten opzighte van de zaligheyd bevinde ik dat het een zeer onnutte zake is, ende ik zal noyt ymand te Heyliger daarom aghten. *Jesus Christus* heeft onze zaligheyd aan de eene plaatze des werelds niet meer dan de andere gehegt, ende hy zal noyt toelaten, dat die dingen, die de menschen by het *Euangelium* voegen, om haar eygen ooghwit te bereyken, tot kraghtdadige middelen van hare Heylighmakinge zullen strekken. Ik hebbe met een oneyndigh getal van menschen om gegaan, die in *Pelgrimagien* hadden geweest, doch de minste verbeteringe in hare zeden daar door bespeurt.

Pelgrimagien der oude Heylige.

Alle Pelgrigien werden bewezen ydel de sijn.

Men raadde my in *Italien* te doen als zeker *Genueesch*. Hy vraaghde dikmaals aan zijn Vlees-

Aardig voorval tusschen

een Genueesch ende sijn Vleeshouwer.

houwer wanneer hy naar *Lorette* zoude gaan. Den Vleeshouwer versoght hem eens hem te willen zeggen waarom hy hem zoo meenighmaal van een ende deselve zake vraaghde. De *Genueesch* antwoordde hem, dat hy bemerkt hadde, dat zoo dikmaals als hy van die Bedevaart quam, hy hem noyt zijn reghte gewighte gaf, ende dat hy beslooten hadde, als hy nu eens zoude weder gekomen zijn, hem vijf of zes maanden te laten rusten, ende zigh van een ander te bedienen. In der waarheyd alle die lieden doen uytnemende onkosten op die reyse, waar na de meeste geen swarigheyd maken, om dat weder in te halen, op de Gemeente te rooven, waar by komt, zoo als ik u in mijn derden Brief hebbe doen bemerken, dat zeer weynige, dat slagh van reysen, met een waaraghtigen geest van Godvrughtigheyd aanvangen. Het geschied veel eer uyt vermaak, nieuwsgierigheyd ofte eenige andere beweeghredenen, die haar bekend zijn, Maar eyndelijk, aangesien ik geen onwederroepelijk vonnisse wil strijken, over het innerlijke, van wie het ook moghte zijn, door het uytterlijke, zoo wil wel tot haar voordeel als vast stellen dat zy alle derwaarts trekken, met zeer groote gevoelens van Godvrughtigheyd, ende ik zegge dat zy dan noch voor God niet te verontschuldigen zijn, als wat belanght haren goeden wille, zijnde zy voor de reste erbarmens waardigh, door dien zy haar in den Godsdienst zeer misgrijpen, bewijsende de eere aan de schepselen, die zy alleen aan hare Schepper verschuldight zijn. *O quam bona voluntate miseri sunt! Ach met hoe goede wille zijn zy ellendigh!*

Pelgrimagien bestaan in

Dit

Dit is alle de genade die men haar kan bewijzen. Want men kan op geenerley wijze onschuldigh houden, de aanbiddingen die zy af leggen aan de Maget *Maria*, aan de Heyligen, aan de huyzen in welke zy gewoond hebben, ende aan de werktuygen met welke men haar gemartelt heeft.

veele grovë Afgoderyen.

Door dien nu dit stuk byzonder de Godsgeleerdheyd raakt, ende mijn voornemen niet is u als een Godsgeleerde, maar als een Reyziger te schrijven, zullen wy het zelve voor als nu overstappen, ende ik zal voortvaren met u het verhaal van mijne reyze van *Lorette* te doen. Ik quam'er tegens het eynde van de maand *October*. Deze Stad is gelegen in het midden van een zeer schoone ende vrughtbare vlakke Landsdouwe, omtrent twee ofte drie mijlen van den oever des *Adriatischen* Zee'es. Voor dezen stont'er niet dan de Capelle alleen op de plaatse daar nu de Stad is, doch by verloop van tijd heeft men'er huyzen gezet, ende de Pauzen, die dat geheele Landschap toekomt, hebben dezelve met muren ende bolwerken doen omringen, zoodanigh dat daar nu een aanmerkelijke sterkte staat, die de Kerkelijke Staat aan die zijde beschermt, ende voor al tegens het landen der *Turken* ende andere Rovers, die dikmaals aan die kant quamen stropen. De Capelle die daar staat werd door de *Italianen*, *la Sancta Casa*, ofte het Heylige Huys genaamt. De *Roomschgezinde* geloven dit het zelve huys te zijn, in het welke *Jesus Christus*, te *Nazareth*, met de H. Maget zijn Moeder, woondde, als ook met desselfs gewaande Man *Joseph*, gedurende den tijd van dertigh jaren, als

Komste des Autheurs te Lorette.

Opkomst van de Stad Lorette.

Waangeloof der Papisten wegens de Capelle van Lorette.

als wanneer hy zijne Heylige Leere begonde te prediken, ende dezelve door Goddelijke kragt, met zijne *miraculen* te versterken.

Fabeleus verhaal van de vervoeringe van het huys te Lorette.

Zy willen dat dat huys, door die Engelen, van *Nazareth* daar het stond, gedragen is ter plaatse daar het zigh nu bevind. Het verhaal dat zy daar van doen is als volght. De *Sarazijnen* Meesters van *Palestina* zijnde geworden, gelijk ook van de andere Heylige plaatzen, en de Maget in de maght der Ongelovige niet willende laten, een zoo groote schat als daar is het Huys, 't welke zy met haren Zoone *Jesus Christus*, op aarde hadde bewoond, beval aan de Engelen het zelve in het Land der Christenen te dragen; De Engelen dan ligteden het geheel uit den gront ook met het fundament ofte den grondslagh, ende braghten het by naght in *Dalmatia*. Doch de faute die zy begaan hadden daar na bemerkende, ende dat het volk daar zoo goed niet was als de *Italianen*, zoo lighteden zy het weder op, ende braghten het in een andere naght, dighte by de Stad *Recanati* in *Italien*, op een stuk lands dat twee Broeders toequam.

Het zelve bleef daar veele jaren, tot dat die Broeders in verschil met malkanderen geraakt zijnde, over het verdeelen van de Aalmoessen die daar wierden gegeven, zoo beval de H. Maget aan de Engelen, om deze Broeders te straffen, het op een stuk lands van een arme Weduwe, die haar zeer Godvrughtelijk diende, ende *Lorette* genaamt was, te brengen, en het zoo voor de derdemaal te verplaatzen. Deze goede Vrouwe, des morgens opgestaan zijnde, ende vindende een kleyn huys ter plaatze daar des avonds

avonds te vooren niet met alle geweest was, was niet minder verbaast als de twee Gebroeders, die het in haar land niet meer vonden. Zy schreef dit aan den Paus over, welke alrede door openbaringe wiste, alle het geene te vooren was geschied, ende die aanstonts groote Aflaten ende quytscheldingen van zonden schonk aan die geene welke dat H. Huys zouden gaan bezoeken. De andere Pauzen hebben alle het naderhand bevestight, ende noch veel andere vergiffenisse daar by gevoeght. Deze plaatze is by vervolgh, tot een zeer groot geluk der Pauzen, een onuytputtelijke Fonteyne van rijkdommen geworden, die haar noch jaarlijks ontelbare zommen gelts opbrenght.

Is dit niet een vermaakelijke Historie, ende is het verhaal alleen van dezelve niet bequaam om het te vetaghten? Die goede Engelen die het de eerste reyze in *Dalmatien* braghten, waaren wel groote loshoofden, ende zaagen niet zeer wat zy deeden. Nog, zoo het de *H. Maget* de twee gebroeders by *Recannati* heefr afgenoomen, om dat zy met malkanderen twisteden, zoo verwondere ik my, hoe zy het jegenwoordigh laat in het midden van een hoop deugnieten ende gaudieven, die zigh daar hebben ter needer gezet ende meest alle verkoopers van *Paternosters*, ende gewijde Penningen zijn. Want alle die oyt te *Lorette* zijn geweest, weeten dat men haar voor daar binnen te koomen waarschout, dat om'er zijn Godsdienst te pleegen en niet bestoolen te werden, het *Paternoster* in de eene ende zijn beurs in de andere hand moet houden.

Aanmerkinge daar over

Handel te Lorette met Paternosters ende Medalien gedreven.

Ik

Beschrijvinge van het Heylig Huys te Lorette.

Ik treede nu over tot de Beschrijvinge van die Capelle ofte *H. Huys.* Dezelve is geheel van gebakken steen ende omtrent vijf ende twintigh voeten langh. De breette is zoo groot niet als zijnde dezelve smalder dan langh. Het hout waar mede zy bedekt was, door verrottinge ter aarden zijnde gevallen, heeft men in Plaatze van het zelve een steen verwelf gemaakt. Daar zijn twee vensters ende zoo veel deuren aan beyde de zijden, ende nogh een ander venster aan het eynde, door 't welk gezeght werd dat den Engel *Gabriel* in quam, om aan de Maget de verborgentheyd van de vleeschwordinge bekent te maaken. Geheel aan het eynde is een Altaar opgeright, ter plaatze daar zy zeggen dat de Maget op haar knien lagh, wanneer den Engel in quam. Op gedaghte Altaar staat een *H. Maget* door hout verbeeld, omtrent vier ende een halve voet hoogh, zijnde het *Miraculeuse* Beeld, aan het welke zy alle haare Gebeeden af leggen.

En van het Miraculeuse Beeld.

Het zelve werd alle dagen met andere klederen verciert, ende inde goede week in den rou gekledet.

Het zelve heeft klederen voor alle werk-Feest en Zon-daagen, ende zelfs zeeven Rouw-pakken voor de goede week. Als men de klederen verandert, geschied zulks met groote plegtelijkheyd. Ik bevond'er my eens op een Zaturdagh des avonds, als wanneer de *Priesters* het voor den Zondagh kleedden. Zy namen het een purper kleed dat het aan hadde af, om het met een groen te bedekken. Zy begonden met het afnemen van de sleuyer, daar na den grooten Coninklijke mantel, toen den tabbaart met de boven en onderrokken, ende eyndelijk ontblooten zy haar, met groote eerbiedigheyd, van haar hembde,

Pleghtelykheyd waar mede dat geschied.

hembde, om haar een schoon aan te trekken.

Ik geeve u in bedenken, *Mijn Heer*, wat gedaghten zulks kan verwekken, zoo in de herten van die geene, die de Pleghtelijkheeden bedienen, als der aanschouwers. Het is waar dat dat Beeld de Maaget niet moeder naakt voor oogen steld; Den Konstenaar die het gemaakt heeft, is bezaadigder als dat te doen; Hy heeftze als gekleed vertoond, maar in dat werk van de gedaante van een Vrouwe te kleeden ende te ontkleeden, is iets dat ergernisse geeft aan de Zielen van die geene, die maar de minste kuysheyd of eerbaarheyd hebben. Ik bekenne dat zy die Pleghtelijkheyd, uyterlijk, met een zeer groote eerbiedigheyd, doen, ja zelf met Afgoderije, zoo men die zaak zijn regten naam wil geeven, want zy kussen yder stuk dat zy van het Beeld neemen, ende zoo dikmaals als zy, voor het zelve de knie'en buygen, bidden zy het aan. Het volk dat voor haar ter aarden legt, slaat zigh op de Borst, ende aan alle zijden van de Capelle hoordmen niet dan weenen en zughten, onder de half afgebrooken woorden; *Heylige Maget van Lorette helpt ons. Moeder Gods verhoord my*, ende diergelijke uytgeschootene Gebeeden. Wanneer het Beeld ontkleed is zoo verdubbeld zigh dat gerughte ende het vermindert in gelijkmatigheyd van de bekleedinghe des zelves.

Des schrijvers bedenking daar over.

De Lieve Vrouwe van Lorette met groote Afgoderye dagelijks gekleed ende ontkleed.

Gedraaghzaamheyd des volks daar omtrent.

Ik kan my niet inbeelden wat de oorzaak van die toons veranderinge zoude konnen zijn, ten zy dan dat die naakte vertooninge, de aanbidders sterkker treft, ende haar doed gelooven dat zy de Maget zelve tegenwoordigh zien ende dat

Bedenkinge des schryvers over het vermeerderen ende verminderen der Ge-

beden, wanneer het Beeld ontkleed wert.

dat het dan den tijd is om haar des te vyerigher aan te roepen. Zy wierd met een zeer Praghtigh groen kleed op nieus bedekt. Het zelve bestond uyt bloemen op een goude grond. De slueyer die zy op het hooft zetteden, was nog van meerder waardije, want booven dat die uyt de zelve stoffe bestond, was zy nogh met groote fijne Paarlen bezayd, waar naa op haar hooft nog een goude Croone gesteld wierd, en in dezelve veele kostelijke gesteenten van een onwaardeerlijke prijs; Daar naa vercierde zy het met een snoer paarlen om den hals, met oorhanghzelen ende armbanden van diamanten, ende omhingen het met veele swaare goude ketenen, daar verscheyde harten ende swaare Penningen aan hinghen, zijnde geschonken door eenige Coninginnen ende *Rooms Catholijke* Vorstinnen en daar gezonden, uyt Godvrughtigheyd ende om te betuygen dat zy de slavinnen van dat Beeld wilden zijn.

Meer dan Koninklijke toestel van het zelve.

Alle het gewaad des Altaars, was in evenmatigheyd van het voorige, zeer pragtigh en heerlijk. Daar op waaren niet dan vaten, schotels, lampen, ende kandelaars van goud en zilver, met kostelijke Gesteenten verrijkt. Geheel deezen toestel, die geduerigh, door een groot getal brandende Fakkels, naght en dagh vlammende verlight wierd, verrukte de ziele door de oogen.

Praghtigen toestel des Altaars te Lorette.

Ik verwondere my niet daar over, dat zommige verzeekeren, dat zy in die Plaatze, een booven gewoonlijke Godvrughtigheyd gewaar werden. Want booven dat men'er niet in kan koomen zonder aan God te gedenken, om dat men

Natuurlijke reeden door welke de Papisten zig inbeelden te Loretto iets

men reets in gedaghten voor ingenoomen is, daar ter plaatze de kaamer te zijn, in de welke het Eeuwige Woord, het vleesch heeft aangenoomen, ende dat het de meeste luyster van zig geevende schepselen eygen is, ons herte tot den Schepper op te heffen, meer dan de duystere ende de gewoonlijke doen, voor al zoo by der zelver luyster nogh de zeldsaamheyd komt. Zoo men de oogen, in een zeer heldere naght, naar den Heemel verheft, als wanneer dezelve geheel met sterren is bezayt, zoo trekt dat gezigte onse ziele tot den Almaghtigen God, ende doet ons zeggen, *Quam augusta est Domus Dei! Hoe heerlijk is de woonplaatze des Heeren!* Even op die wijze gaat het ook met die lieden, die niet gewoon zijn zoo veele lighten, zoo veel goud, zoo veel zilver, ende zoo veel kostelijke Gesteenten te zien, die eenen des anderen glants verheffen, wanneer zy in de Capelle van *Lorette* koomen, daar zy alle die dingen by malkanderen vinden, ende dus moeten zy natuurlijker wijze, daar door bewoogen worden.

boven natuurlijke is, te voelen.

De Natuurkenders hebben aangemerkt, dat de meeste dierbaare Gesteenten groote overeenkomste met het herte des menschen hebben; Zy vermaaken ende verheugen het zelve door een heymelijke ende verborgen aangebooren kraght, die zy in zich zelven bezitten; Van dezelve is'er een oneyndigh getal, van allerhande zoorten, in die Capelle; Wie kan twijffelen of zy moeten een grooten indruk op het herte doen? Dit is het dat door zommige eenvoudige ende onkundige lieden, voor een byzondere genaade van God werd gehouden, die aan

die plaatze geheght is, ende haar doed gelooven zulks een altijd duurende *Miracul* te weezen.

Buytenſpoorigheid door de Papiſten te Lorette gepleegt.

De buytenſpoorigheeden die op die plaatze bedreeven werden, toonen klaarlijk, dat God in dit werk geen deel heeft. Zy kuſſen de muuren rondsom de Capelle, zy lekken de ſteenen met haare tongen, zy ſtrijken haar Paternoſters aan dezelve, zy neemen een draad, ende dezelve rondsom de Capelle geſpannen hebbende, als of zy daar de maat van wilden neemen, maken zy'er zigh daar naa een Gordel van, die zy namaals gelooven haar van Toverye ende andere ſlagh van quaalen te beſchermen.

Bedrog der Prieſters te Lorette in het doen der Miſſen, ende te gelijk hare gierigheyt.

Deze Prieſters vergeeten onderwijlen haar voordeel niet, Zy hebben haare lieden door de geheele Capellen ende in de groote Kerk, die het volk aanporren om Aalmoeſſen te geeven, ende *Miſſen* voor de *Madonna* te doen zeggen. De *Miſſen* werden tegens een Rijksdaalder het ſtuk betaalt. Zy belooven dat zy die alle zullen zeggen op den Altaar die in de Capelle is. Het is zeeker dat zy'er jaarlijks, het geld voor meer dan vijftigh duyzent *Miſſen* ontfangen, ende onderwijlen niet mogelijk, dat zy'er meer in een jaar. dan tien duyzend, op dien Altaar konnen zeggen, ende by gevolghe zijn alle de overige, die het geld gegeeven hebben, ontzet ende bedroogen, van ende in haar meeninge.

Koſtelijke Geſteenten dagelijks aan het Beeld van Lorette gegeeven.

De rijke lieden geeven groote geſchenken aan het houtè Beeld van de Maget dat in die Capelle is, 't welke zonder eenige byvoeginge ofte bepaalinge, *de Heylige Maget van Lorette*, werd genaamt. Zy behangen haar met ſnoeren om den

den hals ende armbanden van Peerlen en Diamanten, met goudene herten, met penningen, kandelaars, lampen, uytgehouwene afbeeldinge, van goud ende zilver, alle van een verwonderens waardigh gewigt en grootte. Veele zenden ringen aan het zelve, nevens zeer dierbaare juweelen, om het zelve te trouwen. Het heeft meer dan vijftigh tabbaards van een onwaardeerlijke prijs, behalven die geene, die daagelijks, tot voordeel der Prieſteren gebrooken werden, als het daar maar eenige malen mede is bekleed geweeſt, waar door het jegenwoordigh de rijkſte pop des geheelen weerelds is, ende het praghtigſt opgetoyde ſtuk hout van het geheel al.

Het Beeld van Lorette werd door eenige getrout.

Het is tot dit vermaarde Beeld dat zy de vermaarde ende in de *Roomſche Kerke* zoo gebruykelijke *Litanien* ofte Vaſte-gebeeden, doorgaans de *Litanien* uan de Maget, ofte de *Litanien* van onze Vrouwe van *Lorette*, genaamt, righten, in welke het genaamt werd, Koninginne der Engelen, Moeder van de Goddelijke Genade; Poorte des Hemels; Hulpe der Chriſtenen; Toevlught der Zondaaren, &c.

Eernaamen aan het Beeld van Lorette gegeeven.

Dogh alle deeze koſtelijke cieraaden en ſchone Eernaamen beletten de wormen haar werk niet, ik zagh toen men het Beeld van kleederen deed veranderen, dat het hout vermolzemt ende met worm ſteeken doorgaat was, ende zoo is het dat dat hout, het welke glooft werd de Geloften van zoo veel Afgodendienaars te verhooren, zijne verdoemeniſſe met zig draaght ende zigh van de verderveniſſe niet kan vry houden.

Het zelve begint reets te vermolmen.

Grote voorreghten aande Capelle van Lorette vereert.

De Pauzen die meer goud ende zilver van die plaatze trekken, dan uyt eenige andere des werelds, hebben dezelve ook met meer *Aflaaten* dan eenige andere beschonken; Zy hebben deze Capelle met zoo veel voorregten begenadigt als haare *St. Pieters* Kerk te *Roomen* heeft. De groote *Pœnitentiers* ofte Boete-opleggers ende de Biegtvaders daar van die *Jesuiten* zijn, ontslaan de menschen daar van allerhande gevallen der *Conscientien*, zelf van die geene, die de Pauzen zigh hebben behouden. Door dien dit nu een plaatze is, die onder de eygene Landen der Pauzen light, zoo verschilt het hear niet, of men zigh daar ofte te *Roomen* laat ontzondigen, om dat het voordeel daar van dogh altoos in haare kasse komt: Dogh ik twijffele niet of (in gevalle de Engelen de moeyte nogh eens namen, van deeze Capelle, in de Landen van een vreemt Vorst te brengen) zy zouden aanstonts alle haare vergeevingen in trekken en wederroepen.

Zorge voor de behoudenisse van die Capelle gedraagen.

Zy draagen zeer groote zorge om deze Capelle, in haar geheel te behouden, ende zy hebben alle de Blixemen van het *Vaticaan* ofte Pauzelijke Paleys bevoolen die geene te vernielen, die zullen koomen te traghten, een kleyn steenken daar af te breeken ofte aan de muuren te krabben. Het is toegelaaten dezelve te lekken maar niet te byten. De reeden daar van is, dat volgens de *Roomsche* Grondregulen, *Pars sumitur pro toto*; *Een gedeelte voor het geheel werd genomen.* Wanneer men een vinger ofte eenigh lid van een Heyligh ligchaam heeft, dat is zoo veel als of men een geheel hadde. Hier uyt volght dan, dat die een kleyn stukje van het Heylige Huys hadde,

Van de Capelle te Lorette mag niet

hadde, in een vreemd land een Capelle zoude konnen doen ſtighten, ende dat ſtukjen ſteens daar in laaten metzelen, waar door dezelve zoo aanzienlijk als die van *Lorette* zoude werden, dat het middel zoude zijn, om aan veele lieden de moeyte te beſpaaren, van zoo verre in Beedevaart te reyzen. Hier uyt kond gy beſluyten het groote naadeel dat de Pauzen daar door zouden lijden, ende het belangh dat zy hebben, van aan alle de zijden, binnen of buyten de Capelle, ook in de groote Kerk die dezelve omringt, de vervloekinge ende de verbanninge te hangen, gelijk zy gedaan hebben, door haar uytgeſprooken tegens die geene, die zoo reukkeloos zullen zijn, van'er het minſte brokje af te neemen; Ende niet tegenſtaande dit alle, door dien zy niet gelooven dat het nogh genoegh is om haar van deezen ſchat te verzeekeren, zoo hebben zy valſchelijk doen uytſtroyen, dat God de Heere door een haaſtigen dood geſtraft heeft, verſcheyde perzoonen, die de ſtoutigheyd hebben gehad, van ſteenen van deeze Capelle te breeken; Dat ook andere, aan dezelve misdaad ſchuldigh, onbeweeghlijk hebben moeten ſtaan blijven, tot dat zy gelofte hadden gedaan, het geene zy daar van gebrooken hadden weeder te brengen, ende eyndelijk, dat de Engelen de ſteenen braaken uyt de handen van die gene, die dezelve meede droegen, om dezelve weeder op haare plaatze te brengen.

het minſte gebrooken werden ende de reeden daar van.

Verdigte miraculen aan die geene die ſteenen van het H. Huys van Loretta breeken.

Zy toonen, onder andere, twee ſteenen, die in de muren van de Capelle weder zijn gezet, doch tuſſchen twee yzers in, om die van andere te onderſcheyden. Eene welke een *Pools* Heer

Voorbeelden daar van.

hadde meê genomen, in voornemen van een Capelle, even gelijk die van *Lorette*, in zijn Land te laten bouwen. Zy zeggen dat hy door een onzienlijke kraght wierd vaſt gehouden, op zijne te rugge-reyze, welke hem onbeweeglijk maakte ende dwongh den ſteen, die hy te *Lorette* hadde genomen, weder te rugge te zenden, het welke gedaan hebbende, konde hy gemakkelijk zijn wegh vervolgen. De andere wierd door een *Spaanſch* Heer, met het zelve beſluyt genomen. De Engelen vervolghden hem, ende braghten de ſteen weder te *Lorette*, na dat zy hem wel geſlagen ende den ſteen afgenomen hadden. Deze *miraculen* ende veel diergelijke, die al immer zoo belacchelijk zijn, hebben zy doen drukken ende op verſcheyde plaatzen van de Kerk aanplakken, om van de Reyzigers gelezen te werden.

Wat my belanght, *mijn Heer*, ik kan u verzeekeren, dat het zoo veele leugens zijn, geſmeed ende uytgevonden door de Pauzen, om door liſt hare *Roomsgezinde* te traghten wijs te maken, dat zy het geheele H. Huys alleen hebben, ende om dat zy niet zouden geloven, dat het minſte gedeeltje daar van, in eenige plaatze van de bewoonde wereld is. Het gene my dit met zoo veel vertrouwen doet zeggen, dat is om dat ik zelve die u nu ſchrijve, een merkelijk ſtuk uyt die muur van *Lorette* getrokken hebbe, ende met my gedragen, zonder dat my de Engelen hebben geſlagen, ofte eenige innerlijke kraght my onbeweeghlijk heeft gemaakt. Indien de Opzigters van die Capelle; het gat niet weder hebben doen ſtoppen, zoo ben ik verzeekert datmen het'er noch

Door proeven van den Auteur valſch bevonden.

noch zien moet. Zy beginnen yder morgen, twee uren na middernaght, hare *Missen* te zeggen voor het Altaar van de Maget. Ik begaf my omtrent ten drie uren derwaarts, ende maar weynigh luyden in de Capelle vindende, hield ik my aan den ingank, daar ik niet gezien konde werden, door dien een yder voor my stond ende niemand aghter ofte ter zijden my was, ende toen brak ik met een yzer een stuk van de muur, ende droegh het zelve met my. Ik hebbe zedert door geheel *Italien* gereyst; Ik ben in *Frankryk* ende in *Duytsland* geweest, ende, God lof, noyt is my eenigh verdrietigh voorval ontmoet, tot dat het my eyndelijk verveelde die steen langer by my te dragen, ende dezelve als een onnutten last aghtende, ik die door veraghtinge in het veld wierp, die verzelt was met gramschap, om dat zy aanbiddingen hadden ontfangen, die aan God alleen toekomen. Ik moet evenwel bekennen, dat ik een weynigh verbaast was twee daghreyzen van *Lorette*, digte by *Tolentijn*, zoo als ik naar *Romen* reysde. Twee dagen gedurende viel'er een zeer swaren regen, door welke de Beeken zoodanigh opswollen, dat zy een groot gedeelte van het veld overstroomden. Het geviel dan dat ik over een oude Brugge rijdende, een van de Boogen der zelver, geschud ofte bewogen door het trappen van mijn Paard, met een groot gedruys in het water storttede, en dat maar twee schreden voorwaarts van my. Ik wende daar op schierlijk den toom, ende keerdde my van de Brugge te rugge, komende my toen den zelven steen in gedaghten die ik te *Lorette* hadde genomen. Ik

Die een steen daar van afbreekt

Ende daar door geen ongemak krijght.

overleydde by mijn zelven of ik te rugge moeste keeren om ze wederom te brengen, maar daar omtrent met de reden te rade gaande veel eer als met dat jegenwoordigh voorval, deed ik de volgende aanmerkinge. Eerstelijk bedaght ik, dat zoo het waaraghtighlijk was, dat God de Heere met zoodanigen yver over die Capelle zorghde, om dezelve in allen deelen te behouden, hy niet zoude hebben toegelaten, dat het bovenste daar van, 't welk'er zoo merkelijken gedeelte van was, zoude verrot hebben ende daar na ingestort zijn, by gebrek van het welke, zoo als ik boven gezeght hebbe, men daar een verwulfzel gemaakt heeft. Ten tweeden bedaght ik in mijn zelven, dat de Kribbe van *Betlehem*, ende het Heylige Graf, in waardye geenzins voor dat kleyne huysjen van *Nazareth* behoorden te wijken, ende dat God dezelve des niet tegenstaande, in den maght der Ongelovigen hadde gelaten, ende dat by gevolgh, het geene men het vervoeren van *la Sancta Casa*, het Heylige Huys noemde, maar een verdightzel moest zijn. Eyndelijk aangezien ik zelf getuyge was geweest van zoo veel bedriegeryen ende leugens, die de Priesters van de *Roomsche* Kerke plegen ende uytstroyen om haar voordeel te doen aangroeyen, zoo strekte my zulks tot een genoeghzame sterke reden, om geen geloof aan alle die gewaande *Mirakelen* te slaan.

Redenen om welke de miraculen van de afgebrookene steenen van het Huys te

Dezelve zijn niet uytgevonden als om de Capelle van *Lorette* op des Paus bodem te behouden, ofte ten minsten om de geesten in een zeekere gestaltenisse te brengen, dat, wanneer het door eenigen oorlogh zoude komen te gebeuren, dat

dat een vreemd Prince dezelve bemagtigde, ende die in zijn Land deed overbrengen, zy altoos zoude konnen geloven dat haar de Engelen weder te rugge hadde gebraght, ende als dan zouden zy stoutelijk ontkennen, dat zoodanigen Vorst als ik gestelt hebbe, het ware Huys zoude hebben. Dit alles deed my besluyten, dat in dat voorval van het instorten der Brugge niets ongewoonlijks was, dat hy door zijn eygene swakheyd ende verrottinge was gevallen, ofte dat den snellen vloet des waters zijn grondslagh hadde wegh gespoelt, ende dus gingh ik een andere plaatze zoeken om het water te passeeren, ende ik vervolghde mijne reyze, God lof, zeer gelukkelijk. Hadde ik te rugge gekeert om den steen naar *Lorette* te brengen, ende te verhalen het geene my geschied was, de Priesters zouden niet in gebreeke gebleven hebben van *Miracul!* te roepen. Zulks zoude op alle plaatzen verbreyd zijn geworden. Zy zouden een schilderye van dat voorval hebben doen maken, welke men zoude gevoeght hebben by veele andere van dat slagh, die aan de muren van de Kerk hangen, ende men zoude dat stuk steen tusschen yzers hebben gezet, om het aan de vreemdelingen en *Pelgrims* te vertoonen. Onderwijlen heeft my de ervarentheyd ende de tijd doen zien, dat God geen aght op dat werk heeft gegeven, ende dat het instorten van de Brugge, niet dan een gebeurlijk voorval was.

Lorette zijn verdight.

Eer van *Lorette* te scheyden zal ik in het algemeen zeggen, dat den schat die daar bewaard werd, onwaardeerlijk is. Zeeker Paus onderright zijnde dat de *Turken* daar van verwittight wa-

Des Schrijvers zeer aardige aanmerkinge over

de miraculen van Lorette.

waren, ende dat dezelve reets voorslagen maakten van daar een landinge te doen, deed de Stad met goede wallen ende bolwerken versterken, op de welke hy goed Geschut heeft geplant. Hy vreesde voor zeeker dat de Engelen zoo yverigh niet zouden zijn, om den schat te bewaaren als wel tot het behouden der steenen van het Heylige Huys. Men kan haast weder steenen brengen ter plaatze daar die ontbreeken, ende zeggen dat de Engelen dezelve hebben wederom gebraght; Maar zoo de *Turken* de kostelijke gesteenten uyt de schat-kamer quamen te nemen, zoo zoude daar omtrent zoo light geen *miracul* te doen zijn.

Jesuiten zijn de Bieghtvaders te Lorette in allerley talen.

De *Jesuiten* die niet traagh zijn om zigh in alle goede posten in te dringen, zijn in het bezit van de Bieghtstoelen van die Kerke, ende zy begeven zigh dagelijks, op gestelde uren derwaarts, om de Bieghtingen in allerhande talen te hooren. Zy hebben een verwonderens waardige bequaamheyd, ende listen om het geld der vreemdelingen te bekomen. Zy vragen alle de geene die by haar te bieghten komen om het zelve, onder voorwendinge van de arme *Pelgrims* daar mede te willen te hulpe komen, doch zy houden het alle genoeghzaam voor haar, gevende aan dezelve niets dan, zoo nu als dan, wat stuyvers, en dat in kleyn getal. Zy bedienen zigh hier in van hare *mentale reservatie*, ofte in gedagten bestaande aghter ofte inhoudinge, zoo als my een *Jesuit* verzeekert heeft, die uyt haar Gezelschap ofte *Societeyt* was gescheyden; Want door dien zy gelofte hebben gedaan, van armoede voor haar Perzoonen, dat is van niet in het

Derselver gierigheyd ende bedelatyen.

byzonder te zullen bezitten, maar alles in het gemeen, zoo stellen zy vast dat zy de eerste armen zijn, en *Pelgrims*, om dat een yder Mensche een *Pelgrim* op der aarde is, ende dus geven zy de Aalmoessen aan haar zelve, ende aghten daar door de meeninge ende den wille volbraght te hebben van die geene, door welke haar de uytdeelingen is aanbetrouwt.

Zy houden de gegevene Aalmoessen voor haar ende op wat voorgeven.

Zeeker behoeftigh Priester uyt *Savoyen* geboortigh, die in een erbarmelijken staat was, my om een Aalmoesse zijnde komen bidden, zoo wees ik hem zeeker *Jesuit* aan, welke ik wiste dat die morgen zestigh Rijksdaalders van een rijk Man hadde gekregen, die ik zelve hadde gesprooken. Den *Jesuit* zeyde hem, dat het hem leed was, dat hy hem niet helpen konde, door dien hem in langen tijd geen Aalmoessen waren toevertrouwt, ende zond hem zoo wegh zonder iets te geven.

Aanmerkelijk voorbeeld daar van.

Aan wat zijde datmen zigh ook in die Heylige Stad van *Lorette* keerd, zietmen niet dan lieden welke u geld vragen. De Priesters doen zulks om *Missen* te doen zeggen; De *Jesuiten* om Aalmoessen uyt te deelen; op die wijze als ik te voren hebbe gezeght; Een oneyndigh getal Bussedragers, die de *Collecten* ofte de inzamelingen doen voor de Capelle, vallen u gedurigh moeyelijk op de straten en in de Kerk, ten eynde men wat in hare Bussen zal steeken; de Kooplieden van de Stad, 't welke alle *medaille* ofte penningh ende *Paternosters* verkopers zijn, roepen u van alle kanten om van hare vodderyen te kopen; Een oneyndigh getal Landlopers in *Pelgrims* kledingen, komen u om reysgeld vragen, ende snij-

Te Lorette zietmen niet dan lieden die geld vorderen.

snijden u de beurze zoo zy konnen; Eyndelijk de Herbergiers en Waarden, verkopen u hare waaren tot een buytenspoorige prijs. Zy verschoonen haar daar mede dat den Paus zoo hoge belastingen zet op alles wat in *Lorette* gevoert werd, dat het haar niet mogelijk is anders te konnen bestaan, zoodanigh dat alles wel overleght zijnde, den Paus de grootste schaccheraar van alle is. Is dit nu niet een plaatze wel vervult met Heyligheyd, om'er de beminde Stad van de H. Maget af te maken? Ende ziet gy daar niet een zeer wel uytverkoren volk, om God te verplighten zoo veel *Miraculen* te doen, ten eynde het zelve in de bezittinge van dat huys te behouden, 't welk de *Roomsch-Katholijken* aghten het zelve te zijn, in het welk het Woord is Vleesch geworden?

Den Paus is de grootste schaccheraar van Lorette.

Men ziet een oneyndigh getal kleyne schilderyen aan de muren van de Kerke hangen, waar in de *Miraculen* zijn afgebeeld, die de H. Maget gedaan heeft, tot voordeel van die geene, die geloften hadden gedaan van daar in Bedevaart te komen. By deze gelegentheyd zal ik u zeggen, op wat wijze de *Miraculen* noch dagelijks in *Italien* geschieden, ende wat eygentlijk hare *Miraculen* zijn. Ik hebbe drie hooft-oorzaken, uyt de welke dezelve ontstaan, aangemerkt; De eerste is de gierigheyd der Kerkelijken; De tweede het bedrogh van eenige Bedelaars, en de derde de dwalinge des gemeenen volks, gevoegt by een gewoonte, door de Priesters ingevoert, van schilderyen in de Kerken te zenden, welke verbeelden alle de gevaaren die zy ontkomen zijn.

Miraculen geschieden noch dagelijks in Italien ende op wat wijse.

Hebben drie hooft-oorzaken.

Wat

Wat de eerste belangt, welke is de gierigheyd der Priesteren ende der *Moniken*, die dan de twee leeden zijn waar in de Kerkelijken werden verdeeld, zoo vinden zy, na het Vagevyer, geen beter middel om dezelve te stillen ende te verzadigen, als van tijd tot tijd eenige *Miraculen* te verdigten, welke zy zeggen, in haar Kerken geschied te zijn. Ik zegge na het Vagevyer, 't welke in der waarheyd een welle voor haar is, uyt welke vry veel meer rijkdommen opschieten, om dat die zake veel algemeender is. Alle de Menschen moeten sterven, ende alle de gepredestineerde ofte voorgeschikte, moeten ten minsten door de vlammen des Vagevyers gaan, voor eenige uren ofte eenige dagen. Van dezelve is niemand vry geweest, zeggen zy, als de H. Maget, ende dat noch door een byzonder voorreght. Dit veroorzaakt dat'er niet een *Roomsch-Catholijk* Mensche is, welke geen geld geeft om *Missen* ofte gebeden te doen zeggen, voor de zielen van zijne overledene bloedverwanten ende vrienden, of die geen geld, om zulks voor hem zelve, na zijne dood te doen, by uytterste wille, daar toe schikt; Doch wat aangaat de *Miraculen*, dezelve geschieden maar by eenige byzondere voorvallen. Doch door dien onderwijlen, het menschelijke leven, veele moeyelijke voorvallen onderworpen is, zoo houden de menschen zeer veel, van, in tijd van nood, wegens een *Miracul* te konnen verzeekert zijn. Hier door is het, dat die van de gemeenschap van Romen, aan welke hare Priesters doen geloven, dat dezelve altoos voor haar zullen vaardigh zijn, mits dat zy zigh Godvrugtigh

Eerste van deselve.

Het Vagevyer brenght meer voordeel aan de Geestelijken toe dan de miraculen, ende waar door.

tigh toonen aan de Capelle van den een ofte den anderen Heyligh, die, volgens haar zeggen, *Miraculen* doet, ende zy in hare Kerke hebben, of dat zy zigh onder een van hare Gebroederschappen laten aanteekenen, zigh lightelijk laten bewegen om het geld te geven, dat zy, daar over, van haar verzoeken. Het blijft evenwel nodigh, van tijd tot tijd, den aandaght des volks op te wekken, door het verhaal van het een ofte andere nieuw *Miracul*, ende dit is het dat zy, met groote geslepentheyd doen.

Aardigh voorbeeld van de listen waar door zy de mensche de Miraculen doen geloven.

Het gemeenste middel van het welke zy zigh bedienen, is de zieken te gaan bezoeken ende haar wijn, water ofte een stukjen lijwaads te brengen, die zy zeggen gezegent te hebben, in den name van de *Sanct* ofte *Sanctinne*, welke zy het *Miracul* willen toeschrijven. Zoo nu die zieken, na zigh daar van bediend te hebben, gelijk zulks op een zeer natuurlijke wijze kan geschieden, want wy zien dagelijks voorvallen, dat lieden, die door de bequaamste Geneesheeren ten vollen zijn doorgeschreven, weder aan haar gezondheyd raken, zoo schrijven de Priesters dan, de herstellinge van die zieken, hare Heyligen toe; zy verzoeken getuygenisse daar van aan den nu genezenen, verbreyden het ten hooghsten door de Stad, ende prediken het des Zondaaghs openbaarlijk van den stoel.

Tweede voorbeeld van het zelve.

Insgelijks wanneer ymand staat om een reyze te doen, zoo gaan zy den zelven bezoeken, ende verplighten hem een gelofte aan den een ofte den anderen Heyligh van haare Kerk te doen. Gebeurd het by vervolg dat dien mensche eenig moeyelijk voor-val bejeegent, het zy van storm

op

op zee, ofte dat een rad van een Caroſſe ofte waagen breekt, ofte dezelve wel geheel komt te vallen, zonder den Perzoon te bezeeren, gelijk als zulks de Godvergeetenſte menſchen wel gebeurt, zoo werd de oorzaak daar van aan den *Sanct* ofte de *Sanctinne* toegeſchreeven, en die menſche blijft niet in gebreeke, op zijne weeder komſte, dit aan de Prieſters ofte *Moniken* te verhaalen, welk'er daar een groot gerugte van maaken, *Miracul* roepen, ende Prediken dat'er niet kragtdaadiger is tegens de ſtormen op zee, ende alle de ongelukken, die een reyzende perzoon op zijn wegh konnen voorkoomen, dan zigh by den Heyligh van haare Kerk aan te geeven, daar de negendaagſche Gebeeden en *Miſſen* te doen zeggen, gelijk die perzoon gedaan heeft die nu onlanghs is te huys gekeert, en aan wie een zoodanigh *Miracul* is geſchied.

Andere die het gewiſſe wat ruymer hebben, ende die gelooven dat het geoorloft is te liegen, om de eere van haare Heyligen te meer luyſter te geeven, brengen ſtoutelijk eenige *Miraculen* voor den dagh, ſtellende haar zelve als getuygen daar van, zeggende dat zy openbaatinghen hebben gehad, ofte dat die Heyligen haar verſchenen zijn, ofte wel dat die haar van haare ſwakheeden hebben geneezen. Het volk dat zigh laat verblinden door den ſchijn van de uytterlijke Godvrughtigheyd van die lieden, neemt de moeyte niet van die zaake naader te onderzoeken ende gelooft haar op haar zeggen.

Derde voorbeeld daar omtrent.

Daar zijn lieden die door iets dat zy over haar hebben, twee of drie daagen te vooren, gevoelen wat weeder het zal zijn, gelijk men door het ſteeken

Vierde voorbeeld dat zeer laſterlijk is.

ſteeken der lijkdoornen ofte van de exteroogheu kan weeten of 't zal regenen ofte fray wee'er wezen. Zeeker *Pater* van der *Serviten* te *Vicence*, een menſche van een boos leeven, die drie ligte Vrouwen te *Venetien* onderhield, by welke hy veele kinderen hadde verwekt, een quale gekregen hebbende die men onder de eerlijke lieden niet noemt, gevoelde altoos de heevigſte pijnen van dezelve, drie daagen voor dat het zoude regenen. Het geviel dan dat'er een bovengewoone drooghte van omtrent drie maanden, daar te lande was, die alle de vrughten ten hooghſten beſchaadighde. Eyndelijk als nu het weeder ſtond te veranderen, zoo gevoelde den *Pater* zijne gewoonlijke voorboden daar van. Hy was de *Sacriſtijn* ofte Heylige Cieraaden bewaarder van de Kerk van *Madonna del Monte* ofte onze lieve Vrouwe van den Bergh, die een halve mijle van de Stad *Vincenne* leyd, op een aangenaame heuvel, ende in welke een *Miraculeus* Beeld van de Maget bewaard werd. Door dien hy nu zagh dat de Godvrughtigheyd tot dezelve zeer was verkoud, ende hy ook geld gebrek hadde, zoo onderſtond hy voor beyds raad te ſchikken.

Uytnemend Godloos beſtaan van een Monik om een Miracul te doen gelooven.

Ten dien eynde dan zigh van de geſtelteniſſe des tijds bedienende, liet hy aan den *Podeſta* ofte Beſtierder van de Stad *Vicence* zeggen, dat hy des naghts in gebeeden zijnde voor het Beeld van de Maget, van welke hy de eere hadde *Sacriſtijn* te zijn, zy hem met een zeer duydelijke ſtemme hadde gezeght, onder een aangenaame toelagchinge; Dat zy zeer groot medelijden hadde met de verdrukkinge van haar volk, door

de

de groote drooghte die het Land verwoeste, ende dat by aldien de inwoonders van de Stad *Vicence*, binnen drie dagen, een algemeenen omgank naar haie Kerke wilden doen, zy de sluyzen des Hemels zouden openen, ende overvloedelijk doen regen vallen.

Den Bestierder deed aanstonds een bevel uytgaan, om den omgank te doen, op die zelve dagh, welke den goeden *Pater* hadde voorgeschreven. Den tijd veranderde toen ook juyst, ende begonstighde zijn voorzeggen. Den omgank was nauwlijks ter halverwege gekomen, of daar viel zoo swaren regen, dat alle die in dezelve gingen, door nat waren, ende met groote moeyte in de Kerke quamen, daar zy de Lofzangen van de Maget tot dankzeggingen zongen.

Waar door hy een geheele Stad verleyd.

Dit *Miracul* door het Land verspreyd zijnde, trok, in den tijd van twee maanden, een ongelovelijk getal volks, naar dat wonderdadige Beeld. Den godvrughtigen *Sacristeyn*, zijn beurze vervult ziende, begaf zigh tegens den volgenden Vasten-avond naar *Venetien*, om zigh daar wel te verlustigen ende zijne Meestressen deelgenoten van zijn geluk te maken. Ook vertelde hy haar hoewel hem zijne list was gelukt; Maar eenige tijd daar na verried hem een van dezelve, niet wel van hem voldaan zijnde, even als een tweeden *Dalila*, ende bragt zijn bedrog aan den dagh. In een ander Land zoude men hem over zijn bedrog hebben konnen straffen, maar in *Italien* is het een zeer goede verschooninge, wanneer men zeght, datmen daar mede niet anders heeft voorgehad, als de eer van de Maagt voort te zetten.

Ende zijn ledige beurse vervult.

Het zelve komt aan den dagh, doch werd niet gestraft.

Valſche Miraculen de kinderen van jonghs of aan door de Moniken ingeplant.

Ik hebbe noch een andere liſt van de Prieſters ontdekt, op welke mogelijk weynigh luyden zullen hebben aght geſlagen. Dezelve beſtaat daar in, dat zy gewoon zijn, aan de kinderen een oneyndigh getal valſche Hiſtorien ende verdighte vertellingen te verhalen, rakende verſchijningen ende *Miraculen*, die noyt geſchied zijn. Op dat gy dit te beter zoudet konnen vatten, zoo moet gy weten, *mijn Heer*, dat in *Italien*, op alle Zondagen ende Feeſten van het geheele jaar, ten een ure na de middagh, de kinderen, in alle de Kerken, *gecatechiſeert* ofte in de kinder-leere onderwezen werden. Op dat zy daar te williger zouden verſchijnen, zoo verhalen haar de Prieſters, na dat zy haar een van de Leerſtukken hebben uytgeleght, altoos op het eynde een vermakelijke Hiſtorie, welke zy dan te huys aan hare Moeders gaan zeggen. Ik hebbe bemerkt dat de Prieſters, doorgaans de ſtoffe van dezelve uyt eenigh *Miracul* nemen, het welke zy zeggen in hare Kerke geſchied te zijn.

Catechiſatien in Italien.

Aardigh voorbeeld daar van.

Ik quam eens in een Capelle, in welke een jongh Prieſter de kinderen onderwees. De Capelle was den *H. Martinus* toegewijd. Die Heyligh werd gemeenlijk te Paarde zittende verbeeld, zoo als hy bezigh is, met zijn degen, zijn mantel in twee'en te ſnijden, om de helfte daar van aan een arm menſche tot een Aalmoes te geven. In die gedaante was het, dat zijn Beeld van zeer ſchoon wit Marmor, op den Altaar van die Capelle ſtont. Den Leeraar verhaalde aan de kinderen een genoeghzame vermakelijke geſchiedeniſſe van dat Beeld. Hy zeyde dat een vroom

vroom Priester van die *Parochie* het zelve dikmaals van het Altaar hadde zien afkomen ende te post uyt de Kerk rijden; Dat den Priester eens de vryheyd nam van hem te vragen werwaarts hy gingh? *S. Maarten* gaf tot antwoord dat hy gingh een zeer eerlijk Man helpen, die veele *Missen* op zijn Altaar hadde doen zeggen; Dat die Man toen in een Bosch onder de handen der Moordenaars zijnde gevallen, in groot gevaar van zijn leven was, maar dat hy hoopte noch tijds genoegh te zullen komen, om hem te helpen, ende dat hy hem op zijne wederkomste, de verrightinge van zijne reyze zoude verhalen. De Catechizeerder ptonkte dit verhaal met zoo belacchelijke omstandigheden op, dat het niet mogelijk was zigh van lacchen te bedwingen. Want hy beschreef de geheele reyze van *S. Maarten* op dat Marmore Paard, ende hoe hy daar mede snelde over Steden, Landen, Bosschen, Bergen, Revieren en Dalen. De kinderen luysterder daar na met een verwonderenswaardige stilswijgentheyd en aandaght. Het besluyt van dat verhaal was, dat alle degeene die groote devotie voor die Capelle hadden, ende daar *Missen* ter eere van *S. Maarten* deeden zeggen, zigh konden verzeekert houden, van noyt door Rovers op de groote wegen beschadight te werden.

Miracul van een steenen S. Maarten die uyt de Kerk rijd om zijn vrienden te helpen.

Den volgenden dagh hadde ik gelegentheyd van met die jonge Kerkelijke Perzoon te spreeken, ende ik maakte hem zijn Marmorsteenen *S, Maarten* indaghtigh, die te Post konde rijden. Hy zeyde my al lacchende; Wat wilt gy, mijn Heer, het is de gewoonte van dit Land,

Catechisatien vol loogenen verdight.

diergelijke Hiſtorien aan de kinderen te verhalen, wanneer zy in de *Catechiſatien* komen, want zonder dat zouden zy'er niet verſchijnen. Het en is niet mogelijk haar altoos ware geſchiedeniſſen te zeggen, ende men is zomtijds gedwongen 'er eenige te verdighten. Geen dingen zijn quaad dan voor zoo verre zy quade uytwerkzelen voortbrengen, ende dit ſlagh van Hiſtorien kan, met'er tijd, niet dan zeer goede veroorzaaken, het welke is de kinderen een groot vertrouwen op de Heyligen in te boezemen, en haar te bewegen haar te bidden, ende *Miſſen* tot derzelver eere te doen zeggen. Is dit niet een zeer zuyvere zeden-konſt, ende zijn deze geen wel onderwezene kinderen? Men roeptze in de Schoole der waarheyd, ende ſteekt haar niet dan leugenen in de hand.

Nietigheyd van die verdedinge.

Quade ende ten hoogſten ſchadelijke gevolgen van de Catechiſatien.

Onderwijlen is'er niet dat meer indruk in de Geeſten maakt, ende dat langer in de geheugeniſſe blijft, dan het geene men in zijne jeught heeft geleerd. Alle die zotte redenen laten niet na een groote uytwerkinge te doen, ende met'er tijd voor waarheden in de verſtanden der *Papiſten* door te gaan, die buyten dat gewoon zijn een oneyndigh getal ongerijmtheden ende tegenſpreekingen te geloven, voor al in de zelfſtandige veranderinge des Sacraments, ofte de *Transſubſtantiatie* zoo zy het noemen, dat is het, het welke naar allen ſchijn, geheel *Italien*, met zoo veel verdightzelen ende dwaze ende belacchelijke Hiſtorien heeft vervult.

Gevaar van die geene welke die verachten.

Niet te min is het volk aldaar op die dingen zoo verzot, dat ingevalle een eerlijk Man ende liefhebber van de waarheyd, dezelve al te nauwkeurigh

keurigh wilde onderzoeken ofte veraghten ende voor quaad keuren, zy hem voor een Ketter zouden houden, gelijk die geene geschiedde die in de gevankenisse van de *Inquisitie* wierd gezet, om dat hy gezeght hadde dat hy niet geloofde waar te zijn, het geene van den Ezel van *S. Antonius van Padua* verhaald wierde, dat dezelve, tot beschaminge der *Protestanten*, al knielende de Hostie hadde aangebeden.

Door een voorbeeld bekraghtight.

Van deze eerste oorzake der *miraculen*, welke is die gierigheyd der Kerkelijke, ga ik over tot de tweede, zijnde de listen van eenige Bedelaars. De armoede is een welle van zegeningen, voor die geene welke dezelve lijdzamelijk weten te dragen, ontfangende die van de hand Gods ende een goed gebruyk daar van makende; Maar zy is ook een afgrond van ellende en ongelukken, voor die geene welke dezelve in een tegendeelige zin aannemen, ende ik gelove niet dat de boosheyd van een ondeugend arm mensche haars gelijke heeft. De booze arme heeft geen conscientie, ende is in eene gestaltenisse om alles te ondernemen, ten eynde hy uyt zijn ellendige staat moge geraken. Zoodanige werden'er veel in *Italien* gevonden, die niet dan door list en konsten leven.

Listen der Bedelaars, tweede oorsprongh der Miraculen.

Armoede heerlijk beschreven met desselfs gevolged.

Daar zijn'er welke het gedult hebben van de Kreupele, de Geraakte ofte de Blinde, vijf ofte zes jaren aan den anderen te speelen, om daar na een *Miracul* in de eene ofte de andere Kerk te doen geschieden, schrijvende hare genezinge toe aan eenigh *Lieve Vrouwen* Beeld, ofte Heyligh.

Gedult der armen om Miraculen te doen geschieden.

Het voordeel dat zy daar uyt trekken is dat het volk

Voordeel van

de Bedelaars daar door getrokken.

volk, van het *miracul* onderreght zijnde 't welk aan haar geschied is, geloven dat zy zeer eerlijke lieden ende groote vrienden Gods zijn, door dien zy zoo uytnemende gonsten hebben genooten, ende daar door werden zy bewoogen om haar goede Aalmossen te geven, ten eynde zy deel in hare gebeden zouden hebben. Zommige rijke Godvrughtige lieden, matigen zigh dikmaals de zorge over dezelve aan, ende maaken dat haar noyt iets gebreekt in haar geheele overige leven. De Priesters en *Moniken* geven haar mede onderhoud, als zy eenigh aanzien aan een van hare Capellen hebben gegeven, ende zy daar door merkelijke winsten bekomen. Men heeft my verscheyde van die Arme in de Kloosters getoont, daar zy jegenwoordigh onder de Huysgenoten leven, op haar gemak ende zonder iets te verrighten.

Zijnde daar door voor geheel haar leven besorgt.

Derde oorzaak der Miraculen in Italien, de dwalinge des volks.

De derde oorspronk, uyt welke de *Miraculen* in *Italien* ontstaan, is de dwalinge des volks, die daar in geslopen is, ende jegenwoordigh zoo diepe wortelen heeft geschooten, dat het als onmogelijk is dezelve uyt te royen. By gelegentheyd van de minste geringe toeval die de *Italianen* overkomt, ofte van de kleynste ziekte die zy krijgen, zoo doen zy aanstonts een Gelofte aan eenigh Beeld ofte Schilderye van de Maget ofte eenigh ander Heyligh, om daar van ontslagen te zijn. Alle quade voorvallen zijn niet doodelijk aan het leven, ende alle de ziekten doen niet sterven, ende daar door geschied het dat zy dikmaals opkomen, maar door een vreemd bygeloof, zoo schrijven zy de herstellinge van hare gezontheyd, ofte de ontkominge van haar gevaar,

Die door voorbeelden bewesen.

vaar, de Beelden ofte de Schilderyen toe aan welke zy Geloften gedaan hebben, in plaatze van het zelve aan God alleen te doen, die de Heere van het leven ende van de dood is. Om daar na hare erkentenisse daar over te baarblijkelijker te maken, doen zy, volgens de quade gewoonte die daar is ingeslopen, een schilderye maken, waar in het geene haar is overkomen, werd vertoond, nevens hare perzoonen zelve, zoo als zy het Beeld ofte de Schilderyen aanbidden, het welke in een hoek van de hare werd vertoond, met opgehevene armen ofte gevouwene handen, ende daar by deze letteren P. G. R. dat in de *Italiaansche* taal wil beduyden; *Pro Gratia Recevuta. Voor verkregene*, ofte ontfangene, *Genade.* Men ziet doorgaans in *Italien* in alle de Kerken, dit slagh van Geloften afgebeeld. Daar is altoos eenigh *miraculeus* Beeld, 't welke die wierook gegeven werd, ende waar aan men de gedaghtenisse van schipbreuk vast maakt. Zy hebben geene behanghzelen ofte tapyten in dat slagh van Capellen van noden, want alle de schilderyen by malkanderen gevoeght, bedekken geheelijk de muuren. Zy werden daar van allerhande slagh en maakzelen gezien. Zommige verbeelden lieden door Moordenaars vervolght, andere zijn door daggen gequetst, ende eenige werden op Zee, door een storm geslingert. Ook zijn'er veele die geheel ergerlijk zijn, want men ziet'er Carossen met Heeren en Juffrouwen, welke hooft over staart om verre vallen; Dochters die door hare Minnaars werden verkraght, kramende in haar bedde, op een ergerlijke en wulpsche wijze.

Van welke eenige heel ergerlijk zijn.

Doch de godlose tot vermaak dienen.

Een van de *Italiaansche* Grooten zeyde my, dat hy zeer geerne de *Misse* gink hooren aan de Altaren daar de meeste schilderyen waren, door dien hy daar bezigheyd voor zijne zinnen ende gedaghten vindende, de *Misse* hem zoo langh niet viel. Deze schilderyen, die maar enkele Geloften zijn, hebben allenskens zoo veel aanzien in de geesten van het volk gekregen, dat zy jegenwoordigh voor waaraghtige *Miraculen* doorgaan.

Misbruyk der Priesteren daar omtrent.

De Priesters ende de *Moniken*, welke de Historien maken van de Godvrughtige plaatzen in *Italien* die haar toekomen, maaken geen swarigheyd van dezelve op die voet by te brengen. Zoodanigh dat nu in *Italien* de *Miraculen* getelt werden, door dat slagh van schilderyen, ende hoe meer van dezelve een beeld ofte schilderye om zigh heeft, hoe het kraghtdadelijker in *Miraculen* werd gehouden.

Valsch miracul door den Auteür te Milanen gezien.

Ik zal u, terwijl wy omtrent dit voorwerp zijn, iets verhalen van een schilderye, welke eenige jonge *Moniken* van de *Abdye* van *S. Victor* te *Milanen* deeden maken, ter tijd ik daar was, wegens een voorval het welke zigh gedroegh als volght. Men was doende met het vergulden van een der lage vleugelen van die Kerke. De *Moniken* klommen, uyt nieuwsgierigheyd, terwijlen de Schilders het middaghmaal hielden, ten getale van zeven ofte aght, op hare stellagie om het werk te bezightigen. Een van haar loshoofdiger zijnde dan de andere, zettede den voet op een plank die niet wel bezorght was, ende viel neder op de vloer van de Kerke. Alle de andere verbaast zijnde, ende gelovende dat de

ge-

geheele ſtellagie zoude vallen, begaven zigh naar de ladders, ende gleeden langhs dezelve tot op den grond toe, zonder zigh in het minſte te bezeeren. Daar was niemand bezeerd als die ellendige welke met de plank gevallen was. Men beurde hem in een deerlijke ſtaat op, ende hy moeſt twee ofte drie maanden het bedde houden, voor hy ten vollen was herſteld. Ik was tegenwoordigh toen dat voorval geſchiede, ende ik zagh niet dat'er iets gebeurde, 't welk niet natuurlijk was. Die geene die viel, bezeerde zigh naar evenmatigheyd van de hoogte van welke hy daalde, ende de andere wierden niet gequetſt, om dat zy, door middel van de ladders, zaghtelijk naar beneden gleeden. Hier omtrent waren immers geene *miraculen*.

Van het welke de Moniken evenwel een ſchilderye doen maken.

Dewijl even de ſtellagie opgerigt was, voor de Capelle van den welgelukzaligen *Bernardus* van *Siena*, zoo beſlooten die *Moniken* daar uyt dat die Heyligh haar hadde geholpen. Zy deedden een ſchilderye van dit voorval maken, in de welke die *Sanct* in een hoek afgebeeld ſtont, haar den arm toeſteekende. Zy verbreydden door geheel de Stad dat die Heyligh in het vallen, haar hadde onderſteunt. Den Cardinaal Aartsbiſſchop kreegh daar van kenniſſe; Een ygelijk wenſchte haar veel geluk, daar over, dat zy zoo zeer in de goede gonſte van dien Heyligh ſtonden.

Algemeene aanmerkinge over de Roomſche Miraculen.

Hier uyt, *mijn Heer*, ende door het geene ik u hier bevoorens van het werk der *miraculen* hebbe gezeght, kond gy begrijpen, van wat kraght die ſchoone *Legenden* ofte verhaalen behooren te zijn, die van het leven der nieuwe

Heyligen van de *Roomſche* Kerke werden beſchreven, ende wat gewighte alle die groote lijſten van *miraculen* moeten hebben, welke by dezelve gevoeght werden, omze te verzellen, en waar uyt zy byna geheel beſtaan. Zy hebben het gezighre aan de Blinden, het gehoor aan de Doven, het gebruyk der tonge aan de Stommen werder gegeven; Zy hebben de Kreupelen regt doen wandelen; Eyndelijk zy hebben behoed voor allerley ſlagh van gevaarlijke toevallen ende alle zoorten van ziekten genezen.

Die alle, door onderſoekinge, in rook verdwijnen.

Dog wanneer men deze dingen ter degen gaat onderzoeken, zoo verdwijnt het alles in rook, ende het komt ten hooghſten maar uyt, op eenige kleyne ſchilderyen, welke zommige bygelovige menſchen, en die zonder grond geloofden eenige genade te hebben ontfangen, hebben doen maken. Wanneer onderwijlen die *Legenden* in vreemde Landen werden verzonden, daar belijdeniſſe van den *Roomſchen* Godsdienſt gedaan werd, zoo maken dezelve daar groot gerughte; Zy werden geaght als bewaarheyde wonderdaden, van welke genoeghzame getuygeniſſen ende bewijzen zijn gegeven. Zy verwijten de *Proteſtanten* dat zy geene *miraculen* in hare Landen hebben, ende willen zulks een onwederſpreekelijk bewijs te zijn van dat zy dwalen.

Miraculen door een Jeſuit te Straatsburgh voor een teeken van de ware Kerke van den Predik-

Zeeker *Jeſuit* in een Latijnſche Predicatie die hy in de Hooft-kerk tot *Straatsburgh* deed, weynigh tijds na dat de *Franſen* die Stad hadden in hare bezittinge genomen, berſte in deze woorden uyt; *Quid dubitamus de falſitate Religionis eorum apud quos ceſſavit Propheta & Sacerdos, & mira-*

miracula periere. Dat is; *Wat twijffelen wy aan de valsheyd des Godsdienſts van die geene. by welke geen Propheet ofte Prieſter meer is, ende daar de Miraculen niet gezien werden.*

stoel uytgeroepen.

Des Auteurs aanmerkinge voor de Proteſtanten daar op.

De *Proteſtanten* hadden hem, met waarheyd konnen antwoorden, dat'er geheel geen reden is om te twijffelen, of een Godsdienſt die zoo vol bygeloof ende valſche *miraculen* is als de *Paapſche*, moet ten vollen valſch zijn. De belijdeniſſe van een waaragtigh Chriſten moet zijn volgens het *Euangeleum* te leven, ende niet het zelve met wonderdaden te willen beveſtigen, dat is het werk van God, ende men moet zulks malkanderen niet verwijten. Wy zien dagelijks dat de Goochelaars, hoewel wy weten dat zy ons bedriegen ende wy met alle mogelijke opmerkinge toezien, om het geheym daar van te ontdekken, doch evenwel zoo liſtigh zijn, dat zy in ons gezighte ons beſpotten, ende men zal de *Italianen* blindelinghs geloven die de ſcherpzinnige liſtigheyd als tot een erfdeel hebben? *Sic notus Uliſſes? Is u den Bedrieger niet beter bekent?*

Des Schrijvers gevoelen van de Miraculen.

Wat my belanght, in den tijd die wy beleven, zal ik noyt geloven in eenige *Miraculen*, zoo langh ik door mijne reden kan ontdekken dat dat werk door menſchen te verrighten is. Men gelooft dat het licchaam van *S. Nicolaus* te *Bar*, in de *Pouille*, wonderdaden doet, ende dat gedurighlijk uyt zijn begraaf-plaats een heylzamen olie voor de zieken afdruypt; Doch daar tegens is genoegh dat ik wete dat de menſchen, daar dien olie konnen brengen ende liſtelijk doen afdruypen, om zulks voor geen *miracul* te houden;

Miraculeuſen olie van S Nicolaus, door de Italianen zelve niet geaght.

den. Ik hebbe dikmaals arme *Pelgrims* gezien, welke van die Bedevaart quamen, ende kleyne fleskens vol van die olie hadden, die haar veel geld kosten, ende dezelve daar na voor een stuk brood willende geven, geen koper konden krijgen; Waar door men ziet, dat de *Italianen*, met al haar bygelovigheyd, die dingen zelf niet aghten of geloven.

Valsch Miracul van het Bloed van S. Januarius te Napels.

Op die zelve wijze toonen de Priesters te *Napels* een Flesse, die zy zeggen vol te wezen van het bloed van den Heyligen *Januarius*, gewezen Aartsbisschop van die Stad. Wanneer zy dezelve eerst voor den dagh brengen, zoo is dat zoo genaamde bloed bestalt, ende het smelt allenskens wanneer zy daar mede het licchaam van die Heylige naderen. Hier omtrent is my genoegh, om'er geen gelove aan te slaan, te weten dat die voghtigheyd bestremt kan zijn, even als de *Sorbetten* ende de *Geleyen*, ende daar na versmelten door de warmte van de plaatze waar in men dezelve vertoond, ofte door die van de handen, met welke men die Flesse aanraakt.

Mede van het Graf van S Antonius van Padua.

Men ziet te *Padua* het Graf van den Heyligen *Antonius* van die naam, 't welke een genoeghzamen zoeten reuk van zigh geeft, als van gemenghden Muskus en Amber. De Broeders van dat *Convent* zeggen, dat dezelve waassemt uyt het geraamte van *S. Antonius*, dat daar binnen is opgeslooten. Doch het getuygenisse van die daar belangen in hebbende lieden, zal my niet voldoen, zoo langh ik zal weten, dat zy het zelve met welriekende olien of wateren konnen bestrijken, het welke zeekerlijk blijkt te geschieden, om dat de welriekende *Paternosters*,

die

die men te *Padua* verkoopt, mede dezelve reuk hebben.

Zy vertoonen op die zelve plaatze, in een schoon Kristal, staande op een praghtige ende wel doorwerkte goude voetstal, de Tongh van den zelven *S. Antonius*, die zy zeggen in zijn graf gevonden te zijn, ende het voorreght te hebben van niet te verrotten, om dat die den Geessel van de *Sacramentarisen* van zijn tijd is geweest, ende zoo word zy in haar geheel gehouden, om als door een gedurigh *Miracul*, getuygenisse van de *Transsubstantiatie* of zelfstandige veranderinge in het *Sacrament*, te geven. Het meeste gedeelte van de *Roomsche Legenden* zeght, dat dezelve noch zoo versch is als doen'er leven in was, maar zulks is zeer valsch, want ik hebze gezien, ende zy is geheel droogh. Noch van desselfs Toug.

Die geene welke de konst hebben van lijken in te balzemen ende te doen droogen, konnen een tonge, oh die zelve wijze, veele jaren behouden, ja veele eeuwen, zonder dat'er iets bovengewoonlijks in is.

Zie daar naar mijn dunken, *mijn Heer*, de meestberoemde *miraculen* van *Italien*, die de *Roomsgezinde* aghten zoo tastelijk ende gevoelbaar te zijn, datmen dezelve niet kan loocchenen, zonder de zinnen ende de reden als te doen liegen. Ik zal'er noch drie *Sanctinnen* ofte Heylige Vrouwsperzoonen by voegen, die onbedorven werden bewaard, ende ik alle gezien hebbe. Zijnde de eene de Heylige *Rosa* van *Viterbo*, de tweede, de Heylige *Clara* van *Montefiascone*, ende de derde de Heylige *Catharina* van *Boulogne*. Deze licchamen zijn in haar geheel bewaard, maar

Beschrijvinge van 3. Sanctinnen welkers lijken getoond wer-

ſten noch in haar geheel.

maar zonder eenige ſchoonheyd. Zy zijn zoo droogh als Bort-papier ende geheel ſwart. Zy jagen door haar beſchouwen vreeze aan, hoewel zy met koſtelijke tabbaarden bekleed zijn; een met meer Peerlen, Juweelen en Diamanten omhangen, als de Koninginnen op den dagh van hare Kroninge dragen. Zommige menſchen maken groot werk van dat ſlagh van onverderffelijkheyd, ende ik zoude daar ook eenige aghtinge voor hebben, zoo de licchamen ſchoon bleven, met een friſch wezen ende een natuurlijke verwe; Maar nu dunkt het my beter te zijn den algemeenen weg des vleeſchs in te gaan, ende ik kan niet zien dat God groote genade aan die *Sanctinnen* heeft bewezen, van haar in een ſtaat te houden die een afgrijzen aan de nature geeft, ende de menſchen een ſchrik aanjaaght. De werken Gods zijn volmaakt, dezelve doet geen zake ten halven. Indien hy de onverderffelijkheyd aan die licchamen gaf, hy zoude daar ook alle de natuurlijke hoedanigheden by behouden, dewelke met die ſtaat over een komen. Daarom gelove ik niet datmen deze onvolmaakte onverderffelijkheyd van die Heylige lijken, aan iets anders moet toeſchrijven, dan aan de bequaamheyd van die geene, die dezelve gedrooght ofte gebalzemt hebben.

Lijken van andere door de konſt beter bewaard als van de Heyligen door miracul.

Men ziet in het *Chartroiſer* Klooſter te *Venetien*, het lijk van een Edelman van die Plaatze, het welk gebalzemt ende meer dan hondert jaren in zijn geheel bewaard is. Onderwijlen hebbe ik het zelve onvergelijkelijk ſchoonder gevonden dan de lijken van die drie *Sanctinnen*, hoewel men'er heel geen zorge voor draaght, als leg-

leggende in een oud houte koffer dat niet sluyt, ende in het welke alle die gene, die in het *Chartroiser* Klooster komen, het konnen zien, ende aanraken, ende nochtans heeft hy noyt voor een Heyligh doorgegaan. En noch zijn de lijken van die Heylige in Capellen die zoo droogh zijn als het mogelijk is, ende in welke de groote lighten, die daar naght en dagh branden de lugt zuyveren van alle onreynigheyd en vogtigheyd. Ik hebbe ook in *Vrankrijk* te *Vendôme* gezien, in de *Collegiale* Kerk van het Kasteel, het licchaam van *Johanna d' Albret*, welke zeer yverigh *Protestants* is gestorven. Haar lijk is zeer wel gebalzemt, ende zoo men het nu nam van de plaatze daar het leght, het zelve bekleedde ende in een drooge plaatze bewaarde, het zoude zeekerlijk veel schoonder zijn dan die van de *Nonnen*. Onderwijlen weete ik zeeker, dat de *Roomsch-Catholijken* niet zullen zeggen dat zy een Heylige is.

Johanna d'Albret Koninginne van Navarre zeer wel gebalzemt.

Door dien ik hier op de stoffe van de welgelukzalige Dochters ben gekomen, zoo zal ik u zeggen dat ik dikmaals de Historien van hare levens hebbe gelezen, ende ook van andere in de *Legenden* van de *Roomsche* Kerke, doch ik hebbe noyt iets belacchelijker gezien. Ik hebbe zelf ook bespeurt dat die de Propheteſſen zijn, van welke de *Jesuit* te *Straatsburgh* sprak, ende die de *Protestanten* niet hebben; *Apud quos cessavit Propheta*. By welke de Prophetie ophoud. Byna alle de *Nonnen*, wanneer zy tot een staat zijn gekomen, welke zy die van volmaaktheyd noemen, bemoeyen haar met Prophetecren.

Welgelukzalige Dochters, zijn de Propheteſſen der Papisten.

Om dit te beter te begrijpen moet gy weten datmen te *Romen* het Geestelijke leven, in verscheyde

Dezelve verdeelt in drie staten.

ſcheyde Staten zijn verdeelt, even als een huys, in het welke veele verdiepingen zijn, de eerſte, de middelſte ende de hooghſte. Daar is een ſtaat die zy de werkende ofte *active* noemen. Deze is de laaghſte, ende beſtaat alleen in het doen, ende de werkingen der zinnen volgens Gods wet te ſchikken. De tweede is de beſchouwende ofte de *Contemplative* ſtaat, die beſtaat in overleggingen van dingen, die geen gemeenſchap met de zinnen hebben. De derde is een verrukte ende afgetrokkene ſtaat, t'eenemaal lijdelijk of *Paſſif*, in welke de ziele niet met allen doet, maar door een enkele toevoeginge, aanhanginge ende vereeniginge met het Goddelijke wezen, ontfanght zonder eenige daad, genegentheyd ofte beſchouwinge, de indrukkingen van God. Daar zijn'er weynige die zoo hoogh geraken, maar als zy daar eens zijn gekomen, zoo zy eenigh woord voortbrengen ofte iets doen, zoo zijn zy het niet welke ſpreeken of werken, maar het is] God die in haar ſpreekt ende werkt. Wat haar belanght, zy geraken noyt uyt die vereeniginge. Men geeft aght op alle het geene zy in die ſtaat zeggen ende doen,om dat alles Goddelijk is. Zo zy,van voorledene zaken ſpreeken, zoo zijn het *Openbaringen*, ende is het van toekomende dingen, zoo zijn het *Prophetien*.

Beſchrijvinge van de eerſte zijnde de werkende.

Deſ tweede de beſchouwende.

De derde de verrukte.

Die in den verrukten ſtaat zijn, die Propheteren.

Door deze deure is het dat in de *Roomſche* Kerke zijn gekomen zoo veel nieuwe kenniſſen, die zy zoo vaſt als het *Euangelium* geloven,hoewel zy anders geen grond hebben dan de verhitte herſſenen van die welgelukzalige Dochters. Veele van haar hebben zelve hare Openbaringen beſchreven,

Door hare Propherie is de leere verbaſtert.]

ſcbreven, als *S. Brigidda, S. Melchida, S. Catharina* van *Siena, S. Geertruda* ende andere veel. Door middel van deze Heyligen heeft de *Roomſche* Kerke ontfangen, alle de byzonderheden van het lijden onzes Heeren *Jeſu Chriſti*; Hoe veel ſlagen hy onder het geeſſelen ontfingh; Hoe dikmaals hy ter aarden viel onder het ſware pak des Cruyces; Hoe veel doornen door zijn geheylight hooft ſtaken, ende hoe veel kladden op zijn heyligh aangezighte wierden geſpoogen. Door die zelve wegh hebben zy ook ontdekt alles wat omtrent de Kribbe van *Betlehem* voorviel. Hoe de H. Maget haar hooftdekzel nam ende maakten'er doeken van voor den kleynen *Jeſus*; Wat zy zeyde ende deed eer zy van het kind beviel, ende een oneyndigh getal andere byzonderheden, die in het *Euangelium* niet gevonden werden. Daar door hebben zy de kenniſſe gekregen van de groote verborgentheyd van de aanneminge der Maget, toen zy met lichaam ende ziele naar den Hemel voer, de redenen die zy met de Apoſtelen voerdde, en hoe zy zigh allenskens in de lught verhief terwijlen zy haar de zegeningẽ gaf. Eyndelijk byna alle de nieuwe Leeringen van het Pauſdom zijn geſprooten uyt die overvloedige Fonteyne, welke noch niet uytgedrooght is, ende die duren zal, zoo langh'er in die Kerke van dat ſlagh van Propheteſſen is.

Staaltjens van de Openbaringen der Propheteſſen.

Om te meer gewight aan deze inbeeldingen te geven, verzeekerden deze gelukzalige Dochters, dat *Jeſus Chriſtus* haar dikmaals verſcheen, ende zeer gemeenzaam met haar was geworden; Dat hy tot haar ſprak als een Bruydegom tot zijne

Goddeloze verdightzels derzelve.

Bruyd, ende dat zy by gelegentheyd van die gemeenzaamheden, hem alles vraaghden dat zy begeerden te weten. *Jesus Christus* leerdde zelf *Catharina van Siena* lezen, hy quam het vyer aanblazen en veeghde de kamer uyt, zoo alsmen in de Historie van haar Leven zien kan, waar door zy dan gelegentheyd hadde om hem dikmaals te spreeken. Andere ontfingen bezoekingen van *Jesus Christus*, welke dan by haar quam, verzelt door zijne H. Moeder ende zijne Apostelen, zy hielden daar groote overleggingen met malkanderen, en deze Heylige *Nonnen*, die haar hoorden spreeken, ontdekten daar door veele geheyme verborgentheden, Daar na hebben zy die de Pauzen ende de Kerke geopenbaart, dit is het, dat nu heden een groot gedeelte van het verschil maakt, dat'er is tusschen de Leere van de *Papisten* ende die van de *Protestanten*; *Apud quos cessavit Propheta*; *By welke de Prophetie ophoud.*

Een Prophetesse in yder Convent in Italien.

Daar in geen *Nonnen* Klooster in *Italien*, daar in heden noch niet eenige Prophetesse is; Deze is altoos een oude Moeder, die twee of driemaal Overste is geweest, ende die nu niet anders konnende verrighten haar tot het vereenighde leven begeeft. Ik onthield my eens een geruymen tijd te *Vicence*, ende gingh dikmaals een *Abdisse* van de *Nonnen* van *S. Thomas* bezoeken. Ik vraaghde haar eens na den toestant van hare Geestelijke Dochters. Zy zeyde my dat zy'er vier-en-veertigh in het werkende leven hadde, drie in het beschouwende, eude een in het verborgene ofte vereenighde leven. Een jonge Gravinne, die mede in haar Klooster was, ende die

die door vier ofte vijf Minnaars, welke haar aan de Tralie quamen bezoeken, onderhouden wierd, was noch maar in het werkende leven.

Ik zal my jegenwoordigh niet verder inwikkelen om van de *Nonnen* in *Italien* te spreeken. Ik zal u van dezelve, op een andermaal met beter gemak konnen onderhouden. Ik kome weder tot de welgelukzalige Dochters, welker licchamen onbedorven zijn gebleven. Zy waren alle drie tot den vereenighden staat gekomen, ende hebbende ook alle *Prophetien* opgesteld. *S. Rosa van Viterbo*, viel de *Dominicaner Nonnen* van die Stad, langen tijd moeyelijk om haar aan te nemen, ende het Kleed van hare *Ordre* te geven. Maar de *Nonnen*, ziende dat zy ten uyttersten arm was, ende even als de andere geen geld in het Klooster konde brengen, sloegen haar af, ende wilde haar zelf niet aannemen onder het getal van hare bekeerde Susters. Deze Heylige ziende de weygeringh die zy haar deedden, zeyden dat zy haar in haar leven niet wilden hebben, maar dat zy wel blijde zoude zijn haar te ontfangen na hare dood. Deze *Prophetie* wierd vervult, want *Rosa* in reuke van Heyligheyd overleden zijnde, ende by haar graf veele *Italiaansche Miraculen* geschiedende, zoo verzoghten de *Nonnen* haar licchaam, het welk haar wierd toegestaan. Het groot getal *Missen* datmen daar doet zeggen, ende de rijke Aalmoessen welk'er de Reyzigers ende *Pelgrims* laten, maaken dat zy haar nu voor haar grootste schat houden. Deze *Prophetie* van *S. Rosa* viel evenwel heel light te doen. Zy wist dat zy tot genoegen toe in de goede meeninge des volks was ingesloopen om

Historie van S. Rosa te Viterbo.

Belacchelijke Prophetie van deselve.

Welke vervult werd.

Dog zeer ligt te doen viel.

voor een Heyligh na haar dood geaght te weeden. Zy wist daar-en boven dat de Heyligen altoos groot voordeel toebrengen, ende dat de *Nonnen* van dat Klooster, alzoo wel als de andere in *Italien*, zeer gierigh waaren, ende dat uyt kraghte van de gelofte door haar gedaan aan den *H. Dominicus*, zy niet zouden nalaaten hare Overblijfzelen te verzoeken, ende daarom was het dat zy op een vasten voet konde Propheteeren.

S. Clara van Montefiasco-ne heeft alle de teekenen van de Passie in haar herte.

De gezegende Dochter welkers licchaam te *Montefiascone* gezien werd, heeft yets dat zeer aanmerkenswaardigh is. Men toond daar alle de werktuygen van het lijden des Heeren, die zy zeggen dat in haar herte zijn gevonden, na haar dood. Dezelve zijn van verdroogt vleesch, zoo als ook haar herte. Zy zijn zeer verward, ende men kanze niet alle onderscheyden. Men toond daar ook drie kleyne ballekens van vleesch, welke zy ook zeggen dat uyt haar herte zijn gehaald. Een balleken in een schale geleght zijnde, weeght zoo veel als de drie te zamen, ende de drie te zamen halen niet meer op dan het gewighte van het eene. Hier door zeggen zy, dat God, wel heeft gewild, in het herte van die *Sanctinne* te drukken een verbeeldzel of kenteeken van de Heylige Drie-eenigheyd. Want even als die drie ballekens, hoewel verschillende in getal, niet meer als een gewight uytmaken, ende dat het gewighte van een eenigh, niet minder is dan dat van drie; Zoo mede, hoewel'er drie Perzoonen in de Heylige Drie-eenigheyd zijn, zoo is'er doch maar een Wezen, ende een van die Perzoonen is niet minder

Ende een verbeeldinge van de H. Drie-eenigheyd.

't Welk alles zeer verdaght werd om dat de bewaarders van die

der in Goddelijke Volmaaktheden, dan de twee andere. Ik hebbe die gezien, maar het is zoo verre daar van, dat zy toelaten een proeve van het voorige door het gewighte nemen, dat zy zelf niet willen toelaten dat die met een vinger aangeraakt werden, om te onderstaan of zy ook vleesch zijn.

dingen deselve niet willen laten aanraken.

Een yder weet dat een sterke inbeeldinge bequaam is om wonderlijke uytwerkingen in een licchaam te doen. Wy zien dagelijks kinderen die ter wereld komen, geteekend met de verbeeldingen van die dingen, waar toe hare Moeders lust hebben gehad, welke dan uytwerkzelen van die inbeeldingen zijn. Het zoude konnen wezen dat deze gelukzalige Vrouwe, zigh zelf alle de werktuygen van het lijden des Heeren zoo kraghtighlijk hadde voorgesteld door hare inbeeldinge, dat die in haar herte zijn ingedrukt geworden, doch dat zoo zijnde, zoo schijnt zulks een geweld op de Nature gedaan te wezen, dat niet behaaghlijk aan God kan zijn, die den Schepper van de Nature is.

Ware uytwerkselen van een sterke inbeeldinge, met de valsche vergeleeken.

Wat de *H. Catharina* van *Boulogne* belanght, dezelve heeft zigh byzonderlijk beroemt gemaakt door haar ingetogen ende afgezonderd leven. De Historie van haar leven zeght dat zy in een gedurige vereeniginge met God was. Den Leeraar *Molinos* is niet heel vreemd van die vereeniginge, zijnde die het geene hy het Gebed der ruste noemd. Ik twijffele ook niet of hy zoude, t'eeniger tijd, een van de *Roomsche* Heylige zijn geworden, zoo hy de gehoorzaamheyd aan de Oversten, ende voor al aan den Paus niet wat hadde tegensprooken. Den Paus kan

S. Catharina van Boulogne, is uytsteekende door haar ingetogen leven.

Deselve was byna van het gevoelen van Molinos.

Groote dwalingen der Roomschgezinden om.

trent de vereedigingemet God.

wel toelaten, datmen zigh met God vereenige zoo men wil, mits dat die vereenigingh niet belette, datmen hem meer gehoorzame dan God zelf. In der waarheyd ik twijffele niet, dat op heden volmaakte zielen zouden konnen zijn, ende opgetogen tot in den derden Hemel, even als den *H. Paulus* eens was, doch dat zijn bovengewoonlijke genade-giften, die men niet moet toeschrijven aan eenige inspanninge van kraghten, die de Nature doen kan, om dezelve te bekomen. Maar als ik aanmerke dat de *Roomsgezinden* een vasten staat van die vereenigiuge hebben gemaakt, dat zy dieshalven wetten ofte regulen voorschrijven, ende het volgens haar zeggen, genoegh is zigh in handen van een van die Heylige verborgentheden leerende ende vereenigende Leeraren te stellen, ende derzelver bestieringe te volgen om daar toe te geraken, als ik zulks, zegge ik, betraghte, zoo kan ik my niet onthouden van hare dwalingen te verdoemen. Het is een godloosheyd Goddelijke uytwerkingen aan de hoofdigheyd der menschen te heghten; Regulen voor te schrijven, om door verdiensten te konnen bekomen, het geene maar door genade werd gegeven, ende zigh zelf tot een uytdeelder der Hemelscher Gaven te stellen, zoo als deze Leeraren voorgeven dat zy doen.

Quade daar uyt spruytende gevolgen.

Daar en-boven zijn de quade gevolgen, die daar uyt spruyten, zeer gevaarlijk voor de ziele. Eerstelijk, alleen maar die verzeekeringe die dat volk geeft, datmen in het vereenighde leven is, ende dat zoo veele andere lieden maar in het betraghtende zijn, ofte wel in het werkelijke, ende by gevolge veel minder, is bequaam om

veel

veel hovaardye in te boezemen. Ten tweeden, zoo kan zulks ten hooghsten den moed benemen aan die geene die zigh noodzakelijk aan het werkelijke leven vinden verbonden, alleen maar door te weten dat'er menschen zijn, gesteld in een staat zoo volmaakt boven de hare, tot den welken zy niet mogen geraken, om dat die Leeraren haar zulks niet willen toelaten. Ten derden, geeft zulks gelegentheyd tot het inkruypen van veele bygelovigheden en dwalingen, want de Werkende nemen de moeyte niet, van te onderzoeken het geene de Betraghtende zeggen, ende die weder niet het zeggen van de Vereenighde, ende zoo rusten zigh de twee vorige op de laatste; zijnde voor het meeste gedeelte Schim-hoofden, lieden van buytenspoorige gedaghten, ende gelovende dat alles wat zy zeggen, alles wat zy doen, van God komt.

Beschrijvinge van de met God vereenighde.

Het is klaar dat het gelove van de *Transsubstantiatie* ofte de zelfstandige veranderingh in het *Sacrament* des Avondmaals, zijn oorsprongh alleen uyt hare grillen heeft, door de oneygentlijkheyd, het misbruyk, ende de uytdrukkingen, van welke zy zigh, in hare uytleggingen bedienen. Want op dezelve wijze als zy haar verborgene leven noemen, dan, vereeniginge, eenigheyd, gelijkwezentheyd, versmeltinge van de ziele met God, ende dan weder, verlies van de ziele in God, zuyver gezighte Gods, vreedzame bezittinge van God, ende het zelve noch verscheyde andere benamingen geven, die men zien kan in de Boeken die van het verborgene heylige leven handelen, ende van welke benamingen zommige zeer valsch ende Godslasterlijk

Oorsprongh van de Transsubstantiatie.

lijk zijn, als van Eenigheyd, Zelfwezentheyd, versmeltinge ofte vermenginge en verlies, ende alle andere maar opzight op het toekomende leven hebben, op die zelve wijze, zegge ik, als zy zigh van die uytdrukkingen bedienen, om te kennen te geven een enkele aanhanginge, bereydwilligheyd ende gerustigheyd van onzen wille in Gods welbehagen, het welke geen dingen zijn die haar een ende het zelve met God maken, zoo hebben zy, in oude tijden, het Heyligh Avondmaal genaamt, een dadelijke vereeniginge van *Jesus Christus* met onze ziele, ende het brood dat in het zelve werd gegeven, dadelijkheyd, de stoffe ofte het wezen van *Jesus Christus*, welk'er evenwel niet dan maar verbeeld is, ende als eyndelijk de dwalinge wel was ingeworteld, zoo is dat schoone groote woord van *Transsubstantiatie* ofte zelfstandige veranderinge voor den dagh gekomen, waar in nu hedensdaaghs het voornaamste verschil bestaat tusschen de *Papisten* ende de *Protestanten*, houdende de eerste dezelve staande, welke weder door de laatste geloochend ende bestreden werd.

Transsubstantiatie, waarom gemakkelijk in de Roomsche Kerk geslopen.

Men moet zigh niet verwonderen, dat een dwalinge van zoo een gevolgh, in de *Roomsche* Kerke is door gedrongen, zonder dat daar over veel gerughte is gemaakt, want voor eerst zoo streed de leere van dezelve niet tegens des Paus aanzien, ende, ten tweeden, was het het volk niet geoorloft, het zeggen van die verborgentheden leerende ende vereenighde Leeraren, te onderzoeken. Het zelve geschied noch heden in *Italien*; Want alsmen daar een Betraghtende ofte

ofte Vereenighde komt te ſpreeken, zoo geven zy u zeer vrymoedelijk tot antwoord; Datmen haar daar in moet geloven, ende dat zy, beter dan gy, in Gods wegen onderwezen zijn, door dien zy alzoo veel tijds in het verborgene leven hebben doorgebraght.

Ik hebbe zeer weynigh van deze in heylige verborgentheden levende lieden gezien, die niet ten uytterſten hovaardigh zijn. Zy geloven te wezen als Engelen die hare vlught in het hoogh-ſte des Hemels hebben, ende zy aghten de andere menſchen als langhs de aarde kruypende beeſten. Een gemeen ende nederigh leven, verzeld ende vervuld met geſpraakzaamheyd, goedaardigheyd ende zaghtmoedigheyd omtrent den evennaaſten, zal in my altoos meer aghtinge vinden als alle die Overhalingen ende Diſtilleeringen van het verſtand, die zoo veel opgeblazentheden inboezemen, ende zoo het God behaaghd my te verheffen tot die hoogen ſtaat van Betraghtinge ende Vereeniginge, zoo zal zulks zijn werk wezen, ende ik het door geen regul ofte beſtieringe, die my de menſchen zouden konnen geven, bekomen. In *Italien* maaktmen daar als een Ambaght ofte Beroep van, en de alsmen zigh in handen van die *Myſterieuſe* Leeraren niet ſteld, die voorgeven oude Gidzen op den wegh des Hemels te zijn, ende voor Leeraren in de konſt om de zielen te beſtieren gehouden werden, zoo moetmen niet hopen om in den Hemel te komen.

Uytnemende Hovaardye van deze zoo genaamde Vereenighde.

Deze Leeraren zijn gemeenlijk oude *Jeſuiten*, oude *Capucijnen*, ofte wel bejaarde *Paters* van de Zendinge, die niet langer in vreemde Landen kon-

Myſterieuſe ofte Verborgentheden leerende Leera-

ren, wie die zijn, konnende reyzen, als in *Hollaud* en *Engeland*, om de *Proteſtanten* te verkeeren, haar werk in hare Kloofters maken, van voor *Seraphijnſche Paters* te ſpeelen, ende zigh door een hoop Godvrugtige ofte *Devotariſen*, zoo Mans als Vrouwsperzoonen, te doen volgen, welke zy des morgens ende des avonds, in hare Kerken onderhouden.

Hoedanig zy haar omtrent haar Devotariſen dragen ende die onderrigten.

Als zy in hare vergaderingen zijn, zoo hoordmen niet dan zughten, ſteenen ende half gebrookene woorden, niet beter als die van de Quakers in *Engeland*, ten minſten hebben zy zigh onder malkander hier omtrent niet te verwijten. De Beſtierder van deze Zieltjens zit in zijn Bieghtſtoel in het midden van haar, noemende dezelve zijn Geeſtelijke Zoonen en Dochters. Aldaar, als van een Reghterſtoel, veld hy een onwederroepelijk Vonniſſe over hare zugtingen, ende oordeeld of dezelve van God, van den Duyvel, ofte van hare liefde tot haar zelf voortkomen.

Wat ſlagh van volk dezelve zijn.

De jonge Dochters ofte de getrouwde Vrouwen, verſchijnen zelden in die te zamenkomſten, door dien dezelve meeſt op werkdagen geſchieden, ende de *Italianen* die dan opgeſlooten houden, maar het zijn Weduwen ofte bejaarde Dochters, die onder niemands opzight ſtaan, zy werden in *Italien*, Gezegende Dochters, goede Zuſters, *Devotariſe* ofte Godvrughtige, ende zomtijds uyt beſpottinge, Quezels of Pylaarbijtſters, genaamt. Deze Beſtierende *Paters* toonen zigh zeer yverigh tot de toeneminge derzelve in het Heylige verborgene ofte *Myſterieuſe* leven, ende zy houden daar mede niet af;

Die zy eyndelijk van al haar goed ontblooten.

voor

voor dat zy haar zoodanigh van de liefde tot de goederen ende rijkdommen dezes werelds hebben ontbloot, ende daar hare herten van afgetrokken, dat zy, om zigh daar van te ontlasten, dezelve aan haar Klooster hebben overgegeven. Als dan zijn dezelve tot volmaaktheyd gekoomen; zy noemen haar voortaan Zusters; zy geven dezelve te verstaan, dat, aangezien zy hare goederen aan hare Kloosteren hebben geschonken, het zelve even zoo veel is, als of zy belijdenisse van hare *Ordre* hadden gedaan; zy geven haar hare Kleedinge, welke zy de kleyne Schouder klederen ofte *Schapulieren* noemen, ende die zy over 't lijf van hare tabbaarden dragen. Door de kraghten van deze kleyne lapkens stof werden zy deelaghtigh aan alle de goede werken van de geheele *Ordre*, ende aan alle de genaden-giften, voorreghten, zegeningen ende quytscheldingen aan dezelve vergond. Als dezelve overleden zijn, besteeden zy derzelver lijken in hare Kerken ter aarde, ende zy traghten, zoo veel haar mogelijk is, om andere aan te moedigen, haar voor Heylige ofte *Sanctinnen* te doen doorgaan.

Welke zy met apenmunt en vodderyen betalen.

Dit valt haar zeer gemakkelijk. Als zy dat voor hebben, zoo doen zy aan de eerste zieke, by welke zy geroepen werden, een zeer groot verhaal van den staat der volmaaktheyd, tot welke, Mejuffrouw .... gekomen was, die zedert weynigh tijds in hare Kerk is begraven, ende voegen daar by dat zy niet twijffelen of dezelve is een groote *Sanctinne*, tot zoo verre dat zy vast stellen, dat zoo de zieke haar quame te bidden, ende met een vast vertrouwen aan te roe-

Zy verklaren haar na haar dood voor Heylige.

Wijze op de welke zy haar miraculen laten doen.

roepen, zy een *Miracul* tot haar voordeel zoude doen. Zomwijlen bieden zy ook aan, wijn, zyroop ofte eenige andere voghtigheyd, in den naam van die *Sanctinne* te zegenen, ofte iets van het geene zy nagelaten heeft daar in te doppen, als haar Geesselroede ofte *Paternoster*, waar na zy die voghtigheyd aan de zieke te drinken geven. Komt die dan van de ziekte op, zoo is het een *Miracul* voor die *Sanctinne*. Zy doen daar een kleyn schilderijtjen af maken dat zy by haar graf hangen. Gevalt het dat de zieke komt te sterven ofte langh te quijnen, zoo word daar noyt een woord van gesprooken, ende zy waghten op een betere gelegentheyd.

Ende eyndelijk door het Roomsche Hof voor Sanctinnen doen verklaren.

Die geene welke eenige kennisse van *Italien* hebben, weten dat ik niet zegge dan het geene zeer waaraghtigh is. Hier door kan men begrijpen, op hoedanigh een wijze, in de *Roomsche* Kerk, zoo groot een meenighte van nieuwe *Sancten* en *Sanctinnen* zijn gekoomen, voor welke men jegenwoordigh Altaren heeft opgeright. Hier tegens kan niet helpen het bybrengen van dat tot *Romen* met zoo veel voorzigtigheyd ende omzight werd gehandeld in het onderzoeken van de Feyten, ende de Verhalen die van dezelve zijn opgesteld, tot zoo verre dat het niet mogelijk zoude zijn, dat iets zoude konnen verduystert werden voor de kennisse ende het begrip van die geene, die deze zaken zijn aanbevoolen. Men weet niet dan al te veel hoe groot een magt het goud ende zilver binnen *Romen* hebben. Daar werd noyt een *Sanct* voor Heylig verklaard ofte *gecanonizeert*, ten zy het onnoemelijke zommen gelds koste, en zoo zy eenige swarigheden

voor-

voorwerpen, zoo is het maar om die te doen verdubbelen.

Mijn voornemen was u, in dezen Brief, alleen wegens de Bedevaarden te onderhouden, doch ik hebbe deze afwijkinge gemaakt by gelegentheyd van die drie *Sanctinnen*, welkers licchamen onbedorven zijn gebleven. Om dan het overige, dat my van mijn eerste voornemen noch resteert, met korte woorden te voleyndigen, diend dan dat alle de andere Bedevaarden in *Italien*, die van *Lorette*, *Romen* ende *S. Antonius* van *Padua* uytgezondert, niet veel om het lijf hebben. Eenige *Pelgrims* gaan naar *S. Michael*, die op den Bergh *Gargan* in *Apulia* is, doch dat zijn byna niet dan Bedelaars; Want door dien den wegh, aan geene zijde *Napels* zeer moeyelijk valt, ende men hooge geberghten moet overtrekken, welkers bewoonders meest Rovers zijn, zoo dragen de *Italiaansche* Heeren goede zorge, dat zy hare Juffrouwen daar niet brengen, met hare schoone *Pelgrims* stafjens van Diamanten. De aangename Landstreeke van *Ancona* valt veel bequamer en veyliger voor zoodanigh slagh van *Pelgrims* ende *Pelgrimessen*; Ook is de *Pelgrimagie* van *S. Antonius* van *Padua*, in het aangename Gebied der *Venetianen* gelegen, haar mede veel gemakkelijker.

Beschrijvinge van de andere Pelgrimagien in Italien.

Als van S. Michael en S. Nicolaas in Bar.

Daar werden weynige *Italianen* gevonden, welk niet van drie tot drie jaren derwaarts trekken. Die Heyligh heeft een zoo groot aanzien in *Italien* gekregen, dat hy'er zoo hoogh als de Maget *Maria*, ja als God zelve, werd geaght. Zommige hebben hem met groote redenen den God van *Italien*, *Italiæ Deus*, genoemt. Wanneer

De meeste Italianen reyzen alle drie jaren in Pelgrimagie, naar S. Antonio van Padua.

neer een *Italiaan* by *S. Antonio* heeft gesvvooren, zoo heeft hy zijnen grootsten eed afgeleght. In plaatze dat in andere Landen gewoonlijk gezegt werd; Ik hoope op zoodanigen tijd, naar die plaatze ofte die plaatze te gaan, als het God behaaght my in het leven te laten; of ik zal dit of dat doen zoo het God gelieft; zoo hebben zy voor een gewoonte te zeggen; Ik zal daar gaan ende dat doen, zoo het de Maget *Maria* ende *S. Antonius* wil. Hare allergemeenste uytroepinge wanneer zy in gevaar, verbaastheyd ofte verwonderinge zijn, is *Madonna santissima* of *Sant Antonio*; *Allerheylighste Vrouwe* of *S. Antonius*; Ende door een vreemde Godslasteringe, hoewel zy'er een groot poinct van Godvrughtigheyd van maken, hebben zy de Godloosheyd van te zeggen; *Ik hope in S. Antonius, dat ik noyt zal verlooren gaan.* Zy noemen hem *den Heyligh*, zonder eenige byvoeginge, *il Sancto*, het welke wel een groote eere is, maar die God alleen toekomt, tot welken de Engelen gedurigh roepen; *Heyligh! Heyligh! Heyligh!*

Hebben hem in zoo groote, ja meer aghtinge dan God.

Begaan door hem groote Godslasteringen.

Daar is niet een Kerk in *Italien*, in welke geen Altaar is, aan den Heyligen *Antonius* van *Padua* toegewijd. Gedaghten Heyligh werd voornamentlijk aangeroepen om verloore dingen weder te krijgen, ende men verhaald ten dien opzighte de volgende Historie.

Hy doet verloorene dingen weder vinden.

Een rijk *Venetiaansch* Koopman, in volle Zee zijnde, liet, door onaghtzaamheyd een Diamant, van zeer groote waarde, in dezelve vallen. Weder te *Venetien* gekeerd zijnde, begaf hy zigh naar *Padua*, ende nam zijn toevlught *ab Santo*, tot den Heyligh. Hy bad de Broeders

Aardigh miracul door hem gedaan.

van

van het Klooster negendaaghsche *Missen* te zeggen, ende hare gebeden tot de zijne te voegen, tot wederbekominge van zijn Diamant. Op den negenden dagh, als de laatste *Misse* gedaan was, wilde den Koopman alle de Broeders van het Klooster, het middaghmaal geven. Onder andere dingen daar toe, koght hy een zeer groote visch, die hy haar te huys zond. Die geene van de Broeders welke de Kok was, dezelve geopent hebbende, vond den Diamant die den Koopman hadde verlooren, in zijn ingewant. Hy wierd hem aanstonds weder ter handen gesteld, ende zy dankten den Heyligh over het verhooren van hare gebeden.

Deze Historie werd in haar geheel verhaald in de beschrijvinge van zijn leven. Maar dunkt u niet, *mijn Heer*. dat dezelve, met voorbedaghten raad door deze Broeders is verdight, om de lieden te bewegen haar het middaghmaal te geven, en de negendaaghsche *Missen* te doen zeggen? Men verhaald noch een ander *miracul* dat genoegh vermakelijk is, doch zy zullen haar wel waghten het in de *Legende* van de *Frati del Santo, de Broeders van den Heyligh*, te zetten. Dezelve werden zonder tegenspreeken geaght, voor de ongebondenste menschen van *Padua*, ja zelf vry boven de Studenten van de Hoge Schoole aldaar. Een van deze goede Broeders, hebbende een jonge Juffrouw, eenige maanden langh, tot onkuysheyd aangezoght, zoo boogh zy eyndelijk onder die verzoekinge. Een oogenblik daar na, hadde zy een zeer gevoeligh leetwezen over hare faute, tot zoo verre dat zy niet te troosten was. Den *Frater* zulks bemerkt hebbende,

Waarom het zelve verdigt is, ende noch een ander, miracul.

Ongebondentheyd van zijn Moniken.

bende, vond noch middel om geld van haar te krijgen, door haar wijs te maken, dat *S. Antonius* haar haaren verlooren maaghdom zoude herſtellen, indien zy hem een merkelijke zomme gelds gaf, tot het zeggen van *Miſſen*, ende dus kreegh hy, boven het voldoen van zijn drift, noch penningen om zigh elders te gaan vermaken. Ik wil u niet verplighten om deze Hiſtorie zoo die leght te geloven, als hebbende geene genoeghzame Borgen welke my die zelve konnen doen aannemen; Alleen weet ik zeer zeker, dat deze goede Broeders, onder den dekmantel van haren *S. Antonius*, andere treeken ſpeelen, die wel ruym zoo goed als deze zijn, ende mogelijk zal ik u, in eenige van mijne Brieven, daar mede wijdlopigh onderhouden. Ik eyndige dezen, u verzeekerende dat ik al mijn leven zal zijn &c.

Eynde van de vierde Brief, en eerſte Deel.

HISTO-

HISTORIE
OFTE VERHAAL VAN DE
BEDRIEGERYEN
DER
PRIESTEREN
EN
MONIKEN
TWEEDE DEEL.

HISTORIE
OFTE VERHAAL VAN DE
BEDRIEGERYEN
DER
PRIESTEREN
EN
MONIKKEN.

TWEEDE DEEL
EERSTE BRIEF.

Van de Feest-ofte Heylige dagen en de Gebroederschappen in Italien.

Aar viel niet aanmerklijks voor, op mijn reyze, van *Lorette* tot aan *Romen*; uytgezondert een toeval dat my gebeurdde, 't welk ik u, in mijn voorigen Brief hebbe verhaald. Ik quam daar op *Kersmisse*, braght alle de Heylige dagen daar door, ende hielt'er my op geheel den volgenden *Vasten*, tot aan *Paasschen*. Inleydinge; Den Auteur komt te Romen.

Mijn voornaamste bezigheyd, gedurende die tijd bestond daar in, dat ik de Feestdagen waar nam, de Predicatie hoordde, ende my bevond

by de Gebroederschappen, ende zullen dezelve ook de stoffe van dezen Brief zijn.

Wat een Feestdagh by de Rooms. gesinde is.

Het woord van Feestdagh, werd, door de *Roomsche* Kerk, in zijne eygene beduydenisse genomen, voor een van die dagen, welke met meer godvrughtigheyd onderhouden werden, dan wel de andere van het Jaar; het zy ter eere van de Maaght *Maria*, van eenige Heylige verborgentheyd, ofte van den een ofte den anderen Heyligh, 't welkemen in het *Nederduytsch* noemt, een Heyligen dagh.

Verdeelinge van deselve.

Van dezelve zijn zommige Algemeene andere Byzondere ofte Particuliere. De Algemeene werden gevyert in alle de Landen, daar men Belijdenisse van het Pausdom doet, ende zijn de Belijders van het zelve, die dagen gehouden, ter *Misse* te gaan, zoo zy niet in een doodelijke zonde willen vervallen.

Beschrijvinge vande Algemeene en de Byzondere.

De byzondere werden alleen gehouden, in eenige Landschappen, Steden, *Parochien* ofte Capellen. Door dien'er nu binnen *Romen* een wonderlijk groot getal van Kerken en Capellen is, zoo heeftmen daar dagelijks Feestdagen, op verscheyde plaatzen van die Stad. Doch men heeft noch in *Italien* een andere zoort van Feestdagen, welke ik Minne-feesten zoude konnen noemen.

Minne-feesten in Italien, wat die zijn.

Dezelve vallen voor wanneer eenige rijke Perzoonen ofte Lieden van aanzien, ondernemen op hare beurzen en kosten, de eerste ende tweede *Vesper* ofte Avond-gebeden, als ook de *Misse*, in Muzijk te doen zingen, ter eere van eenige Heyligh ofte Heylige.

Reden van dien naam.

Ik geve haar den naam van Minne-feesten ofte minnelijke Feesten, niet zoo zeer ter oorzake van

van Muzijk, dat is de ſchoone over-een-komſte van ſtemmen ende ſpeeltuygen die men daar hoord, maar van de Juffrouwen die daar daar genodigyt werden, ende ook gewoonlijk verſchijnen.

Na dat ik eenige dagen te *Romen* hadde uytgeruſt, begaf ik my op de ſtraten, om de zeldzaamheden nevens de praghtigheden, van die groote Stad, te bezightigen. Ik bevond my op zeekeren avond op de plaatze *Navona*, ende gihgh voorby een zeer aardige Kerk, diemen *de Pace*, ofte Vreedens-kerk, noemd. Het portaal ofte den ingank, 't welk uyt zigh zelf een praghtigh gebouw van wit Marmor is, was zeer heerlijk opgepronkt met ſchoone ſchilderyen, ende verſcheyde af beeldingen, van kleyne zijde doeken, op de wijze van die van *Boulogne* gemaakt. Dit verwekte in my de begeerte van daar in te treeden. Ik zagh'er een genoegzaam ſchoon gezelſchap van jonge Heeren, die een zoorte van een Throon voor haar hadden doen maken, in een plaatze der Kerke, daar zy de in ende uytgaande zeer gemakkelijk konden zien, ende een van haar was het, welke dit Feeſt deed vyeren ter eere van *S. Agnes*, hoewel juyſt niet op die dagh des jaars, die haar geheylight, en den 21. *Januarii* volgens den nieuwen ſtijl is, ſchuylende hier onder een andere Heylige verborgentheyd, die wy aanſtonts zullen ontdekken.

Beſchrijvinge van de Kerke de Pace te Romen.

Ende van een Minne-feeſt daar in gehouden.

Deze jonge Heeren deedden, yder op haar beurt, de Feeſten van hare Meeſtreſſen vyeren. De vier eerſte hadden de hare al gegeven in andere Kerken, ende het was nu de beurte van de

Gewoonte der Mignaren in Italien van de Feeſten van hare

Meestressen te vyeren.

vijfde. Dezelve was van het geslaghte *Carpegna* ende zijne Meestresse van dat van *Victorini*. De Kerke des Vreedens is, in zigh zelve zeer schoon opgepronkt, als zijnde aan alle kanten verguld en beschildert, even als meest alle de andere van *Romen*. Doch om den luyster van dezelve te vermeerderen, ende iets byzonders ter oorzake van het Feest te doen, hadde men Statie ofte Praal-Bogen in het midden der Kerke doen oprighten, in welke men de geschiedenisse van de Heylige *Agnes* verbeeld zagh, die door hare standvastigheyd triumpheerde over de tormenten der dwingelanden. Die geheele geschiedenisse was naar het leven verbeeld, door kleyne zijde doeken, welke van verscheyde breedten ende allerley verwen werden gevonden. Men weet wat men voor yder honderd ellen, die gebruykt werden, moet geven, en neemd daar van zoo veel men nodigh heeft. Tot *Romen* en door geheel *Italien* heeft men een slagh van lieden, *Addobatori*, ofte Kerk-verciers genoemt; zy zelve verzorgen de doeken, ende zijn uytnemende aardigh om/u die, tot allerhande afbeeldingen te vouwen, ende waren nu drie weeken bezigh geweest, met het oprighten van den voorigen toestel. Zy hadden twee Tooneelen aan beyde de zijden van het Choor opgeright, aan alle kanten van welke men geschiedenissen zagh, door gedaghte doeken afgebeeld, zijnde het eene voor de Sangers ende Sangeressen, en het ander voor de Speelders en speeltuygen. Daar-en-boven waren'er in een kleyn huysjen, dighte by het Altaar, vier Muzicanten, die men enkele stemmen noemd, en gezeght wierden

Maniere in Italien van alles door zijde gevouwene doeken te verbeelden.

Addobatori', ofte Kerk-vercierders in Italien.

den de beste van *Romen* te zijn, welke yder, de eene na de andere, de *Motetten* moesten zingen, ende vervoegen zigh dezelve nergens, ten zy men haar, ten minsten vier Rijksdaalders voor yder *Motet* geve.

De *Italianen* beminnen de aanstellingen van de Muzijk boven alle andere volkeren, ende die geene, die onder haar, de tederste en de delicaatste ooren hebben, volgen altoos die uytnemende Sangers, waar door dan een grooten toeloop van menschen in deze Kerk was. Toen ik intrad was de Muzijk noch niet begonnen, ende ik nam mijne plaatze dighte by den Throon van die Heeren. Zy scheenen in een zoorte van ongeduldigheyd te zijn om de *Vesper* te doen beginnen, als zijnde het byna zes uren in den avond, alle de fakkelen hadden nu haast een vierdedeel uurs gebrand, ende de Muzicanten zaten op hare plaatzen. Zommige kinderen, die de brandende fakkelen getelt hadden, zeyden, dat'er 440. waren, alle van uytnemende wit wasch.

Italianen zijn groote liefhebbers van Muzijk.

Hare verquistinge in waschkaarssen op het Minnefeest.

Onderwijlen dorsten deze Heeren de pleghtelijkheyd niet laten aanvangen, om dat de schoone *Agnes*, om welkers eere dezelve geschiedde, noch niet gekoomen was. Zy bedienden zigh onder malkanderen, om dat zy van een yder niet wilden verstaan werden, van het weynige Fransch dat zy geleerd hadden. De voornaamste die de onkosten droegh, zeyde tegens de anderen, op dat haar den tijd niet zoude verdrieten; Dat zijn *Agnes* niet lange konde weg blijven; dat hy een van zijne Kneghten hadde gezonden om hem te komen aanzeggen den tijd

Ongerustheyd van de Feestgever, over het agh-

terblijven van die geene om welke het was aangestelt.

wanneer zy uyt haar huys zoude gaan; dat zy wiste op wat uur het moeste geschieden, en dat zy belooft hebbende te komen, haar belofte zoude volbrengen. Zommige van haar zeyden te vreezen dat haar Moeder, welke wat ongemakkelijk en haastigh was, haar in huys zoude houden, en porden hem aan noch een andere Kneght te zenden, om de Moeder te zeggen, dat zoo zy haar Dochter niet liet komen, zy het haar zoude beklagen. Zoo als zy daar over beraadslaaghden quam den eerste Kneght zijn Meester te kennen geven, dat *Agnes* dighte by de Kerk was. Aanstonts wierd een teeken gegeven aan de Muzicanten om zigh gereed te houden, en op het ogenblik, dat zy haar voet in de Kerk zettede, een ander gedaan zijnde, hieven zy de eerste voorzangh van de gemeene *Vesper* der Maaghden aan; *Hæc est Virgo sapiens & una prudentium*; Dat is; *Dit is een wijze Maaght ende een van de voorzightige.* Die Heeren veranderden toen hare ongerustigheden in een blijdschap die in haar wezen te lezen was. Ik hoorden dat zy toen zeyden dat de Juffrouwen dikmaals haar vermaak namen, in het doen waghten van hare Minnaars, om haar komste daar door te aangenamer te maken, ende dat zy, wat haar zelf aangingh, om dat zy zulks gedaan hadde, haar des te meer beminden.

Die op deszelfs komst in blijdschap veranderd.

VVijse op welke men de Meestressen in zoodanige gelegentheden inhaald.

Ik zoude deze schoone Afgodinne niet gekend hebben onder het groot getal Juffrouwen 't welk gedurigh binnen quam, zoo den jongen Heer, die zeer veel wierook voor haar bereyd hadde, zelve niet was gegaan om haar te ontfangen ende op haar plaatze te geleyden. Zy hadde

hadde geheel haar aangezigte bedekt, zoo als de *Roomsche* Juffrouwen gemeenlijk doen als zy in het openbaar verschijnen. Zy wierd door haar Moeder gevolght, zijnde het daar mede des Lands wijze, dat de Dochters voor ende de Moeders aghter gaan. Dighte by den Throon van die Heeren was een gebede-plaats voor haar bereyd, bedekt met een zeer schoon tapijt van blauw felp met goude franjen en groote rijkelijk geborduurde kussens, op welke zy zigh met haar Moeder vervoeghde. Ik bevond my zeer dighte by haar, ende bemerkte gedurende het zelve Muzijk, dat zy groote zorge droegh, onder schijn van spelden vast te maken, om een gedeelte van haar aangezight te ontdekken, ter gonste van die Heeren, die de oogen by naar gedurigh op haar hadden gevestight, ook keek zy haar van ter zijden toe, ende gaf'er ooghwenken. Zy hadde den boezem op een ergerlijke wijze ontdekt, ende hebbende niet dan haar sluyer die zy daar over liet zakken, wist zy dezelve zoo dikmaals te verschuyven, datmen blind moeste geweest zijn, zoo men die niet ten vollen hadde gezien.

Praghtige toestel van haar gebede-plaats.

Haar ergerlijke draght ende gebaar.

Gedurende al dien tijd deeden de Muzicanten wonderlijk wel haren plight, ende alle de *Motets* die gezongen wierden, hoewel voor het meeste gedeelte uyt het Hoogh-lied *Salomons* getrokken, sloegen meer op deze jonge Juffrouw, als op de Heylige *Agnes*, welkers Feest men voorgaf te vieren. Ik wierp by geval mijne oogen op een schilderye van die Heylige, die men op den Altaar hadde geplaatst, op 't welke men des volgenden daaghs de *Misse* zoude zeggen

Heylighschendige in dezen dienst gepleeght.

gen, ende ik bevond dat daar in het eygen wezen van *Agnes Victorini* was afgebeeld, uytgezonderd dat het met stralen omringht was, zoo alsmen de Heylige doet, ende datmen een kleyn Lam by haar hadde geschildert, zoo alsmen gewoon is de Heylige *Agnes* te vertoonen. Ik bemerkte dan dat die jongen Heer niets hadde vergeeten, om zijne Godsdienstigheyd tot zijne Jufrouw te betuygen, ende dat hy die op den Altaar hadde geplaatst, om haar van alle de wereld te doen aanbidden.

Bloemtuylkens ter halver Vesper uytgedeelt.

Omtrent ter halver *Vesper* namen twee van die Heeren een groot bekken vol bloemen, om tuylkens van dezelve gemaakt, onder de Jufrouwen, die in de Kerk waren, uyt te deelen. Dezelve bestonden uyt Angelieren ofte Testebloemen, Rooze-knopjens ende Orange-bloeyzel (want men kan te *Romen* allerley slagh van bloemen in alle gedeelten des jaars hebben) en waren met een kleyn goud koortjen te zamen gevloehten, aan het welke een schoone strik linten vast was, van ontrent vier a vijf ellen. Yder tuylken quam omtrent op vier Rijksdaalders te staan. Het eerste wierd de schoone *Agnes* aangeboden. Ik bemerkte dat een kleyn briefje in het midden van die bloemen was, 't welk zy aanstonds daar uyt nam, ende in haar Getijde-boek leydde om het te lezen; Het was my niet mogelijk te zien wat het zelve behelsde, en hoewel ik zeer dighte by haar was, ende zy het wel twintighmaal, gedurende den dienst opende, om het te herlezen, konde ik doch niet te lezen komen dan de twee eerste woorden; *mia Diva*; *mijn Godinne*; zoo dra de tuylkens omgedeelt

Kostelijkheyd van dezelve.

Zy dienen om Minnebrieven in de Kerk over te geven.

wa-

waren, zaghmen van de hooge gallerye naar benedewaarts een grooten hoop gedrukte papieren, door malkanderen afvallen, ende deed een yder zijn best om dezelve te bekomen. Het zelve waren klinkdighten, ter eere van de Heylige *Agnes*, doch die in der daad meer sloegen op de Juffrouw als op de *Sanctinne*, want in dezelve wierd niet gesprooken dan van victorien ofte overwinningen, het welke ten vollen wel met den naam *Victorini* over een quam.

Gedigten tot lof van een Juffrouw, werden voor die van een Sanctinne, door de Kerk gestroyt.

Het Muzijk duurde byna vier uren, ende het was geheel laat toen men scheydde; Het hadde zoo aanlokkelijk en bekoorlijk geweest, dat het een yder scheen maar een half uur geduurt te hebben, en my dat ik niet langer als die tijd in de Kerk hadde geweest. Ik begaf my den volgenden dagh weder derwaarts, en woonde geheel den dienst by, die met zoo veel praght ende pleghtelijkheyd volbraght wierd, alsmen zoude hebben konnen wenschen. Gedurende geheel den morgen wierden veele *Missen* gedaan, ende verscheyde *Abten*, om den jongen *Carpegna* ende zijne Matresse eere aan te doen, quamen die aan den Altaar zeggen, daar haar schoone beeltenisse op stond. Met het beginnen van de groote *Misse* zaghmen weder andere klinkdighten van de gallerye vallen, eenige ter eere van de Heylige *Agnes*, en andere tot lof van den jongen Heer die het Feest deed vieren. De Priesters van de Kerk, welke haar zeer aan hem verplight aghten, door dien hy de hare tot die pleghtelijkheyd hadde uytgekoozen ('t welk haar altoos een zeer aanmerkelijk proffijt toebreught) hadden het laatste *Sonnet* doen maken, om zijne God-

Aangenaam Muzijk by die gelegentheyd.

Missen gedaan ter eere van Minnaars en Minnatessen.

Vleyerye der Priesteren.

Lieden in Italien die de kost winnen met het dighten.

Godvrughtigheyd ende groote verdiensten te prijzen. In *Italien* zijn lieden welke *Virtuosi*, dat is, Dighters genaamd werden, en die leven door het werk van andere te prijzen, dat is, klinkdighten tot haar eere maken, en doen zy dat voor een tamelijk geringe prijs, want men kan'er een voor een Rijksdaalder hebben, als men haar de stoffe heeft opgegeven, ende het doen drukken daar van, komt ook niet meer te staan.

Vervolgh van het Feest van S. Agnes.

Het was een uur na middagh doen den morgendienst eyndighde. De Juffrouwen begaven zigh naar haar huys, dighte by de Kerk *de la Pace*, daar zy goeden voorraad voor het middagmaal hadden verzorght. De Muzicanten begaven haar in de *Sacristie*, alwaar haar eenige uren daar na, groote schotelen, met spijze gevult, gezonden wierden, nevens allerley slagh van wijnen en gezuykerde en verkoelende dranken. Men hadde aan de deur der Kerke aangeplakt dat de tweede *Vesper* ten drie uren zoude aanvangen, ende ik begaf my tegens die tijd weder naar de Kerk, doch ik bevond datmen toen eerst eeten aan de Muzicanten gaf, en den dienst begon niet voor vijf uren. Daar in wierdde dezelve ordre gehouden als in die van daaghs te vooren, uytgezonderd dat de *Motetten* ende de voorzangen veranderd waren. Doch voor de Juffrouwen was'er een andere pleghtelijkheyd, welke bestond daar in, datmen haar, boven de bloemtuylkens, eer dat zy uytgingen, groote bekkens met droogh zuykerwerk aanbood, met dewelke zy haar neusdoeken vulden, gaande zoo naar huys toe beladen met bloemen en zuyker ofte *confituren*.

Hoe de tweede Vesper bediend wierd.

Zuykerwerk in de Kerk uytgedeelt.

Den

Den jongen *Carpegna* geheel verheught en moedigh, om dat hy zijn Feest zoo wel in allen deelen voltrokken hadde, ontfingh de toejuycchingen van zijne gezellen, ende een van die, als wiens beurte het nu was geworden, verscheyde het gezelschap tegens den volgenden Zondagh, in de Kerk van *S. Andreas* van de Valeye, alwaar hy alles deed vervaardigen om een Feest ter eeren van de Heylige *Catharina* te houden.

Ik hebbe, *mijn Heer*, my wel wat willen uytbreyden omtrent het verhalen van alle de byzonderheden van dit Feest, doch niet om dat zulks iets vreemds ofte zeldzaams is. Ik stelle u dit alleen voor oogen, in plaatze van duyzend welke ik gezien hebbe, ende die het overtolligh zoude zijn u te verhalen, ook is'er niet zoo gemeen als dat in *Italien*, doch het is geschied om u een zeer net denkbeeld te geven van de *Italiaansche* Feestdagen, als gy van dezelve zult hooren spreeken. Ik hebbe zeven jaren in dat Land gewoond, ende daar is geen week doorgegaan, in welke ik niet op de eene ofte de andere geweest hebbe, ende daar door kan ik'er genoegzaam met grond van spreeken. Ik zal hier alleen by voegen tot schande van de *Roomsch-Catholijken*, dat op dat slagh van Feestdagen de jeught bedorven werd. De lightvaardige Vrouwlieden hebben lieden die haar komen aanzeggen, op wat plaatze een Feest staat gehouden te werden, en zy blijven niet in gebreeke van op dezelve met geheele hopen te verschijnen, ende dat zeer aanstotelijk gekleed. Wat belanght de andere Vrouwsperzoonen en Dochters, dezelve zugten uyt verlangen naar dat slagh

Reden om welke den Auteur dit Feest zoo breed heeft beschreven.

De Feesten zijn oorzaak van het verderf der jeugt.

Ook van de getrouwde Vrouwen en

van

ongetrouwde Dochters.

van Feesten, door dien het eenighste voorwendzel dat hare Mannen of Vaders kan verpligten, haar uyt te laten gaan, is in de Kerk te komen. Daar is het dan datmen de Minnaars verdaghvaart, daar weetmen malkander heymelijk briefjens te behandigen, daar vrijdmen met de oogen ende spreekt door gebaarden ende bewegingen der ligchamen, in het korte, daar is het dat de vuylsten handel des wereld geslooten werd. Ik zegge hier niet dan het geene dat het *Italiaansche* spreekwoord te kennen geeft; *Chi manda la sua Figliola ad ogni Festa, in puoco tempo ne fa una Puttana:* Het welke wil zeggen; *dat die geene welke hare Dochters op alle Feesten zenden, in korten tijd Hoeren van dezelve maken.*

Dat door haar eygen spreekwoord word bevestight.

Hoe zigh de Vrouwen en Dochters op die Feesten dragen.

De Dochters en de Vrouwen plaatzen zigh op beyde de zijden van de Kerk, ende de Heeren gaan in het midden wandelen, om haar ter degen te bezien, zy stooten malkanderen aan, zy lacchen, en zy spreeken overluyd en houden praatjens, die de Heylige plaatzen in welke zy zigh bevinden, onteeren. Het Heylige *Sacrament* ofte de Hostie, die zy geloven te zijn het waarlijk levende ligchaam van onzen Heere *Jesus Christus*, staat meest den tijd ten toon op een groot Altaar, ofte in eenige byzondere Capelle, om de pleghtelijkheyd des te grooter te maken; doch zy slaan daar op zoo weynigh aght, dat zy het meest den tijd den rugge toekeeren, om de Juffrouwen ofte de Muzicanten in het aangezight te zien, ende zulks doet klaarlijk blijken, dat zy dat niet meer als ter loops geloven, ten minsten verzaken haer werken openbaarlijk haar gelove.

Verzakende zoo wel als de Mannen, door haar werken haar gelove.

De

De Priesters vinden haar voordeel in die Feesten, om dat haar de pleghtelijkheden welke zy doen, duur betaald werden, te gelijk met hare *Missen*, waar boven men haar noch heerlijk met spijze en drankt onthaalt. Byzonderlijk werden in de *Conventen* dikmaals Feesten gehouden, want dezelve bestaan of uyt *Religieusen* welke inkomsten hebben, gelijk in het algemeen alle de meeste *Moniken* doen; ofte zy hebben ten deelen inkomsten ende leven ten deele van aalmoessen, gelijk alle die geene welke men Broeders ofte *Fraters* noemt, of wel leven zy t'eenemaal van de aalmoessen, gelijk de *Capucijnen* ende andere biddende *Ordren*. Alle deze menschen spannen hare uyterste kraghten in, om de Feesten in hare Kerken te doen houden, doch uyt verscheyde inzighten. De *Moniken* doen het om haren rijkdom ende vermogen voor oogen te stellen. De geheele pleghtelijkheyd geschied op haar eyge kosten, ende zy stellen dan toe het geene men een *Pontificaal* noemt, het welke de pleghtelijkste en heerlijkste zake is diemen zien kan. Ik zal traghten u hier een beschrijvinge van het zelve te geven, zoo nauwkeurigh als my mogelijk is, ende ten dien eynde een voor oogen stellen, 't welke ik, in de vermaarde *Abdye*, van den *H. Michael in Bosco* van *Boulogne* hebbe gezien, waar in ik twee jaren onderwezen hebbe. Gedaghte *Abdye* werd door *Olivetaansche Moniken* bewoond. Haar *Abt* is geen *Commandeur*, maar ingewijd en *Regulier*, en hy kan *Pontificalen* ofte Hoogh-priesterlijken dienst doen. Hy deed het houden van zijn *Pontificaal*, in *Boulogne* af-lezen, drie weeken voor het Feest van

Voordeel der Priesters uyt de Feesten.

De Feesten werden veel in de Conventen gehouden.

De Geesteliken bidden daar zeerom ende dat uyt verscheyde insighten.

Dat van de Moniken.

Beschrijvinge van een Pontificaal.

Beginsel van het zelve.

van den welgelukzaligen *Bernardus*, Grondleg ger van hare *Ordre*. Gedaghte Feest viel in op een Donderdagh, en daarom wierden de eerste *Vesperen*, op Woensdagh avond, daar te wooren, begonnen. Hare Kerke is als een juweel onder de andere, door de schoonheyd van de Marmor, Jaspis en Porphyr-steenen, die in deszelfs gebouw gebruykt zijn. De verguldzelen ende schilderyen in dezelve zijn onwaardeerlijk. Het verwelfzel en alle de muren van de Kerk zijn geheel verguld. Het groot Altaar bestaat uyt kostelijke gesteenten, gelijk ook alle de kleyne, welke in de Capelle zijn. De stoelen ofte zitplaatzen in het Choor, bestaan uyt ingeleghde stukken hout, verbeeldende het geheele leven van den Heyligen *Benedictus*, ende verscheyde geschiedenissen uyt de Heylige Schrifture. Alle de yzere leuningen, die het Choor en de Capellen afscheyden, zijn cierlijk ende konstelijk bearbeyd. De vloer bestaat uyt Marmor-steenen, zijnde vierkantigh, en swart en wit; Tot zoo verre dat'er niet een gedeelte van de Kerk is, 't welk eenige geleende cieraden van noden heeft. Den *Abt* deed evenwel, de bequaamste Kerk-vercierders opzoeken, om vertooningen te maken van zijde *Bouloneesche* stoffen. Alle de vensteren en muren der Kerk wierden met geschiedenissen door dezelve vertoont, bedekt. Dit was ten vollen een nodeloze verquistinge, want zeekerlijk het geene door die doeken bedekt wierd, was veel schoonder en kostelijker dan die doeken zelve. Rondom de Kerke deed hy zilvere armen ende kandelaars van het zelve metaal, voor Flambeauwen, op alle de uyt-

Beschrijvinge van de Kerke der Olivetanen in Bosco.

Deselve, hoewel schoon, werd door nodeloze kosten noch meer verciert.

steek-

steekzels en het omgaande lofwerk stellen, om een ontelbare meenigte van witte wasch-fakkels en kaarssen op te zetten, die gedurende den dienst zouden branden. Het groot Altaar was met zilverwerk, uyt de schat-kamer van de *Abdye* gehaald, om het daar ten toon te stellen en van yder te konnen bezien werden.

Omtrent ten drie uren des namiddaghs, begaf zigh den *Abt* op wegh naar de Kerk, gevolgt door veele Heeren, bestaande uyt zijne Magen en bekende. Hy was gekleed volgens zijn *Ordre*, en kennelijk uyt de andere *Moniken*, door zijn praghtigh opper-kleed ende vierkante mutze. De *Moniken* vau de *Abdye* zijn gewoon in de Kerk te komen door de Poort van het Klooster, welke dighte by het Choor uytkomt; Doch op dezen dagh, om te meer aanzien te hebben, en haar *Abt* met des te grooter praght, praal en majesteyt te doen zien, quamen zy uyt het Klooster en deeden een wandelingh buyten om, ten eynde zy, door de groote Poort, die aan het eynde der Kerke is, zouden konnen ingaan. Zoo als zy intraden begonden de Klokken, de Orgelen en andere Muzijktuygen het teeken van de voorttoght te geven, en zy gingen voort op zoodanigh een wijze ende in zulke gestaltenissen, die meer ontdekten de ydelheden van hare herten, als die statelijke zedigheyd, welke de Bedienaars der Altaren voeght.

Den Abt begeeft zig naar de Kerk om zijn Pontificaal te houden.

Zijn praght in het gaan derwaarts.

In de Kerk zijnde gekomen, deed den *Abt* haar alle stil houden, voor de Capelle van *S. Bernardus*, die aan het nedereynde van de Kerke is, ende knielde op kussens van rijkelijk geborduurt violet Fluweel, leggende op een Beede-bank,

Zijne knielinge voor de Capelle van S. Bernardus.

bedekt met een kleed van dezelve stoffe, daar swaare goude franjen aan waren. De Muzicanten zongen doen een *Motet*, tot lof van die Heyligh, waar na den *Abt* op zijn Throon wierd gebraght, welke bezijden het groote Altaas was verheven. Men hadde die bedekt met een pragtigh verhemelzel, en omzet met zeer kostelijke stoelen, voor alle die geene welke het *Pontificaal* moesten bedienen. Daar gekomen zijnde gingh hy zitten, hebbende twee *Abten*, zijne vrienden, aan de zijden, en daar na begaven zigh veertien *Moniken*, met hare Choor-hembden bekleed, om de vercierzelen te gaan haalen, met welke hy moeste bedekt werden, ende die, op daar toe vervaardighde tafelen, by het groot Altaar lagen. Zy stelden zigh daar na aghter malkanderen, ende maakten als een grooten sleep ofte staart. De eerste droegh in een groot zilver vergult bekken des *Abts* koussen; De tweede, in een ander bekken, des *Abts* schoenen, van violet fluweel, kostelijk geborduurt; De derde, het kleed; De vierde de *Albe*, die gelijk ook het kleed van zeer fijn wit lijwaat was, rondom ende op de mouwen bezet, met een zeer schoone gestokene kant van *Venetien*, van de breedte van een voet; De vijfde volgde met een zeer praghtige gordel van witte zijde, uytnemende wel gewerkt; De zesde droegh de *stole*; De zevende ende de aghtste yder een rok van wit taffetas; De negende quam mede de kappe, welke, even als de *stole*, van goud laken was, aan de zijden verciert met een borduurzel, ende in het zelve zeer schoone afbeeldingen, bestaande uyt paarlemoer met goud laken door een ge-

Hy komt op zijn Throon, en de beschrijvinge daar van.

Ook van zijn vercierselen.

Hoe deselve gedragen wierden.

geheght; De tiende droegh een kleyn kruyce van Diamanten; De elfde hadde in een groot bekken van vergult vermillioen, des *Abts* handschoenen; De twaalfde des *Abts* ringh ende in dezelve een Ametist van uytnemende groote. De dertiende volghde met den Mijter, gelijk als bezaayt met Peerlen ende kostelijke gesteenten; Eyndelijk droegh de veertiende ende laatste des *Abts* stok ofte Herderlijken staf.

Eerbiedigheyd door de Moniken aan hem bewezen.

Een yder van haar, by den *Abt* op zijn Throon komende, boogh zigh voor hem op de knien, ende na overleveringe van het geene dat hy droegh, in handen van de twee by hem zijnde *Abten*, gingh hy met een zeer goede ordre weder te rugge, vallende noch eens op de knien als om hem te aanbidden. Tot yder van die vercierzelen, die hem aangedaan wierden, waren byzondere gebeden, welke de by hem zijnde *Abten* lazen, gelijk ook hy zelve uyt het *Pontificaal*-boek, dat door twee *Religieusen* gehouden wierd, ende twee andere, met Rokken en Choor-kleden bedekt, hielden waschkaarszen om hem te lighten, terwijlen den Meester der Pleghtelijkheden de bladen omsloegh.

Den Abt gekleed gaat op zijn Throon zitten.

Den *Abt* nu ten vollen bekleed zijnde, ende den Mijter op het hooft hebbende, gingh, tusschen de twee andere *Abten* op zijn Throon zitten, ende daar op plaatsten haar alle de Bedienden, welke in deze plegtelijkheyd moesten oppassen, in zeer goede ordre dighte by hem. Gezeyde Bedienden waren vier Sangers, met *Alben* en kappen bekleed, vier Onder-zangers, met Choor-hembden, twee Diakens met *stolen* en rokken, twee Onder-diakens, met rokken,

Optellinge van desselfs Bedienden in deze pleghtelijkheyd.

twee Wasch-dragers voor de kandelaars, ende twee Wierooks-vat-dragers om de zilvere wierooks-vaten te dragen ende rookwerk te geven, met Choor-hembden bekleed; Daarenboven was'er noch een ander Bediende om den *Abts* scepter te onderschragen, ende den Meester der Pleghtelijkheden met zijne roede.

Alle deze Bedienden moesten maar tot op de helft van de *Vesper* oppassen, als wanneer andere haar, als zeer vermoeyt zijnde, ende noch kostelijker gekleed dan zy, moesten koomen vervangen, en het eynde van den dienst afwagten.

Aanvangh ende eynde van de Vesper.

De Muzicanten in deze gelegentheyd waren zeer sterk in getal, ende wonderlijk wel uytgezoght. Den *Abt* hief het eerste vers van de *Vesper* aan, ende dezelve wierd voort ten eynde gezongen door de Sangers en Muzicanten, met zeer rare pleghtelijkheden, die ik, om tijd te sparen, hier niet zal verhalen.

Hoe zulks geschied door hooger Prelaten als de Abten.

Dit weynige zal genoegh zijn om u een denkbeeld te geven van die schoone majesteyten en uytterlijke praght, waar mede de Feesten in de *Roomsche* Kerk werden geviert, ende hier bidde ik u te bedenken, dat het voorbeeld 't welk ik u hier hebbe gegeven, maar is van een *Abt* die dienst doet; Wanneer zulks door een Bisschop ofte Aartsbisschop geschied, zoo verright men het op een veel heerlijker wijze, ende zoo het een Cardinaal ofte Paus is die het zelve verright, zoo steygeren alle die pleghtelijkheden, op den hoogst-bedenkelijken trap van pragt en grootsheyd.

Misslagh van

My geheught in een vermaard *Engels Protestants*

stants Schrijver gelezen te hebben, de loftuytingen welke hy aan die van de *Roomsche* Gemeenschap geeft, over het stuk van hare pleghtelijkheden. Hy zeght dat zy daar in alleen, buyten alle andere te prijzen zijn, ende dat zy geen geld sparen tot onkosten van de gewoonlijke vieringe van hare Feesten. Wat my belangt, die byzonderlijk mijn werk gemaakt hebbe van de reden te onderzoeken, daar alle die valsche lighten uyt spruyten, van welke de *Roomsche* Kerke zigh bediend, om de oogen der eenvoudige te doen schemeren, ik hebbe bevonden dat het niet was die grooten yver tot de eere Gods, welke daar van de oorzake is; maar alleen haar belangh, ydelheyd ende liefde tot zigh zelve, zoo als ik in deze gelegentheyd klaarlijk vernam.

een Protestante Schrijver.

De oorsaken der Feesten is de ydelheyd der Moniken.

Den dienst van den *Vesper* eyndighde omtrent ten zes uren des avonds, waar na den *Abt* met zijne Bediende, weder ontkleed zijnde, in de *Sacristie* ofte Kerken-kamer gingh, daar men groote taaffelen gedekt hadde, beladen met droogh en nat zuykerwerk, Ossen-tongen, Zaucyzen van *Boulogne* en fijn Pastey-werk; Men deed alle de Heeren en Juffrouwen van aanzien, welke in de Kerke waren, binnen komen. Door dien ik nu een vryen toegangh in die *Abdye* hadde, en op eeniger wijze als een huysgenoot was, om dat ik'er in het openbaar de goede letteren leerde, ende eerlijk onderhoud nevens des *Abts* taaffel had, zoo gingh ik mede in de *Sacristie*, en hadde zoo veel maght van'er eenige *Franssen* van mijne kennisse, welke jegenwoordigh te *Londen* zijn, te doen binnen komen. De Heeren

Door het eynde van het Pontificaal werd zulks bewezen.

Den Abt

werd van de Heeren en Juffrouwen om zijn goet gelaat en anders gepresen.

en de Juffrouwen bleven niet in gebreeke van den *Abt* zeer te prijzen, zoo wegens het goede ende aangename wezen dat hy in het *Pontificale* kleed hadde, als over zijn fraay gelaat in het doen van den dienst. De andere *Moniken*, zigh by de Juffrouwen van hare kennisse begeven hebbende, wikkelden zigh in gespreeken met haar in, van welke ik den toehoorder niet konde zijn. Ik wete alleen dat zy, door derzelver schoonheden zoodanigh verrukt waren, dat zy, een maand daar na, noch van dezelve niet swijgen konden. Zy hadden dezelve, met zoo veel aandaght bekeeken, dat zy zeer net wisten te vertellen, van wat stoffen, linten en kanten, dat zy zigh tot hare kledinge hadden bediend. Den *Abt* begaf zigh by twee Juffrouwen van groot aanzien. De eene was een *Marquise* en de andere een Gravinne; Hy vraaghde haar of zy geen lust hadden gekregen om een van hare kinderen aan te raken, tot het worden van een *Monik* onder zijn *Ordre*? De *Marquise* antwoorde hem dat zy daar op wilde denken, ende de Gravinne betuyghde, dat zy zeer voldaan was wegens het *Pontificaal*; Dat het zelve was geschied met zoo veel praght en heerlijkheyd, dat zy daar door geheel was verrukt, ende dat zy ten vollen begeerde dat haar Zoon het kleed van de *Ordre* zoude aannemen. Zy verzeekerde den *Abt* dat de *Jesuiten* alle haar kraghten inspanden om hem tot haar re trekken, maar dat zy alle hare voornemens zoude onder den voet werpen, ende dat zy hoopte dat haar Zoon zigh zoo wel in het Klooster zoude dragen, dat zy eens het geluk zonde hebben van hem als *Abt* van de

Wereldsheyd der Moniken.

Voorbeeld hoe de Ouders bewogen werden haar kinderen in een Klooster te steeken.

de *Ordre*, eens *Pontificalijk* te zien dienst doen.

Alle deze goede *Moniken*, na hare uytgestane moeyte van hare pleghtelijkheden in de Kerke verright te hebben, namen noch die van deze schoone Juffrouwen aan de taaffelen op te passen ende dezelve te onderhouden; Duyzendmaal gelukkiger daar in als veel *Italiaansche* wereldlijke Menschen, die de middelen niet hebben om Feesten aan te reghten om hare beminden te zien, ende die byna noyt de gelegentheyd konnen vinden om haar zoodanige diensten te doen. Wel was waar dat eenige van dezelve hare Bloedvriendinnen waren; Doch het is evenwel een groote vergenoeginge middelen te vinden, om haar op des *Abts* kosten, te onthalen, het welk niet kan geschieden dan by middel van zoodanige pleghtelijkheden, want zoo zy dat op eenigen andere tijd willen doen, zoo moet het haar eygen geld kosten. De Juffrouwen waren tot zoo verre in haar schik ende zoo wel voldaan, dat zy niet konden nalaten van den *Abt* te vragen, wanneer hy weder een ander *Pontificaal* zoude houden? ende hy beloofde haar daar op zulks te zullen doen op den dagh van de Heylige *Francisca Romana*.

De Moniken konnen in Italien beter by hare Meestressen komen dan de Wereldlijke.

De Juffrouwen vragen den Abt om noch een Pontificaal, dat hy haar beloofc.

Het is niet mogelijk, *mijn Heer*, dat gy uyt alle het geene ik hier boven verhaald hebbe, rakende de pleghtelijkheden van dat Feest, niet bemerkt zoudet hebben wat daar van de beweegreden waren. Den *Abt* vond daar in zijn eere van zigh als een Hogen-priester gekleed te zien, met zoo veel praghtige vercierzelen, ende onder zoo veel aanbiddingen ende wierook die hem ge-

In de Feesten vinden de Geestelijken eer en profijt, ten opsighte van den Oversten.

geprezenteert wierden. Hy vond daar ook zijn voordeel by; want hy nam by het zelve gelegentheyd, om aan perzoonen van aanzien, welkers oogen door dien grooten glantsch schemerden, te verzoeken hare kinderen het kleed van zijne *Ordre* te doen aannemen; Ik weete wat voordeel het voor een *Abt* is, ende de voornaamste Bediende van het Klooster, wanneer zig kinderen van aanzien in het Klooster begeven. Zy ontfangen dezelve niet tot de Belijdenisse ofte *Professie*, ten zy de bloedvrienden haar alvoorens aanmerkelijke geschenken geven, boven het jaarlijksche kost-geld waar toe zy verplight zijn, ende hoe dezelve zigh meer verheven bevinden in waardigheyd, hoe de giften en gaven ook aanmerkelijker moeten wezen. De andere *Religieusen* vinden in die Feesten haar genoegen. Hare oogen werden daar verzadight, door den pragtigen toestel van hare Kerk, ende hare ooren door de lieffelijkheyd van een muzijk gestreelt; Het onthaal verzelt met de onderhoudinge der Juffrouwen en zijn het geringhste gedeelte van het vermaak niet. Eyndelilk het is als handtastelijk dat de eere Gods ende den yver tot desselfs Heyligh Huys, de verwijderste voorwerpen zijn van die praghtige pleghtelijkheden.

Grootgenoegen en vermaak voor de Moniken.

Verschooninge des Auteurs wegens zijne beschrijvinge.

Ik hebbe u reets gezeyd in eene van mijne Brieven, dat ik vreesde in uw herte te zullen doorgaan voor een strengh bestraffer, die zijn vermaak neemd van op het scherpste uyt te leggen, zoodanige daden, die anderzints een gonstiger uytlegginge zouden konnen verdienen. Hierom is het dat ik altoos namaals vertoone de redenen die ik hebbe om zoodanige oordeelen te vellen,

ende

ende ik twijffele niet, zoo gy die zelve wel betraght, of gy zult noch veele gematigheyd in mijne uytdrukkingen vinden.

Om dan dit het jegenwoordige verhaal toe te passen moet gy weten, dat het Feest van de Heylige *Francisca Romana* na by zijnde, op welkers dagh den *Abt* de Juffrouwen een ander *Pontificaal* hadde belooft, men alle noodzaakelijkheeden van het zelve, met nogh grooter praal en glants toestelde als op den dagh van den Heyligen *Bernardus* was geschied. Den *Abt* hadde al twee daagen voor het Feest, Muzicanten van *Florencen* en *Venetien* doen komen, die zeer lekkerlijk en ook kostelijk wierden onthaalt. Daaghs voor het Feest deeden den *Abt* en de *Monikken* belofte aan den Heemel ten eynde het dog moy wee'er mogte weezen; Door dien nu de lught uytnemende helder ende klaar was, zoo was'er alle mogelijken schijn dat dezelve in die gesteltenisse zoude volharden, het welke haar met een onuytdrukkelijke vreughde vervulde. Daar was niemand dan een goeden ouden *Frater*, die de pijnen van zijne lijkdoornen gevoelende, anders niet deed dan zeggen, dat het den volgenden dagh zoude regenen. Den *Abt* gingh zelve na het avondmaal, om in de sterren te zien hoedanigh een weeder het zoude maaken, en zeyde, ziende den Hemel zoo helder ende wel besternt, dat'er niet te vreezen was, ende dat gezeyden Broeder een valsch Propheet ende quaade nooten kraker was, waar door dan de *Moniken* op dien avond, zigh blijdelijk ter naghtruste begaaven. Dogh door dien het werk der menschen niet is, de tijden ende

Toestel tot een tweede Pontificaal.

Den Abt ende de Moniken bidden om goed wee'er op den Feestdagh.

Ongeduldigheyd der Moniken daar over.

God geeft dat het des nagts regent.

de Zayzoenen te bekennen, die God alleen in zijn magt heeft behouden, zoo begon omtrent de middernaght het weder te veranderen, ende op den volgenden morgen viel 'er zoo swaaren reegen, dat het niet mogelijk was een voet buyten te zetten, zonder aanstonds door-nat te zijn. Dat onwee'er duerde tot den avond, ende bragt de verslaagentheyd in het herte van die arme *Moniken.* Den volgenden morgen waaren zy alle bleek, ende deeden blijkelijk zien, dat wanneer eens eenige drift in de menschen tegengegaan werd, het zelve groote veranderingen in het ligchaam kan verwekken. Eenige murmureerden opentlijk tegens den Heemel, om dat die by-na alle jaaren, het Feest van de Heylige *Francisca* quam stooren, ende andere behielden nogh eenige hoope dat den reegen in eenige uuren zoude koomen op te houden; Dogh dat was te vergeefs, den Hemel bleef te hardnekkig, ende het onwe'er verre van op te houden ofte te verminderen, nam hand over hand toe. Den *Abt* ziende dat'er geen hulpmiddel was, zond ordre in de *Sacristie*, om alle de vercierzelen van het *Pontificaal* weeder op te sluyten. Hy beval evenwel dat de muzijk zoude gehouden werden, door dien de Muzicanten tegenwoordigh, ende zy reets alle meest betaalt waaren; Dogh hy verbood de groote ryen waschkaarzen, die rontomme de Kerk geplaatst waaren, aan te steeken ende den wierook te verbranden, die voor den Altaar geschikt was. Eyndelijk, uytgezondert het muzijk geschiede, den dienst zeer eenvoudelijk ende volgens gewoonlijke maniere; Den *Abt* verscheen'er niet, ende alle die

Hoe zigh de Moniken daar omtrent gedragen.

Den reegen belet den voortgangh van het Pontificaal.

Cierigheyd des Abts in dit voorval.

groote

groote praght en pleghtelijkheyd verdween in rook.

Tegenwoordigh bidde ik u, *mijn Heer*, by u zelven een redelijk gevolgh te maaken wegens al dit doen. Gelooft gy in der waarheyd dat God ofte de *Sanctinne*, het voorwerp van al die grooten toestel was? God is onmetelijk ende in alle plaatzen tegenwoordigh, het zy het regent of niet, ende zy stellen vast dat de *Sanctinne* altoos by dezelve in den Hemel is. Waarom werd dan de pleghtelijkheyd verandert: ten zy dan om dat de Juffrouwen ende Heeren, die genoodight waaren, ende om wie dezelve zoude geschieden, daar niet konden koomen? *Sublata causa tollitur effectus*; *Als de oorzaak weghgenoomen is blijven de uytwerkingen aghter.* Kan men een reghtmatiger ende meer eygenschap hebbende gevolgh maaken, om den mond van onze Tegenpartijders, die van de *Roomsche Kerk*, te sluyten, die ons haaren Godsdienst met zoo veel pragt volvoert, tegen werpen, en zoo veel te zeggen weeten op de eenvoudigheyd ende zedigheyd van den onzen? wanneer zy de *Metten* van de groote Feestdagen des naghts vieren, branden zy naauwlijks twee kaarssen op het Altaar (om dat'er niemand komt zeggen zy) ende des daaghs, om dat'er veele menschen zijn, steeken zy'er drie a vier hondert aan. Kan men haar dan niet met groote redenen verwijten, dat alle haare Feesten en pleghtelijkheeden niet werden aangesteld dan tot voldoeninge van haar vermaak, ydelheyd, en gierigheyd? En dat God by gevolgh een afgrijzen van haar heeft, verre van dat het een bewijs van den waaren Godsdienst

Aardigh en kragtigh besluyt uyt dit alles tegen de Papisten.

Tot haar grote schaamte genoomen.

dienst zoude zijn? Onderwijlen staa ik toe, dat alle die dingen een groot bedrog ende swaaren steen des aanstoots voor veele lieden zijn, die in het stuk van Godsdienst niet betraghten dan het geene de oogen treft. Ik hebbe in *Engeland* een *Papist* gekend die *Protestands* geworden was t'zedert veele jaaren, ende die my zeyde dat hy zigh weeder naar *Italien* begaf, om zig met de *Roomsche Kerk* te verzoenen. Zijn reeden was om dat de Godsdienst hier met zoo veel plegtelijkheyd niet gepleegt wierd als in zijn Land. Ik ben verwondert dat hy door de kraght van dat zijn bewijs geen Jode wierd, want de Jooden hebben nogh meer bygelovigheeden ende pleghtelijkheeden als de *Roomsche Kerk*.

Bewijs door exempel, hoe de uyterlijkheden de menschen verleydon.

Ofte veel eer zoo verwondere ik my, dat hy niet overleyde, dat alle die pleghtelijkheden en grillen, zaken zijnde die in de vrye wille der menschen gelegen zijn, de *Protestanten*, als zy zulks begeerden, noch praghtiger dan die geene van de *Roomsche* Kerk zouden konnen instellen, ende alle dagen hare Bisschoppen, zoo fray opgetooyt voor den dagh doen komen, als den Paus op het Feest van *S. Pieter* doet; Ende dat, ingevalle zy het niet doen, zulks is om dat zy verzeekert zijn, dat het geene de oogen der menschen behaaght, altoos niet aangenaam voor God is, welke begeert de zuyverheyd van onze herten, ende niet de praght van onze klederen, ende aan wien de vierigheyd van onze gebeden, veel lieffelijker valt, als al den wierook.

Wat het gene is dat God van de menschen begeert.

Den dienst ook welke in hare Kerken geoeffent werd, is niet t'eenemaal van cieraad ontbloot. De Predikanten hebben klederen die

Hoe de Protestanten haar Godsdienst oeffenen.

naar

haar eenighzints van andere onderscheyden, doch zonder bygelove. Zy schrijven die kledingen geen Goddelijke of Geestelijke kraghten ofte deughden toe, welke die geene, die dezelve dragen, heyliger zouden maken, in plaatze van datmen in de *Roomsche* Kerke, zoo een Priester de *Misse* zeyde zonder Gordel, Ghoorkleed ofte Handbanden, ende dat vrywilligh, staande houd, dat hy een doodelijke zonde heeft gedaan.

Ik kome weder tot onze Feestdagen, ende na u gesprooken te hebben van die der *Moniken* die inkomsten bezitten, tot die geene welke de andere Geestelijke houden, en die of voor een gedeelte ofte wel geheel geen inkomsten bezitten, en die in *Italien* onder den naam van *Frati*, dat is, Broeders, bekend zijn. Gedurende mijn verblijf tot *Romen* gingh ik zomwijlen in de *Minerva*, 't welk een beroemd Klooster van de *Dominicanen* is. Ik quam'er eens op een Zaturdagh, en doen wierd'er een Feest gevyert ter eere van het *Rosenhoedeken* van de Maaght *Maria.* Ik verstond toen, dat de voornaamste van dat Gebroederschap, alle Zaturdagh by malkanderen quamen, ende yder, op haar beurte, het Feest van het *Rosenhoedeken* hielden.

Beschrijvinge van de Feesten der ongerente Geestelijke.

De *Italianen* zijn, in dit slagh van zaken, ten uyttersten yverigh, ende sparen niets, om malkanderen daar omtrent te overtreffen, in praght ende heerlijkheyd; zy zijn in deze zake jalours over malkanderen, doch ik kan niet ligt besluyten dat het zelve voor een deught in haar te houden staat, zonder het wel te onderzoeken, door dien zy haar ydelheyd daar mede zoo wel konnen

De Italianen maken groot werk van de Feesten.

nen verzadigen als met de *Cavalcades* ofte praghtige vertooninge te paarde, die zy doen, en daar in zy ook malkanderen willen den loef afsteeken.

Wetten voor gedaghte Feesten aangesteld.

De *Frati* ofte *Religieuse* Broeders hebben de wijze op welke dezelve moeten gepleeght werden, tot haar voordeel ingesteld. De *Moniken*, zoo als ik reets gezeght hebbe, doen dezelve op hare eygene kosten, ende om eere te behaalen; Maar deze doen het altoos tot koste van een ander ende voordeel van hare beurze. De wetten die zy hebben ingesteld, brengen mede, dat die geene, die het Feest doet vyeren, alvoorens genoeghzame penningen moet zenden, tot betalinge van alle de *Missen*, die de Geestelijke van dat Klooster, op die dagh moeten doen; Ten tweeden moet hy alle de onkosten, nodigh tot de vercieringe van de Kerke ofte Capelle, voor die dagh, betalen, ende ten derden is hy verplight, een praghtigh middaghmaal voor alle de Broeders te verzorgen. Zommige onder haar, noemen, om gedaghte redenen, deze Feesten, hare Melk-koeyen.

Feesten zijn de Melk-koeyen der hongerende Moniken.

Wat nu de Broeders belanght, die de Bedelende genaamd werden, als daar zijn de *Capucijnen* ende eenige andere die van aalmoessen leven, aangezien dezelve uyt kraght van de Gelofte van Armoede in het gemeen, geen geld voor de *Missen* mogen ontfangen, zoo valt daar omtrent dat onderscheyd, dat in plaatze van haar het zelve ter handen te stellen, het zelve moet gezonden werden aan die geene, die zy, haaren *Tijdelijken Vader* noemen. Deze is een wereldlijk Mensche, welke haar geld voor haar handeld,

Onderscheyd omtrent de Feesten tusschen de halfgerente en de Bedelende Geestelijke.

deld, en die zy, maandlijks, tot den laatsten penningh toe, daar van doen rekeninge geven. Haar Aarts-vader *S. Franciscus*, hadde op deze vond niet gedaght, ende hy maakt van dezelve geheel geen gewagh in zijn Regul; Maar deze goede Broeders zijn geslepener dan hy; Zy steunen zoo sterk niet op de Goddeli-ke voorzienigheyd dat zy niet zouden geloven dat de hare noch veel veyliger zy. De tijden zijn verandert zeggen zy, ende de wereldlijke Menschen hebben nu zoo veel liefde niet, als wel toen *S. Franciscus* leefde.

De kinderen van S. Franciscus zijn wijzer dan haar Vader.

Wat my belanght, ik zoude haar derven staande houden, dat, ingevalle zy, met zoodanige zoberheyd ende matigheyd leefden, als hare oude voorzaten, die doch niet al te oud zijn, gedaan hebben, zy noch genoegh bygelovige, Quezels en Pilaar-byters zouden vinden, welke haar genoegh zouden geven, om een Boetvaardigh voedzel te genieten. Maar wie zal nu zijn vermaak scheppen, in zigh zelf te ontrijven, om den buyk te vervullen van leeghlopers, die niet anders doen dan van huys tot huys te gaan, ende een ergerlijk leven te leyden, even als zy? Ook is het nu waar, dat het deze gasten nergens aan ontbreekt, ende is een van de beste konsten, door haar toe uytgevonden, het houden van de Feestdagen.

Ouder deselve munten de Capucijnen daar in uyt.

Derselver handel en wandel.

Aangezien nu een regelmatigh Feest, ik versta daar door een dat in den Almanak staat, jaarlijks maar eens komt, zoo hebben zy de Gebroederschappen uytgevonden, die de Queektuynen van de Feestdagen voor haar zijn, die'er haar verscheyde, in eene week, voortbrengen.

Gebroederschappen zijn de Qaeek-tuynen van de Feestdagen.

Vol-

Gebroederschap wat het zy.

Volgens de beschrijvinge, welke zy van een Gebroederschap geven, is het zelve een *Associatie* ofte Maatschappye van verscheyde perzoonen, die zigh te zamen vereenigen, om op zeekere vastgestelde tijden, een Godvrughtigen dienst af te leggen, aan God, aan de H. Maget *Maria*, ofte aan eenigh ander Heylige, op een wijze welke aan een yder niet bekend is; Maar in der daad is het de veylighste ende de doorslepenste konst, in de *Roomsche* Kerk, om geld te bekomen. Die geene die daar van de bestieringe heeft is altoos een van de meest geoeffende Vaders, in de konst van lieden aan te lokken ofte te misleyden. Men moet zigh by hem begeven om in het Gebroederschap ontfangen te werden ende zigh te doen aanteekenen, zulks kost ten minsten een Rijksdaalder: Men moet dat jaarlijks op dien dagh doen vernieuwen, ende ook wederom betalen, anders werd gy uytgeschrapt op een schandelijke wijze, ende zy noemen dat uyt de Gebroederschap te verstooten, dat is gezeght, dat'er voor u niet meer gebeden werd, ende dat gy geen deel meer hebt aan de *Aflaten*. Daar boven moet gy yder maand eenigh geld geven, het welke zy het light-geld voor de Capelle noemen, in welke het Gebroederschap is aangesteld.

Kosten op de aanteekeningen die jaarlijks vernieuwt werden.

Door de groote meenighte welke zigh in die Gebroederschappen begeven, brenght dit ongelooflijk veel penningen op. De minste Gebroederschappen bestaan uyt drie a vier honderd menschen. Daar zijn'er van een, twee a drie duyzend. Ik heb'er meer dan twintigh duyzend gezien, in het boek van het Gebroederschap van het *Schapulier* ofte Schouder-

Broederschappen bestaan uyt ongelooflijk veel menschen, welke maandelijks light-geld moeten geven.

der-kleed van de *Carmeliten* te *Milanen*, ende men heeft my verzeekert, dat in het groote Gebroederschap van het Rozenhoedeken van *S. Johannes* ende van *S. Paulus* te *Venetien*, meer dan veertigh duyzent *Confraters* zijn. Als nu een yder, voor geld tot het light, maar eene stuyver gaf, zoo zoude het onmogelijk zijn zoo veel wasch te verbranden, ende het geheele overschot is alleen voor de Broeders.

Der Bestierders aanlokkingen tot het vieren van Feesten.

Deze voorgedaghte Bestierders, houden zigh gedurigh by de vermogenste lieden van het Gebroederschap, om dezelve te bewegen, tot het doen houden van het Feest, van de *Sanct* ofte *Sanctinne*, tot welkers eere het Gebroederschap is ingesteld. Ik bevond my eens in het gezelschap van zeeker *Italiaansch* Graaf, die van het Gebroederschap van het kleyne *Schapulier* van de H. Maget was, het welke is opgeright in het groote Klooster van de *Carmeliten* te *Romen*. De *Pater* Bestierder van het Gebroederschap, zeyde hem naderende al lacchende; Graaf *Jan*, ik hebbe u groote klaghten te doen van wegen een van uwe goede Vriendinnen; De Graaf gelovende dat het van een zijner Matressen was, vraaghde hem van welke? Den *Directeur* ofte Bestierder antwoordde dat het was wegens de Heylige Maget, ende dat hy niet moeste twijffelen of dezelve was zeer tegens hem vergramt, zijnde het zoo lange geleden dat hy het Feest van het Heylige *Schapulier* niet hadde doen vieren. De Grave verschoonde zigh door het een ende het ander dat hy hadde moeten verrighten, ende bad den Bestierder, hem in de aanstaande week, de lijste van zijne *Moniken* te zenden. De Graaf

Voorbeeld van de onbeschaamde listen met welke zy dit doen.

zeyde my daar na, dat dat even zoo veel was, als of hy hem belooft hadde, dat hy het Feest van het Schouder-kleed de aanstaande week zoude houden, om datmen by diergelijke gelegentheden gewoon is, aan het Klooster, zoo veel paar Capoenen ende flessen met wijn te zenden, als'er *Moniken* zijn, boven het geld tot betalinge der *Missen*, ende dus was dat vragen om de lijste genoegh aan hem gezeght. Ook gingh den *Pater* geheel vergenoeght daar van daan, zeggende dat hy wel middel zoude vinden om zijne goede vriendinne te bevredigen. Na zijn vertrek zeyde my den Grave noch dat hem dat Feest veel zoude kosten, om dat de reekeninge, welke den Bestierder van het zelve zond, gewoonlijk zeer hoogh liep, zoo voor het light, als de Muzicanten ende de Kerk-vercierders.

Een staaltje van de onkosten op het doen vieren van een Feest lopende.

Gebroederschappen hebben yder haar dagh in de week op welke zy vergaderen en optellinge daar van.

Om te meer gelegentheyd tot het houden van die Feesten te geven, hebben zy een zeekeren dagh in yder week gesteld, om die Gebroederschappen te vergaderen. Dat van het *Rosenhoedeken* komt yder Zaturdagh by malkanderen. Dat van het kleyne *Schapulier* ofte Schouderkleed, gewoonlijk des Donderdaghs; Dat van den Gordel van *S. Franciscus*, des Vrydaghs; Dat van het H. *Sacrament* ook des Donderdags; Dat van de Broederschap *Mariæ* des Woensdags; Dat van *S. Antoni* des Dinghsdaghs, ende eyndelijk zijn de Maandagen geschikt byzonderlijk voor de vergaderingen der Broederschappen van de zielen in het Vagevyer. Zoodanigh dat gy daar ziet, dat zy dezelve voor yder dagh van de week hebben, zonder veele andere byzondere te tellen, van welke ik het getal

niet

niet wete, zijnde de voorens genoemde de meeſt gemeene.

De Vaders Beſtierders nu van deze Gebroederſchappen, ſtellen alle hare kraghten te werk, om yder in den zijnen, die dagen, ter koſten van de Wereldlijken te doen vieren, met zoo veel praght ende pleghtelijkheyd, als de jaarlijkſche Hooft-feeſten van die zelve Gebroederſchappen, welke maar eenmaal des jaars koomen, op die dagen, als de Pauzen dezelve hebben ingeſteld.

Yver der Beſtierders om de Feeſten praghtigh, buyten haar koſten, te doen vieren.

Deze bevinden zigh nu alle niet in eene Kerk ofte onder eene ende dezelve *Ordre*, want het *Roſenhoedeken* komt de *Dominicanen* toe; Het kleyne *Schapulier* de *Carmeliten*; Den Gordel van *S. Franciſcus*, de *Franciſcanen*; De Broederſchap *Mariæ*, de *Succolanten*; *S. Antonio* van *Padua* behoord in het algemeen, aan alle de *Moniken*, die onder den Regul van den Heyligen *Franciſcus* leven, ende de zielen van het Vagevyer, niet alleen aan alle de *Religieuſe Ordren*, maar ook aan alle de *Parochien* en Kerken, welke door Weereldlijke Prieſters bediend werden.

Verdeelinge der byzondere Feeſten onder de Ordren.

Een ygelijk moet bekennen, dat de lieden van de *Roomſche* Gemeenſchap, hare verblindinge zeer beminnen, als niet eens willende de oogen openen, om te zien, hoe dat de Geeſtelijken haar bedriegen. Want wat is'er belacchelijker als al die zoorten van Gebroederſchappen? Om dat *S. Franciſcus* een gordel van touw heeft gedragen, zoo hebben zy een Gebroederſchap ter eere van dat touw opgeright. Een yder van de Gebroeders draaght tot dien eynde een kleyne

Groote verblindheyd der Roomsgezinde.

Kragt van de gewijde koorden van S. Franciscus toegeschreven.

koorde over zigh. Maar die kleyne toutjens gelijken geheel niet met het geene *S. Franciscus* droegh, 't welk ik te *Assise* gezien hebbe, ende zoo dik als een swaar put-touw is; maar deze zijn zeer net gewerkt, ende, op verscheyde plaatzen; zeer konstelijk geknoopt. Dezelve werden in het openbaar, met veele pleghtelijkheden en gebeden, gezegent, waar na dezelve de kraght hebben, zeggen zy, van de vergevelijke zonden uyt te wisschen, ende van de Duyvelen ende de moeyelijke bekoringen des vleeschs, te verdrijven.

De meeste Juffrouwen van *Italien* dragen het koordeken van *S. Franciscus*. Zy slaan het zelve rondom haar licchaam, ende de eynden hangen tot het onderste van haare rokken; zy zijn vol aardige knoopjens, ende dienen haar tot handgebaar ende om mede te speelen, even als in andere Landen de Juffrouwen met hare wayers ofte mom-aanzighten doen. Indien het waaraghtigh was, dat deze koordekens, de kraght hadden van de vleeschelijke bekooringen tegens te staan, de *Italiaansche* Juffrouwen, die dezelve zoo schoon dragen, moesten de kuyste van de geheele wereld zijn; Onderwijlen ben ik verzeekert dat zulks den lof niet is die haar werd na gegeven.

Doch door ondervindinge valsch bevonden.

Dit koordeken blijft evenwel zoo heyligh, dat alle weeken groote Feestdagen in de Kerken der *Franciscanen*, ter eere van het zelve werden gevyert. De Pauzen hebben groote *Aflaten* gegeven aan die geene, die zigh laaten aannemen in het Gebroederschap van dat koordeken Daar zijn alleen de *Protstanten*, welke alle di

Gevoelen der Protestanten over het koordeken van S. Franciscus &c.

schoone

schoone voorreghten niet genieten, om dat zy bevinden zulks zotternyen te zijn; Ende in der waarheyd ik meene dat zy groote redenen hebben om het te geloven, ende dat het veylighste is, nevens haar staande te houden, dat de eenighste zake, welke ons kan doen de verzoekinge wederstaan ende de zonden mijden, de genade Gods is, ende dat het door dezelve is dat wy zullen overwinnaars blijven van den Duyvel, het vleessch ende de wereld, zonder den toevlught tot touwen ofte koorden te nemen.

Het Gebroederschap van het *Rosenhoedeken* is met geen mindere bygelovigheyd opgeright. Zedert dat de groetenisse van den Engel *Gabriel* aan de Maaght *Maria* in de *Roomsche* Kerke is aangenomen, voor het Heylighste gebed datmen haar doen kan, hebben de *Paters Dominicanen*, die voorgeven dat zy de meest-begonstigde van de Maget zijn, om eene byzondere Godsdienstigheyd te hebben, die haar van de andere zoude onderscheyden, uytgevonden het geene men jegenwoordigh het *Rosenhoedeken* noemt, zijnde het zelve een verzamelinge van *Ave Maria'es.* Van dezelve zijn'er tienmaal tien, ende op het eynde van yder tien-getal, voegen zy'er het gebed des Heeren ofte *Pater noster* by. Om dit getal nu net ende ten vollen op te zeggen (want alsmen maar een eenige *Ave Maria* vergat, zoude men den geheelen *Aflaat* verliezen) hebben zy dat geen, welk nu een *Pater noster* genaamd werd, in gebruyk gebragt, op 't welk zy de gebeden, die zy zeggen, tellen.

Oorsprongh van het Rosenhoedeken.

Waar in het zelve bestaat.

Door dien men nu in de *Roomsche* Kerk gelooft,

Lasterlijk

bygeloof der Roomsche omtrent de looft, dat de Elementen ofte de stoffelijke en tastelijke dingen in de *Sacramenten*, niet alleen teekenen zijn, maar natuurlijke werkdadige oorzaken, die de genade voortbrengen in de zielen, zoo zeggen zy dat het water in den Doop, de olie in de laatste zalvinge, ende de stoffen die in het aannemen der *Ordren* werden aangeboden, op een natuurlijke wijze de genade in de zielen brengen; Ende zoo is het dan ook, dat aan dat slagh van *Pater nosters*, zy zijn dan van hout, glas ofte wat het ook wezen magh, de Pauzen de genade en het voorreght van het *Rosenhoedeken* hebben geheght en vast gemaakt. Tot zoo verre dat een Perzoon, welke de bevoolene en vastgestelde gebeden voor het *Rosenhoedeken*, zal komen te zeggen, ende zijn *Pater noster* niet by hem hebben, ja zelf als hy die gebeden al op zijn knoopen ofte vingers telde, doch evenwel den *Aflaat* niet zoude winnen. De *Pater nosters* moeten daar by zijn, welke als werkelijke oorzaken, de genade in de zielen voortbrengen.

Voorreghten van het Rosenhoedekeu en aan het Pater nosters geheght.

Byna alle de *Italianen* hebben altoos een *Pater noster* by haar, of in haar zak ofte by haar hals, tusschen haar wambais ende hembde in. De Juffrouwen dragen het aan den arm. Het verstrekt haar jegenwoordigh zoo wel tot een vercierzel, als de hals ende de armbanden, van Peerlen en Diamanten. Zy zullen zomwijlen wel zonder wayer ofte mom-aangezight gaan, doch noyt zonder *Pater noster*. De gemeenste, voor de Vrouwen van geringe afkomste, zijn van Coraal ofte Amber, maar de Juffrouwen van aanzien, hebben dezelve van dierbare gesteenten, ofte van welriekende menghzelen,

Italianen zoo Mans als Vrouwspersonen dragen alle een Pater noster.

Stoffe der zelve.

ver-

verciert met ſchoone linten ende verrijkt met koſtelijke penningen van goud of zilver. Zelf de lightvaardighſte Vrouwlieden, zouden zigh ſchamen, zonder haar *Pater noſters* aan de armen, die haar tot aan de voeten hangen, op de ſtraat te komen.

Zulks geſchied niet om de groote aandaght die zy hebben in het gebruyken van dezelve, maar zy verſtrekken haar tot een handgebaar dat zy niet miſſen konnen, ende zy maken geen ſwarigheyd, haar Minnaars een *Pater noſter* af te vorderen, tot belooninge van haar ſchandelijken handel. De Hoeren in Italien laten zigh voor een Pater noſter gebruyken.

Het kleyne Schouder-kleed ofte de kledinge van de Maget, is een ſtuk werks van dezelve waardye, ende behoord aan de *Carmeliten*, zijnde het haar eygen kleed, dat zy met zoo veel aanzien ende gebeden doen vereeren. Deze *Paters* zijn *Eremiten* van oorſprongh, welkers Voorzaten zigh op den bergh *Carmel* vertrokken. Zy willen dat de Heylige Maget haar daar verſcheen, ende de ſchetze van het kleed gaf, dat zy dragen moeſten, beſtaande uyt een bruyne rok en ſchouder-kleed, nevens een witte kappe, waar by dat *Maria* voeghde, dat alle de geene die het zelve droegen, zy waren dan Mans ofte Vrouwsperzoonen, van haar, ende haren Zoone *Jeſus Chriſtus* zouden gezegent zijn, ende noyt in dood-zonden ſterven. Carmeliten en haar oorſprongh. De Maget Maria ſchrijft hare kledinge voor.

Door dien het nu niet mogelijk was, alle de Menſchen te bewegen om *Carmeliten* te werden, ende alzoo dat kleed te dragen, zoo hebben zy bedaght haar oude klederen aan kleyne ſtukken te ſnijden, welke vierkant ende vier ofte vijf Carmeliten verkopen de lappen van hare oude klederen.

vingeren breed zijn ; ende die zy aan de Wereldlijke te dragen geven. Zy hebben lieden die dezelve, aan de deuren van hare Kerken, voor vier ofte vijf ſtuyvers het ſtuk, verkopen. Dit is de beſte vindinge ter wereld, om zigh van hare oude klederen, ten duurſten te ontſlaan, ende altoos wel gekleed te zijn, zoo als zy doen. Het is waar dat'er ook zeer aardige lappen verkoght werden, welke met zijde beſtikt, ofte rijkelijk met goud ende zilver geborduurt zijn, voor die geene welke met die zotte Godvrughtigheden niet vergenoeght, begeeren dat dezelve door veele ydelheden verzeld zijn. Maar de grond moet altoos beſtaan uyt een ſtuk van de oude klederen dezer *Carmeliten*. Zy hebben Gebroederſchappen opgeright ter eere van dit Heylige kleed, ende houden alle week, groote Feeſtdagen over het zelve met ſchoone muzijk, ende byzondere *Miſſen*.

Bygeloof daar omtrent gepleeght.

Kraghten van dezelve.

Wat nu belanght dit kleyne *Schapulier*, het *Roſenhoedekeu*, de Gordel, de gezegende Deegkoekjens, en de penningen van onze Lieve Vrouwe van *Lorette*, is het al een ende het zelve deuntje; Het maakt vry van de vergevelijke zonden; Het doet datmen in geen dood-zonden kan ſterven, ende maar een weynigh tijds ofte geheel niet in de vlammen van het Vagevyer blijft.

Een Roomsgezinde net afgebeeld.

Ik bidde u, ſteld u eens voor een arm *Roomsgezinde*, met het volgende ſchoone harnas behangen; als een van deze fraye Schouder-klederen op zijn rugge, een gordel van den *H. Franciſcus* om zijn middel, een Rozenhoedeken ofte groot *Pater noſter* in zijn handen, een grooten

hoop

hoop penningen, gezegende deegh-koekjens, beeldekens, kleyne geschrevene gebeden ende beentjens van Heyligen om zijn hals, op zijn hooft ofte in zijn zak, zigh verzeekert houdende dat hy, door middel van al die prullen, niet alleen de Helle zal ontkomen, maar ook zijn ingebeelde Vagevyer. Zoude men met groote letteren niet boven zijn hooft mogen schrijven DWALINGE ENDE BYGELOOF?

Afbeeldinge van een Protestant.

Steld u zelven, aan de andere zijde nu een *Protestant* voor, welke alle die dingen veraghtende zijn werk maakt van wel te leven ende al zijne hope steld in God alleen, nevens de verdiensten van zijn Heer *Jesus Christus*, ende zegt my dan eens reghtelijk uyt, zonder omwegen te gebruyken, wie dat uw geest u zeght, dat de meeste reden heeft ende het beste gegrond is?

Sware blindheyd der Papisten.

Onderwijlen is die dwalinge ende dat bygeloof in de herten der *Papisten* zoodanigh geworteld, dat'er byna geen middel is, om haar uyt haare dwanlingen te trekken, want tot zoo verre hebben haar, hare *Moniken* en Priesters betoverd. Ik hebbe in *Duytsland* een Hopman gekend, welke niet veel geloove gaf aan alle die Gebroederschappen ende Godvrughtigheden. Ik gingh by den zelven tot *Mentz* in de kost. Zoo dikmaals als hy van dezelve sprak, betuygde hy den afkeer die hy'er van had, ende hy zeyde, met groot reght, dat het niet waren dan listen van de Papen en *Moniken*, om geld te bekomen, ende dat hy geloofde dat God haar daar over swaarlijk zoude straffen in de andere wereld, zoo wel als die geene, die zigh door die zotternyen lieten misleyden. Gedaghten

Voorbeeld daer van.

Hopman wierd door een teeringhaghtige ziekte aangetast. Ik bevond my in zijne kaamer omtrent drie a vier uuren voor zijn dood, ende door dien hy het volle genot van zijn spraak ende verstand bleef behouden, zoo sprak hy zelve van de dingen die het eeuwigh leeven betreften, ende maandde, als een goeden vader zijne kinderen, die by zijn bedde waaren, aan, tot een eerbaar ende waarlijk Christelijk leeven. Terwijlen hy hier meede bezigh was, trad een *Dominicaner Pater*, begeleyd zijnde door de Vrouwe van den huyze, binnen, met een groot *Paternoster* in de handen, zijnde hy de Bestierder van het Gebroederschap van het *Roozenhoedeken*. Hy naaderde tot het bedde van de stervende, ende vermaande hem zigh te laaten aanteekenen als een lid van dat Gebroederschap. Den zieken bad hem, de vermaaninge die hy aan zijne kinderen deed, niet te willen stooren, als welke voordeliger en van meer nut zoude konnen zijn, dan zijn *Roozenhoedeken*, door dien de woorden van een stervende Vader tot zijn kinderen gesprooken, gewoonlijk haar leeven geduurende, in haaren geest gedrukt blijven. Den *Dominicaner* bleef hardnekkigh by zijn voorneemen, ende herhaalde hem zonder ophouden, dat zoo hy quam te sterven, zonder zigh in de Gebroederschap te laten aantekenen, hy lange in het Vagevyer zoude moeten blijven, ende dat het hem daar dan aan geen tijd zoude ontbreeken, om over deeze weygeringe berouw te hebben. De zieke antwoorde; indien gy glooft zulks goed voor mijn ziele te zullen zijn, waarom schrijft gy dan mijn naam niet op? Den *Pater* daar mede

de nogh niet vernoeght zijnde, gingh hy al geduurigh voort met hem te vervaaren, zoodanigh dat de zieke, verbaaft door de vervaarlijke woorden van die *Pater*, tot zijn Huysvrouwe riep; geeft hem een rijksdaalder en laat hy my aanteekenen. Daar op vertrok den *Pater*, naar dat hy hem het *Paternofter* hadde gegeven, ende zeyde aan zijne vrouwe in het uytgaan, dat haar man, zoo hy niet gekoomen was, als een hond zoude geftorven zijn. Men zag den *Pater* t'zedert niet weeder, ende die goeden Heer ftierf drie ofte vier uuren daar naa, met zijn groot *Paternofter* om den hals.

Bedenkinge des Autheur over dat voorbeeld.

Voor my ik zoude zeer verwondert hebben geweeft van te zien dat een man, die al zijn leeven zoo veel afkeerigheyd van dat flagh van bygeloove hadde getoont, daar toe eyndelijk was vervallen, ende dat zoo weynigh tijds voor zijn dood, indien ik het vervaarlijk gefprek, dat den *Dominicaan* tot hem deed, niet aangehoord hadde, die gelegentheyd nam, door de fwakheyd van de zieke, om die ydele vreezen in deffelfs herte te doed ftand grijpen. Want hy zeyde zulke afgrijzelijke dingen, dat men hem hoorende fpreeken, hadde moeten gelooven, dat die eerlijke man, met alle de Duyvelen verdoemt zoude hebben geweeft, zoo hy zijne toeftemminge niet hadde gegeven, om in het Gebroederfchap aangeteekent te werden, ende een rijksdaalder daar booven.

Zie daar, *mijn Heer*, het gebruyk dat men maakt van de Gebroederfchappen, ende waar op dat al die gemaakte Godvrughtigheeden van de *Papiften* uyt komen. Deeze ftoffe is zoo wijdluftigh

luftigh ende ik weet zoo veel Historien over dit voorwerp, dat ik noyt zoude eyndigen, wilde ik die alle verhaalen; ende ik vind my genoodzaakt om deezen Brief niet al te groot te maaken, dezelve met stilswijgen voor by te gaan.

Priesters ende Moniken, leven in Italien van de doden.

Ik kan my evenwel, met reden, niet ontslaan, van u een woord van het voornaamste Gebroederschap te zeggen, het welke dat van de zielen in het Vagevyer is. Dit is het algemeenste, om dat het gemeen is aan alle de Kerken ende aan alle de Priesters, zoo Geestelijke als Wereldlijke. Dit is haar goede Voestermoeder, want in *Italien* doen de dooden de leevendige de kost hebben. De Priesters ende de *Moniken* zijn daar als ravens, die zigh van de stinkende doode lijken vet maaken. Ook is het mogelijk dit, 't welk haar zoo wreeden ende onmenschelijken geest inboezemt, ende de dood van meest alle de menschen doet wenschen. Ik zal my hier niet ophouden met het valsche gevoelen van het Vaagevyer te bestrijden; Dat is een stuk van de leere, die by dit mijn voorwerp niet te passe komt. Ik zal dan alleen handelen, van het gebruyk datmen'er in de *Roomsche Kerke* van maakt, en hoe dat de Priesters en de *Moniken*, het zelve geheel naar haar voordeel hebben gedrayt.

Verhandelinge van het Vagevyer.

Ik sta toe dat een perzoon, die men heeft doen gelooven dat'er een Vagevyer is en dat zoo verschrikkelijk als de *Roomsgezinden* het ons voorbeelden, moet geloven groote aangelegentheyd te hebben, om'er op te denken, ende in dat gevoelen vinde ik niet te zeggen daar tegens dat een *Papist*, in zijn uytterste wille een merkelijk

gedeelte

gedeelte van zijne middelen behoud, om gebeeden en *Miſſen* te doen zeggen, tot trooſte van zijne ziele naar zijn dood, ende dat hy ook iets uyt liefde geeft, om het zelve ook voor andere te doen; Dog als zulks zonder goed overleg, en met buytenſpoorigheyd geſchied, ende onzen evennaaſten grootelijks benadeeld, zoo zoude ik dat niet konnen voor goed keuren; Maar hier in is het dat ik zal tegengeſprooken werden, door alle de Geeſtelijken die in de *Roomſche* gemeenſchap zijn. Want zy houden alle ſtaande, dat in dit ſtuk geen onbezonnenheyd noch buytenſpoorigheyd zijn kan, en aan niemand, wie die ook zonde mogen zijn, ſchade ofte nadeel werden toegevoeght, zigh ſteunende op deezen grondregel (die zy toch evenwel zeer qualijk verſtaan) dat een welgeſchikte liefde, van zigh zelf begint; *Charitas bene ordinata incipit a ſe ipſà.* Zoodanigh dat, volgens haar gevoelen, een Vader, die zonder eenige andere reeden, alle zijn Kinderen quame te onterven, om al zijn goederen de Prieſters te geeven, ten eynde dezelve God, naar zijn dood, voor zijne ziele zouden bidden, haar geen ongelijk zoude doen, ende zy zouden hem doen aghten voor een menſche, die met vleeſch en bloed niet hadde te raade gegaan, toen het'er op aanquam om op het welweezen van zijne ziele te denken. Ik zal u, over dit voorwerp, een Hiſtorie verhaalen, welkers geheugeniſſe my noch ſmert, om dat daar door eenige perzoonen in den grond verdorven zijn, die ik zeer byzonderlijk kende.

Misbruyk der Roomsgezinde dieshalven in haare uyterſte willen.

Gierigheyd der Prieſteren daaromtrent.

In mijne tweede reyze naar *Romen*, nam ik mijne

Door een beklaaghlijk

Verhaal bevestigt. mijne huysvestinge by een eerlijke weduwe, die geheel wel gezeeten was, door dien haar Man, haar veel goed hadde nagelaaten. Overmits zy nu geen Kinderen hadde, zoo hadde zy twee haarer Zusters by haar genoomen, ende zy onderhield haar, met groote liefde, haar gevende alles wat zy van nooden hadden. De *Paters Jesuiten*, die veel beeter weten hoe veel weduwen in *Romen*, als hoe veel Capittelen in den Bybel zijn, hadden deeze op haare lijst gesteld, ende liefkoosden haar zeer om haar goed te bekomen. Haar Biegtvader, die mogelijk wenste haar wel haast naar de andere wereld te helpen, gaf haar bevel, om in de grootste hette des zoomers, een Bedevaart naar *Lorette* te doen. Zy verrigte dezelve en quam zeer ziek weeder te *Romen*, daar de Geneesheeren aan haare gezondheyd wanhoopten. Zy maakten haar uyterste wille, door welke zy alle haar goed aan haare twee Zusters gaf, uytgezondert twee hondert ponden, die zy schikte om *Missen* voor haar naa haare dood, te doen zeggen. De *Paters Jesuiten* kregen daar de lught af, ende bleeven niet ingebreeke van aanstonts by haare Devotarisse te koomen. Zy vergaaten niet haar te raaden haar uytterste wille te veranderen. Zy zeyden dat het de grootste zotternye des weerelds was zijn goed aan zijn Bloedvrienden te geeven, als welke gemeenlijk niet dan ondankbaare zijn; Dat zy nu alleen maar hadde te zorgen, om voor haar zelf goed in de andere weereld te bekoomen; Dat zy haar konde verzeekert houden, dat haar Zusters, noyt een stuyver zouden geeven, om God voor haar te doen bidden; Ja het zoo verre van daar was, dat

Beweeg-redenen der Geestelijke om de luyden haar bloed te doen onterven.

dat zy hadden ontdekt, dat zy haar een verholen en doodelijken haat toedroegen, en dat zy, door een angel van de *Italiaansche* wraakzught, zeer in haar schik zouden zijn, zoo zy lange in het Vagevyer bleef. Eyndelijk voeghden zy daar by, dat die Dochters al te wereldsvan herte waren, en buyten twijffel het goed dat zy haar liet, zeer qualijk zouden aanleggen, en dat haar geld na te laten, even eens was als ofmen een mes aan een kind ofte dwaas gaf, welk zigh daar mede konde quetzen. Op die zelve wijze, zeyden zy, zoude zy aan hare Zusters middelen geven om God te vertoornen ende haar zelven te verdoemen, en zy zoude daar over voor hem verantwoordelijk zijn; Dat hare Zusters werken konden, ende alzoo eerlijk haar kost winnen door den arbeyd haarer handen; waar door zy dan te gelijk de ledigheyd, die de Moeder van alle quaalen is, zouden mijden. Alle deze schoone redenen voorgedragen zijnde met veel konst en welspreekentheyd, bewogen de arme Juffrouw, welke een heette koortze ende de benauwtheden des doods, noch bevreesder voor de pijnen van het zoo geagte Vagevyer maakten. Zy herriep haar uytterſten wil, ende van een ander maar een *Articul* of lid maakende, gaf zy al haar goed aan het *Professie*-huys van de *Paters Jesuiten* te *Romen*, ten eynde die Vaders God voor haar zouden doen bidden. De Juffrouw overleed daar na, zijnde omringht van vier *Jesuiten*, ende nauwlijks hadden zy haar de oogen gelooken, of zy dreven beyde de Zusters uyt den huys, ende trokken al het goed van de Overledene aan haar. Deze twee arme Juffrouwen,

Onmenschelijkheyd die daar op gemeenlijk volght.

wen, met de tranen in de oogen, baden datmen haar ten minsten eenige kledingen van haar Zuster zoude geven, 't welk mogelijk maar kappen of kanten waren, doch de *Jesuiten* weygerden haar dezelve, zeggende dat zy niet konden het geringhste dingh vervreemden, ende dat alles tot geld moeste gemaakt werden, om God voor de ziele van haar Zuster te doen bidden, welke toenmaals in de vlammen des Vagevyers was, ende dat zy daar door, in haar gewisse, haar niet konden beroven van de minste verkoelinge, die zy zoo voorzightighlijk voor haar zelf hadde bezorght. Deze twee arme Dochters vertrokken dan zeer bedroeft, ende ik hebbe namaals verstaan, dat de eene in het Gasthuys was gestorven, ende de andere, door den nood gedrongen, hadde haar laten tot onkuysheyd verleyden, ende braght toen haar leven te *Romen* schandelijk door. Zie daar een schoon gebruyk van de Leere van het Vagevyer in deze rampzalige *Jesuiten*. Ik zal my hier niet ophouden om de lelijkheyd daar van uyt te drukken, het feyt zelf doet dat genoeghzaam, alleen door het enkel verhaal.

Tot groote schade en verderf der Bloedvrienden.

Om deze valsche Godvrughtigheyd des te meer in aghtinge te brengen, ende allerhande middelen te verschaffen om dezelve te doen vermeerderen, zoo leeren zy in *Italien*, dat de zielen in het Vagevyer niet alleen werden geholpen door de gebeden en *Missen* welke men doet zeggen, maar zy voegen daar by, dat door dat zelve middel, die zielen zelve komen te helpen. Zy helpen de menschen op der aarden in alle verlegentheden. Heeftmen eenigh gedingh, ofte

Goddeloze Leere van de zielen in het Vagevyer, dat dezelve de menschen zouden helpen.

moeye-

moeyelijke zake, of wel traghtmen een Ampt te bekomen ofte eenige waardigheyd, het veylighste middel daar toe zeggen zy te wezen, zijn toevlught tot de lijdende zielen te nemen, ende *Missen* voor dezelve te doen zeggen. Als dan nemen zy door erkentenisse alle swarigheden uyt den wegh, zy bewegen de herten der Reghteren, ende zy doen de genegentheyd der groote Heeren winnen. Wil ymand op reyze gaan, zoo is'er niet gemeender dan datmen tot hem in *Italien* zeght; ga; dat de Heylige Maget, *S. Antonius* van *Padua* ende de zielen van het Vagevyer u over al verzellen, ende uyt alle gevaren redden. Men leerd zulks door geheel *Italien*, ja de kleyne kinderkens, die by de *Jesuiten* school gaan, werd geleerd, dat zy, om vroegh op te konnen staan, zigh des avonds aan de zielen van het Vagevyer moeten beveelen.

Ongerijmtheyd van die Leere.

Onderwijlen wat schijn heeft het dat die arme zielen, die haar zelven niet konnen helpen, andere zouden konnen te hulpe komen? Ik hebbe lighte Vrouwlieden, onbeschaamt in de *Sacristie* zien komen, begeerende dat men haar *Missen* zoude zeggen voor de zielen van het Vagevyer, om weeder in de goedegonste van haare Vryers te geraaken, ende om meer neeringe te mogen krijgen. Wat wild gy hier tegens, men heeft haar niet anders geleerd. De maght van de zielen in het Vagevyer, werd gehouden zig zoo verre uyt te strekken ende zoo algemeen te zijn, dat zy gelooven, door haar, zelf ongeoorlofde dingen van God te konnen verkrijgen. Vraagt gy wie die onweetende blindheyd onderhoud ende voortzet; Dat doen de Priesters ende

Hoeren in Italien doen Missen zegge om neringe te maaken.

Zielen in het Vagevyer verkrijgen van God ongeoorlofde dingen voor de menschen.

de *Moniken*, ende het geene haar daar toe beweeght is haar eygen belangh. Zy alle komen zeer eendraghtelijk over een in de Leere van het Vagevyer, maar in het deelen van het geld dat voor de gebeeden geschikt is, zyn zy alle strijdig met malkanderen, ende daar omtrent doet een yder zijn best.

Een Venetiaansch Edelman speeld een aardige trek aan de Geestelijken in het bejage der Zielmissen

Een *Venetiaansch* Edelman, verhaalde op zekeren tijd, by een gezelschap in het welke ik my bevond, het vermaak dat hy by een zoodanige gelegentheyd hadde genoomen. Hy was tot uytvoerder van zeekere uyterste wille gesteld ende Vooght over een Weeskind geworden: De overledene Juffrouw hadde geld gemaakt om twee duyzent *Missen* voor haar te doen zeggen. De *Moniken* ende Priesters koomen zulke dingen altoos ter ooren, door middel van haare Overbrievers, die zy te werk stellen, als ymand van aanzien komt te overlijden, om zoo, indien zy konnen, malkanderen den wegh af te snijden ende de *Missen* te bekoomen,

Wijze op welke de Jesuiten dezelve by hem kome bezoeken.

De *Jesuiten*, als de gesleepenste zijnde, quamen zigh eerst by deezen Edelman aangeeven, ende, volgens haare gewoonte, met haar zelven te prijzen, beginnende, zeyden zy, dat'er geen Geestelijken waren, in de geheele Kerke Gods, die de *Missen* met meer zeedigheyd ende aandagt pleegden, dan zy, ende dat de groote geneegentheyd, die zy hadden tot de spoedige verlossinge uyt het Vagevyer, van de ziele zijner overledene Bloedvrindinne, haar bewoogen hadde om hem te koomen verzoeken, de twee duyzent *Missen* te moogen doen, die zy by uytterste wille begeert hadde dat geschieden zouden.

Zy

Zy zeyden dat het schande was te zien, hoe de andere Geestelijke ende ook de Wereldlijke Priesters daar over heen liepen, doende dezelve zoo haastigh, dat een *Misse* niet meer dan een half vierde van een uur duurdde, ende dat, buyten twijffel, God daar door meer ont-eert, dan ge-eert wierd. Den Edelman zeyde haar, dat hem haare genegentheyd tot zijne overleedene Bloedvriendinne ten hooghsten aangenaam was, hoewel hy zig niet ten vollen konde verzeekert houden van de Ongodvrughtigheyd der andere Geestelijken, die zy hem van haar, omtrent het doen der *Missen*, wilden doen gelooven; Dat zy *Missen* voor de Overledene konden zeggen, ende dat hy, hoewel hy wel wist, dat de *Seculiere* ofte Wereldlijke zoo als zy, volgens haare instellingen, geen geld voor het doen der *Missen* moghten ontfangen, haar'er evenwel vijftigh zoude betaalen. De *Jesuiten* vertrokken zigh daar op, geheel moeyelijk zijnde dat zy de twee duyzent *Missen* niet hadden bekoomen.

Met het bekladden van andere Geestelijken.

Des Edelmans antwoord aan haar gegeven.

Naar dezelve wierden de *Sacristynen* van de *Paters Dominicaanen* binnen gebraght; Dezelve vertoonden dat zy in haare Kerke van *Capelle*, van *S. Gio* ende *Paulus*, verscheyde bevoorregte ofte geprivelegieerde Altaaren hadden; (deeze zijn Altaaren aan die de Pausen zoo veel *Aflaten* hebben gegeeven, dat wanneer aan deselve maar een eenige *Misse* voor een Ziele in het Vagvyer werd gesegt, zy gelooven dat deselve ontwijffelijk verlost is) Daar en booven gaaven zy van haar, dat alle de andere *Moniken* geen swaarigheyd maakten, een Hooge *Misse* ofte *Hooftmisse* te doen zeggen, die zy voor hondert ge-

Hoe zigh de Dominicanen daar over voor doen.

Meede met bekladden der andere.

 meene

meene reekenden ; Dogh dat zy, wat haar belanghde, die alle beloofden te zeggen, ende dat zy daar-en-booven, om de overledene des te meer te verplighten, verscheyde van dezelve, op haar hoogh bevoorreght Altaar van het Rozenhoedeken zouden doen zeggen. Den Edelman, zonder veel op haar zeggen te antwoorden, handelde haar niet beeter als de *Jesuiten*; Hy stont haar alleen het doen van eenige *Missen* toe, ende zondse te rugge.

Des Edelmans antwoord aan deselve.

Na dezelve volghden een groot getal van *Sacristijnen*, van verscheydene *Ordres*, der andere Kloosters, alle om het doen van de twee duyzent *Missen* te verzoeken. Die geene welke het zeggen van haar alle hadde willen aanneemen, zoude zeekerlijk moeten hebben geloven, dat zy alle veel heyliger, de eene dan de andere waren. Alle de andere waren, volgens het zeggen van yder *Ordre*, lieden zonder gewisse, die het geld van de *Missen* verteerden, zonder te volbrengen het geene waar toe zy gehouden waren, doch des niet te min gaf haar den *Venetiaan* yder een zeer goed getal *Missen*.

De andere Ordres doen hier omtrent ook niet dan malkanderen te lasteren.

Hy had'er noch vijf hondert overgehouden, ende zond, des avonds, een van zijne Dienaars op de plaatze van *S. Marcus*, om de Wereldlijke Pastoors te waarschouwen, die daar gemeenlijk gaan wandelen om te vernemen waar geld voor het zeggen van *Missen* te bekomen is, dat zijn Heer den volgenden morgen op die plaatze zoude verschijnen, om *Missen* uyt te deelen. Hy bleef ook niet in gebreeke van'er zigh met vijf hondert Briefjens ofte Billetten te vertoonen, zijnde het de gewoonte de *Missen* op volgende

Hoe den Edelman met de Wereldlijke Priesters handelt omtrent de Zielmissen.

gende wijze te verdeelen; Men geeft aan de Priesters een Billet, waar na zy de *Missen* moeten gaan zeggen, ende het doen van dezelve daar op, in de *Sacristien* van de Kerken laten schrijven, als wanneer zy het weder brengen aan die geene die het gegeven heeft, welke haar dan betaald.

Wijze op welke de Missen uytgedeelt werden.

Hy begaf zigh op de Boven vertrekken van de gebouwen, die de pleatze van *S. Marcus* omringen, ende de *Procuratien* genaamt werden, en nam zijn vermaak met het nederwaarts werpen van de Billetten uyt de vensters. Daar verwagten hem wel drie ofte vier hondert Priesters. Zy deedden een yder haar beste, zoo dra zy de Briefjens zagen nederdalen, om'er zoo veel voor haar te bekomen als haar mogelijk was, ende stieten malkanderen daar over in het slijk, ja zelve zy raakten aan het veghten en plukhairen, zoodanigh dat hare hals-kragen en boven-hembden gescheurd wierden, terwijlen een grooten hoop volk zulks aanzagh en lachte.

Vermaak van den Edelman in het uytdeelen derselve.

Veghtende de Priesters daarom als Canailje.

Men kan zigh dit werk niet beter in gedaghten voorstellen, dan datmen zigh inbeeld, het gemeene volkje ofte veel eer het geringhste *Canailie*, aan het welk men eenigh geld uyt de vensteren toewerpt, gelijk ik hier te *Londen* hebbe gezien, dat eenige lieden van aanzien deeden, op den dagh der Krooningh van hare jegenwoordige Majesteyten, den Koningh *William* en de Koninginne *Maria*. Toen geschiede even het zelve, het welke bevoorens onder deze goede Priesters van de *Roomsche* Kerk voorviel. Veele van dezelve hadden hare mantels en hoeden, in het gedrangh laten vallen, eenige van haar die

Tot verliesen en besteelen van malkanders mantels en hoeden toe.

argh waren, ende liever een mantel ofte hoed dan een *Mis*-briefje haddeu, raapten die op, ende dezelve boven de hare hangende, gingen met twee mantels wegh. De briefjens op deze wijze, of liever door het lot ofte het geluk, verdeelt zijnde, begaf zigh een ygelijk Priester op wegh, om zijne *Misse* te gaau zeggen.

Priesteren en Moniken zijn een en deselve zoo lange haar belang zulks vereyscht.

Dit verhaal van dezen *Venetiaanschen* Edelman, zal u, *mijn Heer*, mogelijk vreemd voorkomen; Gy moet onderwijlen geene swaarigheyd maken van het, in alle zijne deelen, te geloven. De Priesters ende de *Moniken* maken maar een licchaam uyt; wanneer haar gemeene belaugh zulks vereyscht, maar als'er maar de minste byzondere aangelegentheyd tusschen beyde komt, zoo zijn zy zeer verdeelt.

Deselve vegten dikmaals in de Sacristien.

Wat aangaat de Priesters die op de plaatze van *S. Marcus* voghten om de Billetten te bekomen, zulks is niet nieuws in *Italien*, en ik hebbe diergelijk met mijn eygene oogen meer dan hondert malen gezien. Zelf gaan zy noch vry verder. Het gebeurd dikmaals dat zy in de *Sacristien*, de Priesterlijke klederen aangedaan hebbende, een krabbelvuystjen houden, om de een voor de andere de *Misse* te gaan zeggen, ende daar na malkanderen wakker schelden.

De Italianen ergeren zigh daar niet in ende de reden waarom.

De *Italianen* geven dat aan haar toe zonder zig daar over te ergeren. Wat wilt gy, zeggen zy, 't zijn arme Priesters, die van hare *Missen* leveu, ende niet anders in de wereld hebben. Als haar dat ontbreekt, ontbreekt haar alles, ende zy doen wel dat zy zigh bevlijtigen om deselve te bekomen. Onderwijlen verwondere ik my, dat de Bisschoppen daar omtrent geen ordre stellen,

len, ende dat zy zoo veel Priesterr maken, zonder eenigh inkomen te geven. Daar is niet schandelijker voor de Geestelijkheyd, dan te zien, dat die geene, welke Leden daar van zijn, zigh verplight vinden, ten eynde aan de kost te komen, om vuyle dingen te doen, die geen overeen komste met de waardigheyd van haar Ampt hebben. Deze schande, moet met groote reden, op de Hoofden van deselve afstuyten, ende daar door bespeurtmen klaarlijk, of hare slofsigheyd om daar in te voorsien, ofte hare kleyne liefde om daar middelen tegens te beschikken.

Sloffigheyd ende weynige liefde der Bisschoppen is oorzaak van dit werk.

Het meeste gedeelte van die arme Priesters in *Italien*, leeft maar van de *Missen* ofte wel van roven als de *Missen* haar ontbreeken. Zy steelen dan alles wat zy konnen, zelf in de Kerken, de kelken, de kleedingen van de Altaren, de waschkaarssen, de boeken, ja alles wat haar voor de hand komt. Daarom staat te meer te geloven het geen den *Venetiaanschen* Edelman zeyde, dat zommige van haar, in het gedrangh, mantels hadden gestoolen. Yets anders van het welke in zijn verhaal werd gemeld, ende waar op ik u bidde eenige aanmerkinge te maken, is de verschilligheyd van die Geestelijken onder malkanderen. Zy beschuldighden zigh wederzijds van een quade conscientie, ende dat zy niet ter goeder trouwe gingen, in het doen van de *Missen*, voor welke zy geld hadden ontfangen. Dat de *Jacobijnen* van de *Cordeliers* zeyden, zeyden de *Cordeliers* weder van de *Jacobijnen*, ende zoo ook met de andere, ende daar omtrent spraken zy alle niet dan de waarheyd.

Italiaansche Priesters besteelen zelf de Kelken.

Priesters malkanderen in Italien lasterende, zeggen alle de waarheyd.

Priesters in Italien betalen 100. Zielmissen door het doen van eene.

Het is een zake welke openbaarlijk in *Italien* geoeffend werd, dat zoo geld, tot het doen van hondert *Missen*, naar een Klooster werd gesonden, zy'er maar een doen zingen met bywooninge van een Diaken ende Onder-Diaken. Den Oversten ofte *Gardiaan* van het *Convent* zinght deselve. Men noemt zulks een gesongene *Misse*, een groote *Misse*, een pleghtelijke *Misse*, ende zy houden staande dat eene van die *Missen*, zoo kraghtig is als veele gemeene. Zulks noemen zy aftrekkinge, afkortinge ofte *reductie* maken. Maar ik bidde u, *mijn Heer*, wat kan dog dat zingen ofte die pleghtelijkheyd helpen, om een *Misse* kraghtdadiger te maken, ende deselve zoo veel te doen uytwerken als hondert? Ik weet dat een *Protestant* dit light kan oplossen, zeggende dat hondert *Missen* zoo goet zijn als eene, ende eene als hondert, door dien zy alle niet dogen. Maar gy, die een *Roomsch-Catholijk* bent, wat hebt gy te antwoorden? Zoo gy eenighzints ter goeder trouwe wilt gaan, zoo zult gy moeten bekennen, dat uwe Priesters en *Moniken* zigh niet te vreeden houden, om hare gierigheyd te voldoen, met zigh te bedienen van de Leere van het Vagevyer, om de Wereldlijken te verplighten haar geld te geven, tot het zeggen van *Missen*, maar dat zy zigh, door dat konstje van de *reductie*, noch willen ontslaan van deselve te zeggen.

Ende dat met het geene zy Reductie noemen.

Nietigheyd van die Reductie aangewezen.

Den overledenen Paus *Innocentius* de XI. hielt niet veel van die *reductie*, want verstaan hebbende dat de *Paters Carmeliten* tot *Napels*, een *Misse* in muzijk hadden laten plegen, om alle de *Missen* die zy schuldigh waren te betalen, zoo

zond

zond hy eenige uyt, met last om de registers ende de boeken van de *Sacristie* na te zien. Deselve vonden vier-en-veertigh duysent *Missen*, die niet geseght waren. Dit aan *Innocentius* berigt zijnde, aghte hy niet dat alle die *Missen* door eene konden werden betaalt, hoe pleghtelijk die ook wesen moghte. Hy deed haar aansegen, dat, aangesien zy het geld haeden genoten, zy ook de *Missen* ten spoedighsten moesten doen zeggen, ende dat, door dien zy geen Priesters genoegh in haar Klooster hadden, zy Wereldlijke Priesters moesten nemen om harr te helpen. Dese zaak rughtbaar geworden zijnde door de Stad van *Napels*, gaven zigh veel vreemde Priesters aan om de *Missen* te zeggen. Meh liet haar zulks veertien dagen toe, gedurende dewelke zy'er omtrent vier duysent zeyden, op verscheyde Altaren. De *Paters* gaven haar daar voor de helfte van het geene zy ontfangen hadden, voor yder *Misse*. Maar als drie weeken verstreeken waren quamen eenige Priesters van mijne kennisse my zeggen, dat zy haar weder zijnde komen aangeven, men haar hadde afgewezen, door het zeggen dat alle de *Missen* al gedaan waaren. Dit was onderwijlen een baarblijkelijke onmogelijkheyd, maar het verdroot haat dat geld buyten het Klooster uyt te geven, ende zy wilden zigh van het zelve niet ontslaan, ende zeyden, tot hare verschooninge, dat zy die *Missen* op haar bevoorreghte Altaar hadden gedaan. Dit is weder een andere list, welke voor die *reductie* niet behoeft te wijken, ende tegens welke de Pauzen niet te zeggen hebben, om dat zy zelf

Ordre daar tegens gesteld door den Paus Innocentius XI. tot Napels.

Maar door den list der Moniken vrughteloos gemaakt.

S 5 zou-

zouden tegenspreeken die maght welke zy voorgeven in het Vagevyer te hebben.

Bevoorregte ofte geprevilegieerde Altaren, wat die zijn.

Deze bevoorreghte ofte *geprivilegierde* Altaren zijn, zoo als ik reets hier vooren gezeght hebbe, zoodanige Altaren, aan welke groote *Aflaten* of quytscheldingen van zonden zijn geschonken. Het zelve te bekomen kost tot *Romen* veel geld, doch by vervolgh van tijd levert het vry meer uyt. Een *Misse*, op zoodanigen Altaar, op zeekeren dagh der week gezeght, die gemeenlijk den Maandagh is, verlost zeer zeekerlijk een ziele uyt het Vagevyer. Die geene welke dat zoude willen loocchenen, zoude voor een Ketter gehouden werden, ende in de *Inquisitie* gebraght, even als of hy eene van de grondregulen van de Christelijke Leere hadde verzaakt.

Voorreghten van deselve onoplosselijk bewesen.

Zie hier nu hoe zy, op dien grond redenkavelen, ende schijnd het bewijs sterk genoegh, mits, voor af, vast stellende het geene zy doen. Den Paus geeft, zeggen zy, een voorreght aan een van onze Altaren, ende verklaard dat, wanneer men daar een *Misse* zal doen zeggen, voor een ziel in het Vagevyer, die zelve ziele, al was zy de meest-schuldige in het geheele Vagevyer, buyten eenige twijffel, op dat zelve ogenblik, daar uyt zal ontslagen werden. Den Paus nu is onfeylbaar in alle het geene hy zeght, voor al nopende die dingen, welke het toekomende leven betreffen. Ten anderen werd ons geld gezonden, om zoo veel hondert ofte duyzent *Missen* te doen zeggen, voor de ziel van zoodanigen ofte zoodanigen Heer ofte Juffrouw. Wat staat ons dan te doen? *Frustra fit per plura quod potesti fieri*

fieri per pauciora. Dat is; *Te vergeefs doet men door meerder dat door minder kan geschieden.* Wy zullen een *Misse* op ons *geprivilegieerde* Altaar doen zeggen, door welke die Heer ofte Juffrouwe buyten twijffel uyt het Vagevyer zal geraken, ende wy zullen de andere *Missen* niet zeggen, om dat die maar ten zelven eynde geschikt zijnde, overtolligh ende niet voordeeligh zouden zijn. Hier door zietmen hoe zy veel geld gemakkelijk konnen winnen, ende te gelijk hare conscientie gerust stellen.

Dit bewijs wierd eens zeer aardigh tegens de *Jesuitin* te *Romen* te berde gebraght. Zeeekr rijk Koopman, hadde haar, by uytterste wille, alle zijne goederen gemaakt, ten eynde zy, zoo veel duyzenden *Missen* zouden doen zeggen, na zijn dood, tot verlossinge van zijne ziele uyt het Vagevyer. Zijn naaste Bloedvriend, welke volgens Reghten zijn Erfgenaam moeste zijn, kennisse van dit Testament gekregen hebbende, verloor geheel geen tijd zoo dra zijn vriend overleden was; Hy gingh na de *Jesuiten*, en gaf haar geld, om een *Misse* op haar bevoorreghte Altaar te zeggen, voor de ziele van den overledenen. Hy woondde dezelve by, ende die verrigt zijnde, nam hy een getuygh-schrift van haar, waar door bleek dat zy dezelve hadden gedaan. Daar op liet hy alle de goederen van zijn Bloedvriend beslaan, ende besloot, dat de oorzaken des uytterstеn willes volbraght zijnde, die goederen haar reghtmatigen loop moesten hebben, dat is op hem komen, die de wettige Erfgenaam was, die bewijzen zoude, dat zijn Bloedvriend in den Hemel of in de Helle was, ende geen *Missen* meer

Des niet tegenstaande hebben de Jesuiten tot Romen, een gedingh dab daar op rufte gewonnen tegens dat bewijs aan.

meer van noden hadde. Doch deze zaak wierd afgehandelt voor een Kerkelijk Hof, in het welke alle de Reghters Partyen waren, welke zouden veroordeeld hebben het geene zy zelve dagelijks doen. De zake wierd wel te berde gebragt ende wederzijds, met veele hevigheyd bepleyt, zijnde de *Jesuiten* Eysschers ende den Koopman Verweerder, doch eyndelijk viel het vonnisse ten voordeel van de *Jesuiten*, onder voorwendinge dat de Kerk altoos moest begoustight werden. Onderwijlen is het, in den grond van de zake, zeer blijkelijk dat den Koopman het regt aan zijne zijde hadde, ende datmen hem, zonder hem te verongelijken, niet verwijzen konde om de goederen over te geven.

Gebroederschap van de zielen in het Vagevyer strekt zigh ook uyt op de minste Dorpen in Italien.

Ik koome weeder tot de Gebroederschappen. Men vind niet een zoo kleynen Dorp in *Italien*, in het welke geen Gebroederschap voor de zielen in het Vagevyer is, ende zijn'er ten minsten twintigh Priesters die daar van zeer gemakkelijk leeven. Zy hebben booven het geld van haare *Missen*, dat altoos zeer wel betaalt wert, nogh luyden die by de huyzen en langhs de straaten met Bussen gaan, en alle de geene die zy tegens koomen, met grooten overlast, geld voor de zielen in het Vagevyer afvorderen. De Priesters deelen daar na onder malkanderen het gelt dat in die Bussen wert gevonden.

Priesters in Italien verpaghten het geld voor de zieltjens in het Vagevyer.

Op veele plaatsen in *Italien*, voor al in de grote Steeden, verpaghten zy aan ymand het geene daar van komt, om'er zoo een vast inkoomen ende daar zy staat op konnen maaken, voor te genieten. Ik hebbe zulks te *Milanen* gesien, in dat vermaarde Gebroederschap van de zielen in

het

het Vagevyer, opgeright in de Kerke van *S. Johannes de Caza Rotte.* Ik geloove dat de Pagter, die een wereldlijk mensche was, jaarlijks vier duyzent Rijksdaalders aan de Priesters van die Kerke gaf, doende zijn voordeel met het overige. Hy onderhoud ten dien eynde meer dan veertigh Bussedraagers, die alle in het wit gaan, ende op haare kleyne witte mantelkens, de wapenen van het Gebroederschap dragen, om van andere onderscheyden te zijn. Deeze trekken daagelijks de waardye van dertien stuyvers voor haar hooft, waar voor zy door de geheele Stad moeten loopen, om geld te vorderen voor de zielen in het Vagevyr. Deeze luyden zijn uytgezoght, listig en konstenaars in het beedelen. Zy vallen zomwijlen zoo lästig en onverdraaghlijk, dat zy een perzoon, twee of drie straaten zullen volgen, zonder den zelven te verlaaten, alleen om hem, door haare ongeschiktheyd, tot yets te geeven te beweegen. Het valt gevaarlijk haar hardelijk te bejegenen, want zy hebben de quaadaardigheyd van te zeggen, dat zy wel zien dat gy de zielen in het Vagevyer niet aght, en dat zy u wel aan moeyte met de *Inquisitie* zouden konnen helpen.

Groote zommen in Italien daardoor gemaakt.

En sware onkosten daar op loopende.

Onbeleeftheid der Invorderaars van hetzelve.

Den Pagter heeft de sleutels van al die Bussen, en zy moeten hem dezelve, eens ofte tweemaal, ter weeke, koomen brengen. Als die dan wel voorzien zijn, zoo geeft hy haar iets booven haar gewoonlijk loon, om haar aan te moedigen tot wel te bedelen. Ook heeft hy Bussen in alle Herbergen, Slaap-plaatzen, Gaarkeukens, Drink-huyzen ende andere gemeene plaatzen.

Hoe hetzelve werd ingevordert of gebeedeld.

Die geene die door *Italien* gereyst hebben weten,

Zelf door de Waarden.

ten, dat de Waarden gemeenlijk op het eynde des maaltijds, met de Bus voor de zielen in het Vagevyer voor den dagh koomen, om de Reyzigers te bidden, daar yets in te steeken. De Paghters hebben ook, ten tijde van de inzaamelinge der vrughten, luyden, die op het Land gaan, om voor de zielen te bedelen. Dezelve voeren groote waagens meede, ende vragen om al het geene daar ingezaameld werd, als Terwe, Wijn, Hout, Rijs, Hennip, ja tot Eyeren ende Hoenderen toe.

De Paghters van het Vagevyer lopen ook op het platte Land bedelen.

Door dien nu deeze arme luyden op het Land, ten uytterften eenvoudigh ende onwetende zijn, zoo doen haar de Inzaamelaars, die listigh ende doortrapt zijn, gelooven alles wat zy willen, ende misleyden haar ten hooghsten. Ik hoorde eens een arme Boerinne, die werk ofte grof vlas geevende, zeyde dat het haar leed was, dat zy niet genoegh konde geeven om een groot hemde te maaken. Een van de Bedelaars antwoorde haar dat men'er een kleyn af zoude maaken, voor een kleyne ziel in het Vagevyer. Daar naa laghten zy over de eenvoudigheyd van die goede Vrouw, doch niet een van haar hadde de liefde om het haar beeter te onderreghten.

Aardig voorval daar omtrent, dogh Godloos, in zig zelven.

God lasterlijke toepassinge van sekere Schriftuur plaats.

De onweetenheyd in *Roomsche* Kerke, wert voor eenvoudigheyd geaght, ende aan deeze domme eenvoudigheyd, ofte eenvoudige dommigheyd, schrijven zy de gelukzaligheyd des *Euangeliums* toe; *Welgelukzaligh zijn de arme van Geest*; Onderwijlen dunkt my, dat die armoede van geest moet werden verstaan van een eenvoudigheyd zonder quaadaardigheyd ende zonder onkunde; van een opreghten ende openherti-

Regtsinnige uytlegginge der selve.

hertigen geest, in welken geen dubbelzinnigheyd noghte bedrogh is; Ofte wel van die geene, die haar herte niet geheght hebbende aan de rijkdommen van deeze weereld, waarlijk beminnaars zijn van de *Euangelische* Armoede. Dog het is, in der waarheyd, zulks, dat die domme eenvoudigheyd, voordeeliger aan de Priesters en *Moniken* van de *Roomsche Kerke* is. Hoe de luyden onkundiger zijn, hoe het haar te ligter valt dezelve te bedriegen en het geld uyt hare handen te trekken.

Zie daar, *mijn Heer*, een gedeelte van het geene ik daar hebbe aangemerkt, weegens het gebruyk, 't welk men van de Leere van het Vagevyer, in *Italien* maakt. Ik zoude u hier veel voorbeelden konnen bybrengen over yder byzonder voorwerp dat ik in mijne Brieven hebben verhandeld, dog ik kies'er gemeenlijk maar een ende zelden twee uyt, ende dan moeten my nogh eenige byzondere umstandigheeden daar toe verplighten, die verdienen verhandeld te werden.

Voor deezen Brief te fluyten, valt my nogh overigh iets te zeggen weegen haar Schilderyen van het Vagevyer. Men ziet geen Kerken ofte Capellen in *Italien*, in welke geen groote schilderye is, het Vagevyer verbeeldende. De zielen werden daar als naakte licchamen, van Mans ende Vrouwsperzoonen, vertoond, met eenige dezelve omringende vlammen. Die vlammen branden niet, maar ik zorge zeer dat die schandelijke naaktheden, eenigen brand in de herten der aanschouwers verwekken. Schilderyen van het Vagevyer in Italien.

Zeeker *Italiaan*, zijn Meestresse, in de vlammen Godloos gebruik daar van.

men van het Vagevyer hebbende doen verbeelden, zijnde zulks geschied om dat zy hem eenige gonsten hadden geweygert, deed de volgende twee regulen, onder de schilderye stellen.

S'è cosi piacevole di veder la in purgattorio,
Che iosa sarebbe di vederla nel Cielo?

Willende daar mede zeggen. Zoo *het een zoo aangename zaak is haar in het Vagevyer te zien, daar de vlammen een gedeelte van haar naaktheyd bedekken, wat vermaak zal het niet wezen haar in den Hemel geschildert te zien, daar zy niet verborgens zal hebben?* Op de laatste wijze werden in de *Roomsche* Kerk de welgelukzalige zielen, in het Paradijs afgebeeld. Deze schilderyen plaatzen zy op de Altaren ten toon, ende het volk heeft dezelve voor oogen in het aanhooren der *Misse.* Ik weete dat zy zeggen zulks te geschieden, om de inbeeldinge van die swaarwightige waarheden des Christendoms te meer indruk te doen hebben. Even als of de Christenen zigh altoos moesten laten leyden door de inbeeldingen, ende noyt door de redenen. Zy willen datmen de reden in ende over alles zal onderwerpen, ende zy stellen alles wat haar mogelijk is in het werk, om de inbeeldinge te versterken; Geheel in het tegendeel van de *Protestanten*, welke de tastelijke diugen, die de uytterlijke zinnen zoo zeer treffen, verwerpen, om God in geest ende waarheyd te aanbidden, ende aan hem een redelijken dienst te bewijzen.

De uietigheyd daar van aangewesen.

Strijdigh gebruyk der Protestanten hier tegens.

In *Italien* werd met de Schilderyen nogh iets anders gepleegt dat een afgrijzen verwekt. Wanneer zy een arme Misdadige ter straffen verzellen,

Ander gruwelijk misbruyk der schilderyen

len, heeft hy altoos twee Priesters aan zijne zijden, die hem een schilderye van het Vagevyer voor de oogen houden. Zy klimmen zelve op het schavot ende op de ladder met hem, om hem die schilderye te vertoonen, tot dat de uytvoeringe des Gerights voleyndigt zy, ende zy spreeken hem van geene andere dingen. Is dit zeekerlijk den schrik van deze menschen niet verdubbelen, die reets zoo zeer door de aagstaande dood verbaast zijn? Op die zelve wijze leven zy met alle die perzoonen, welke op haar sterven leggen.

van het Vagevyer, in Italien.

Zy stellen aan het voeten-eynde van derzelver bedde een schilderye van het Vagevyer, tusschen twee brandende waschkaarssen, om dezelve met meer light voor oogen te stellen, ende zy moedigen den zieken aan, altoos daar zijn oogen op te vestigen. Eenige van dezelve vinden haar gedwongen te bidden, dat zy haar doch yets van de goedheyd ende de ontfermingen Gods wllen zeggen, door dien hare zielen reets genoegh ontzet zijn door zijne regtvaardigheyd; Doch dat is meest te vergeefs: want de Priesters zijn de deuntjens van haar Vagevyer zoo gewoon, dat zy altoos weder op den zelven teem koomen, ende van niet anders konnen spreeken.

Wijse op welke sy deselve ontrent de stervende gebruyken.

De Priesters spreeken tot deselve niet dan van het Vagevyer.

Wat my belanght, ik gelove, dat, na alvorens, tot een zieke, genoeghzaam Gods reghtveerdigheyd, in het straffen der zonden, ende van de Helsche pijnen gesprooken te hebben, om hem met ernst op de belangen van zijn gewisse te doen denken; het by gevolgh nodigh is, hem te onderhouden met de barmhertigheyd

Wat sy daar omtrent behoorden te doen.

T Gods,

Gods, om zijne hope te versterken ende zijne liefde aan te steeken. Wy vreezen God om dat hy reghtvaardigh is in het straffen; Maar ook beminnen wy hem, door dien hy ontfermende is in het vergeven. Ook is het, buyten twijffel, veel beter, dat de laatste ogenblikken van het leven eens Christens, doorgebraght werden in hem te beminnen, als in het zoo zeer verbaast te wezen voor zijne oordeelen. Hier door zijn veele in vreeze gevallen, die tot wanhope gingh. De oorzake van dit alles, het zy hier noch eenmaal gezeght, is alleen dat de Leere van het Vagevyer, zoo zeer niet is uytgevonden tot het welwezen der stervende ende der overledene, als tot dat van de levendige; Ik wil daar mede zeggen, van die goede Priesters, die niet denken dan om zigh te vermaken ende haar gemak in dit leven te hebben.

De Leere des Vagevyers uytgevonden tot welwesen der levende ende niet der stervende ofte dooden.

My zoude noch overigh zijn te spreeken van het voornaamste middel van het welke zy zigh bedienen, om hare leeringe van het Vagevyer vast te maken ende staande te houden, welke bestaat in de waarheyd daar van te prediken met een onvergelijkelijken yver. My geheught ook dat ik u, in het begin van dezen Brief belooft hebbe, u van de wijze van het prediken in *Italien* te schrijven. Doch door dien dezen Brief nu groot genoegh, ende die stoffe zeer wijdluftigh is, zoo zal ik dezelve voor de eerste gelegentheyd bewaren. Onderwijlen bidde ik u, *mijn Heer*, te geloven, dat ik geheel mijn leven zal zijn, uwen &c.

Besluyt des eersten Briefs.

Eynde van den eersten Brief.

TWEE-

TWEEDE BRIEF.

Van het beklagelijk misbruyk dat in Italien omtrent de predikatien werd gepleeght, &c.

GY weet, *mijn Heer*, dat het geene de Kerke onderschraaght, ende als de ziele ende het leven van dezelve is, bestaat uyt de *Sacramenten* ende het woord Gods. Daaromme is het van de uytterste aangelegentheyd dat die twee zaken getrouwelijk ende behoorlijk bediend werden, ende ik zal altoos voor een teeken van de ware Kerke nemen, de opregte uytdeelinge die daar van werd gedaan.

Inleydinge.

Sacramenten ende het woord Gods, zijn de ziele van de Kerk.

Als ik my tot *Romen* bevond, was dit de reden, die my aandreef, om byzonderlijk te onderzoeken, de oeffeninge van de *Roomsche* Kerke omtrent deze twee zaken. Ik daghte geen bequamer plaatze tot mijn voornemen te konnen vinden als die groote Stad, die zig beroemt, zoo men haar geloven wil, niet alleen in haren boezem te besluyten, de voornaamste Kerk des werelds, maar zigh noch daarenboven toeschrijft (ik weet niet om wat redenen) den naam van *Heyligh*; *Roma Sancta*; *Het Heylige Romen.*

Romen schrijft zigh de naam van Heyligh toe.

Wat belanght de bedieninge der *Sacramenten*; ik kan niet loocchenen dat die daar met een zeer schoone ordre ende pleghtelijkheyd geschied, ja zelf met toestel en byvoeginge, die tot in het bygeloof doordringen. Hier zoude ik u moeten spreeken van de pleghtelijkheden

De Sacramenten werden met groote praght ende bygeloof te Romen bediend.

die onderhonden werden, in de inwijdingen der Priesteren, in de zegeningen van de *Eucharistie*, ofte het zoo genaamde *Sacrament* des Altaars, van de praghtige toestellingen tot het vieren van het Paasschen, die in de Goede ofte Heylige Weeke vervaardight werden, ende door haren luyster ende majesteyt een oneyndige meenighte vreemdelingen aanlokken, die zigh naar *Romen* begeven tegens het eynde der Vasten, uyt alle hoeken des werelds, om dezelve te bezightigen.

Gelijk ook de voornaamste Feestdagen in Italien.

Het is ook een gemeen zeggen, datmen, om den tijd in *Italien* wel door te brengen, in den Vasten-avond ende op Hemelsvaards-dagh te *Venetien* moet wezen, op de *Octave* van het H. *Sacrament* te *Boulogne*, ende in de goede week tot *Romen*. Noch zoude het hier de plaatze wezen, om u van een oneyndigh getal zotheden te onderhouden, die zy op eenige Feestdagen in het jaar plegen, als op Kersmisse, Hemelvaards-dagh en Pinxteren, doch ik zal zulks, door dien het te langh zoude vallen, overslaan, om my met het swaarwigtigste stuk bezig te houden, waar van ik byzonderlijk beslooten hebbe met u te handelen, zijnde het gebruyk datmen daar maakt van de predicatien.

De predicatien geheel slordigh in Italien bediend.

Zoo veel bygeloof en buytensporigheyd als'er is in de praghtige bedieninge der *Sacramenten*, zoo veel gebrek, nalatigheyd ende quade trouwe gaat'er om, in de uytdeelinge des woords. Gedurende den tijd van zeven jaren welke ik in *Italien* hebbe gewoond, bevond ik my in alle de Steden, in welke ik op de *Adventen* ende in de Vastens was, in een groot getal predicatien,

maar

maar ik hebbe noyt gezien ofte gehoord, dat een *Parochiaan* ofte Wereldlijk Priester gepredikt heeft, uytgezondert eens een *Canonik* in *S. Jan de Lateranen*, ende een Cardinaal op Paasch-dagh, in de Hooft-kerk te *Milaan*.

Zoodanigh dat zoo Gods woord in verval is gekomen ende noch dagelijks vervalt ende lijd, men dieshalven de Wereldlijke Priesteren in *Italien* niet kan beschuldigen, die geheel niet prediken, ofte voor het grootste gedeelte zoo onwetende zijn, dat zy zulks niet zouden konnen doen, maar moet de faute daar van alleenlijk geleght werden op de *Moniken* ende de andere Geestelijken, welk dat werk waarnemen.

De Moniken sijn oorsaak van het selve.

My dunkt dat dit duydelijk genoegh gezeght is, om 't u te doen begrijpen, dat de ware Herders, welke de *Parochianen* zijn, de Kudden niet weyden, maar de zorge daar van aan vreemdelingen overlaten, ik wil zeggen aan de *Moniken*, die meer haar werk maken, van haar belangh ende ydelheyd te voldoen, dan van de zaligheyd der zielen. De *Moniken* hebben zigh zelf zoo volkomentlijk in den dienst ingedrongen, ende dezelve haar aangematight, dat zy niet zouden dulden, dat een Wereldlijk Priester, in zijn eygene Kerk zoude op stoel komen; ende zoo al een van haar zoude willen onderstaan zulks te doen, ende zy hem den voet niet konden lighten, zoo zouden zy, op een quaadaardige wijze, allerhande slagh van middelen in het werk stellen, om hem in den geest des volks swart te maken, ende zijn aanzien nevens zijn geloof te doen verliezen.

Door de nalatigheyd der Parochianen.

Het is aan de andere kant ook waaraghtigh, dat

Welke nu

geheel haar reght tot den Predikstoel hebben verlooren.

dat de *Parochianen*, als beminnaars van een gemakkelijk en zoet leven, niet veel werk maken van haar reght van hare Predikstoelen weder aan te matigen. Zy zelve zeggen rond uyt, dat het prediken het werk der *Moniken* is, om dat zy, door hare belijdenisse van leven, in de zaken ende de moeyelijkheden des levens niet ingewikkelt zijnde, in hare Kloosters den tijd konnen uytvinden om te studeren ende haar sermoenen te maken; Maar dat zy, wat haar belangt, geen tijd hebben om zulks te doen, als geheel belet zijnde, door het bedienen der *Sacramenten*, het hooren van de Bieghtingen, ende het bywoonen der begravenissen. Zoodanigh dat men zeer weynigh dinghtaalen over deze stoffe ziet.

Moniken hebben de gaven des H Geests onder malkanderen verdeelt.

Zijnde te *Romen*, gingh ik zeer dikmaals in de Kerk de *Minerva* genaamt, om'er de sermoenen te hooren. De *Paters Dominicanen* prediken in dezelve. Zy werden ook Predik-broeders genaamt; Om dat die *Moniken*, in de verdeelingen die alle de *Ordres* onder malkanderen hebben gemaakt, wegens de genaden en gaven des H. Geests, stoutelijk de gave der predikinge aan zigh hebben getrokken. Doch men ziet wel dat dit een geweldadige bezit-neminge is geweest, gedaan buyten toestemminge ende bewilliginge van den H. Geest zelve, want ik heb weynigh *Moniken* gezien die zigh sleghter in dezen dienst quyten, dan zy. God begeert niet datmen den meester zal speelen over het geene hem alleenlijk eygen is te geven.

De Dominicanen hebben de predikinge genomen.

De Jesuiten de gave der talen.

De *Jesuiten* hebben de gaven der Talen ende de onderwijzinge des jeughts aan zigh getrokken

ken. Onderwijlen doet de ondervindinge zien, dat zy daar in zeer onkundigh zijn, ende dat de Studenten, die op de Hooge Schoolen gestudeert hebben, onder andere Meesters, onvergelijkelijk beter in de letteren zijn geoeffent, dan de hare. De *Moniken* van *S. Benedictus* hebben aan zigh getogen de gave van een afgezondert leven ende de stilswijgentheyd. Maar men ziet geen slagh van menschen, de straten der Steden meeer slijpen, ende de wegen ten platten lande betreeden, dan deze *Moniken*.

De Benedictijnen de stilswijgentheyd ende 't afgesonderde leven.

Om tot het voorige te koomen, een van de oudste *Dominicaner* Broeders predikte in de *Minerva*, doch hy deed zulks op eene zoo onwaardige ende onbetamelijke wijze, dat ik niet bedenken kan, hoe ik hebbe konnen besluyten, daar meer dan eens te komen. Alle het gene dat in hem aantrekkelijk ofte aanlokkende was, bestond daar in, dat hy, niet tegenstaande zeer oud, een volkomen Klught-zot was, ende zijne Toehoorders luyder keels deed lacchen. Hy wandelde in zijn Predikstoel, want dezelve zijn in *Italien* zeer langh ende breed. Hy sloegh met handen en voeten. Hy deed zijn oogen in zijn hooft omdraayen, ende maakte hondert belacchelijke gebaarden. Ik zal u hier een kleyn stuk van een zijner Sermoenen verhalen, ende door het zelve zult gy, van de overige konnen oordeelen. Hy wilde een zedelijke toepassinge maken, over de Historie, welke in het XXI. Capittel van het Boek *Genesis* wert verhaalt; daar *Abraham*, zijne Dienstmaaght *Hagar*, uyt den huyzen drijft. Hy begon op deze wijze. Mijne Heeren, zeyde hy, volgh my, ende komt met

Aardige doch ergerlijke predicatien van een Dominicaner Monik.

Desselfs vreemde gebaren.

my wat wandelen door de Heylige Schrifture. Hier op deed hy drie ſchreeden in den Predikſtoel, hebbende de eene hand in de zijde. Hy bleef op de vierde ſchreede kort ſtaan, ende zigh aanſtellende als een menſche, welke in een vervaarlijke eenzame plaatze, van verre een Vrouwsperzoon ziet aankomen, hield hy zigh dus lange op zonder yets te zeggen, met grooten aandaght toeziende, tot dat het voorwerp nader zoude zijn gekomen; als toen begonde hy te zeggen; Wat is het dat ik daar zie? Is het geen Vrouwmenſch? Daar na noch een geruymen tijd ſtilſwijgende, voer hy voort; O God! my dunkt het is *Hagar*, de Dienſtmaaght van *Abraham*. Ja zy is het zelve. Hoor hier, mijn goede vriendinne, God beware u. Wat doet gy hier geheel alleen, in een zoo afgelegene woeſtijne die zoo vervaarlijk voor de nature is? Hier na zig aangeſtelt hebbende of hy haar van het hooft tot de voeten hadde bezight, zeyde; Zy heeft haar Meeſter niet beſtolen, zo als veele van onze Dienſtmaaghden de hare doen, want zy is zeer zobertjens gekleed; Zegh my, *Hagar*, van waar komt het dan dat gy uw Meeſter hebt verlaaten? Nu eyndelijk *Hagar* doende ſpreeken als zeer bedroeft ende krijtende, zeyde hy, dat het ter oorzake van de jaloursheyd ofte Minne-yver van haar Vrouwe was; Waar op hy zigh zelf antwoordende al lacchende zeyde; Zeekerlijk dat is een ſchoone reden; Is het anders niet dan dat? Wel ik vinde dat vermakelijk; Mevrouwe *Sara* drijft haar meyd wegh om dat zy jalours is! Komt *Hagar*, komt, ga met my; Ik wil zoo aanſtonts met u Meeſter gaan

ſpree-

ſpreeken. Hier op deed hy zeven ofte agt keeren in zijn ſtoel, mompelende tuſſchen de tanden; *Sara* jaaght haar Dienſtmaaght wegh, om dat zy min yverigh is; Zeker dat zijn ſchoone redenen! Hier op hield hy ſtil, ende twee ſlagen, met zijn hand op de Predikſtoel doende, riep hy; Hola daar ymand, kom voor, datmen my met *Abraham* doe ſpreeken. Daar op maakte hy een groote eerbiedigheyd, als of hy *Abraham* hadde gezien, ende zeyde tot hem; *Abraham*, waarom hebt gy uw meyd buitens huis gezet? Zy zegt zulks te zijn geſchied om dat uw Vrouw jalours van haar is. Als nu, *Abraham* doende ſpreken, antwoordde hy; Heb ik mijn Dienſtmaaght wegh gedreven, ik hebbe daar toe bevel van God gehad, ende ik ben niet verplight u daar reekenſchap van te geven. Ook heeft zy behalven dat, u alles niet wel opgebieght; Het is niet om de jaloursheyd alleen, maar het is om dat zy een kleyne jongen heeft die uytnemende boos is; Hy ſlaat den andere die ik by mijn Vrouw hebbe; Zy knorren geduurigh op malkanderen; Zy trekken malkanderen het hair uyt; Zy huylen en maaken een onverdraaghlijk geraas in huys. Mijn Huysvrouw heeft daar over veelmaals met de Dienſtmaaght in der minne geſprooken; Maar *Hagar* is al te onverdraaglijk geworden, Zy antwoorde ſtoutelijk ende hadde te veel ſnaps. Hierom is het, ende ook om de ruſt en vreede in mijn huys te beveſtigen, dat ik gedwongen heb geweeſt haar buyten te zetten.

Hier nu draayde den ouden *Dominicaan* de oogen in het hooft ende zijn voorhooft vol rim-

pelen trekkende zeyde hy tot *Hagar*; *Hagar* gy gaaft my niet te kennen waar het reght aan schorte. Zy doet even als onze Dienstmaagden te *Romen*; Raaken zy uyt een huys het is nimmerineer haar schult; Maar haare Vrouwen zijn moeyelijk om te bedienen. Zy zijn koppigh; Zy zyn jalours. Maar naa ik hoore schort het hier daar aan dat gy de Meestresse woudet zijn. Om uwent wille was'er onlust in het huys. Ik wiste wel dat de jalouzie alleen, geen genoeghzaame reden was om een goede Dienstmaaght wegh te jaagen; Want anders zouden alle onze *Roomsche* Juffrouwen, die uytneemende jalours zijn, niet een eenige meyd konnen houden. Maar daar toe moet nogh koomen, dat die jaloursheyd verzeld zy ofte oorzaake geeve tot kijven ende twisten in het huys, tusschen den man ende de vrouw, ofte tusschen de kinderen, ende alsdan ben ik van het gevoelen van *Abraham*; Men moet de dienstmaaght wegh jagen. *Ejice Ancillam & Filium ejus*; Drijft de Dienstmaaght uyt met haaren Zoone. Als nu de *Pater* over deeze Bijbelsche Historie zeer wel de Klugt-zot hadde gespeel-, gingh hy over tot een andere, die hy op dezelve wijze handelde, doende alle die daar waaren in lacchen uytbersten, waar naa hy op de Godvrughtigheyd quam, die haare *Ordre* eygen is, te weeten het *Rozenhoedeken*, want zy doen dat op allerhande stoffe te pas komen. Zie daar zijne wijze van Prediken, en de Kerke was altoos vol volk. De *Italianen* zijn groote liefhebbers van de Predikatien die doen lagchen, ende daarom maaken de meeste Predikers de haare op een belagchelijke ende Jan Potagi'es stijl.

Italianen beminnen zeer de belagchelijke predicatien.

De

De *Jezuiten* hebben een andere maniere van prediken doende het zelve met een ſtijl die men een Poëtiſchen ofte Dighters ſtijl zoude moogen noemen. Door dien zy haare jonkheyd in hare Collegien hebben doorgebraght, met het onderwijzen van de jeught in de goede letteren, zoo hebben zy het hooft vervult met de *Metamorphozen* ofte veranderingen van *Ovidius* ende de fabulen ofte verdightzelen van *Æzopus*, met welke alle haare Predikatien zijn opgepropt. Spreeken zy van de Vleeswordinge des Woords, zy zouden gelooven niet met alle te hebben gezeght, indien zy haare toehoorders niet voorhielden, dat de Goddelijken *Promotheus*, het vyer uyt den Heemel op der aarde heeft gebragt, dat is gezeght, de Godheyd met de Menſchelijkheyd, perzoonlijk heeft vereenight. Zy brengen een oneyndigh getal paſſagien by, getrokken uyt wereldſche Schrijvers en uyt de Poëten ofte Dighters, als *Cicero*, *Virgilius*, *Horatius*, *Martialis* en andere. Ik heb'er gehoord die de Comedien van *Terentius* ende de Minnekonſt *Ovidius* by braghten. Zeer zelden hoortmen haar de Oudvaderen by brengen, ende nogh veel minder de Heylige Schrifture.

Maniere van prediken der Jezuiten.

Vervult met fabulen en ydelheyd.

Den grooten omgank die zy in de weereld, met luyden van aanzien hebben, is oorzake dat haare woorden zeer uytgelezen zijn, hoewel meeſt den tijd zonder vaſten grond; Hare gebaarden zijn geſchikt genoegh, ende, haar uytſpraak is niet quaad. Om meer aanzien aan haar *Ordre* te geeven die zoo nieuw, ende, des niet te min, zoo magtigh is, zoo brengen zy zeer dikmaals by het Boek der Oeffeningen van haren grond-

Dogh met veel welſpreekentheyd.

Ignatius Loyola heeft het Boek van zijne Oeffeninge gestoolen.

grondlegger *S. Ignatius*. Het zelve is vry slegt, ende nogh wert gezeght dat hy het gestoolen heeft, toen hy nog niet meer dan bekeerd Broeder was in de *Benedictijner Abdye* van den Berg *Serra*.

Der Capucynen maniere van prediken.

De *Capucijnen* hebben een andere wijze van Prediken. Haaren stijl is *Stoisch* ofte hardvogtigh, kraghtigh ende blixzemende. Zy prediken zelden als alleen van vervaarlijke dingen, gelijk daar zijn, de Dood, het laatste Oordeel, het Vagevyer ende de Helle. Zy vullen de lugt met uytroepingen, doen de predikstoel door haar handen en voeten daveren. Zy trekken by haaren langen baard, ende schreeuwen met een geluyd dat alle de weereld vervaart maakt. Ik hebbe aangemerkt dat alle honden uyt de Kerk vlieden als'er een *Capucijn* predikt. Eyndelijk by naa alle de *Moniken* hebben een verschillige wijze van prediken, ende by naa alle verscheyde Godsgeleerden, die van malkanderen in leere verschillen. De *Cordeliers* hebben haren *Schotus* ende *S. Bonaventura*; De *Dominicanen S. Thomas*, de *Jesuiten* haren *Suarez*; ende zoo ook de andere elk de hare.

Zy drijven door haar geraas de honden uyt de Kerke.

Sermoenen hoe die in Italien verdeelt werden.

Wat belanght de ordre van de deelen des Zermoens, deze is een en dezelve door geheel *Italien*. Zy beginnen alle door de Engelsche Groetenisse ofte het *Ave Maria*. Znlks geschied niet door de aanroepinge van den Hemelschen Vader ofte den H. Geest, welke evenwel daar toe de bequaamste, ofte om eygentlijker te spreeken, de eenige ende alleen noodzaakelijke zijn. Maar de leere die zy prediken is zoo bedorven

dorven ende verkeert, datmen zigh niet moet verwonderen zoo de inleydinge van hare predicatien met dezelve een over-een-komst heeft, God ons zelf daar door openbarende, dat het geene zy prediken niet en is de zuyverheyd van zijn woord, ende toelatende dat de menschelijke uytvindingen, niet werden voortgezet, als door de aanroepingen van een schepzel. Na de aanroepinge van de Maaght, zeggen zy haar Text, die gemeenlijk bestaat uyt yets dat uyt de Schrifture genomen is, ende zomwijlen uyt een veersken getrokken uyt een gebed van hare Kerke ofte het begin der *Misse*. Zy brengen de woorden van de H. Schrifture niet by als ten halven, in een afgebrooken zin, zonder het voorgaande ofte het volgende te zeggen, ende het welke moeste bygebraght worden om een volmaakten zin te hebben. Daar na doen zy hare voorstellinge ende koomen tot de stoffe, handelende dezelve gemeenlijk geheel af, zonder verdeelingen ofte onder verdeelingen.

Ave Maria is de inleydinge van alle de zermoenen in Italien.

Verborgen oordeel Gods daar in.

Het is waar dat het geheele Zermoen in twee deelen is verscheyden, doch het tweede is niet dan een verzamelinge van voorbeelden, historien ofte spreukjens uyt vermaak verdight om de wereld te verlustigen. Tusschen het eerste gedeelte ende het tweede, werden de aalmoessen in de Kerke voor de Armen vergadert. Daar toe zijn gestelde luyden, welke beurzen aan lange stokken hebben, met een belleken onder aan dezelve, ende zy doen die door alle de ryen heen gaan, op dat daar in een yder geven zoude. Den Prediker maand het volk, die tijd gedurende, met een onvergelijkelijken yver aan, tot het geven

Sermoenen hoedanigh in Italien verdeelt.

Aalmoessen hoedanigh in Italien, onder het prediken verzamelt worden.

ven van aalmoessen. Ik hebbe noyt luyden meer brandende van liefde tot haar evennaasten gezien, als zy zijn op den Predikstoel. Gy zoud zeggen dat zy Vaders van de Armen waren. Hier omtrent moet ik haar reght doen, ende bekennen dat onze *Protestantsche* Leeraren, zoo goede voorspraken van de behoeftige Ledematen *Jesu Christi* niet zijn, ende de zake der Armen met zoo veel vyerigheyd niet opnemen als deze Lieden.

Predikers in Italien zeer yverigh in het aanbeveelen der Armen.

Ik wil evenwel, *mijn Heer*, dat gy weet, dat als ik hier uwe *Italiaansche Moniken* zoo prijze, het hare perzoonen niet zijn, welke die lof werd gegeven, het is hare daad, ofte wel eer den uytterlijken schijn van hare daad. Want als wy dezen schoonen appel in twee'n snijden, zoo zullen wy de worm vinden die het binnenste verderft. Ik wil dan, om kort te gaan, zeggen, dat de beweeghreden die haar drijft, om den nood der Armen zoo ernstigh aan te prediken, een haar treffende beweeghreden, ofte liever niet anders is, dan haar eygen belangh.

Doch alleen om haar eygen belangh.

Gy moet dan weten, *mijn Heer*, dat de helfte der aalmoessen, die in de Kerke ende aan de deure, gedurende de predikatie vergadert werden, aan den *Pater* toekomt. Het was niet mogelijk die onbarmhertige *Moniken* te bewegen, ende die herten van marmor ende metaal, die niet dan de ongevoelijkheyd ende wreetheyd tot haar deel hebben, te treffen, het was niet mogelijk zegge ik, haar te bewegen tot gevoelens van medelijden ende ontfermingen, indien de Wereldlijke geen middel hadden uytgevonden, om het belangh der Predikers met dat van de

Aalmoessen in Italien tusschen de Predikers ende de Armen gedeelt.

de Armen te voegen, ende als maar een van te maken. Zie daar de groote veer die dat werk doet gaan, ende welke maakt dat de *Moniken*, op den Predikstoel, alle hare kraghten inspannen, ende zoo sterke beweeghredenen bybrengen, om het geld uyt de beurzen te trekken. Onder haar zijn'er zelve, die zoo ruykeloos ende ongelaten zijn, dat ik my verwondere dat zy niet van den stoel gedreven werden.

Ik gingh eens in de Vasten, de predicatie in de Kerk van *S. Andreas* in het Dal, te *Romen* hooren. De Prediker was een *Franciscaner Pater.* Hy handelde van de voorschikkinge ofte de *Predestinatie.* Na hy alvoorens hadde gezeght dat het getal der voorgeschikte ofte gepredestineerde niet zoo kleyn was als men wel zeyde, voeghde hy daar by, ik spreeke van de *Catholijken*, want wat belanght alle die Ongelovige, die niet in *Jesus Christus* geloven, zoo wel als alle de Ketters, als de *Lutheranen*, *Calvinisten*, *Swinglianen* &c. zoo leerd ons onze Moeder de Heylige *Catholijke*, *Apostolijke Roomsche* Kerke, dat zy alle, buyten twijffel, verdoemt zijn, ende zulks moeten wy gelooven. Hier na maakte hy een groote optellinge van die geene welke hy vastelijk geloofde dat zaligh zouden werden, ende hy stelde onder dezelve alle die geene, die zigh hadden laaten inschrijven, in het Gebroederschap van de koorde ofte gordel van *S. Franciscus*, welke zoo eygen aan zijne *Ordre* is, om dat, zeyde hy, het onmogelijk is, volgens de *Bullen* die wy van de Pauzen hebben, dat die in dood-zonden konnen sterven. Hy deed dezelve genade aan alle die

Een Franciscaner Monik zegt op stoel dat hy uyt het geven der aalmoessen kan zien wie dat gepredestineert waren.

De koorde van S Franciscus te dragen, is een vast teeken van de predestinatie.

Gelijk ook desselfs kleed.

geene die het kleed van zijne *Ordre* dragen, ende ſteldde dus zigh zelf mede onder de Gepredeſtineerde.

Ook de lieft hebbers van het muzijk ende het geeven van aalmoeſſen.

Hier na deed hy een vrage aan zigh zelve, of 'er geen zigtbaare teekens op de Aarde waaren, door welke men de andere gepredeſtineerde konde onderſcheyden van de verworpene. Hy gaf zigh hier op tot antwoord, van ja. Onder andere geheught my, zeyde hy, dat het beminnen van het geluyd der inſtrumenten ende het muzijk'er een van is, maar het voornaamſte van alle is het geeven van aalmoeſſen, Dit was het ſtuk, op 't welke hy wilde koomen, ende hy nam daar uyt gelegenheyd om alle zijne Toehoorders aan te porren, dien dagh, in het gezighte van alle de weereld, teekenen van haare *Predeſtinatie* te willen geeven, mits rijkelijk in de zakjens ſteekende. Hy wilde, zeyde hy, wat hem belanghde, van booven zijn ſtoel, als van een verhevene plaatze, letten op alle die geene die daar de teekenen van zoude geeven, om alzoo de verworpelingen, van de Gepredeſtineerde, se onderſcheyden. Hier na begaf hy zigh tot zitten op zijn ſtoel ende ſweegh, openende de oogen geheel wijd, naar de zijde daar het zakjen omgedraagen wierd. Als hy nu gezien hadde dat de eerſte rije zig mildadigh hadde betoont; Dat gaat wel, zeyde hy, zie daar alreede een geheele rije die gepredeſtineert is. Als nu de tweede ende de derde rije op die zelve wijze volghden; Inder waarheyd, voegde hy daar by, ik geloove dat alle mijne Toehoorders zullen gepredeſtineert zijn. Het is een grooten trooſt voor my, deeze vaſten hier gepredikt te hebben,

Klugt-ſpel daar over door een Monik aangevangen.

hebben, ik danke God daar over, want het is een teeken dat de zondaaren zig bekeeren. Door dit middel deede deezen *Pater*, zeekerlijk veel gelds vergaderen.

Ik merkte gedurende dit alles, dat'er lieden waaren, die zigh zeer verleegen vonden, byzonderlijk eenige Vrouwen, die, naa allen schijn geen geld by haar hadden. Zy waaren geheel rood in haare aangezighten geworden, ende om de schande te ontgaan, van voor verworpelingen aangezien te werden, staaken zy haare handen in de zakjens, even als of zy wat in dezelve hadde gegeeven. Ik hoorde een Ambagtsman in de Kerke, die tegens een ander zeyde; Die *Monik* heeft my daar, door zijne teekenen van de predestinatie, een Rijksdaalder in het zakje doen steeken; Ik hadde geen ander geld by my, en zoo ik niet gegeeven hadde, zoude ik mijne aghtinge hebbe verlooren. Men zou mijn als een verdoemde hebben aangezien, ende niemand zoude in mijne winkel wat hebben komen koopen. Den *Monik*, geheel van vreugde opgetrokken, om dat hy zoo veel gepredestineerde hadde gezien, begost zeer vrolijk het tweede gedeelte van zijne Predicatie, ende speelde wonderlijk wel de klught-zot, als van een goed humeur zijnde. Naa dat hy veele kleyne Historikens verteld hadde, die zeer vermaakelijk waaren, begon hy zijn tweede Aalmoessen te doen vergaderen, voor de zielen in het Vagevyer.

Waar door veele luyden verlegen werden.

Het is de gewoonte in *Italien*, onder de Predicatie, tweemaal Aalmoessen te doen vergaderen, de eerste reyze, op het eynde des eersten deels

Aalmoessen werden in Italien, onder de Predi-

eatie, tweemaal vergadert.

deels van het Sermoen, voor de Armen, ende de tweede, op het eynde van het tweede deel, voor de zielen in het Vagevyer. Hy bediende zigh van het zelve middel dat hem reets zoo wel gelukt was. Hy zeyde dat het niet genoeg was, zijne liefde aan de levendige betoont te hebben, datmen noch moeft, tot een volmaakt teeken van de predeftinatie, dezelve aan de dooden bewijzen, dat is aan de leden van de lijdende Kerke, zoo als zy het Vagevyer noemen. Het geld van deze tweede verzamelinge, is voor de Priefters ofte *Moniken*, die de Kerke, waar in gepredikt werd, toekomt, ende die geeven het vierde gedeelte daar van aan den Prediker, om hem aan te moedigen, tot het dragen van goede zorge voor dezelve. Hier door zijn zy zoo yverigh om het volk, op de ftoel, daar toe aan te porren.

Zomwijlen werden nogh twee andere verzamellnge gedaan.

Daar zijn'er die de liefde tot de zielen in het Vagevyer, tot zoo verre toe verrukt, dat zy niet te vreeden zijnde, een algemeene verzaamelinge daar voor te hebben laaten doen, zy daar noch twee andere op laaten volgen. De tweede gefchied in voornemen van de ziele, van eenigh Bloedverwant ofte vriend, aan welke yder der toehoorders byzonderlijk verplight is, te hulpe te komen, ende zy doen de derde doen, voor zoodanige ziele, die den minften byftand in het Vagevyer heeft, ende geen maagen ofte vrienden, om God voor haar te doen bidden.

Waar het gelt van dezelve blijft.

Vagevyers Godlafterlijk gevolgh.

Op deze wijze is het dat die dwaze ende ruyckelooze menfchen haare goedheyd, onvoorzigtelijk, boven van die van God zelve, ftellen, gel

lovende

lovende dat zoo haare liefde zig niet uytstrekte, tot aan die arme ongelukkige zielen, verlaaten zoo zy zeggen, van alle hulpe, God zoo onbarmhertigh en wreed zoude zijn, van haar een groot getal jaaren te doen lijden, ja zelf tot den dagh des grooten Oordeels toe, zonder aan haar barmhertigheyd te bewijzen.

Men heeft my verhaald, dat een eenvoudigen Boer, ziende dat den Prediker van zijne *Parochie*, naa dat hy driemaal aan den den anderen had doen omgaan, zig in staat stelde om het voor de vierdemaal te laaten doen, voor de ziele die het meeste leed, luyde op riep; Vader ik bidde u, sluyt uw Vagevyer, want zoo gy'er nogh eene ziel doet uytkoomen, zoo zal dezelve in gevaar zijn van weeder te moeten keeren, zonder yets te krijgen, want wat my belanght, ik hebbe geen geld meer. Ik weete niet of de Historie van deeze Boer waaraghtigh is, maar wel, datmen dikmaals groote redenen zoude hebben, om haar het zelve toe te roepen. Gedurende deeze verzaamelinge is 't dat deze goede *Paters* de Predikers, alles, wat haar maar in gedaghte komt, zeggen, om te strekken tot beweegredenen van zoo groot een werk der liefde. Alsdan stellen zy ten toon alle haare verdightzelen ende verhalens van het Vagevyer.

Aardig voorval onder een predicatie by gelegentheyd van het Vagevyer.

Ik hoorde eens een *Pater Carmelijt*, te *Venetien*, in de *Parochie* van *S. Sophia*, die met zijn hand, teeken aan alle zijne toehoorders hebbende gegeven van stil te zijn, ende zijn oir geheel aandaghtelijk leenende, als of hy yets hadde gehoord, haar vraaghde of zy niet een droef geluyd gewaar wierden, even als van verworpe

Een Carmelijt te Venetien veynst zigh op zijn Predikstoel, de zielen in het Vagevyer te hooren.

ſtemmen? Daar na noch nauwer luyſterende, zeyde hy, dat hy de zielen van het Vagevyer hoorde, die haar toeriepen, hare liefde niet in te houden, ende haar, door een overvloedige aalmoeſſe, te hulpe te willen komen. Waar op hy de woorden van den Text uyt de *Openbaringe Johannis* veranderde, welke zeght; *Audivi ſub Altare animas interfectorum clamantium; vindica ſanguinem noſtrum, Deus Noſte;* ! Dat is; *Ik hebbe van onder den Altaar de zielen der gedoodde gehoord, roepende wreekt ons bloed, onze God* ! ende bragt die op de volgende wijze voor; *Audio ſub Altare, animas defunctorum, clamantium; Refrigerate ſanguinem noſtrum, Fratres noſtri;* Die uytleggende; *Ik hoore van onder den Altaar, de zielen van het Vagevyer, roepende; verkoeld ons bloed, zeer waarde Broeders.* Ik nam deze daad van die Prediker, voor een uytgelezene wijze van ſpreeken, welke in de Redeneerkonſte *Fictio*, ofte verzieringe, genaamt werd. Maar ik ben verzeekert, dat het veele op die wijze niet verſtonden, ende geloofden, dat de *Monik*, waarlijk, de zielen uyt het Vagevyer, van onder het groot Altaar, hadde gehoord. Het teeken daar van was, dat de meeſte zigh van hare ſtoelen verhieven, ende naar het Altaar zagen. Als de predicatie geëyndight is, daalde de Prediker van de ſtoel, wierde in de *Sacriſtie* geleyd, ende de zakjens hem na gebraght. Dezelve wierden daar in zijne tegenwoordigheyd uytgegoten, ende aan hem zijn behoorlijk deel gegeven. Zijnde zy hier, gelijk de Roof-vogels, ofte de Jaght-honden, die een goeden brok, van het Wild door haar gevangen, werd gegeven.

Daar toe Godslaſterlijk een Text uyt de Openbaringe Johanniſ gebruykende]

Aalmoeſſen hoe ſe in Italien verdeelt werden.

In

In die gedeelte van *Italeen*, welke aan *Duyts-land* ofte aan *Vrankrijk* grenzen, laat zigh het volk zoo zeer by den neuze niet leyden, als in de binnenste Landschappen, ende in die het digste by *Romen* leggen. De Priesters doen daar wel alles dat haar mogelijk is, om haar Vagevyer in aanzien te brengen, doch de wereldlijke luyden zien haar aan als Quakzalvers, die allerhande leugenen uytstroyen, om hare Ware des te dierder te verkopen. Italien op de grenzen van Duytsland en Vrankrijk, zijn zoo bygelovigh niet als de andere in het stuk van het Vagevyer.

Ik wierd eens verzogt door de *Parochioan* van *Campo Dulcino*, in de *Alpes*, de moeyte te willen nemen van op het Top-punt van den Bergh *Splugh* te klimmen, ende op onzer Vrouwendagh van half *Augustus* te prediken, in een kleyn Dorp dat daar leght. Ik gingh'er, ende deede alles wat ik konde, om de Godvrughtigheyd gaande te maken, tot voordeel van den *Parochiaan*; Doch ik konde, met alle mijn arbeyd, voor hem niet anders opdoen, dan eenige ponden boter, hoewel hy my sterk gebeden hadde, dat ik hard om geld zoude aanhouden. Het geld is op dat Geberghte zeer dun gezaayt. Het zelve leverd niets in overvloed als Boter, Kaas, Castanien ende gezoute Vleesch, ende die arme Boeren brengen in de Kerke het geene zy hebben. Op de plaatze daar ik gingh prediken, konnen de Inwoonders, in het beste des Somers, maar omtrent twee maanden verblijven, als wanneer haar de groote koude van daar verdrijft, daar zy, met haar vee, weder omtrent twee maanden verblijven, ende dus dalen zy by trappen af, tot aan de Daalen toe, daar zy zigh den Winter gedurende blijven onthouden. Het Alpische geberghte is zeer schaars van geld voorzien. Bergh Splugh op de Alpes, hoe die bewoond werd.

Itrlianen gaan veel voor het halve sermoen geëyndight is uyt de Kerk, en waarom.

Ik kome weder tot onze Predikers. Het tweede gedeelte van haar sermoen, zoo als ik reets gezeght hebbe, bestaat alleenlijk uyt vertellingen ende zotternyen. Hierom begeven zigh veele luyden uyt de Kerk, die geen vermaak scheppen in het hooren van beuzeliugen, ende mogelijk ook, om door de konstjens van den Prediker, in haar weerwil niet gedwongen te werden, geld in de zakjens te geven, ende vertrekken zy zelf, zonder het eerste gedeelte tot het eynde gehoort te hebben. Dat eerste gedeelte behelst het lichaam ende het merg van hare predicatien, ende die gene die hare predicatien van de Vasten en de *Adventen* doen drukken, om haar naam geen schande aan te doen, laten'er het tweede af, en vinden middel om het eerste te splijten, ende zoo twee gedeelten daar van te maken.

Predikers van zoete invallen in Italien.

De Klught-predikers hebben toeloop van het gemeene volk, doch die geene, die haar zoete ende aardige invallen prediken, werden het meeste geaght, ende men noemt die geene, welke haar gaan hooren, *dotti* of *virtuosi*, dat is geleerde ofte deughtzame. De manier van zoete invallen te prediken, bestaat in het byna noyt voorstellen der zaken, in haren natuurlijken zin.

Derzelver wijze van doen.

Zoo zy een Text van de Heylige Schriftuur voortbrengen, zoo geschied het in een gedwongen, spitsvindigen, keurlijken, ende ver gezoghten zin, niet over-een-komende met die van de Schrifture. Een Prediker welke aan den letterlijken ofte natuurlijken zin hield, zoude voor onwetende, onnozele ende plomp gehouden werden, ende geheel geen toehoorders hebben, indien hy de stok-narren niet wel wist na te apen.

Ik

Ik hebbe aangemerkt dat zy, uyt de geheele Schrifture, byna niets in den letterlijken zin nemen, dan de woorden; *Hoc est corpus meum*; *Dit is mijn licchaam.* Hier houden zy zigh zeer hardnekkighlijk by de de letter. Evenwel hebbe ik te *Romen*, in de Kerke van de Drie-eenigheyd op den bergh, een *Pater* van de *Ordre* der *Minimen* hooren prediken, welke het geheele verhaal, van de instellinge des H. Avondmaals, in een anderen zin voorstelde. Hy braght dezelve te pas by de Aalmoessen. Onzen Heere *Jesus Christus*, zeyde hy, om ons des te meer de zorge over den Armen te beveelen, wilde dat de laatste daad, die hy hier beneeden op de Aarde doen zoude, een werk van liefde ende Aalmoessen zoude zijn. Ten dien eynde, niet meer in zijn maght hebbende, dan een mager stukjen broods, dat hy in de handen hadde, brak hy het zelve, ende gaf het aan zijne *Discipulen.* Dezen inval wierd voor aardigh gehouden, doch onderwijlen is het baarblijkelijk, zulks den waaren en natuurlijken zin van de Historie niet te wezen. Want *Jesus Christus*, wilde in dezen voorval, geheel geen Aalmoessen geven, maar wel een *Sacrament* instellen, dat aan onze zielen, tot een geestelijk voedzel ende ondersteuninge zoude strekken. Den *Monik* evenwel, ontfingh groote toejuycchingen over deze zijne aardige gedaghten, ende hy bediende zigh daar wonderlijk wel van in het doen inzamelen van de Aalmoessen.

Voorbeeld daar van.

Avondmaals instellingen op het geven van Aalmoessen verdraayt.

Deze *Moniken*, om te vrughtbaarder van zoete invallen te zijn, begeven haar gemeenlijk op vermakelijke plaatzen, als in de Hoven ofte

Predikers van zoete invallen heb-

ben veel vryigheyd.

Boſſchen, daar zy gaan peynzen, andere gaan in duyſtere ofte onderaardſche plaatzen, om daar op haar gemak al waakende te droomen. Veele van haar drinken goeden wijn, ende zulks in een goede meenighte, om dat, volgens het gemeene ſpreekwoord, *Bonum vinum acuit ingenium*; goeden wijn het verſtand ſcherpt; Eyndelijk, andere volgen hare byzondere driften. De Opperſte van de Kloofters, ſtaan aan hare *Moniken*, die prediken, toe, te doen het geene dat zy willen, ende te gaan daar zy het goed vinden, om derzelver zoete invallen te begonſtigen. Men handeld met haar als met de ſwangere Vrouwen, als aan welke men niet derſt weygeren, om hare vrught, te weten hare zoete invallen niet te bederven.

Moniken waarom zig, in Italien, zoo zeer tot het prediken begeven.

Deze groote toegeventheyd is het, die zoo veel *Moniken* in *Italien* beweeght, om haar tot het prediken te begeven, om dat, zoo dra zy zigh daar toe eens hebben geſteld, zy vry zijn van alle de onderhoudingen van haaren Regul. De wijze, op dewelke zy hare zoete invallen op den Predikſtoel uytveylen, is als volght. Als zy iets hebben voorgeſteld dat wat nieuws is, ende door die nieuwigheyd doet verwonderen,

Hoe zy hare zoete invallen prediken.

zoo ſpannen zy alle hare kraghten in (ten eynde het zelve niet zoude ſchijnen zonder grond te zijn, ende om het te meer te bekraghtigen) om in de H. Schrifture eenige paſſagien te vinden, die het zelve begonſtigen, ende aan welke zy den meeſten tijd, een zoo verkraghten en gedwongen zin geven, als zy aan die gegeven hebben, die tot den grondſlagh van haaren zoeten inval verſtrekt. Zy brengen gemeenlijk niet by dan

halve

halve veerskens ofte de eynde van dezelve, zonder het voorgaande ofte het volgende te zeggen, ende noemen de boeken niet uyt welke dezelve getrokken zijn. Zy genoegen haar met te zeggen; *Zoo als geschreven is*; of, *Volgens de Godspraake van den H. Geest*; of; *Zoo als in de Heylige Schrift verhaald werd*, 't welk zy bybrengen, maar het is niet mogelijk wel te begrijpen, of het geene zy daar uytleggen, getrouwelijk wert voortgebraght.

Aldus valt het gemakkelijk, aan deze verdervers van de Heylige Schriftuur, haare zoete invallen, ende overhalinge ofte *distillatien* van zinnen, te doen voor goet doorgaan, ende een onkundig volk te misleyden, dat noyt den Bijbel heeft gelezen, en aan welk het zelve te doen, ook verboden is. Na dat zy nu getraght hebben, hare zoete invallen, op voorgedaghte wijze, door de Schtifture te versterken, doen zy daar na haar best, om dezelve door de Oudvaders te bekraghtigen. Zy stellen onder het getal der Vaderen, niet de aaloude, als *S. Chrysostomus*, *S. Ambrosius*, *S. Hieronymus*, *S. Augustinus*, ende andere, maar ook die geene die veel jonger zijn, als *S. Thomas Aquinas*, den Cardinaal *Bellarminus*, *Scotus*, *Bonaventnra*, &c. zoodanigh dat zy een zeer groot open veld hebben om in te gaan weyden.

Moniken tellen in hare predicatien, onder de Oudvaders veele nieuwe.

Door dien men nu gemeenlijk zeght, dat de fraye verstanden, dikmaals in veele dingen over een komen, zoo komen zy haar hoogmoed zeer te streelen, wanneer zy aan het volk doen zien, dat die verstandighste Lieden van de over-ouden tijd, zoo wel met hare gedaghten over een ko-

Predikers van de zoete invallen zijn vol dwase ydelheyd.

 men.

men. Zommige hebben de dwaze ydelheyd van te zeggen op den Predikstoel; *S. Augustinut* ende *S. Ambrosius* was van mijn gevoelen, doen hy zeyde, &c. Zy drukken ook zeer zelden uyt de Boeken ofte de Hooftstukken, uyt welke zy de bekraghtigingh trekken, die zy bybrengen, ende zy genoegen haar, met in het algemeen te zeggen; *Zoo als S. Augustinus verzeekerd; Zoo als S. Ambrosius verklaard.* De ondervindinge doet onderwijlen zien, dat zy een oneyndelijk getal passagien valschelijk bybrengen, ofte zy verbasteren dezelve zoodanigh, dat, zoo men dezelve aan haar welle, ik wil zeggen in de Boeken daar zy die uytgetrokken hebben, gaat opzoeken, men swaarlijk dezelve kan bekennen.

Een van dezelve braght den H. Hieronimus valschelijk by.

Ik hoorde eens een *Benedictijner Monik*, in de Kerke van de *H. Praxeda*, te *Romen*, prediken, die, na hy zigh zelven hadde tegengeworpen; waarom, onder zoo veele perzoonen, welke in nood zijnde, haar toevlught tot de H. Maget nemen, zoo meenige wierden gevonden, die van haar geen hulpe bequamen, zijnde dat een uytkomste, die gekant scheen tegens het geloof van de *Roomsche* Kerke, als leerende dat alle die geene, die zigh met vertrouwen tot de Maget begeven, zeekerlijk van dezelve werden geholpen. Hy antwoordde dat zulks geschiedde, om dat die geene die dat deeden, haar herte niet tot *Maria* ophieven. Zy heften, zeyde hy, niet dan al te dikmaals, hare oogen, hare handen, ende hare stemmen op tot *Maria*, doch haare herten kruypen op de aarde, ende dezelve verheffen zy niet tot haar. Daar op braght hy

S. Hie-

S. Hieronymus by ; *Si volumus exaudiri a* Maria, *erigamus corda nostra ad* Mariam. *Zoo wy van* Maria *willen verhoord werden, laat ons onze herten tot* Maria *opheffen.* Ik hadde den *H. Hieronymus* van te vooren gelezen, ende ik hebbe het zelve ook naderhand gedaan, zeer wel indaghtigh zijnde aan deze passagie door den *Benedictijn* bygebraght, doch ik hebbe die noyt gevonden, ende zeekerlijk niemand zal zulks doen. De verborgentheyd van deze zaake bestaat daar in, dat die woorden den zoeten inval van die *Monik*, ten hooghsten begonstighden.

Men moet zigh niet verwonderen daar over, dat de *Roomsch-Catholijken* zigh beroemen, dat zy de Kerkelijke Oudvaders op hare zijde hebben; Want zy doen dezelve, als zulks zoo niet is, wel haast op haar zijde komen door geweld, ende zy trekken haar, zoo gemeenlijk gezeght werd, met het hayr daar by. Zy doen even als een andere *Italiaansche Monik*, welke de *H. Chrysostomus*, niet wel konde over een brengen, met een zoeten inval, dit hem in de zinnen was gekomen. Hy stelde zigh aan als of hy gram was, ende daar op twee of drie woorden in den Text veranderende, die byna den geheelen zin daar van verdierven, zeyde hy in slecht, maar zeer uytdrukkelijk Latijn; *Faciam te bene venire*; Dat is: *Ik zal u wel doen komen*; ende hy braght hem op die wijze, met zijne zoete inbeeldinge over een.

Hoe zy de Oudvaders na hare pijpen doen dansten.

Op deze manier doen deze rampzalige *Moniken*, die Eerwaardige Vaders van de aal-oudheyd, dikmaals yetwes zeggen dat zy noyt gedaght hebben, ende het geene ook in haare schrif-

Zulks door een voorbeeld beknaghtight.

schriften niet werd gevonden, ende zulks alleen om hare dwase ydelheyd te sterken, ende haar eygene dromen, voor ontwijffelbare waarheden, in u zuyverste eeuwen in het Christendom aan den dagh gekomen, te doen doorgaan.

Om noch meer luyster aan hare zoete invallen te geven, zoo laten zy niet na dezelve te verzellen, met veele wijzen van spreeken uyt de Redeneer-konste. Men hoord van haar niet dan overdragingen, by-speelingen ende heylige harde vergelijkenissen, met een schoone uytspraak ende fraye uytgelezene woorden, die alle byna tegens malkanderen strijden, van welk de *Italiaansche* tale overvloed.

Groot verderf der Papen en Moniken in het algemeen.

Zie daar die schoone goude schale, door de welke het vergif der logentaale en dwalinge wert omgedeelt, om de zielen te vergeeven. Zie daar die groote poorte, door welke zoo veel buytenspoorige en gevaarlijke meeningen, in de *Roomsche Kerke* zijn gekomen. Gy kond uyt de nature van die weyde oordeelen, van de gesteltenisse der kudde, en uyt de hoedanigheyd van die nieuwe Herders (ik meene de *Moniken*) bekennen hoedanigh den toestant van die arme schaapskoye moet zyn. Zy zijn Herders, die de wolle afscheeren, zigh met het vetste verzaadigen, en die zigh weynigh aan de zaligheyd der zielen laaten aangelegen zijn, mits zy maar haare gierigheyd en hovaardye konnen voldoen.

De Heer *Loredano*, een *Venetiaansch* Edelman; zoo vermaart in *Italien* door zijne schone en nauwkeurige schriften, schrijvende aan den Heer *Almoro Grimani* te *Verona*, om hem een Prediker van zijne kennisse en vrientschap ten besten

ſten te beveelen, geeft zijne gedaghten, in zijnen brief, met de volgende woorden te kennen. *Sene viene in coteſte citta il Padre Fra Girolamo Olivi, a far pompa d'Eloquenza, nel corſo quadrageſimale.* Dat is; *Den Pater Hieronymus Olivi, gaat naar uwe Stad, om zijne welſpreekentheyd gedurende den vaſten ten toon te ſtellen.* Hy zeght niet dat den *Monik* het *Euangelium* gaat prediken ende om zijne kraghten in te ſpannen, om zielen voor *Jeſus Chriſtus* te winnen, maar hy zeght dat hy gaat om zijne welſpreekentheyd ten toon ſtellen, ende daar door drukt hy volkomentlijk wel uyt, de beweeghredenen die de *Moniken* tot die predicatie drijft. Ik hebbe gene bequame uytdrukkinge, *mijn Heer*, om u voor oogen te ſtellen, de kuyperyen, de aanzoekingen, de liſten ende de bediſſelingen die de *Moniken* te werk ſtellen, om op de beſte predikſtoelen te koomen, dat is gezeght op die geene, op welke het meeſte gelt ofte eere te bekoomen is. Zy bedienen zigh van de gonſte der Grooten en der Vorſten, om zigh van dezelve te verzeekeren, zelf vier of vijf jaaren eer die open zijn.

Moniken kuypen enige jaren te voren om de beſte predikſtoelen te hebben.

Daar zijn Predikſtoelen, die voor den Prediker, in eene *Advent* ende Vaſten, vier, vijf, zes honder guldens, ja duyzent en meer opbrengen, boven het deel dat zy in de aalmoeſſen hebben. Wat de ſtoelen belanght, daar maar weynig voordeel te hopen is, om dezelve wert geen groote moeyte gedaan, en men vind niet een *Monik*, die in de ſleghte Dorpen op het Land een enkele reys wil gaan prediken. Geen geld geen Sermoen.

Groote inkomſte van zommige predikſtoelen in eene vaſten.

In *Italien* wert gemeenlijk niet dan op de *Advent*

In Italien

werd in de ParochieKerke niet gepredikt als op de Anventen en inde Vasten.

venten ende in de Vasten gepredikt. Wat de andere Feest en Zondaagen door het geheele jaar belanght, valt'er geen Sermoen in de *Parochie* Kerken. Zy zingen daar dan groote *Missen* in Muzijk, zy doen daar lange diensten, maar het woord Gods word'er niet gehoord. Daar werden evenwel predicatien gedaan in de Kerken van eenige Conventen van *Moniken*, des namiddaghs, dogh dat zijn byzondere predicatien tot die *Ordres* gehoorigh, ende altoos over een ende het zelve voorwerp. De *Dominicaanen* prediken als in der eeuwigheyd van het *Rozenhoedeken*, de *Carmeliten* van het *Schapulier*, de *Franciscanen* van den Gordel van *S. Franciscus*, en de *Succolanten* van *S. Antonius* van *Padua*. Deeze stoffen zijn vry maager van haar zelve, en ik verwondere my, hoe zy nog altoos Sermoenen daar over weten te vinden. Het is waar dat het geheele Sermoen by na bestaat uyt het verhaalen van *Miraculen*, die den Prediker zoo light verzieren als zeggen kan.

Uytgezonder in de MonikenCloo-ster.

Jesuiten in Italien prediken des Zondaghs ende op de Feesten in hare vergadederingen.

De *Jesuiten* hebben, in haare huyzen, vergaderingen aangestelt, die zy van de Maget noemen, en zy prediken daar ook des Zondaghs ende op Feestdagen. Om allerhande slagh van lieden tot haarent te trekken, maaken zy een onderscheyt tusschen de perzoonen. Zy hebben een vergaderinge voor de Ambagtlieden, een andere voor de Studenten ofte Leerlingen, een derde voor de Kooplieden, ende een vierde voor den Adel. Zy prediken ook, op zeekere dagen, in hare Kerken, om de lieden tot het wel sterven te bereyden. Zy hebben deeze zoorte van Godvrughtigheyd aan haar getrokken,

Ook op andere in haar Kerken, tot haar groot voordeel.

die

die haar zeer voordeeligh is, want daar door werden zy gehaald by de zieken ende by die welke op haar verscheyden leggen, om dezelve te vertrooften, ende dat is dan de bequaamste tijd voor haar, om in de uyterste willen gedaght te werden.

Daar is noch een ander slagh van Predikers in *Italien*, welke ik in geene andere Landen, daar men belijdenisse van het Pausdom doet, gezien hebbe. Deeze Gezellen werden Predikers van de openbare plaatzen ofte Markten genaamt, anders Marct-predikers. Om dit beeter te verstaan, zult gy weeten; *mijn Heer*, dat in de Steden van *Italien*, tegens des avond, als de grote hette over is, de Inwoonders van wat staat ofte gelegentheyd dezelve zijn, op de Marcten komen wandelen. Daar is het dat zy malkanderen spreeken ende haare zaaken verhandelen. Heeftmen met ymand op die uuren wat te verrighten, zoo is het eerste dat men doed hem op de groote plaatze te zoeken. Aldaar begeeft zigh ook dagelijks een groote menighte van Lietjenszingers, Goochelaars, Klught-speelders, Goedgelukzeggers, en van ander slagh van lieden, die haar voordeel by het gedrangh vinden. Het volk vergaadert zigh altoos rondom dezelve om zigh te vermaaken, ende onder anderen ziet men'er meer Priesters en *Moniken* dan Wereldlijke lieden, want als die des morgens haare *Missen* gezeght hebben, is'er geen volk die het overige des daaghs meer ledigh is dan zy.

Markt predikers in Italien.

Marcten in Italien altoos des avonds vol volk.

Zoo draa de Klughtspeelders op haare Tonneelen getreden zijn, ziet men te gelijk, ik weet niet door wat beweeghredenen ofte yver,

Op wat wijze de Markt-predikers leeren.

een *Monik*, met een groot kruyce dat voor hem werd gedraagen . nevens een kleyn klokje dat zy roeren, voor den dagh koomen. Hy treed op een draagbare ſtoel, die op een van de zijden van de Markt, reght teegens over de Tonneelen van de Klughtſpeelders verveerdight is, ende begint van dezelve te prediken. Een groote hoop volk ſchiet van alle kanten van de Markt toe om hem te hooren. Toen ik eerſt in *Italien* quam was ik zeer geſtight, ziende zoo veele lieden de Goocchelaars verlaaten om een Sermoen te gaan hooren, maar genadert zijnde om meede toe te luyſteren, zagh ik dat deeze Predikers, het volk meer deedden lagchen, door haare vermaakelijke reedenen ende belagchelijke gebaarden, dan de Quakzalvers. De Quakzalvers ſpeele den gek op hare Tonneelen ende zy vertoonen den Klught-zot op haare ſtoelen. Terwijlen dat de eerſte haar uyterſte beſt doen om haar waaren te verkoopen, zoo laaten de andere, over de Markt, een zakje om gaan, in ſchijn als of het voor den Armen was, ende zy beveelen het geeven van Aalmoeſſen met groote vyerigheyd, maar alle het geld dat verzameld werd is voor haar zelven.

Dat zoo toegaat dat men haarwel voor Geeſtelijke Janpotagies magh aghten.

Ik bevond my eens in zeeker gezelſchap van *Moniken*, die onbeſchaamdelijk verzeekerden, dat dat ſlagh van predicatien op de Markten, een zeer klaar en baarblijkelijk bewijs was, van de waarheyd des *Roomſchen* Geloofs, teeghens de Ketters, aangezien daar door, zoo zy zeyden, oogenſchijnelijk vervuld wierd, de Godſpraake van den H. Geeſt, in het Boek der Wijsheyd, 't welke zeghr; *De wijsheyd verheft haare ſtemme*

Godlaſterlijk gevolgh door de Moniken daar uyt getrokken.

in

in de openbaare plaatzen, ende dat zulks alleenlijk onder de *Roomsch Catholijken* geschiede, daar de Wijsheyd, dat is het Woord Gods, zigh in het openbaar deed hooren, door middel van deeze Marktpredikers.

Wat my belanght, *mijn Heer*, ik ben verzekert, dat zoo de Wijsheyd daar roept, het is om wraak van God te eysschen, over het misbruyk dat'er geschied van het Heylige *Euangelium*, het welke men daar op een belacchelijke wijze verdraayt, om het volk te vermaken. Het zelve vernietight.

Men kan ook niet zeggen dat de Wijsheyd daar ook hare stemme doet hooren, ten opzighte van de Predikers, want de meeste zijn *Moniken* van een zeer ongeregelt leven. Ik heb'er een te *Venetien* gekend, die een rampzaligen Schelm was, ende die als hy van de stoel trad, het geld dat hy hadde doen verzamelen, in oneerlijke plaatzen, met vuyle Hoeren gingh verteeren. Markt predikers zijn zeer Godloose Boeven. Voorbeeld daar van.

De *Roomschgezinden* zijn zeer verleegen ende weten niet waar mede te beginnen, om zightbare teekenen van de waarheyd harer Kerke te geven. Zy brengen noch andere voor den dagh, die al immer zoo kreupel ende ellendigh zijn, als het voorige, onder dewelke zy tellen, zeekere gewoonte in *Italien* ingevoert, van de kinderen openbaarlijk in de Kerken te doen prediken, van den dagh van Kersmisse af, tot aan het Feest van drie Koningen. Hier toe nemen zy aardige kleyne kinderen van drie of vier jaren, ende zy doen dezelve kleyne sermoenen van buyten leeren, over de geboorte van onzen Zalighmaker, die omtrent een quartier uurs duuren; zy oeffenen dezelve van langer hand om Kinderen prediken in Italien openbaarlijk in de Kerken.

 die

Hoe deselve daar in geoeffent werden.

die met goede bevalliigheyd te konnen uytspreeken, ende op Kersdagh doen zy haar dezelve opzeggen by de kribbem, die dan, ter oorzake van dat Feest, in alle de Kerken gestelt zijn. Deze kinderen doen alle de pleghtelijkheden van de groote Predikers; zy beginnen met haar *Ave Maria*, daar na doen zy hare inleydinge, die gevolght werd door een kleyne verdeelinge. Het eerste deel afgehaspelt hebbende, laten zy de Aalmoessen vergaderen, ende een ygelijk geeft haar, ende daar na prediken zy voor de zielen van het Vagevyer. Zoo dra den eenen zijn sermoen geëyndight heeft, neemt een ander zijne plaatze, ende doet'er ook een, ende daar in volherden zy dagelijks, zoo als gezeght is, van Kersdagh tot aan drie Koningen. Zy beginnen 'smorgens heel vroegh, ende houden niet op voor laat in den avond. Het geld dat zy gekregen hebben werd besteed om snoeperyen en zuykerwerk voor haar te kopen. Op deze wijse is het dat deze kleyne Draaken, van jonghs af aan tot de proye werden op gebraght, om daar na, als zy groote Predikers geworden zijn, de Aalmoessen, die alleen voor de Armen werden gegeven, te verslinden.

Ende van jonghs af aan tot het steelen der Aalmoessen gewend.

Onderwijlen werd alle dit kleyne kinderwerk, door de *Italianen* uytgelegt, als een teeken van de waarheyd harer Kerke. ende zy passen daar op de woorden van den Psalm. *Ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem.* Dat is; *Gy hebt uwen lof volmaakt uyt den mond der kleyne kinderkens ende der zuygelingen.* Maar zy leggen zulks uyt; *Gy hebt het werk van de predikinge volmaakt door den mond der kinderkens.* Zy zeggen dat dat niet gesien werd dan in hare Kerke. Dit

Moniken en Priesters misbruyken zeer deerlijk een Psalm.

Dit geeft my gelegentheyd u te ſpreeken van dat groote teeken van hare Kerk, op het welke zy zoo ſtoffen, ende dat zy aan de *Proteſtanten* met zoo veel hevigheyd voorwerpen. Te weten de zendingh van de *Euangeliſche* Priesteren, ende onder dewelke voor al getelt werden, die rampſalige *Jeſueten*, die in *Engeland* komen. Ik twijffele niet of tot op heden is'er noch een groote meenighte van deſelve. Onderwijlen kan ik u verſeekeren, dat zoo de *Jeſuiten* van *Italien* ende andere *Roomſchgezinde* Landen, daar hare *Miſſionariſſen* ofte Zendelingen zonden, in gelijkmatigheyd van het geld dat haar daar toe werd gegeven, alle de *Paters* van haare *Ordre* daar toe niet genoegh zouden zijn. Men kan zigh met geen mogelijkheyd inbeelden, de groote zommen die haar daar toe werden gegeven. Dat is het groote voorwendſel het welke zy nemen, om gedurigh, zoo als zy doen, aan de Paleyſen der Grooten, in de huyſen van Weduwen ende rijke Lieden te gaan, om tot een zoo heyligh werk geld te geven. Zy genoegen zigh onderwijlen, met het zenden van een zeeker getal van hare *Jeſuiten*, die zy onderhouden, ende van het overſchot, doen zy al die ſchoone huyzen ofte liever praghtige Paleyzen, die zy timmeren, maaken. Ook willen zy niet datmen dezelve Kloosters ofte *Conventen* noemt, ende de inkomſten van die Paleyzen, vergrooten zy met dat zelve geld naar gelijkmatigheyd van de pragt derzelve. Een arm *Capucijn*, die een Aalmoeſſe gaat bedelen, is te vreeden alsmen hem yets geeft om zijn buyk wel te verzadigen; maar het voorwendzel van de *Jeſuiten* is aantrekkelijk;

Zendinge van Priesteren in vreemde Landen werd door de Moniken voor een teeken van de ware Kerk gehouden.

By de Zendelingen ſteken de Jeſuiten groot gelt op.

Jeſuiten willen hare huyſen geen Kloosters genaamt hebben.

Het is tot bekeeringe der zielen, men moet haar de beurze wijd open doen, *ad majorem Dei gloriam; tot meerder eere Gods*, anders zijn zy niet wel voldaan.

Godloosen handel der Jesuitische Zendelingen in Engeland.

Onderwijlen zien wy met onze oogen wat het is dat zy hier in *Engeland* doen, daar haaren naam zoo vervloekelijk is geworden, zijnde dat niet zoo zeer om haren yver en neerstigheyd om de zielen te bekeeren ofte liever te verkeeren, als om de listen van welke zy zigh bedienen om de ruste van het gemeen te stooren. Door dien het haar niet mogelijk is de lieden om te zetten door de swakheyd van hare arme redenkavelingen, zoo traghten zy een geheel Rijk in vlamme te stellen, ende de *Protestanten* tegens malkanderen te wapenen, om dat, dezelve den een den anderen het bloed uyt de aderen getapt hebbende, een *Roomschgezind* Vorst, de overige des te lighter zoude konnen t'onderbrengen, ende zy zoo door het staal moghten verkrijgen, dat haar door de reden niet doenlijk is. Dit is het geene my een *Jesuitsch Pater*, over omtrent drie jaren te *Milanen* heeft gezegt. Onse eerwaardige *Jesuitsche* Vaders, zeyde hy, schrijven uyt *Engeland*, dat die Natie zeer hardnekkigh in de Ketterye is, ende dat het eenige middel om haar te bekeeren is, dezelve uyt te roeyen. Hier toe arbeyden onze *Paters* zeer kraghtigh, ende wy hopen in het korte te zien dat God haar voornemen zal gezegent hebben.

Jesuiten haar ooghwit omtrent Engeland.

Betwistinge des Auteurs met de Jesuiten te Londen.

Toen ik, over omtrent anderhalf jaar eerst te *Londen* quam, waren de *Jesuiten* ten uyttersten baldadigh geworden. Ik bevond my in zeekere gelegentheden om met haar de zake des Gods.

dienſts

dienſts te betwiſten; Door dien zy haar nu in dezelve in het nauw zagen, ende niet wel konden antwoorden, zoo begonden zy te ſpotten, zeggende dat alle mijne ſchoone redenkavelingen niet zouden beletten dat ik verdoemt zoude zijn. Een van haar, die liſtiger ende mogelijk quaadaardiger dan de andere was, zeyde, dat hy, te zijnen huyſe, by geſchrifte, onoploſſelijke bewijs-redenen hadde, ende dat hy, als ik de moeyte wilde nemen van met hem te gaan, alle de tegenwerpingen die ik gedaan hadde, zeer gemakkelijk zoude beantwoorden. Ik was te voorſightigh om my aan zoo een eerlijk Man te vertrouwen, ende genoeghde my met te zeggen, dat ik hem bad zijne papieren te gaan halen, ofte my op een andere plaatſe te verſcheyden als in zijn huys, doch hy wilde zulks niet doen; Ik bemerkte daar na dat die *Jeſuiten* haar werk maakten van my *Londen* te doen ruymen. Ten dien eynde, om dat zy het niet openbaarlijk door gewelt konden doen, ende ik ook zeer wel op mijn hoede was, zonden zy mijn een hoopen beurſeſnijders ende gauwdieven aghter na, die my oo alle plaatſen volghden, om mijn te betrappen, doch door ik noyt by donker op de ſtraten quam, konden deze goede Vaders van de Zendinge, haar voornemen niet volbrengen, ende de omwendinge van zaken, die kort daar op volghde, verpligtede haar op wat anders te denken.

Die hem namaals lagen leggen.

Men ziet niet dat de *Jeſuiten* zoo driftigh vallen om naar andere *Proteſtantſche* Landen, als wel naar *Engeland*, te gaan. Men vint'er weynigh in *Duytsland* ofte *Switzerland*. Doch zulks ont-

Jeſuiten willen liever naar Engeland, als andere Proteſtant-

sche Quartieren, ende waarom.

ontstaat daar door, dat *Engeland*, geheel byzondere aanlokkelijkheden voor haar heeft. Daar is meer geld als elders, ende het zoude haar ten hooghsten aangenaam zijn, konden zy eens de Biechtvaders ende de Bestierders van de *Engelsche* schoone Juffrouwen werden. Men is ook anderzints genoegh verseekert van het leven dat zy daar leyden, en dat het zelve geen boetvaardigh leven is. Ik zie dan daar door niet dat hare zendinge een zoodanigh onfeylbaar teeken van de waarheyd des *Roomschen* Godsdienst moet zijn, als de Pausgegnde wel voorgeven, ende men zoude dat teeken (zoo het'er in den tijd die wy beleven een wesen moet) veel beeter konnen toeschrijven aan die yverige *Protestantsche* Predicanten, die alreede de gevankenisse hebbende uytgestaan, zoo wel als het Ballinghschap, wegens de voortsettinge des *Euangeliums*, weder heymelijk naar *Vrankrijk* zijn gekeert, in het hevighste van de vervolginge, en naar Landschappen gegaan daar zy niet bekend waaren, om hare Broederen te versterken ende aan te moedigen tot de volhardinge, gelijk ook om te traghten die geene weder op te heffen, welke de al te groote broosheyd hadde doen buygen. Daar waaren geen tijdelijke voordeelen te hoopen, ende zy konden zigh verseekeren, dat zoo zy op de daad betrapt wierden, men haar op de Galeyen ofte ter dood zoude verwesen hebben, zoo als eenige van haar al is overkomen.

De ware sendinge, zoo ser behoort te sijn, is by de Protestanten.

Verschil tusschen de Jesuiten en de Protestanten

Wat de *Jesuiten* belanght, dezelve houden zigh hier zoo wel verzeekert, datmen haar niet over het stuk des Godsdienst zal doen lijden, dat

zy

zy niet, tegenstaande alle de Besluyten van het Parlament, welke alleen strekken om hare booze voornemens te stutten, zigh hier noch zeer vryelijk ophonden, ende ondertusschen als zy weder te huys zullen zijn gekomen, zullen zy niet nalaten, op alle plaatzen, volgens haare oude gewoonte, te verhaalen, datmen haar zeer heeft vervolgt, in gevankenissen geworpen, ende gepijnight, ja datmen haar ter dood zoude hebben gebraght, maar dat zy daar van wonderdadighlijk bevryd zijn geworden, door de H. Maaght ofte eenigh ander *Sanct*, aan welke zy sigh hadden bevoolen.

omtrent de Zendinge.

Jesuiten liegen braaf als sy uyt de Zendinge te huys komen.

Ik keere weder naar *Italien*, daar ik noch een ander slagh van Zendelingen vinde, die niet voor vreemde Landen, maar alleen voor *Italien* geschikt zijn. Dezelve bestaan uyt *Moniken* dan van de eene ende dan van de andere *Ordre*, doch wel meer uyt *Capucijnen*, ende meest uyt zeekere Landloopers zoudemen moogen zeggen, ofte Broeders die zy de Vaders van de Zendinge noemen. Deselve naa dat zy een tamelijk getal Sermoenen, over verscheyde stoffen, hebben vervaardigt, schrijven naar *Romen*, om van den Paus hare zendinge te verwerven, het welke is een toelatinge om hare Sermoenen, in zommige Steden ofte Landen te gaan prediken, met alle zoorten van *Aflaat* ende de maght van te moogen ontslaan, van zommige voorbehoudene gevallen, die men te *Romen*, by diergelijke gelegentheeden, gewoon is toe te staan. De eerste zendinge die ik van die natuure in *Italien* zagh, was te *Montefiascone*, twee dagh-reyzen van *Romen*, ende deselve bestont uyt *Capucijnen*.

Vaders van de zendinge alleen maar voor Italien

Hoe dezelve zigh in haare zendinge gedragen.

Boven haar gewoonlijk kleed, dat misselijk genoegh is ende haare groote baarden, hadden zy rode groote klapmutsen ofte calotten op haar hooft geset, om haar yver en vlammende begeerte, tot de bekeeringe der zielen, te kennen te geeven. Want dat is mede noch een teeken van de waare Kerke, dat, even als den H. Geest, zienlijk nederdaalde, in de gedaante van vyerige tongen, op de hoofden der Apostelen, men noch heeden in de *Roomsche Kerke* vind, hoofden die de vyerige verwe des purpurs, van de andere onderscheyd, zijnde dat ook de reeden, om welke de *Kardinaalen*, die niet als liefde tot God zijn, ofte veel eer zulks behoorden te wezen, roode hoeden draagen, en de Pauzen een muts van dezelve couleur. De nieuwsgierigheyd drongh my, om deze roode Calotten te gaan hooren prediken. Ik trad dan in de Kerke, ende zagh een van deeze Predikers op den stoel, hebbende een dik touw om den hals en een swaar Crucifix tusschen de armen, met welk cieraad opgepronkt hy zijn best deed, om gevoegelijke bewegingen, in de herten zijner toehoorders, te verwekken.

Pausen waarom roode mutsen en de Kardinaalen roode hoeden draagen.

Ooghwit van de Predikers der Zendinge in Italien.

Het voornaamste ooghwit van dit volk is de lieden te doen krijten. Zy aghten haar gelukkig als zy dat konnen uytwerken, als hebbende als dan haare begeerte verkregen. Hier door verkrijgen zy het aanzien van groote Sendelingen ende waarlijk Apostolische mannen te zijn. Zy bedienen haar ten dien eynde van de tederste en herte-roerenste woorden die zy konnen bedenken om tranen te verwekken. De Prediker die ik hoorde, overliep de Historie van het lijden onzes

onzes Heeren. Naa dat hy alle kraghten hadde ingespannen, om *Jesus Christus* te verbeelden als de schoonste van alle Menschen, stelde hy aan de andere zijde de onmenschelijke Beulen voor oogen; die met swaare touwen, zijne sneeuw-witte handen bonden, en op zijn schoon aangezighte, met roozen en lelien als bezaayd, sloegen. Hy verzelde zijne uytdrukkinge met een beklaagende stemme, ende door gebaarden zeer wel met zijn voorwerp over-een-komende: Ik bekende daar door dat die *Pater* een zeer uytnemende Redenvoerder was. Als toen lieten eenige goede Vrouwen, geheel met medelijden bewogen (even als voor desen die van Hieruzalem waren, welke weenden, ziende *Jesus Christus* naar den Bergh van Calvarien gaan, en tot die de Heere zeyde dat zy over haar zelf zouden weenen) haare zughtinghen hooren, ende als een ogenblik daar na, de plaatze der vrouwen, geheel aan het krijten was, zoo drongh die bewe-ginge door tot in die van de mans, ende geheel de Kerke wiert vervult met zughten en weenen. Den *Capucijn* hier op, zijne overwinninge willende voortzetten, wierp zigh op zijne knie'en, en zettende zijn groot Crucifix op den stoel, riep hy met een vervaarlijk en klaagende stemme; *Ontferm! Ontferm!* terwijlen hy het touw om zijn hals toetrok, even als of hy zigh hadde willen verworgen. Geduurigh bleef hy dat woord met noch meer heevigheyd herhaalen, jaa veertigh a vijftighmaal aan den anderen, tot dat eyndelijk alle zijne toehoorders meede begonden te roepen even als hy. Toen hoordemen een zeer vervaarlijk gerught dat wel een een vierde

van een uur duurde, tot ter tijd, dat de boesems zulks niet meer konnende verdraagen, het geluyd by trappen minderde, ende een groote stilswijgentheyd ontstont, die dan gelegentheyd aan den *Pater* gaf, zijn afgebrookene redenvoeringe weeder op te vatten, die hy by naa tot aan het eynde, met dezelve bewegingen en driften van tederheyd, volvoerde.

Aanmerkinge van den Schrijver daar over.

Ik hebbe hier niet voor, de gevoeligheyd van het menschelijke herte, over het geene het lijden onzes Heeren *Jesu Christi* raakt, te lasteren; Het is zoo verre van daar, dat ik wenschte, dezelve in de herten van alle de menschen te doen stand grijpen. Maar dat zal my niet wederhouden van te zeggen, dat die driften gemeenlijk als een blixem voor by gaan, ende dat de goede ende wel gegronde beweeghredenen, die men in een predicatie geeft, om het volk tot een opreght Christelijk leeven te brengen, langh in den geest blijven, ende, by gelegentheyd, bequaam zijn om den wille te beweegen, ende dat is het geene dat die Zendelingen niet doen. Ook ziet men niet dat de *Italianen*, met alle deeze zendingen, te beter zijn. Als deeze zendingen nu drie weeken ofte een maand hebben geduurt, gaan de *Paters* van dezelve, met veel plegtelijkheyd, op eene verhevene plaatze, dighte by de Steden daar zy geweest zijn, een groot kruyce van dertigh ofte veertigh voeten hoogh planten *ad perpetuam rei memoriam*; *tot eeuwige gedagtenisse.* Zulks geschied met veele Ceremonien en bygeloof. Het cruyce werd van alle aangebeden, gaande bloots voets ende met een touw om den hals derwaarts. Aldaar besluyt dan den

Zendingen in Italien hoe die besflooten werden.

Predi-

Prediker zijn Zendinge, gevende een grooten zeegen aan het volk, nevens alle de *Aflaten* die den Paus haar heeft toegezonden.

Miracul van de Vaders van de Sendinge in Italien.

Ik ontmoettede een van deeze Sendelingen op het *Appennijnsche* Gebergte, die in een Stad van het Graafschap *Urbano* hadde gepredikt. Een groote jongen, die haar omtrent zeeven ofte aght mijlen weeghs geleyd ende op zijne schouderen om over een beek te koomen, gedraagen hadde, verzeekerde dat hy noyt iets ligters dan zy waren, hadde gevoeld, ende dat zy niet swaarder dan een veer waaren, doch de Waardinne by welke zn hadden gehuysvest, zeyde al lagchende, dat dat *Miracul* haar des te meer deed verwonderen, om dat zy, aan dezelve, voor haar vertrek een groot middagmaal hadde verzorght, ende dat zy iets moesten weegen, al hadde het niet anders geweest als door dat geene dat zy genuttight hadden. De plaatze daar ik haar ontmoettede, was een tweede Herberge, daar zy nogh een middaghmaal deeden vervaardigen.

Vaders van de Sendinge met de Phairizeën vergeleeken.

Ik bemerkte hier door dat alle die yverige Sendelingen, met haare swaare touwen om den hals, niet altoos de grootste beminders van de boetveerdigheyd zijn; Even als de *Pharizeën*, die de gebooden van de Wet op haare voorhoofden geschreven droegen, de grootste volbrengers van dezelve niet waaren. Onderwijlen zijn het deze Sendelingen, die de *Roomsch Catholijken* verzeekeren, dat de gaave der predicatie byzonderlijk is gegeeven, in de verdeelinge die den H. Geest van zijne genaadengiften heeft gemaakt.

Gave der pre-

Voor my ik zal altoos gelooven, dat dat heerlijk

dikinge wien dezelve toekomt,

heerlijk voorreght, eerst ende vooral, aan de Bisschoppen ende de Predicanten der Kerk toekomt. Die zijn het, die de waare Herders zijn, naa welker stemmen de Schaapen moeten luysteren, ende men kan in zeekeren zin zeggen dat de bedieninge van het woord, ofte van de predicatie, by naa geheel in *Italien* heeft opgehouden, daar men nu by na niet dan de stemmen der vremdelingen hoord, ik wil zeggen die van een oneyndigh getal rampsalige *Moniken*, die de Parochianen der Kerken niet sijn. Ik hebbe in andere van mijne Brieven geseght, dat in den tijd van zeven jaaren, die ik in dat Land hebbe gewoont, noyt iemand hebbe hooren prediken, die reght Kerkelijke maght daar toe hadde, dat is geseght die *Parochiaan* ofte Bisschop was, uytgezondert den Cardinaal *Visconti*, Aartsbisschop van *Milanen*, die de gewoonte hadde, van op de vier groote Feesten des jaars, in zijne Hooftkerke te prediken, ende die mogelijk ook door zijne ydelheyd, aangezet zijnde, wilde op dien dagh dat hy predikte niet toelaten, dat een eenige predicatie, of des morgens of des avonds, in *Milanen* zoude werden gedaan, het welke een groote ende ten uytterften wel bevolkte Stad is. De Kerk is mede wel zeer groot, maar onderwijlen geloove ik niet, dat zy het vijfde gedeelte der Inwoonderen kan bevatten binnen het begrip des Gehoors van een predicatie, zoodanig dat, uytgezondert zeeker getal menschen, alle de andere op die daagen versteeken zijn van het gehoor van Gods woord. Ik gingh hem eens op een Paasdagh hooren prediken. Ik kan zeggen dat ik hem zagh, maar niet hoorde prediken;

Bedieninge des woord heeft in Italien by na opgehouden.

Kardinaal Visconti, den eenigen Herder die den Autheur in Italien heeft hooren prediken,

Het

Het geluyd van zijne ſtemme konde zigh tot my toe niet uytbreyden, ende door het gedrangh der menſchen konde ik niet naader komen. Hy was heerlijk met zijne pontificale kleederen opgepronkt, ende hadde den mijter op het hooft. Door dien nu predikſtoel te *Milanen* zeer groot is, hadde hy veel *Canonikken* aan zijne zijden, ook met zeer praghtige cieraden bekleed. Ik gingh uyt deKerke naar dat ik hem het hooft wel hadde zien drayen ende de handen beweegen, zonder dat het my mogelijk hadde geweeſt een eenigh woord te verſtaan, van alle dat hy hadde gezeght.

Deſſelfs byſonderheeden in zijn prediken.

Aangeſien ik hier van een Paaſchdagh ſpreke, kan ik my niet onthouden, *mijn Heer*, te melden van een vermakelijke, maar te gelijk vervloekelijke ende verfoeyelijke gewoonte, die in *Italien*, ten opſighte van de predicatien, op den H. dagh van Paaſſchen is doorgedrongen. Zy zeggen dat den Paaſchdagh een dagh van vreugde voor de Chriſtenen is. *Hæc eſt dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. Dit is die dagh welke de Heere gemaakt heeft, laat ons opſpringen endr vrolijk wezen op dezelve.* In der waarheyd het is een dagh van vreughde, doch in een andere zin als zy het nemen. Om het volk des te meer te vermaken, moeten alle de Predikers, hoe bezadight ende deftigh dezelve ook anderzints mogen zijn, de klught-narren ſpeelen, ende op hare ſtoelen als een kleyne Comedie vertoonen.

Paaſſchen hoedanigh in Italien gevyert word.

Op dat het volk de predicatien met meer vergenoeginge zoude konnen hooren, zoo geſchieden de ſermoenen, die gedurende geheel den

Predicatien op de Paaſchdagen zijn Comedien.

Vaſten

Vasten voormiddagh werden gedaan, op Paaschdagh, des naarnoens, om dat, volgens het Latijnsche spreekwoord; *Venter jejunus non delectatur Musica.* *Een nughteren maagh geen vermaak in de Muzijk schept.* Het woord *Allelujah*, is den Text die alle de Predicanten nemen. Dat woord wil in zijne eygene beduydenisse zeggen; *Looft den Heere*; Doch op Paaschdagh bedied het in *Italien*; *Gy Heeren ende Juffrouwen vervaardight u om wel te lacchen.* Het woord gelezen hebbende komen zy ten eersten tot de verhandelinge van de stoffe der predicatie, ende vertellen het belacchelijkste van alles dat zy weten. Deze sermoenen verstrekken gedurende alle de Paaschdagen, tot een vermakelijk onderhoud in de gezelschappen, als wanneer een yder zijn lust boet met andere te verhaalen het geene hy heeft gehoort.

Allelujah is den Text op de Paaschdagen door geheel Italien.

Hoe deselve werd uytgeleght.

My op zekeren Paaschdagh te *Boulogne* bevindende, gingh ik de predicatie in de *S. Pieters* Kerk hooren, die daar de Hooft-kerk is, ende was den Aartsbisschop daar mede tegenwoordigh. Den Prediker was een *Pater Soccolant*. Na dat hy verscheyde passagien van de H. Schrifture op een belacchelijke wijze verdraayt hadde, braght hy het tweede vers van het capittel van *S. Marcus* by, in het welke gezeght werd, *dat de Maria'es aan het graf quamen, naar dat de Zonne was opgekomen*; *Orto jam sole*, zoo als in hare gemeene Latijnsche overzettinge staat. Daar op stelde hy dat vers, tegens het eerste van het twintighste capittel van den *Euangelist Johannes*, daar geseght werd dat zy daar zeer vroegh quamen, eer de Zonne was opgekom. Hy vraaghde

Paasch predicatie te Boulogne gedaan.

de daar na hoe het mogelijk was die twee *Euangelisten* over een te brengen, die malkanderen scheenen tegen te spreeken. Wat hem belangde, zeyde hy, dat hy geloofde dat de *Maria'es* waren opgestaan, langh na het verschijnen der Zonne, ja zelf al dighte by de middagh. Want wy zien, zeyde hy; dat het noch al vroeg voor onze *Italiaansche* Juffrouwen is, die des Sondaghs noyt in de *Missen* komen, voor dat het half twaalf ofte twaalf uuren zy. Daar op beschreef hy het opstaan van een Juffrouw; Hoe dat zy langen tijd van noden heeft om hare oogen te wrijven ende hare armen uyt te rekken, daar hy hondert andere zotte dingen by voeghde, alleen om wel te doen lacchen. Daar na, zoo als dezen *Pater* zeer vrughtbaar in zoete invallen was, bestrafte hy zigh zelf, ende zeyde dat waarlijk de *Maria'es* zeer vroegh waaren opgestaan, maar dat zy zoo veel tijds nodigh hadden gehad, om zig te kleden ende op te toyen, dat zy niet dan zeer laat hadden konnen uytgaan, ende aan het graf komen voor dat de Zonne was verscheenen: *Orto jam sole.* Hier beschreef hy het kleden van de Juffronwen, hoe veel tijds zy nodigh hebbben om haar te hullen, te blanketten, swarte plaasterskens te leggen, ende hondert posturen voor den spiegel te maken. Hier in aapte hy haar wonderlijk wel na door zijne gebaarden. Dezen zoeten inval wierd noch door een andere gevolght. Ik hebbe het qualijk gehad, zeyde hy, de *Maria'es* waaren zoo ydel niet als ik daar even geseght hebbe, maar zy waren klappyen. Zy stonden zeer vroegh op ende gingen aanstonds uyt haar huys, maar eer zy alle

le hare gebuten ende geburinnen hadden goeden dagh geseght, liep'er een merkelijken tijd heenen, ende zy quamen niet dan zeer laat aan het graf; *Orto jam sole*; Als de Zonne al op was. Hier breydde hy zigh zeer breed uyt over het gesnap der Vrouwen, ende zeyde zulke belacchelijke dingen, dat den Cardinaal Aartsbisschop, welke tegenwoordigh was, luyderskeels uyt lachte. Hy volvoerde zoo zijne Paaschpredicatie tot het eynde toe, gedurigh sprekende op een Heylighschendige wijse, geheel niet betamende aan die Heyligen dagh, nochte voegende by die eerwaardige Historie van deze Heylige Vrouwen, die waardigh zijn geoordeelt geweest, de eerste Getuigen te zijn van de grootste Heylige verborgentheyd van ons Gelove, het welke de opstandinge van onzen Heere *Jesus Christus* is.

Andere Paasch predicatien te Venetien.

Ik hebbe op een ander jaar te *Venetien* zijnde, op een Paaschdagh, een *Benedictijn* van *Genua* geboortigh, hooren prediken, die onder een meenighte onbetamelijke dingen 't volgende verhaalde, dat u van het overige zal konnen doen oordeelen. Een jonge Juffrouw, eerst getrouwd zijnde, zeyde hy, was ten hooghsten bedroeft, om dat haar Man haar dikmaals zeyde, dat hy haar niet konde beminnen, om dat zy geen swarte oogen hadde. Zy gingh hare swarigheid hare Biechtvader te kennen geven. Desen goeden *Pater*, die zy tot Bestierder van haar gewisse hadde verkooren, zeyde dat zy haar dieshalven niet zoude bedroeven, ende dat, zoo zy hem alle hare juweelen wilde brengen, nevens de groote goudene stukken die haar

Man

Man in 't *Comptoir* zeer zorghvuldigh bewaarde; hy, door zijne gebeden van God zoude verkrijgen, dat zy ſwarte oogen zoude bekomen. Deze Juffrouw in de vierige begeerte die zy hadde van noch ſchoonder te werden, liet niet na den raad van haar Beſtierder te volgen. Zy braght hem de juweelen ende de ſtukken goud. De Man deſelve gemiſt hebbende, ende beſpeurende door de dubbelzinnige antwoorden van zijn Vrouw, dat zy aan het wegh brengen derſelve ſchuldigh was, ſloegh haar zeer jammerlijk om haar te doen bekennen waar zy deſelve hadde gelaten, tot zoo verre dat zy geheel ſwart en blauw was. De arme Juffrouw quam geheel bedroeft, ende met de tranen in de oogen, haar ongeluk aan den Bieghtvader verhalen, verzoekende te gelijk hare juweelen wederom. Doch den *Pater* weygerde haar dezelve, zeggende dat die hem nu toequamen, aangezien hy, volgens het beſlootene verdragh, van God de genade hadde verworven, daar zy zoo zeer na hadde verlangt, te weten, ſwarte oogen te hebben, en de in der waarheyd de Juffrouw hadde die geheel ſwart en bruyn, door de ſlagen van haer Man ontfangen. Is dit niet een vermakelijke Hiſtorie, ende waardigh, op den H. Paaſchdagh, van den Predikſtoel verhaalt te werden? Boven dat heeft het alleen ſchijn dat dit maar een verdight verhaal was, ende dus dan, verhalen de vuyle *Moniken*, aan het blinde volk, niet dan leugenen, in plaatze van het woord Gods.

Ik gelove dat het u niet verdrieten zal, *mijn Heer*, zoo ik hier een kleyne aftreedinge make, ten opzighte van een andere plaizierige gewoonte,

Paaſch-eyeren werden in Italien door de Prie-

ſters gezegent.

te, die in *Italien* werd onderhouden, van de Paaſch-eyeren te zegenen, welke groote kraght hebben, tot heylighmaakinge zoo van ziel als licchaam. Op den dagh voor Paaſchen ende op Paaſchdagh zelve, doen alle de Hoofden der Huysgezinnen, groote ſchotels vol hard gekookte eyeren, naar de Kerk dragen; De Prieſters zegenen dezelve met byzondere daar toe opgeſtelde gebeden, met groote teekenen des kruyces ende met wywater. Zoo meenige ſchotel als zy zegenen, zoo meenighmaal vragen zy ook, hoe veel twaalf-tallen daar in zijn, om te weten hoe veel zy'er voor haar zullen houden.

Gierigheyd der Prieſters daar ontrent.

Zy nemen'er zomwijlen drie of vier van yder twaalf-tal, na zy zien dat de lieden welke die brengen, middelen hebben. Daar zijn dikmaals arme lieden die ſchreyen, wanneer zy zien dat'er de Prieſters haar te veel nemen, ofte wel dat zy de grootſte uytkiezen.

Paaſch-eyeren waar toe nut.

Deze gezeegende eyeren zijn goet tot heylighmaakingh der ingewanden, ende zy moeten de eerſte vette ſpijze zijn, die zy, na de onthoudinge der Vaſten nuttigen.

Vaſten hoe deſelve door de Italianen werd onderhouden.

De *Italianen* onthouden zigh in de Vaſten niet alleen van vleeſch, maar ook van eyeren, boter, kaas ende alles wat van melk komt. De eyeren gezegent zijnde vat een ider zijn ſchotel op, ende draaght die naar huys. Zy doen in de beſte kamer die zy hebben een groote taaffel dekken. Zy beſpreyden dezelve met haar ſchoonſte lijwaat en bloemen. Hier na brenght men daar omtrent twaalf ſchotels, van welke die met de gezegende eyeren altoos in het midden ſtaat. Het is een vermaak deze taaffels in de huy-

huyzen der Groote te zien, want die ſtellen op ſchenk-taaffeltjens rondomme de kamer alle haar zilverwerk, en wat zy ſchoonſten koſtelijkſt hebben, om de Paaſch-eyeren te eeren, die mede zelf een ſchoon wezen hebben, want de ſchalen daar van, zijn alle, met verſcheyde verwen beſchildert ofte verguld. Zy hebben dikmaals twintigh twaalf-tallen in eene ſchotel, naalts-wijze opgeſtapelt, en de taaffel blijft dus altoos ſtaan, geduurende de geheele week van Paaſſchen. Alle de vrienden welke in die dagen haar bezoek koomen afleggen, werden genodight een Paaſch-ey te eeten, dat zy ook niet derven weygeren, ende daar na preſenteerdmen haar allerley ſlagh van uytnemende wijn.

Paaſch-eyeren werd groote eere aangedaan.

Ik kome nu weder tot de predicatien. My is niets meer overigh van dat voorwerp te zeggen, ten zy dan dat'er noch een ander ſlagh van Predikers is, welke niet prediken als aan de Tralien van de *Nonnen*. Deze zijn Predikers zoo net als of zy in de ſwarte konſt waaren afgebeeld, van een heel zoet-gezuykert wezen, ende gemeenlijk ſchoone jonge *Moniken*. Want indien de ſchoonheyd ende aangenaamheyd in deze Predikers niet te zamen gaan, zoo willen de *Nonnen*, die de vryheyd hebben van haren Prediker te kieſen, een zoodanige niet aannemen. Alle de beſigheyd van deſe gaſten beſtaat in het uytſoeken van aangename woorden, zeer hard roerende uytdrukkingen, ende niet anders te doen dan de *Nonnen*, voor welke zy prediken te prijſen. Ik hebbe verſcheyde van dat ſlagh van Predikers gehoord, maar onder andere een jon-

Tralie-predikers wie die zijn.

Waar deſelve haar werk van maken.

ge *Monik* te *Milanen*, die voor de *Benedictijner Nonnen*, van het groote Kloofter, predikte. Hy konde nauwlijks drie woorden aan malkanderen zeggen, zonder haar de liefde ende de agtinge, die hy voor haar hadde uyt te drukken. Mijn zeer waarde ende beminnelilke Zufters, die ik uyt het diepfte van mijn herte beminne, zeyde hy haar byna geduurighlijk. Zoodanigh dat, zijn fermoen by mijn zelf als vergadert hebbende, bevond dat hy byna anders niet behelfde, als te verklaren dat hy haar alle, met de tederfte gevoelens van zijn herte lief hadde.

Waar haar fermoenen in beftaan.

Als een *Monik* zoo verre kan koomen dat hy Prediker van de *Nonnen* wert, en hy haar behaaght, zoo kan hy zigh verfeekeren gelukkigh te zijn, ende alle overige dagen zijns levens, in lekkerheyd ende wulpfche luften te zullen doorbrengen. Want de *Nonnen* beyveren geen dingh meer, dan het beftellen van alles wat aangenaam en vermakelijk is aan de Beftierders en Predikers, op dat defelve voor haar dies te toegevender zullen wefen. Zy geven haar jaarlijks zeer fware zommen, zy onderhouden haar van lijwaat, zy beftellen haar allerhande ingeleyde zuykerwerken zoo natte als drooge, ende zy zenden haar alle dagen een fchotel van het uytgelefenfte en fmakelijkfte dat'er te bekoomen is, welke den fchotel des Predikers wert genaamt. Zoo dat het niet fwaar valt voor deze fchoone *Moueken*, op haar Predikftoel de liefde te betuygen, die zy voor haare goede Voeftermoeders hebben, ende zigh over haaren lof uyt te breyden.

Luy en lekker leven vau die Predikers.

Deze

Deeze maniere van op den Predikstoel te prijzen doet my gedenken aan een ander gewoonte, door de *Moniken* in swangh gebraght, van openbaarlijk den een den anderen te prijsen, op zeekere daagen des jaars. Dit geschied gemeenlijk op den Feestdag van hare welgeluksalige Grondleggers. By voorbeeld als het den Feestdagh van den *H. Ignatius Loyola*, Grondlegger van de *Ordre* der *Jesuiten* is, zoo wert een Lofreeden voor den Heyligh, in alle haare Kerken gedaan. Naa men dan aan dien Aartsvader veel wierook heeft gegeeven, zoo komt men tot de loftuytinge van desselfs kinderen, dat is gezegt van alle de geene die onder desselfs regul leven, ende byzonderlijk van de *Paters* des *Convents* waar in dan gepredikt wert. Door dien nu volgens het gemeene spreekwoord, *propria laus sordet in ore*; *Eygen lof stinkt*; zoo neemen zy daar toe een *Monik* van een andere *Ordre*; welke die dagh in haare Kerken komt prediken.

Moniken prijzen malkandereneenmaal des jaars op den predikstoel.

Een ygelijk weet dat de *Moniken*, zig onder malkanderen doodelijk haaten, maar onderwijlen, neemt de begeerte van op haare beurte weeder geprezen te werded, de overhand over den haat, ende doet haar dat slag van prijzingen verrighten. Den *Dominicaan* prijst de *Jesuit* en die weder den *Dominicaan* ende dus met de reste. Zy zijn het daar alle eens in dat die predicatie het moyelijkste te maaken zijn, en dat zy die zelden zoodanigh toestellen als het wel zoude behooren; het zy dat dit spruyte uyt de onverzadelijke begeerte, welke de eene hebben om bovenmaaten geprezen te zijn, ofte uyt de geringe genegentheyd die in de andere is om te prijzen,

Ende leggen op die dagh, hare bitsheyd af.

Doch niet zo of dezelve blijkt.

het welke veroorzaakt datmen in het midden van de loftuygingen die gegeeven, werden iets bespeurt dat als gedwongen in en de valheyd daar van ontdekt. In der waarheyd hoe kan men lieden prijzen zoo als het behoord, welke men wilde het herte wel uyt den boezem rukken.

Zeer aardigh voorbeeld daar van.

Zeeker *Cordelier* predikte op den dagh van den *H. Franciscus Xavier*, in de Kerke van *S. Lucia*, die de *Paters Jesuiten* te *Boulogne* hebben. Dezelve prees haar aardigh genoegh, haar loftuygingen geevende strijdigh met het geene dat zy zijn, en ook met het geene een yder weet dat zy doen. Zie eens hier, zeyde hy, de eerwaardige Vaders *Jesuiten* van dit huys; Zy zijn zoo zedigh als Engelen, zy zijn de frayste lieden des weerelds; Zy slaan nooyt de oogen op om de Juffrouwen in haare Kerke te bezien; Zy zijn zoo groote beminders van de eenzaamheyd datmen haar noyt op de straten ziet; Zy hebben de armoede in zoo hooge aghtinge, dat zy geheel geen werk maaken van de rijkdommen deezer Aarde; Zy gaan nooyt by lieden die op haar afgescheyden leggen ofte by de weduwen, om zig in haare uyterste willen te doen gedenken; Zy bemoeyen zigh niet met het koppelen van huwelijken, ende men ziet haar noyt gaan aan het Hof van den Cardinaal Legaat ofte van den Cardinaal Aartsbisschop. Op deeze wijze liep hy over alle de stukken van haar doen en de laaten, het een voor het andere. Een ygelijk lachte in de Kerk ende de *Jesuiten* zaaten in de uyterste schaamte. Den *Cordelier* zijn Sermoen ge-eyndight hebbende, daalde van de predikstoel, ende

de

de in plaatze, van naar het *Convent* der *Jesuiten* te gaan, om daar, volgens gewoonte wel onthaalt te werden, nam hy zijn wegh naa de Kerkdeur; Hy vreesde dat zy hem bestraffen zouden, ende ik geloove dat hy, om haare wraak te ontgaan zigh in *Boulogne* zelf niet meer vertoonde.

Zie daar, *mijn Heer*, het geene ik u te schrijven hadde, raakende de wijze van prediken ende het beleyd der Predikers in *Italien*. My zoude noch overigh zijn daar tegens te stellen de maniere van prediken van de Heeren onze *Protestantsche* Predikanten, ende der zelver geleerde en grondige Sermoenen. Maar om dat gy my niet zoud konnen beschuldigen te zeer genegen te zijn tot het prijzen van die van mijne zijde, zal ik my genoegen met u te zeggen, dat zy aan het volk met veel zedigheyd, ende eerbiedigheyd, het woord Gods verkondigen, ende dat het voornaamste is, zy prediken altoos de zuyverheyd ende de waarheyd des *Euangeliums*, in dewelke ik hope te leeven en te sterven. Ik wensche u die zelve genade en ben &c. Besluyt van den tweeden brief.

Eynde van den tweeden Brief.

DERDE BRIEF.

Van de Omgangen ofte Processien in Italien &c.

NAa geheel de vasten tot *Romen* door gebragt te hebben, vertrok ik van daar eenighe Inleydinge.

weeken naar Paasschen, in voornemen van weder naar *Vrankrijk* te gaan. Ik nam mijn wegh door de Landen van den Groot-hertogh van *Toscanen*, welke aan die van den Kerkelijken Staat grenzen. Men komt in die Landen over het *Ré van Gophanì*, dat een zeer hoogh geberghte is, om het welke veele groote Bosschen leggen, ende is daar door een zeer bequaame plaatze voor de Jaght. Ik vond'er eenige Kardinaalen die daar haar verlustighden. Men komt van daar, in twee kleyne daghreyzen, te *Siena*. Op geheel de wegh ontmoetten my niet dan Ongangen ofte *Processien*.

Ré van Gophani een vermaakelijken Bergh.

Het is een vastgestelde gewoonte in de *Roomsche Kerke*, de Omganghen naar Paasschen te doen, die zy *Rogations* noemt. Dezelve geschieden om van God zijn zeegen te verkrijgen over de vrughten des Aardrijks. In dat jaar toen ik deeze reyze deed had men dezelve byzonderlijk van nooden, door dien'er een zeer groote drooghte was.

Roomsche Kerke begint hare Processien naar Paasschen.

Een Omgang ofte *Processie* na dat de *Roomgezinde* die bepalen is het trekken van een volk van zeekere Kerke naar een andere onder het begelyde der Priesters, met het Cruyce en de Baniere, om de boven-gewoonlijke hulpe van God daar af te bidden, door de bemiddelinge van de een ofte andere *Sanct* ofte *Sanctinne*. Den omgangh is dikmaals twee of drie daagen onderwegen, eer die ter plaatze komt daar zy het opgemunt heeft, ende als de lieden die daar ingaan haare *Litanien* ofte Gebeeden gezongen hebben zoo stellen zy zigh zoo dwaas aan als de *Pelgrims* in de Bedevaarden, zoo als ik u in een van mijne Brieven

Processien wat die zijn.

reets

reets hebbe geschreven. Hier door ontbrak my geen vermaak van *Ré de Gophani* tot aan *Siena* toe, derwaarts alle de *Processien* gingen, doch het verveelde my zeer in de Herbergen, om dat die lieden, op alle plaatzen door welke zy trekken, den honger laaten. Tot *Siena* gekoomen zijnde vroegh ik naa de Kerke, naar welke al dat volk in Godvrughtigheyd gingh. Zy zeyden my dat het was in zeekere Kerke van onze *Lieve Vrouwe*, ende datmen een *Miraculeus* Beeld van de Maget ondekt hadde, het welke maar alle veertigh jaaren eens geschiede. De nieuwsgierigheyd noodighde my om het zelve te gaan bezightigen. Het gedrangh des volks was zodanigh, dat ik groote moeyte hadde om in de Kerk te geraaken. Men zeyde dat die toeloop al aght daagen hadde geduurt, zijnde het Beeld doen zoo lange ontdekt geweest, ende datmen het aght daagen daar naa weeder zoude dekken, met zeer veel pleghtelijkheyd.

Dezelve brengen de reyzende lieden groot vermaak aan, maar diette in de eetwaren.

Ik bezag dit Beeld het welk omtrent een voet breed ende anderhalve voet hoogh moghte zijn, Het vertoonde het aangezight van een zeer jonge Doghter, ende ik zagh'er niet boven gewoonlijks aan, het welhe konde verdienen dat men het zoude aanbidden. De Priesters die de Kerk bedienden, konden my de reeden niet zeggen, waarom men het alle veertigh jaaren maar eens ontdekte. Zy zeyden my alleenlijk zulks een gewoonte te weezen, die van onherdenkelijke tijden af was ondethouden, ende dat zy geloofden zulks in den beginne, door bevel van de Maget geschied te zijn.

Miraculeus Maryen beeld tot Siena, dat maar alle 40. jaren ondekt wert.

Ik hebbe in *Italien* een oneyndigh getal van die

In Italien zijn

zeer veel ge-dekte beelde.

die bedekte Beelden gezien, niet alleen van de Maget *Maria*, maar ook van Crucifixen ende allerley slagh van *Sancten* en *Sanctinnen*, ende ik kan in der waarheyd zeggen, dat'er naauwlijks een Kerk is, in welk'er geen twee ofte drie zijn. Men ziet dikmaals in een groote Schilderye, daar veele Heyligen in zijn afgebeeld, een eenige van haar die het aangezight bedekt heeft, ende die is daar dan de verborgene Sanct.

Redenen om welke de Sancten bedekt werden.

Het geheym van dit alles, voor zoo veel ik hebbe konnen doorgronden, door de wijze op welke zigh de Priesters en *Moniken* van die Beelden bedienen, bestaat daar in, dat zulks wonderlijk wel te staade komt, om haar tijdelijk voordeel te vermeerderen. Dingen die wy dagelijks voor onze oogen zien, werden al te gemeen ende doen geen indrukkinge op onze inbeeldingh. Daar zijn zommige gedeelten van het Aardrijk, in welke het zes maanden dagh ende zoo veel naght is, zoo dat het geheele jaar zigh daar maar in eenen dagh en naght verdeelt. Men zeght nu dat de lieden welke in die Landen woonen, zigh met hoopen verzamelen om de Zonne te zien op koomen; En in deeze Landen in welke die planeet alle daagen verschijnt, ziet-men niet dat groot werk werd gemaakt om die te zien op koomen. Op die zelve wijze, zouden de Schilderyen en Beelden in de *Roomsche Kerke*, zoo een naadruk in den geest der volkeren niet ver wekken, ende zy zouden haar zoo kraghtigh niet beweegen, om geld aan dezelve te brengen, indien de Priesters geen middel hadden uytgevonden om die zeldzaam te maaken. Het schijnt zelf dat den tiid, die zy zijn verborgen

gen geweest, haar meerder eere waardig maakt, ende dat de *Roomsch Catholyken* zigh inbeelden; als dezelve ontbloot werden, in die Schilderyen, beelden of figuren, iets dat meer Goddelijk dan gemeen is, te ontdekken.

Zy gelooven alle, dat wanneer men hier op Aarde de Beelden ontdekt, de Heylige die daar door vertonnd werden, in den Hemel mildadiger werden, ende gonstiger tot gebeden. Zie daar hoe verre het bygeloof ofte veel eer de dwaasheyd komen kan, als die geene welke de yverigste moesten zijn om dezelve te vernietigen, welke zijn de Kerkelijke, de eerste zijn die middelen zoeken om die te doen toeneemen, Het voordeel dat hier door aan de Priesters komt is groot, zoo als gy zult konnen begrijpen uyt het geene ik u, by deeze gelegentheyd van die lieve Vrouwe van *Siena* moet verhaalen. Ik verbleef negen ofte tien daagen in deeze Stad ende daar door hadde ik tijd om dikmaals in die Kerke van de Maget te gaan. Ik zoude u geen volmaakte lijste konnen opstellen van de geschenken welk'er gegeeven wierden. Ik zal u alleen zeggen, dat ik niet geloove, dat'er een eenigh mensch in de Kerk quam, die niet iets, dat zeer aanmerkelijk was, gaf.

Italianen tot bygeloof wegens de bedekte wegen.

Om het volk des te meer aan te moedigen, ten eynde des te mildadiger op malkanders voorbeeld te zijn, hadden de Priesters den list gebruykt van een plaatse te vervaardigen, die met leuningen omringht ende dighte by het Altaar van de Maaght toegestelt was, in welke zy een gedeelten voorstelden van de geschenken die haar gegeven wierden. Men zagh daar een groote meenig-

Priesters zijn listig om het volk, door malkanders voorbeeld tot het geven aan te porren.

meenighte heele ſtukken, zoo van laken als lijwaat, neusdoeken, hembden, verſcheyde koſtelijke juweelen, ende voor al een oneyndig getal van groote witte waſch-fakkelen, zommige wel ten gewighte van 50. ponden. De kleynſte waren van vier ofte vijf ponden, ende daar op de naamen van die geene die dezelve hadden gegeven.

Deelen het offer gelt van de Proceſſien.

Wat het gemunte zilver en goud betrof, ik gelove dat de *Moniken* dat onder malkanderen verdeelden, om dat hoe veel daar vanlook in de bekkens wierd geworpen, dezelve altoos eenigen tijd daar na, weder ledigh waren.

Spaanſche Prieſters ontfangen het offer van die van Siena.

Eenige *Spaanſche* Prieſters die het Land doorreyſden, zigh aangegeven hebbende om de *Miſſe* te zeggen, ontſingen eenige ringen in de *Sacriſtie*, van de lieden van het Land, denkende dat zy de Prieſters van de Kerk waaren, ende hadden zy haar bevoolen dezelve aan de ſchilderye van onze Vrouwe te hangen, doch zy ſtaken die in haar zak, ende uyt de Kerk gegaan zijnde, vervolghden zy vrolijk hare reyſe. Een van haar zeyde, al lacchende, dat hy geen ſwarigheyd maakte in het plegen van die dieverye, om dat hy in grooter verlegentheyd was dan het Beeld van de Maaght, 't welk, zoo als wel hy, niet behoefde te eeten noch te drinken.

Ende gaan daar mede door.

Preceſſien tot Siena gehouden.

Alle de Inwoonders van *Siena* ende de omleggende plaatſen, vergaderden des Zondaghs daar aan volgende, en verſcheyde hoopen, al na zy onderſcheyden waren door hare beroepingen en handwerken, ende zy deeden geſamentlijk een grooten ongank, na de Kerk van onſe Vrouwe. Yder Gilde trok op onder zijn kruyce

ce en baniere, als onder zijn eygen ſtandaart, die alle van den anderen verſcheelden. De Schoenlappers, als de minſte van alle de Gildens, waaren de voorſte, ende het ſchild ofte wapen dat in haar baniere was, beſtond in twee elſſen, kruyswijſe over malkanderen verbeeld. Daar op volghden de Schoenmakers, ende daar na de andere Handwerks-lieden op ordre. Ordre daar in.

Na yder Banier volghde een perzoon met een fakkel van wit waſch, zijnde zoo ſwaar als hy dragen konde, die dan de fakkel van het Gilde was, geheel vergult, omhangen met bloemen en linten, nevens een groot wapen ofte ſchild daar aan. Gilde fakkels in de Proceſſie.

Daar-en-boven hadde yder Lid, ofte Broeder van het Gilde (men noemt het *Sivole* in *Italien*) zijn byzondere waſchkaars van omtrent drie of vier ponden. Na het kruyce, de baniere ende de groote Gilde-fakkel volghde een ander perzoon met een Choor-hembde bekleed, die een groote beurze, aan het eynde van een lange vergulde ende wel beſchilderde ſtok droegh. In die beurze was het gemunte geld beſlooten, dat ider Handwerk ofte Gilde, aan het Beeld van de Maaght zoude ſchenken. In eenige der zelve waren tien Rijksdaalders, in andere twintigh ende zoo min ofte meer, naar het vermogen van ider Gilde. In die van het Gilde der Kooplieden waren'er wel twee hondert, zoo als my een van de Gildebroeders zelve zeyde. Gilden offerhanden in gereedgeld.

Alle deze Gildens verſchijnen in den Omgank niet met hare gewoonlijke kledingen, maar zy hebben dezelve bedekt met rokken van fijn lijwaat, door verſcheyde verwen onderſcheyden, Kledinge der Proceſſie gangers.

den, hebbende ider een byzondere. Zy fluyten dezelve toe met schoone gordels ende dragen op haar borst, ofte wel een van haar armen, de wapenen van haar Gilde. Zy hebben noch daar toe een groote kovel, die haar van aghteren afhanght.

Na het Gilde der Kooplieden volghden alle *Religieuse Ordres*, die in de Stad ofte daar omtrent, in groote meenighte woonen. Dezelve trokken op volgens den rangh van hare oudheyd, ofte wel na den tijd die zy in de Stad hadden ontfangen geweest. By deze gelegentheden kanmen een zeer vermakelijk mengelmoes van kledingen zien; zommige hebben die van een rosse verwe, andere grijs, andere bruyn, eenige swart, andere wit en swart &c., ende die met hare rokken en kovels, op verscheyde wijzen gesneden, van welke het meeste gedeelte wil doen gelooven, dat zy de voorbeelden, van de Maget *Maria* ofte van God zelve, hebben gekregen.

Mengelmoes van kledingen onder de Moniken.

Een ider van die Geestelijke *Ordres* gingh mede onder dezelve kruyce ende baniere, maar aghter derzelve wierd noch een waschkaarsse noch beurze gezien. Zy hebben wel haar vermaak daar in dat de Wereldlijke geld ofte wat anders van waardye in de Kerken brengen, ook porren zy dezelve daar zeer toe aan, ja zoo veel als in hare maght is; Doch, wat haar zelf belanght, zy waghten zigh wel een penningh te geven.

Geestelijke geven in de Processien geen offerhanden.

De *Italianen* zouden, indien zy wilden, zeer gemakkelijk het gevolgh van deze dingen konnen bemerken, springende haar zulks als voor het hooft. Want in der waarheyd, *mijn Heer*, wat

alianen haar dommightyd omtrent de gie-

wat is het dat deze *Moniken*, die alle zoo rijk en maghtigh zijn, belet zulks te doen, dat is mede te offeren, te meer, daar zy alle ſware jaarlijkſche inkomſten ende veele gereede penningen hebben, die zy overdadelijk verquiſten, wanneer zy in de Herbergen ofte Hoerhuyzen gaan; wat belet haar zegge ik nochmaals, mede waſchfakkelen te geven, ende beurzen uyt te maken, zoo wel als de Wereldlijke, om die aan de Maget te offeren? Het ſcheelt haar nergens aan als dat zy geen genegentheyd hebben, om haar geld aan andere Prieſters te geven. Zy weten te wel, waar toe het zelve wert beſteed, ende zoo de Wereldlijke dat zoo wel wiſten als zy, zy zouden haar voor de vierſchaar van het Bieghtgereght doen komen, wegens ſware Godlooſheden ende Kerkroveryen ofte Heylighſchendingen.

righeyd der Geeſtelijke.

Na de *Moniken* ofte *Reguliere* Geeſtelijkheyd volgden de Werelijke, die beſtaat uyt Prieſters, *Parochie*-Papen ende *Canoniken*, mede alle met ledige handen. De Cardinaal Aartsbiſſchop bevont zigh een weynigh onpaſſelijk, ende ik ben verzeekert dat hy'er, buyten dat, mede zoude zijn geweeſt, doch zonder waſch-fakkel of beurze. Deze beyde zoorten van Geeſtelijke wierden gevolght door de Regeerders der Stad, ende van alle de Bediende van het Gereght, omhangen met hare pleghtelijke klederen, ende met fakkels en beurzen voor haar. Eyndelijk wiert den geheelen omgangh beſlooten door een hoop jonge Heeren, ende lieden van den degen. Deze geheele ſtatie nam zijn wegh naar de Kerk van onze Vrouwe, in een zeer ſchoone ordre, onder

Wereldlijke Geeſtelijke geven mede niet in de Proceſſien.

onder het geluyd van Trommelen en Trompetten, terwijlen de lught wedergalmde door het geroep van; *Ora pro nobis*; Bid voor ons! Alle het volk bleef met de Beurzen in handen van de Priesters van onzer Vrouwen Kerke. Gy kond daar besluyten wat voordeel die daar uyt trekken; want, zoo als den *Spaanjaart* zeyde, het Beeld heeft eeten noch drinken van noden, ende het zijn niet dan de menschen die genot van het gond en zilver konnen hebben.

Besluyt van de Processie.

Door dien nu de kinderen gemeenlijk haar behagen scheppen, in het nabootzen van het geene zy de bejaarde lieden zien doen, zoo geviel het, dat twee a drie dagen daar na, die van de Stad haar met hoopen te zamen voeghden. De kleyne Scholieren ende de jonge Dochterkens baden haar Meesters ende hare Meesteressen, haar naar de Kerke van onze lieve Vrouwe te leyden. Zy maakten beurzen uyt daar twee ofte drie Rijksdaalders in waren.

Processie te Siena door de kinderen aangestelt.

Twee dagen na de groote *Processie*, wat het byna niet mogelijk de straten van *Siena* te gebruyken. Want die kinderen, om hare beurzen te maken, hadden aan alle de eynden van de straten sware touwen gereed, welke zy aan de eynden vast hielden, om die geene, die door gaan wilden, te verplighten haar iets te geven. Zy koghten daar na waschkaarssen, name kleyne Cruycen en Banieren, ende gingen in *Processie* naar de Kerk. De Priesters ontfingen haar zeer wel, ende storten tranen van vreughde, ziende die zoo schoone, tedere ende eenvoudige beginzel.

Middel door deselve aangewend om het nodige offer-geld te bekomen.

Den zesden dagh wiert het Beeld ontdekt met een

Pleghtelijke

een bovengewoonlijke heerlijkheyd ende pragt onder den toevloet van den Adel van de geheele Stad, ende de omleggende Plaatzen. Zy waaren genoodzaakt Waghten aan de deuren der Kerke te ſtellen, ende niemand in te laten, dan de fatzoenlijkſte lieden. Ik hoorde een oud Edelman, die met betuyginge van groote Godvrughtigheyd, den Heere dankte, daar over, dat hy het geluk hadde gehad, van zijn leven gedurende, het miraculeuze Beeld van de Maagt twee ende twintighmaal te zien.

Ontdekkinge des Beelds.

Ik was in den beginne daar over verwonderd. Want indien het waaraghtigh hadde geweeſt, datmen dat Beeld maar van veertigh tot veertigh jaren hadde ontdekt, ende dat hy die ontdekkinge twee-ende-twintigh malen hadden gezien, zoo zoude hy meer jaren hebben gehad dan *Methuſalem*. Doch men zeyde my daar na, dat'er weynigh jaaren voorby gingen, in welke men het zelve niet ontdekte, naar dat den nood ende de behoeftigheyd van het gemeen zulks quame te vereyſſchen.

Ontdekkinge buyten tijds van het miraculeuſe Beeld.

Hier door begreep ik de arghliſtigheyd der Prieſteren, die om eenige van hare Beelden in aanzien te brengen, het zelve verbergen ende voorgeven, dat het miraculeus is ende wonderdaden doet, ook by gevolge zoo heyligh, dat het niet geoorloft is het zelve te bezien als maar eens in veel jaren. Als zy nu daar na beſpeuren, dat die Godvrughtigheyd heeft ſtant gegrepen, ende wortelen geſchooten, ook haar voordeel daar door verzeekert is, zoo hebben zy zelve het gedult niet van zoo lange te waghten met het vertoonen van haare Heylige verborgentheden,

Door de Prieſters om haar godloſe baatſught te verſadigen, ende het Bygeloof voort te zetten, uytgevonden.

maar zy nemen de gelegentheyd van de eerste drooghte ofte al te voghtigen weder waar, van te zeggen, datmen het Beeld moet ontdekken, door dien de nood geen wet heeft, ende dus wert een schilderye ofte beeld, dat maar alle veertigh jaren moet gezien werden, byna alle jaren ontdekt ende vertoont.

En waar voor zy nog gedankt ende gepresen werden.

Hier komt noch by, dat zy daar door de naam bekomen van eerlijke lieden te wezen, medelijdigh, ende ten hooghsten begeerigh om de gemeene qualen af te wenden. De *Moniken* ende Priesters komen in dit stuk wonder wel over een, want zy hebben alle eenige verborgen Beelden in hare Kerke, die zy, van tijd tot tijd, ontdekken, een yder zijn beurte, speelende daar mede; *Hodie mihi, cras tibi*; *Heden my, morgen dy.* In de Kloosters daar de *Abten* ofte de *Prioren* maar drie jaren regeeren, zijn zy gewoon aan de Gemeente een gonste op hare aanvaardinge van het bestier te bewijzen, ende dezelve bestaat gemeenlijk in het ten toon stellen van het zoo genoemde *Sacrament* voor drie dagen, ofte wel in het ontdekken van eenig verborgen Beeld. Dezen Afgod verlieft zijn aanzien daar niet door. Zulks wert voor een boven-gewoone gelegentheyd genoomen, die niet wert gerekent, ende het volk blijft altoos aghten dat dat Beeld maar eens in veele jaren wert ontdekt.

Priesters en Moniken kaatsen in dit werk malkanderen den bal toe.

Dommigheyd des volks daar omtrent.

Zie daar de beschrijvinge van het schoone schouwspel dat ik te *Siena* zagh. Deze Stad is nu een van de Bygelovighste van geheel *Italien.* Men noemt dezelve by voorreght; *Siena la devota*; Het Godvrughtige *Siena.* Dezelve is ook zeer vermaard door de zuyverheyd van hare tale,

Siena is uytmuntende in het bygeloof, ende in zuyverheyd van spraake.

tale, zijnde het buyten tegen-zeggen, dat nergens beter *Italiaansch* wert gesprooken. Na dat ik alle de plaatzen van Godvrughtigheyd, die daar zijn, bezien hadde, vervolghde ik mijne reyze. Ik trok voor de tweedemaal door *Toscanen* ende *Florencen*, 't welk daar de Hooft-stad van is, ende geraakte van daar, in twee groote daghreyzens te *Boulogne*; zijnde een zeer schoone Stad.

Komste des Auteurs te te Boulogne.

Dezelve wierd voor dezen als een Gemeenebeste ofte Republijke bestiert, maar de Pauzen die onder haare gehoorzaamheyd gebraght hebbende, houden daar in een *Legaat*, die daar, uyt derzelver naam, de Heerschappye voert. Boven op de groote poorte van het Paleys des *Legaats*, 't welk zeer oud is, zietmen een steene Vrouwen-beeld, met de driedubbelde Pauzelijke kroone op het hooft. De *Boulonesen* zeggen, dat het een afbeeldinge van de *Religie* is, doch het schijnt eer een verbeeldingh van de Pauzinne *Johanna* te wezen, ende het geen zulks schijnt te bekraghtigen is, dat de voornaamste kenteekenen, met welke de Pauzelijke de *Religie* afbeelden daar niet gezien werden, te weten, het Cruys in de eene hand, ende de Kelk met de *Hostie* in de andere.

Abdye van S. Michael in Bosco, en beschrijvinge van deselve.

Twee dagen naar mijne komste te *Boulogne*, gingh ik de schoone ende vermaarde *Abdye* van *S. Michael in Bosco* bezightigen, gebouwt op een aangename heuvel, omtrent twee musketschooten van de Stad. Het schijnt datmen dezelve op die hooghte heeft geplaatst, om die van geheel *Italien* te doen bezien, ende verwonderen. Ze is voor al vermaard door hare schoo-

ne schilderyen. *Caratche*, *Guido Rhini*, ende veele andere vermaarde Schilders, hebben daar alle de tederheyd ende volmaaktheyd van hare konst, als in bewaringe gestelt, om die de nakomelingen des te meer te doen aghten. De *Moniken*, die in deze *Abdye* leven, zijn *Olivetanen*. Zy doen belijdenisse van den regul van *S. Benedictus*, ende zijn in 't wit gekleed.

Ik was bezig met de Schilderyen van de Grotten ofte van het eerste Klooster, dat als een aghthoek getimmert is, te bezightigen, wanneer den *Abt*, die naa het middaghmaal, met eenige van zijne *Monikken* wandelde, door een boven gewoonlijke beleeftheyd my naderde ende de moeyte nam, van my zelf den inhoud der Schilderyen uyt te leggen, die eenige van de aanmerkelijkste byzonderheeden, uyt het leeven van haar Wetgeever, den *H. Benedictus* vertoonen. Hy leyde my daar naa om haare Boek-kaamer te zien, die geheel beschildert, verguld ende met zeer schoone boeken vervuld is, zijnde zeekerlijk een van de schoonste die ik in *Italien* hebbe gesien.

Uytnemende Boek-kamer in dezelve.

Aldaar een weynigh over het zien der boeken gesprooken hebbende, sloeg den *Abt* my voor, of ik in zijne *Abdye* wllde blijven, om zijne *Moniken* in de goede letteren ende de redeneerkonsten te onderrighten, zeggende dat hy my zijn taaffel zoude geeven, nevens een zeer goede bezoldinge. Ik was niet voorneemens in *Italien* te blijven, zijnde zelf al op weg naar *Vrankrijk*. Doch de gelegentheyd zigh zoo gonstig aanbiedende, ende ik ook ten anderen geneegen zijnde, om my in de *Italiaansche* taale verder te oeffenen,

Den Abt bied den Autheur een goede gelegentheyd in zijn Klooster aan.

Die dezelve aanvaart.

fenen, nàm ik naar twee a drie dagen, die ik tot bedenkens tijd verſoght hadde, zijne aanbiedinge aan. Hy gaf my een zeer ſchoon vertrek tot mijn gemak ende twaalf jonge *Moniken* om te onderwijſen. Zy waaren by naa alle Graaven ofte Marquiſen, want die Vaders neemen geen Perzoonen in haare Kloofters aan, of zy moeten van de voornaamſte des Land zijn. In deeze bedieninge harde ik het twee volle jaaren, ende ik ontfingh, al die tijd geduurende veel beleeftheyd van de *Monikken*, ende ondervond voor al, zeer goede teekenen van de goedheyd ende edelmoedigheyd van haar *Prelaat*.

Ende daar twee jaaren verblijft.

Gy en kond niet twijffelen, *mijn Heer*, of ik hadde daar een zeer ſchoone gelegentheyd, om door te dringen in alle de geheymen van de *Monikerye*, want zy handelden met my zonder eenige achterhoudinge, ende hoewel ik geen Lid van haare Ordre was, zoo leefde ik evenwel onder haar, ende niets was my verborgen. Hier door kan ik van haare zaaken ſpreeken zoo als het behoord, ende dat zal ik in den eerſten traghten te doen, die ik u zal ſchrijven. Wat deeze belanght, door dien ik in dezelve van de *Proceſſien* hebbe beginnen te handelen, zal ik daar in op dezelve voet volharden, te meer om dat ik hier ſtoffe, ende dat noch ten vollen aanmerkelijke, genoegh vinde, om dezelve te vervullen. Ik hoope dat het verhaal, 't geen ik daar van zal doen, u niet onaangenaam zal zijn, ende zal beginnen met de *Proceſſien*, die geduurende de aght daagen, van het *Sacraments-Feeſt*, te *Boulogne* werden gehouden,

Bekomende alſo gelegentheyd om de Monikerye te doorgronden.

Sacraments Feest waarom ingesteld.

Het Feest van het *Sacrament*, ingesteld zijnde, zoo als de Pausgesinde voorgeeven, om de *Hostie* te doen zeegen praalen in spijt van de *Ketters*, zo vergeeten zy niet dien dag ende de geheele *Octave* die daar op volght, zoo praghtigh ende pleghtelijk te vieren, als haar immers mogelijk is. Zy doen zeer schoone Omgangen, ende leyden de gewijde *Hostie*, die zy zeggen het levendige ligchaam van onzen Heere *Jesus Christus* te zijn, langhs de straaten te wandelen, met een heerlijken toestel ende plegtelijkheden.

Hoe in Vrankrijk gevyert.

In *Vrankryk* behangen zy de voorgevels der huyzen, met schoone tapijten, zy bestroyen de straaten met riekende kruyden en bloemen, zy vervaardigen bedeplaatsen ofte rustplaatsen, zoo als zy die noemen, om het *Sacrament* te doen rusten, als of het zeer moede was. Zy kleden een groote meenighte kleyne Kinderen als Engeltjens, om bloemen op het zelve te werpen ende het te bewierooken, ende eyndelijk zy doen op straaten duyzenden van voetvallen en afgodische aanbiddingen.

Hoe in Duytsland

In *Duytsland* vercieren zy alle de straaten, aan beyde de zijden, met gebladerde takken van boomen, ende maaken van haare Steeden als groote bosschen ofte veel eer schoone lusthoven, zijnde alle haare straaten als groene wandelaryen, die men niet kan ten eynde zien.

Hoe in Italien

Maar in *Italien*, daar men meer verstandigh is ende ook veel bygelooviger, daar overtreftmen zeer verre die twee *Roomsch Catholijken* Landen. *Boulogne* heeft zigh daar door onder andere aanmerkelijk gemaakt, mits desselfs beroemd *Octave* van het *H. Sacrament*. Behalve de groote

te algemeene Omgank, die door de geheele Stad geschied, op Donderdagh na de Zondagh van de Drie-eenigheyd, welke de Feeſtdagh is, en waar in geheel de Geeſtelijkheyd, zo Reguliere als Wereldlijke, ende alle de Overigheeden van de Stad tegenwoordigh zijn, zijn'er noch alle jaaren, drie Parochien geſteld, om den toeſtel tot de *Octave* te vervaardigen. Als dezelve op haare beurte hebben verright, zijn zy twaalf ofte veerthien jaaren vry, tot dat alle de andere zulks meede hebben gedaan, want daar lopen zeer groote onkoſten op. Veerthien daagen ofte drie weeken voor het Feeſt, werden alle de ſtraaten van die *Parochien* afgepaald, om de karren ende paarden den doortoght te beletten, ende gelegentheyd voor de Arbeyders te beſchaffen om haare dingen te verrighten. Het voornaamſte werk, ende daar de meeſte moeyte aan vaſt is, is alle de ſtraaten ende huyzen met zijde doeken te bedekken, welke in die Stad gemaakt werden, ende dezelve tot Beelden te vouwen. Alle de *Parochien* als het haar beurte geworden is, ſpannen yder om het zeerſt haare kraghten in, om malkanderen te overtreffen, door eenige nieuwe uytvindinge. Zommige doen door deeze kleyne doeken, allerhande ſlagh van vogelen verbeelden, andere alle de viervoetige beeſten, zoodanigh dat'er niet een zoorte manqueert, als konnende geene bedagt werden, die men niet ziet. Andere vertoonen Jagers, veldſlaagen en praalſtatien, in het korte een oneyndigh getal zeer ſchoone ende vermaakelijke dingen. Daar-en-boven ſtellen zy op de ſtraaten ten toon, alle de ſchoone Schilderyen, die

En voornaementlijk te Boulogne.

Pragtigen toeſtel vande ſtratenaldaar.

de lieden van die *Parochien* in haare huyzen hebben, zonder de Wereldſche daar van uyt te zonderen, onder welke noyt gebrek is van ſchandelijke naaktheeden ende belagchelijke voorvallen.

Boulonnezen zijn groote liefhebbers van Schilderyen.

De *Boulonnezen* zijn zoo nauwkeurig in Schilderyen. Alle haare zaalen, kamers ende Binnekamers, zijn daar mede opgepropt. Door dien zy nu dezelve, geduurende die agt daagen op de ſtraaten brengen, zoo heeft men het genoegen van daar zeer ſchoone ſtukken te zien. Daar en-boven werden by naa op alle de hoeken van de ſtraaten Altaaren voor geſnedene Beelden opgeright, die dan ook beladen werden met Schilderyen ende Zilver ende Goud vaatwerk, ende is op yder Altaar een natuurlijke verbeeldinge van de eene ofte de andere verborgentheid, ofte van de eene ofte de andere *Sanct* ofte *Sanctinne*.

Hoe de Groten zigh op dat Feeſt dragen.

De huyzen der Grooten ende magtige Heeren in die *Parochien*, ſtaan gedurende die daagen open, ende zy hebben dan alle de kaamers op het beſte doen opſchikken, ende daar in alle haare rijkdommen ten toon doen ſtellen. Zommige zijn zoo mildadigh en praghtig, dat zy aan alle de weereld koeldranken geeven, welke zy *Sorbetti* noemen, ten minſten doen zy zulks aan de lieden die een weynigh van aanzien zijn, ende op hare plaatzen ofte in hare hoven, hebben zy fonteynen, die wijn in overvloed uytwerpen, voor het gemeene volk.

Prieſters regten veel apenſpel te Siena aan, om de

Alle dingen dus beſteld zijnde werd de *Proceſſie* aangevangen. De beſchikkinge daar van is het werk der Prieſteren, ende dezelve ſtellen al

haar

haar verſtand te werk om iets uyt te vinden, dat aangenaam magh zijn. Zy kleeden veele kleyne Kinderkens als Engelen, maakende vleugelen aan haare ruggen vaſt. Zy maaken daar-enboven verbeeldingen van alle de Hiſtorien uyt het Oude Teſtament, welke zy gelooven voorbeelden te zijn geweeſt van het *H. Sacrament*, als de Offerhande van *Izaak*, die van *Melchizedek*, de Toonbrooden, het Paaſchlam &c. Zy vertoonen ook alle de Propheten en alle de Sibillen, die van onzen Zalighmaaker, naar haar voorgeeven, hebben voorzeght. Daar naa ziet men de Maget *Maria* met de twaalf Apoſtelen, gevolght door onzen Zalighmaaker, met een ſtuk broods in de hand, even als of hy het wilde breken, zoo als hy in het *H. Avondmaal* deedde. Hier op vertoonen zy veele van haare *Sancten* ende *Sanctinnen*, die wel de meeſte lief hebbers van haar *H. Sacrament* zijn geweeſt, als *S. Thomas Aquinas*, *S. Antonio van Padua*, *S. Roza van Viterbo*, en andere. Deeze zijn alle levendige verbeeldingen, dat is, zy beſtaan uyt de ſchoonſte Jonghmans ende jouge Doghters die zy hebben konnen vinden.

Proceſſie van het Sacrament te vercieren.

Voor al beſpeurde ik daar veele kleyne verbeeldingen van den *H. Johannes* den Dooper. Om den zelven te vertoonen nemen zy kleyne kinderen van vier ofte vijf jaren. Deze kinderkens verſchijnen geheel naakt, ende zonder hembde, zijnde maar alleen met een ſmal gecouleurt lint omhangen, dat van haar regter ſchouder tot op de linker dgye komt, zoodanigh dat het het zien van haare naaktheyd niet bedekt.

Johannes den Doper zeer ſchandelijk verbeeld.

Italiaansche schijn-reden daar-van.

Het is van heden ofte van gisteren niet, dat de *Italianen* beschuldight werden beyde de Sexen ofte Kunnen even zeer te beminnen, ende daarom zalmen zigh niet zeer verwonderen, dat zy zoo veel genegentheyd tot die kleyne *S. Jantjens* hebben. Ik hebbe op eenmaal, in eene *Processie*, eens meer dan twintigh van dezelve getelt, die alle malkanderen volghden. Zy hebben in de hand een groote zeer ligte waschkaars, die in een ried steekt, ende met de andere leyden zy een kleyn Lammeken dat haar volght.

Sacrament hoe het in de Processie verschijnd.

Na allen dezen toestel volgen de Priesters zeer heerlijk gekleed, ende daar na het *H. Sacrament*, dat onder een praghtigh verhemeltzel wiert gedragen, omringht van een oneyndigh getal jongens ende Dochters, als Engelen toegestelt, die daar bloemen op werpen. Dighte by het verhemeltzel is altoos een zeer schoone muzijk, om de lof ende andere gezangen te zingen, die de *Roomsche* Kerke, ter eere van het zelve heeft gemaakt. Na het verhemeltzel volgen de voornaamste lieden van de *Parochie*, ende aghter die een groot gedrangh van het gemeene volk.

Der Processien toestel blijft veele dagen staan na dat deselve verrightis.

Op deze wijze leyden zy onzen Heere (zoo zy zeggen) door alle de straten van de *Parochie*, ende doen hem op yder eynde van de straten rusten, op de daar toe vervaardighde Altaren. Als nu de *Processie* geëyndight is, wert noch den toestel van de straten niet genomen, maar zy laten dezelve, veele dagen in haar geheel, om aan het volk van de Stad tijd te geven, om die te komen bezien op haar gemak, gelovende daar door veel te verdienen ende groote *Aflaten* te winnen. Alle de *Sbirris* ofte Dienaars van den *Legaat* ende

de den Aartsbisschop, waken daar die naghten over, ten eynde niet het eene ofte het andere zoude gestoolen werden, ende het is voornamentlijk by nagt, dat de Heeren met de Juffrouwen daar gaan wandelen, om dat het'er dan het vermakelijkste is. Alle de straten werden verlight door een oneyndigh getal van fakkelen ende kaarssen, alle van wit wasch, die over al branden, ende den luyster van die praghtige toestel zeer vermeerderen; Daar vrijdmen dan zoo veel mogelijk is, daar verscheydmen malkanderen, ende daar werden de briefjens die van de liefde handelen verhandreykt, ook werd'er altoos de eene ofte de andere ongelukkige ter neder geleght, tot een koude offerhande aan de wraak van zijne vyanden, ofte aan de Minneyver van zijne Medevryers.

Byzonderlijk verschijnen daar alle de lighte Vrouwlieden tegens den avond, welke daar blijven tot dat zy haar wild hebben gevangen; Eyndelijk de minst-schuldige die daar koomen, zijn, na het schijnt, die geene, die om haare oogen te vermaaken zigh derwaarts begeven, zoo wel als om hare nieuwsgierigheyd te voldoen, want wat belanght de Godvrughtigheyd, van deselve wert niet het minste teeken bespeurt.

Wanschikkelijke gevolgen daar van.

Aldus is het dat die Feesten, welke zijn ingestelt om de Ketters te beschamen, in weynigh tijds, door een reghtvaardigh oordeel Gods, zijn geworden, voorwerpen van schande ende ergernisse voor de *Papisten* zelve, ende ik vreeze zeer dat *Jesus Christus* op die groote dagh in welke hy de levendige ende de dooyen zal koomen oor-

Godvrugtige aanmerkinge des Autheurs over de Processien.

oordelen, haar zal zeggen, dat hy een afgrijzen van hare Feesten heeft gehad, ende dat haar wierook voor hem een vervloekinge is geweest, om dat zy, in plaaaze van zijn eere, zoo als het scheen, dat zy haar voorstelden, te verbreyden, niet hebben gezoght dan de voldoeninge van haar begeerlijkheyd, ydelheyd, en schandelijke lusten.

Ik hebbe verscheyde andeee *Processien* van het *H. Sacrament* gezien te *Venetien*, te *Milaan*, ende in veele andere Steden van *Italien*; Doch ik zal my niet ophouden met dezelve te beschrijven, om dat zy alle byna met malkanderen overeen-komen, uytgesondert dat den toestel der straten zoo schoon niet is, ende zoo lange niet blijft ten toon staan als te *Bologne*. Ik kan niet bemerken dat de Priesters groot voordeel uyt die *Processien* trekken, in tegendeel doen zy onkosten tot het vercieren van hare Kerken ende Altaren; Doch aan de andere zijde werd haar Priesterschap daar door in groot aanzien gebraght; Dit doet hare *Missen* in aghtinge komen, ende zy verschijnen daar met zeer veel majesteyt, zijnde bekleed met zoo veele praghtige cieraden, dat het volk daar een indruk krijght van een grooter eerbiedigheyd t'haarwaarts. Ook weten zy deze hare onkosten, by andere gelegentheden wel in te halen. Het ontdekken van een *miraculeus* Beeld kan haar dat wel dubbelt betalen, ende mogelijk is het daarom, dat zy te *Boulogne*, weynigh tijds na de *Octave* van het *H. Sacrament*, de groote pleghtelijkheyd ende Omgank van onze Vrouwe van *S. Lucas* doen.

Priesters hoe die de onkosten door haar in de Processien gedragen, weten te vergoeden.

Om u daar van een denkbeeld ofte schetze te geven

Processie van

geven, zoo zult gy weten, *mijn Heer*, dat vijf *Italiaansche* mijlen van *Boulogne*, op een zeer hoogen heuvel, genaamt den bergh *de la Guardia* ofte van de bewaringe, een Kerk is, in welke een schilderye wert bewaart, afbeeldende de H. Maget, die de *Roomschgezinde* zeggen door den *H. Lucas* geschildert te zijn. De Priesters hebben zoo veel weeten uyt te werken om de Overigheyd der Stad te bewegen, dat zy dezelve onder de bescherminge van dat Beeld hebben gestelt. Zy noemen het haare *Patronesse* ende Behoedster. *Patrona & Conservatrix Bononiæ*. Ook hebben zy een muntstuk tot desselfs eere doen slaan, aan de eene zijde van het welke dat zoo genaamde Beeld van den *H. Lucas* staat, ende aan de andere de wapenen van de Stad *Boulogne*. Zy noemen het zelve een *Madonnina*, ofte Lievevrouwen-stuk, in het korte *lieve Vrouwe*.

die van Boulogne naar de Kerk van Mont de la Guardia, tot het lieve Vrouwen Beeld van S. Lucas.

De Overigheyd heeft een gelofte gedaan van dat Beeld alle jaren eens te komen af halen ende in *Processie* om te leyden. Zy braghten het dan, van den bergh *de la Guardia*, in de Stad, ten eynde het het volk zoude zegenen. Veele dagen te vooren werd grooten toestel gemaakt, om het zelve, in praal-statie, te gaan halen. Zy doen het, omtrent aght dagen, in de Stad verblijven, gedurende dewelke het eens of tweemaal verplaatst, dat is van de eene Kerk in een andere gebraght werd. Een ygelijk komt het daar bezoeken, ende werden groote geschenken aan het zelve gegeven, die dan voor de Priesters van die Kerken blijven, ende zy doen het, na daar aan alvoorens veele Afgodendienst betoond

't Welk de Patronesse van Bouloneis.

Afgoderye aan dezelve betoond.

toond te hebben, het volk zegenen. ¶Ten dien eynde maken zy de schilderye van de Maget, aan groote stokken vast, die door sterke Mannen werden gedragen, ende die dus om hoogh verheven hebbende, doen zy dezelve naar het volk voor over buygen, even als of het die groette, waar na zy het noch wat hooger trekken, dan weder laten dalen, ende dan slinks ende reghts drayen, ten eynde zoo een teeken des kruyces over een yder die daar tegenwoordigh is, te maken, ende dat noemen zy de zegeninge. Om dezelve met des te meer eerbiedigheyd te ontfanhen, werpen zy zigh alle op de knien met het aangezighte ter aarden. Terwijl dit apen-spel duurt, toonen de Tamboers en de Trompetters hare konst zoo veel zy konnen, ende na deze pleghtelijkheyd wert de Lieve Vrouw, weder in Omgangh, naar den bergh *de la Guardia* gebraght.

Hoe zy 't het volk doen zegenen.

Zy blijft daar het geheele jaar, ten zy eenige algemeene plagen, de Overigheyd verplight, te willen toelaten, dat zy, op een ongewoonlijken tijd, in *Processie* werde omgedragen, want als dan geloven zy, dat zy hulpe aan hare qualen zal verschaffen. Het geheele jaar door, is op alle Saturdagen, een grooten toevloet van volk, uyt *Boulogne* en de omleggende Plaatzen, naar dat Beeld.

Grooten toeloop tot het zelve door geheele jaar.

Om den wegh derwaarts te gemakkelijker te maken, hebben die van *Boulogne* aangevangen het bouwen van een bedekte wandelarye, welke haar aanvangh neemt van de Stads Poorte, ende zal eyndigen aan de Kerke, in welke dat Beeld bewaart wert. Toen ik my daar bevont, was

Heerlijke wegh derwaarts gemaakt.

was al meer dan de helfte daar van voltoyt. Dezelve bestaat uyt groote Galeryen zeer breed en langh, van gebakkene steenen, met schoone overwelfzeelen geheel beschildert. Ze zijn onder zeer aardigh bevloert, met groote vierkante bakken. Als dezen wegh voltoyt wert, geloove ik dat die een van de schoonste werken zal zijn onder alle die van geheel *Italien.* Veele byzondere Heeren hebben haaren yver hier in doen uytmunten, als hebbende yder verscheyde bogen op hare eygene kosten doen maken, ende op dezelve hare wapenen schilderen.

Swarigheyd hoe deselve te voltoyen.

Men vreest evenwel, niet tegenstaande dit werk reets zoo verre gevordert is, het voleyndigen daar van niet te zullen zien, zijnde het geene daar noch aan ontbreekt, het swaarste ende dat het meeste zal komen te kosten. Door dien die Galerye, altoos opwaarts gaande, nu op den bergh zal moeten gebraght werden, tot aan de Kerk van onze Vrouwe van *S. Lucas*, waar door men zal genoodzaakt zijn zeer diep te graven, om vasten grond te vinden tot het leggen van vaste grondslagen.

Zeeker Parochiaan vind middel om de zelve voor een gedeelte wegh te neemen.

Zeeker goed *Parochiaan*, ziende dat de genegentheyd om gelt te geeven, tot het verval der onkosten, daar toe noodigh begonde te verflauwen, vond, toen ik te *Bologne* was, een zeer bequaam middel uyt, om die sluymerende genegentheeden weeder wakker te maaken, ende bediende zigh daar toe van de volgende aardigheyd. Hy gaf die van zijne *Parochie* te kennen, dat hy zigh door de Maget als gedrongen gevoelde, om een *Processie* naar het *Miraculeuse* Beeld te doen, met twaalf wagens bevragt met bouwstoffen,

ſtoffen, ende bad haar daar op haeren yver te willen toonen ende het noodige tot een zoo heyligh werk op te brengen; Wat hem belanghde hy zoude zorge draagen van de *Processie* in ordre te ſtellen, volgens het voorſchrift dat hem *Maria*, daar van, in den droom, hadde gegeven.

Door een Proceſſie hem van de Maget in den droom voorgeſchreven.

De goede lieden deeden zeer ſtiptelijk alles dat haar was bevoolen. Zy belaaden vier waagens met gebakkene ſteenen, zoo veel met kalk ende vier met zant. Den Prieſter deed daar naa bloemen ende welriekende kruyden, van alle kanten opzoeken, zoo om de waagens te beſtroyen als tot het maaken van kranſſen voor de oſſen, die dezelve voortstrokken, ende deed de hoornen en klauwen van haar vergulden; Daar naa ſtelde hy zigh voor aan alle het volk met het kruyce ende baniere, ende hy trok met die toeſtel door alle ſtraaten van *Boulogne*, naar dat hy alvoorens jonge Dochters hadde beſteld, die op de hand-trommelen ſpeelden ende rondom die wagens danſten, op die zelve wijze als wel eer David voor de Arke des Verbonds deed.

Die door alle de Parochianen van de ſtad werd nagevolght.

Dit werk geviel de *Italianen* wel, als die altoos een behaagen ſcheppen in nieuwe ende wel uytgevondene dingen, voor al omtrent die waar in de Vrouwen ende de Doghters eenige perzoonagie moeten ſpeelen. Dit werk was dan van zoo goede uytwerkinge, dat alle de *Parochianen* van de Stad, beſlooten het zelve naa te volgen, ende was het mogelijk meer te doen. Veerthien daagen daar naa zag men een algemeene *Proceſſie* van alle de *Parochianen* met meer dan twee hondert waagens, gelaaden met ſteenen, kalk en zant, getrokken door oſſen met vergulde hoornen

nen en klauwen. Ik hebbe noyt wanstalliger noch vermaakelijker *Processie* gezien. Dit alles sloegh, in zeer goede ordre, den wegh in naar onze Vrouwe van *S. Lucas*, ende diende om een groot stuk van de wandelarye te volmaaken. Zoo die eens werd voltrokken, of het dan komt te regenen ofte te waayen, zal men van *Boulogne* tot aan die Godvrughtige plaatze konnen gaan, zonder zigh beslijkt ofte nat te maaken, om dat men in die galerye zoo wel beslooten is als in een goede kaamer.

Ik moet u zeggen, *mijn Heer*, om van ons voorwerp, de *Processien*, niet af te dwaalen, dat de *Moniken*, omtrent die stoffe, nogh veel grooter uytvinders zijn dan de Priesters. Daar gaat by na noyt een Feestdagh ofte Zondag voor by, dat zy niet een *Processie* in een van haare Kloosters hebben. De *Dominicaanen* hebben, op yder eerste Zondagh van de maanden, den Omgangh van het *Rozenhoedeken*. Op de tweede Zondagh van yder maand, doen de *Carmeliten* die van het kleyne Schouderkleed, ende de derde Zondaagen hebben de *Soccolanten* die van *S. Antonius van Padua*. In deeze *Processien* van de *Moniken* is het, dat men ziet in het werk stellen alles wat de onkuysheyd ende de ontught, de meest verwijfde zielen kan inboezemen; verre van dat het Geestelijke ende Godvrughtige bezigheeden zouden zijn, zoo als zy voorgeeven. Door het weynighe dat ik u daar van zal verhaalen, kond gy van het overige oordeelen.

Monikenzijn noch beeter uytvinders van Processien als de Priesters.

En zijn de zelve vol vuyle vertooningen.

Ik zal beginnen met een *Processie* van het Rozenhoedeken, die ik te *Venetien* gezien hebbe,

Processie van de Dominicane te Venetien

by de Vaders *Dominicaanen* van *Castello.* Dezelve was op de volgende wijze geschikt. Naa het kruyce ende de baniere gingen omtrent vijftigh Kinderkens als Engelen ende als kleyne *Sancten* en *Sanctinnen* toegemaakt, onder welke zy niet hadden vergeeten veele kleyne *S. Jantjens* te stellen. Deeze wierden gevolght door dertigh ofte veertigh schoone jonge Dochters, als *Sanctinnen* vercierd. De eene verbeeld *S. Apollonia*, ende hadde in haar handen, om van de andere onderscheyden te konnen werden, een vermillioene vergulde schotel, daar in veele tanden laagen. Een andere vertoonde *S. Lucia*, ende droegh in een bekken twee oogen. De derde *S. Agnes*, met een kleyn levendigh lam in de armen, ende dus alle de andere met haare teekenen van onderscheydinge.

Sanctinnen hoedanigh door jonge Dogters verbeeld.

Onder dezelve waaren'er eenige die zeer hertelijk deeden lagchen, ende voor al eene *S. Genoveva.* Zy hadde een brandende waschkaarsse in de eene hand, ende in de andere een boek waar in zy las ofte schijn maakte te leezen. Rondom haar waaren zeeven ofte agt gekleed als Duyvels, zijnde geheel swart met groote staarten, ten vollen mismaakte aangezigten, draagende daar toe hoorens. Zy maakten duyzenden malle gebaarden, aperyen en potzen voor de *Sanctinne*, om dezelve te doen lagchen, ende in het leezen van haar getijdeboek te stooren, ofte haar uyt haar aandaght te brengen. De Doghter welke voor de *Sanctinne* speelde, hadden zy van een swaarmoedige gestaltenisse des bloeds gekoozen, ende volbraght haar rolle zeer wel. Zy zag geduurig in haar getijdeboek, ende vertrok den mond

Onder dezelve zijn eenige die hertelijk doen lagchen als S. Genoveva.

niet

niet eens tot lagchen. Maar alle de luyden die de *Processie* zagen bersteden in lagchen uyt, door het aanschouwen van de wonderlijke postuuren die deeze kleyne Duyvelen maakten, die zeekerlijk zeer onbeschaamt waaren, want zy stelden haar zomwijlen aan, als of zy de rokken van de *Sanctinne* hadde willen opligten.

Deze *Sanctinne* wierd van een andere gevolgt, die niet minder bequaam was om te doen lacchen dan de voorige, zijnde *S. Catharina van Siena.* Dezelve hadde een aardigh kleyn kind aan hare zijde, verbeeldende de kleyne *Jesus*, die in de eene hand een bezem, ende in de andere een blaasbalgh hadde. Want zy houden staande dat die *Sanctinne*, die een *Dominicaner Nonne* is geweest, zoo groote gemeenschap met het kindeken *Jesus* hadde, dat dat Goddelijke wight, om haar te helpen als zy moede was, haar kamer quam vegen ende vyer op blazen. En S. Catharina van Siena.

Na deze *Sanctinnen* volghden die geene die zy de Figuren ofte de Voorbeelden noemen, zijnde dezelve alle de Heylige Vrouwen, die, naar hare uytlegginge, de Maget *Maria*, in het oude Testament, hebben verbeeld. Zy waaren op zetels gezet die eenige Mannen op haare schouderen torsten. Men zagh daar een *Debora* in hare tente met *Sisara* aan hare voeten, verbeeld door een schoon, als een Krijghsman gekleed, Jongelingh, ende zy met een nagel in haar hand, stelde zigh aan als of zy den slaap des hoofte hadde willen doorbooren. Na dit Beeld quam een *Dalila*, zittende in een arm-stoel, met een schoon Jongelingh tusschen hare knien, zy hadde een schaar in de hand, om hem de hai-

Sanctinnen van het oude Testament welke Maria hebben voorgebeeld.

Als Debora.

Dalila.

Judith.

ren af te snijden. Na deze quam *Judith*. Dit was een zeer schoone vertooninge, want op het gevaarte daar zy opgedragen wierd, dat zeer breed was, bevonden zigh meer dan twintigh perzoonen, ende zulks verbeelde de wederkomste van *Judith* in *Betulia*, met het hooft van *Olofernes*, wanneer de Priesters ende het volk gingen om haar in te halen, ende een gezang tot haren lof zongen. Deze *Judith* was een van de schoonste Dochters van *Italien*, en zeer lightvaardigh gekleed. Rondom haar, op het zelve gevaarte, waren uytnemende Muzicanten geplaatst, die ziel-verrukkende *Motets* zongen.

Hanna de Moeder Samuels gevolgt door andere.

Op het gevaarte dat volghde, even als of men de lelijkheyd tegens de schoonheyd hadde willen stellen, zat een oude, tandelooze, zeer lelijke Vrouw, welke binnens monds mompelde, ende verbeelde *Hanna*, de Moeder van *Samuel*. Ik verwonderde my dat een Vrouw van die jaaren, op zoo een gevaarte hadde willen klimmen. Daar na volghden noch verscheyde andere *Sancten*, yder met hare figuren, ten getale van aghtien. Ik zal my hier niet ophouden met dezelve te beschrijven, om u niet te verveelen, maar alleen zeggen dat de laatste van alle, als zijnde de verbeelde zaak, *Maria* de Moeder *Jesu* was. Dezelve wierd vertoond door een zeer schoone Dochter; uytnemend praghtigh gekleed, ende met een Koninghlijken mantel omhangen. In haare linkerhand hadde zy een groot *Pater noster*, ende met de reghter swaayde zy een schepter. Op haar hooft was een zeer schoone Kroon, met Diamanten en Paarlen

Ende laatstelijk door Maria de Moeder Jesu, zeer pragtigh uytgedost.

voor-

voorzien. De Grooten in *Italien* meenen een verdienſtelijk werk te doen als zy hare juweelen uytleenen, om de Heyligen in de *Proceſſien* op te toyen, ende daar door ziet men'er dikmaals zeer groote rijkdommen.

Ik bemerkte dat wanneer die Juffrouwe, die de Maget *Maria* verbeelde, voort gedraagen wierd, niemand den hoed af nam, zigh boogh ofte ter aarden wierp om haar te bidden ofte aan te roepen, maar als een weynigh daar na, het houte Beeld voorby gedragen wierd (zijnde het zelve dat op den Altaar van de Capelle van het *Roſenhoedeken* in de Kerk der *Dominicanen* van *Caſtello* ſtaat) zo wierp een yder zig ter neder ende ſloeg op zijne borſt, noemende die de Moeder Gods, ende dezelve aanroepende en biddende. Men deed dat Beeld van tijd tot buygen ende zegeningen aan het volk geven, op dezelve wijze als ik van onze Vrouwe van *S. Lucas* te *Boulogne* verhaalt hebbe, die met tedere gevoeligheden, ende als groote gonſten ontfangen wierden.

Voor welke niemand buygt, maar wel voor haar houte Beeld dat een weynigh daar na wierd gedragen.

Hebbende namaals mijn geeſt te werk geſtelt om te onderzoeken, welke dat de reden zoude mogen zijn, waarom de *Papiſten*, hare aanbiddingen niet afleggen aan de levendige Figuren ofte Voorbeeldingen, die evenwel de Maget op een meer natuurlijke wijze verbeelden, als die ſtukken van hout en ſteen, ende dat zy het zelve zoo ſtiptelijk doen aan die zielooze Beelden, zoo hebbe ik na eenige aanmerkingen, my niet anders konnen voorſtellen, al dat onze nature, als een ingedrukte afkeer hebbende, van aan een ſchepzel die dienſt te bewijzen, die wy niet dan aan God alleen zijn verſchuldight, ende dat de

Schijn-reden daar van.

levendige Verbeeldingen, voor al die door Menschen geschieden, aan onze zinnen des te klaarder, het eygentlijke wezen van een schepzel te zijn, ontdekken, als de ongevoelijke Beelden doen, in welke men gemakkelijker kan vast stellen, dat een geheyme, aanklevende ende Goddelijke kraght is, zijnde dat evenwel de grootste dulligheyd ende den wortel van de Afgoderye.

Dominicanen zijn zeer ongebonden en onbeschaamt in een Processie te Venetien.

Ik kome weder tot de *Processie*; Dit houte Beeld wiert in het midden van de *Paters Dominicanen* gedragen, die omtrent ten getale van hondert moghten wezen, want door dien zy veele Kloosters binnen *Venetien* hebben, zoo is het dat zy, in diergelijke gelegentheden, malkanderen zeer gewillighlijk helpen. Men zagh niet dat zigh ongeregelder ende onbeschaamder aanstelde dan zy. Zy hadden alle groote *Pater nosters* om hare armen hangen, maar niemand van haar was bezigh om die te lezen, ten zy dan den eenen ofte anderen afgeleefden *Pater*, die geen lust meer hadde om in de wereld eenige figuren te maken. Alle de andere traden als Pauwen, ende gingen op een zeer dertele wijze voort, met hare schoone witte kleederen. Zy deeden niet dan met malkanderen te praten ende te lacchen, ende wierpen aan alle kanten de oogen op de Juffrouwen, die aan de vensters en op de straten stonden, om de *Processie* te zien voorby gaan.

Processien stellen het

Ik gelove niet, *mijn Heer*, dat het zeer nodigh is, u eenige aanmerkingen, op zoodanige wijze van doen, te doen maaken. Gy ziet genoeghzaam, door het enkele verhaal dat ik'er u

van

van doe, wat het eygentlijke eynde van zoodanigh slagh van Omgangen moet wezen. Zy zijn niet dan tijd-verdrijven voor kinderen, ofte veel eer Comedien voor groote zotten, die evenwel het Christendom tot een spot stellen van de Ongelovige ende Godlooochenaars. Christendom tot spot voor de ongelovige.

Mijn is voor de waarheyd gezeght, dat eenige *Turksche* Kooplieden welke die *Processie* zagen passeren, malkanderen vraaghden; hebt gy die zotternyen gezien? Zouden wy niet zinneloos moeten zijn geworden, als wy zoo een Godsdienst wilden aannemen? De *Roomschgezinden* beroemen haar, als op een onfeylbaar teken van de waarheyd van hare Kerke, dat'er geene Christelijke vergaderingen zijn, die meer dan de hare werken tot de bekeeringe der Ongelovige, ende die zulks met meer uytwerkinge doen. Maar toegegeven dat zulks zoo zy, zoo kanmen met vry meer waarheyd zeggen, dat'er geen Kerke is, die tot een grooter beletzel strekt, aan de bekeeringe der Ongelovige, als de hare, ende welke voor een die zy bekeert, een millioen andere belet ende wederhoud, die wel tot het light des *Euangeliums* zouden komen, indien zy geen oogh-getuygen hadden geweest, van de zotternyen die de *Papisten* bedrijven. Zy doen dingen, die de *Roomsch-Catholijken*, in andere Landen, zelve doen van schaamte rood werden, alsmen haar dezelve verhaalt. Processien een steen des aanstoots voor Turken en Heydenen.

De *Engelsche Papisten* nemen dat als vergrooringen ofte lasteringen, die men op die van hare Gezinte werpt, om dezelve swart te maaken. Aan dat slagh van volk kan ik niet anders zeggen, Papisten in Engeland willen deze buytenspoorigheden niet geloven.

Middel om haar daar toe te brengen.

dan dat zy maar de moeyte nemen van zelve naar *Italien* te gaan, ende zy zullen, met hare eygene oogen, noch meer buytensporigheden aanschouwen, dan ik u, in mijne Brieven, hebbe verhaalt.

Protestanten wat voordeel die aan de Paapsche Landen doen.

Dezelve dwaasheden wierden in voorige tijden mede in *Vrankryk* gepleegt onder de *Papisten*, maar het gezighte van de *Protestanten*, die onder haar woonden, heeft'er een groot gedeelte van doen ophouden. Aldus is het dat, door een byzondere goetheyd Gods, de tegenwoordigheyd alleen der *Protestanten*, zeekere zegen met haar brenght, welke de fauten verbetert, de dwalinge beschaamt maakt, en de deught inboezemt.

Carmeliten Processie te Milanen.

Ik zal by deze *Processie* die ik te *Venetien* zag, een andere voegen, en die ik, te *Milanen*, gezien hebbe. Dezelve wierd door de *Carmeliten* aangestelt, ende geschiede ter eere van het kleyne Schouder-kleed ofte *Schapulier*, van het welke ik u reets, in eene van mijne Brieven hebbe gesprooken. Het geene hier byzonders in was, ende alleen door my zal verhaalt werden, om u niet weder een nieuwe beschrijvinge van Engelen en figuren te maken, die op dezelve voet waren als die geene waar van ik bevoorens gesprooken hebbe, bestont daar in, dat het meeste gedeelte der jonge Juffrouwen van de Stad, in dezelve verscheen, met hare beste klederen en juweelen. Dezelve gingen in ryen van vier aan vier in deze *Processie*, met groote fakkelen van wit wasch in haare handen, zingende Psalmen ende Lof-zangen ter eere van de Maget door de *Roomsche* Kerke ingestelt. Het is in *Italien* de ge-

Bestaande alleen uyt jonge Juffrouwen en Moniken.

gewoonte niet dat de Vronwen in de Kerke zingen, zijnde het zelve haar verboden, ten minsten zoo zy geene *Nonnen* zijn. Deze *Paters Carmeliten* was het dan in gedaghten gekomen, gezeyde nieuwigheyd in hare *Processie* te plegen, zoo om zelve het genoegen te hebben van die schoone stemmen te hooren, ende ook om den lust van den jongen *Milaanschen* Adel, als die in diergelijke dingen groot vermaak schept, wat te gemoet te komen. De Edellieden stonden in twee ryen langhs de straat, en zagen haare Juffrouwen passeeren, die den boezem geheel ontbloot hadden, ende met een tot onkuysheyd aanlokkende swier gingen, die wel vyerige bewegingen in de herten van hare Minnaars bequaam was te verwekken.

Het was omtrent anderhalf uur donker geweest toen de *Processie* begonde voort te gaan, ende het light van de Wasch-kaarssen ende Flambeauwen, verhief zeer den luyster van deze uytgelezene troupe. Men hoorde aan alle kanten niet anders dan het roepen van; Ach! dat is schoon! schoone *Processie*! wat draaght die Gravinne haar Fakkel met een aardigh wezen! Hoe statigh gaat die! Wat heeft deze een schoone stemme! Andere welke ongelatener waren, spraken de Juffrouwen dubbelzinnige woorden toe, in het midden van deze Heylige Omgank, zoo als zy het noemen, ende gaven niet dan al te wel, de ontheyligingen van haare herten te kennen. Na de Juffrouwen volghden de *Carmeliten* twee aan twee, zoodanigh dat de geheele *Processie* niet bestond dan uyt Vrouwen en *Moniken*, nevens een houte Beeld dat de Maget *Maria*

En gaande by naght met Fakkel-light.

Godloosheden daar in gepleeght.

ria vertoonde, het welke aghter aan gedraagen wiert, datmen met veele aanbiddingen vereerde, knielende een ygelijk op de ftraten, wanneer het voorby quam, om deffelfs groetingen en zegeningen te ontfangen, welke de goede *Carmeliter* Vaders, die het droegen, het zelve deeden geven.

Moniken en Priefters houden veel van Proceffien in hare Kerken: ende de reden daar van.

De *Moniken* en de Priefters fcheppen groot vermaak in het aanftellen van diergelijke *Proceffien*, een yder in haare Kerken, om dat zy naa dezelve met een praght en luyfter verfchijnen, die de Menfchen in het ooge fpeelt, beeldende zigh de eenvoudige onder haar in, in de perzoonen der Geeftelijken iets, dat meer dan menfchelijk is, te zien, zijnde het zelve doch in den grond niet anders dan dwaze ydelheyd, ende enkel bedrogh van den Geeft dezes wereld.

Rogatie Proceffien.

Zy zijn zoo driftigh niet om haar in zeekere *Proceffien* te laaten vinden, die wat pijnlijk vallen, ende waar in de Juffrouwen haar zoo wel niet konnen laaten vinden. Zulks hebbe ik te *Milanen* aangemerkt, ten tijden van de door haar zoo genaamde *Rogatien*, die in de weeke van Hemelvaards dagh komen. Het is een gewoonte in alle de Landen, die de *Roomfche* Gemeenfchap volgen, geduurende de drie daagen van de *Rogatien*, *Proceffien* te doen, dat is met het Cruyce en Baniere, van de eene in de andere Kerke te gaan, om'er gebeeden uyt te ftorten.

Hoe die van Milanen gehouden werden.

Te *Milanen* nu, beginnen deeze *Proceffien*, een uur naa middernaght ende eyndigen niet dan ten twee uuren naa den volgenden middagh. Alle de Priefters van de Stad ende de omliggende Plaatzen zijn gehouden daar in te verfchijnen;

Hier

Hier van wert niet een eenige verschoond, zelf niet de vreemde Priesters die zigh in de Stad bevinden. Zy moeten daar stiptelijk op het uur zijn, als de groote Klok van de Hooft-kerke begint geluyd te geeven, om zig onder haar Cruyce ende Baniere te vervoegen.

Door dien nu in deeze *Processien* zoo veel aanlokkelijkheyd niet is, zoo hadden de Priesters liever een gat in den dagh te slaapen, als zigh by dezelve te bevinden. Maar den Kardinaal Aartsbisschop, hoewel hy daar zelve niet verschijnt, heeft een middel uytgevonden om'er haar te doen koomen. Door zijn bevel is het dat dan alle de *Sbirris*; Dienders ofte Dieveleyders van het Aartsbisdom, gesterkt door die van de Stad, ten getale van meer dan hondert en vijftig, met Muskettons, Pistolen ende Bayonnetten gewapent, zig in verscheyde hoopjens van vijf a zes verdeelen, lopende door alle de straten van *Milanen*, om de Priesters op te zoeken die niet in de *Processie* zijn. Zy gaan dezelve, tot in hare huyzen, opzoeken, ende indien zy'er eenige vinden, binden zy die hare handen met touwen op den rugge, ende sleepenze zoo op een schandelijke wijze langs de straten, tot in de gevankenisse van het Aartsbisdom. Als zy aan de Poorten van dezelve zijn gekoomen, betasten de Rakkers de zakken, ende neemen alles wat zy by haar vinden, naa haar zeer onwaardighlijk te hebben mishandelt, waar op zy haar in een gat sluyten. Dezelve blijven daar, tot datmen haar voor den Regterstoel van den Aartsbisschop doe verschijnen. Zy raaken eyndelijk evenwel los, naar een geringe bekijvinge, mits betaalende twin-

Traagheyd der Priesteren in dezelve te verschijnen.

Ordre door den Aartsbisschop daartegens gesteld.

Straffe tegens de ongehoorzame.

twintigh Rijksdaalders aan den Aartsbisschop Kardinaal.

Middel door de Priesters daar tegens uytgevonden.

De Priesters ziende dar'er geen kans was om zigh van die *Processie* te verschoonen, hadden een middel uytgevonden om dezelve voor haar wat verdraaghlijker te maaken. De *Processie* gaat, op eenen morgenstond, in tien ofte twaalf Kerken, in welke zy zigh een tamelijken tijd ophouden om te zingen. Doch door dien de Priesters, die zeer sterk van getal zijn, daar niet alle binnen konnen, zoo is het meeste gedeelte genoodzaakt buyten te blijven, op de straaten by de Kerke. Zy vonden dan het middel uyt van in de naaste Herberge te gaan, ende zigh daar wel te doen onthalen, terwijlen haar Medebroeders in de Kerke zongen. Hier naa gingen zy dezelve vervangen ende zy verrighten den dienst met des te meer lust en moedigheyd. Doch door dien dit in de oogen des volks te slordigh en ergerlijk was, werdende ook eenige klaghten daar over gedaan aan den Artsbisschop, zoo beval dezelve dat dertigh Rakkers de *Processie* zouden op zijde gaan, ende de Priesters die zy vermisten, uyt de Herbergen gaan haalen, zoodanigh dat deeze arme halzen, van zoo naa by opgewagt werdende, niet een kleyn droppeltjen voor een swakke maage konde gaan nemen.

Bestaande in het gaan in de Herberge terwijl haar Confraters in de Kerke zongen.

Dat haar mede belet wert.

Daar door zijn'er nu veele, die platte flesschen met wijn, in haare zakken, ofte onder haare choorhembden dragen, ende dan zommige van haare makkers bidden wat om haar te willen gaan staan, als wanneer zy wat bukken, om van de Dienders niet gezien te werden, ende op een aardige wijze een trekjen doen. Wanneer de *Pro-*

Haar uyterste plegtanker is wijn by haar te drage.

cessie

cessie in een Kerk van een Klooster komt, zoo begeven zigh de Priesters in het Convent dat daar dighte by is, en de *Moniken* onthaalen daar die van haare kennisse zijn, haar zoo veel te eeten ende te drinken gevende als zy begeeren, de Rakkers hebben geen magt om haar daar te gaan zoeken, ook zouden zy daar geheel niet wel ontfangen werden.

Of in de Kloosters te gaan drinken en eeten.

Als de *Processie* nu in zeekere Kerke is gekoomen, die de Pristers door den Aartsbisschop is voorgeschreven, zoo koomen de twaalf Kerkelijke Voorzitters, van de twaalf poorten van *Milanen*, die Aartspriesters zijn, ende alle de Geestelijkheyd onder haar opzigt verdeelt hebben, op een groote plaatze by malkanderen, ende een yder van haar een lijste by zigh hebbende, van alle de Priesters, die onder zijne geregtigheyd staan, zoo doed hy, dezelve, de eene voor ende de andere naa, met luyder stemme, by haar naamen opleezen, ende zijn zy alle genoodzaakt te antwoorden, ende zigh te koomen vertoonen. Die geene welke in gebreeke blijft werd aangeteekend, ende men zend die zelve dagh, een briefjen aan zijn huys, tot betaalinghe van twintigh Rijksdaalders voor zijn afweezen.

Monsteringe over de Priesters na de Processie.

Als alle de pleghtelijkheeden volbragt, ende de Omgangen in de daar toe geschikte Kerken, geëyndight zijn, zoo begeeft zigh de *Processie* weder naar de hooft Kerke. Het is omtrent drie uuren naa de middagh, als dezelve daar re rugge keert, ende dan krijght een ygelijk de vryheyd van weeder tot zijnent te keeren, door het roeren van de groote klok, ende de Rakkers hebben

Scheydinge van de Processien der Rogatien te Milanen.

ben dan geen magt meer om haar te vatten. Zy geeven dan stoffe, aan alle die haar zien, om te lagchen, want zy loopen als haazen naa de spijze, ende hebben in een geheel jaar zoo verhongert niet geweest.

De Priesters hebben een grooten afkeer van de Rogatie Processien, ende de redenen daar van.

Een yder kan bespeuren dat die *Processien*, van de *Rogatien*, haar ten uyttersten mishaagen; Eerstelijk, om dat'er niet te winnen is; Ten tweeden, de Juffrouwen verschijnen'er niet; Ten derden, daar zijn noch Engelen noch Verbeeldingen, ook is'er niets dat haar kan vermaaken en doen lagchen; Ten vierden, zy konnen'er niet verschijnen, bekleed met haare praghtige cieraaden, maar alleen in haare choorhembden, met vierkante mutzen op het hooft, ende daar door komt het, dat de Wereldlijke niet een treede verzetten om haare *Processie* te zien; Ten vijfden, is haar die *Processie* aanbevoolen, op groote straffen te doen, ende daar door valt haar dezelve des te min aangenaam, om niet te zeggen, geheel swaar, want zoo groot als de liefde der Priesteren is om heerschelijk, over andere, te gebieden, zoo groot is ook haaren afkeer tot de gehoorzaamheyd, ende ten laatsten vald'er alzoo wat ongemak voor haar te lijden. Zy moeten lange voor den dagh op staan, veele keeren en draayen door de Stad doen, ende by na gedurigh zingen, zonder te eeten ofte te drinken. Alle deeze dingen strijden zeer met haar geneegentheyd. Zy hebben veel meer trek tot die aanlokkelijke Omgangen van het *H. Sacrament*, ofte tot de ontdekkinge van eenigh *Miraculeus* Beeld, ofte tot de *Processie* van den *H. Nagel*, die te *Milanen* in den Zomer geschied,

ende

ende in welke niet alleen alle het volk van de Stad verſkhijnd, maar tot die ook alle den Adel van de nabuurige Steeden en Landſchappen, komt toeſchieten, alleen om dezelve te bezigtigen.

Den Cardinaal Aartsbiſſchop is daar zelf in perzoon, ende draaght dat overblijfzel dat zy den *H. Nagel* noemen. Haare overleveringe brenght mede, dat dezelve een van die nagelen is, welke het zeer aanbiddelijke licchaam, van onzen Zalighmaaker, aan het kruyce, hebben doorboord, ende dat den Grooten *Conſtantinus*, om dezelve te eeren, die in den toom van zijn Paard deed heghten. Dezelve werd gezien dwars door een ſchoon Chriſtal, ſtaande op een zeer groote goude voet, die uytnemende wel gewerkt, ende met veel dierbare geſteenten verciert is. Dit is zeeker een van de frayſte dingen die men zien kan, ende zoo wightigh, dat den Cardinaal moeyte hadde dezelve te dragen.

Proceſſie van den H. Nagel te Milanen. Wat die is.

Praghtigen toeſtel aän deſelve.

Den *Nagel* is gekromt, als voor dezen in het werk van een toom zijnde gebruykt geweeſt. De aanmerkinge die ik, over dezen *Nagel* hebbe gemaakt, beſtaat daar in, dat de Hiſtorie zelve, die de *Papiſten* daar van maaken, doet zien, dat de overblijfzelen, ende voor al die van de werktuygen des lijdens onzes Heeren, aan welke zy nu willen dat den grootſten dienſt, even als aan God zelve moet bewezen werden, voor dezen geen Goddelijke eere ontfangen, aangezien *Conſtantinus*, zoo als zy zelve bekennen, die *Nagel* in den toom van zijn Paard deed heghten, het welke een niet al te groote eere

Beſchrijvinge van den Nagel.

Aanmerkinge des Autheurs over 't geene men

nu aan deselve bewijst.

was. Hy deed die niet op de Altaren ſtellen, zoo als die jegenwoordigh daar op is, ende men boogh de knien voor dezelve niet, zoo als de *Papiſten* hedenſdaaghs doen, want anders moeſte daar uyt volgen, dat alle de Menſchen zigh hadden ter aarde geworpen, op de plaatzen door welke het Paard van *Conſtantinus* quam te gaan; Dit nu is ongerijmt, ende de Hiſtorie maakt daar van geheel geen gewagh, op die plaatzen in welke zy van die grooten Keyzer handelt.

Vergeleeken met het gene te vooren geschiede.

Kruysdragers Processie te Milanen.

Aangezien ik ongevoeligh ben gevallen op het werk van de *Proceſſien* die te *Milanen* geſchieden, zoo valt het my als onmogelijk, u geene beſchrijvinge te doen, van eene der vermaardſte, die des naghts, van den Goeden, Gouden ofte Heyligen Vrydagh wert gehouden, geſchiedende dezelve by het fakkel-light, in de volgende ordre. Na het kruyce ende de baniere volgen de Kruysdragers. Deze zijn lieden die groote kruyſſen dragen, ter langhte van vijftien ofte twintigh voeten. Deze kruyſſen zijn zeer groot, ende in ſchijn zeer ſwaar, maar eygentlijk van binnen hol, ende niet dan vier zeer dunne planken op malkanderen gelijmt. Ik wil onderwijlen wel geloven, dat zy, door hare lengte ende breedte, een volle draght voor een menſch uytmaken, ja zelf dat zy die geene, die dezelve dragen, genoeghzaam verveelen. Ook zeggen zy, dat zy dat met een boetvaardigen geeſt doen, ende om onzen Heeren *Jeſus Chriſtus* naar te volgen, toen die zijn kruyſſe naar *Calvarien* droegh. Deze Dragers zijn wel ten getale van drie a vier hondert, ende hebben ſware ketenen aan hare voeten, die een vervaarlijk

Wijze op welke dezelve werd gehouden.

lijk

lijk geluyt maken. Zy hebben het aangezighte met groote kappen bedekt. Deze Kruysdragers doen my gedenken aan zeekere Ketters, van welke den Cardinaal *Baronius* gewagh maakt, in zijne Kerkelijke Jaarboeken, ende die *Cruciferi* 't welk Kruysdraagers gezeght is, genaamt wierden. Zy hadden de woorden des *Euangeliums*; *Die geene welke zijn kruyce niet op neemt ende my na volght, kan mijn Discipel niet zijn*, naar de letter verstaan. Hierom hadden zy haar met groote kruyssen beladen, die op haare schouderen dragende, waar mede zy, als zotten, over de Bergen en door de Woestijnen liepen, tot dat den honger, dorst, ofte vermoeytheyd haar deed sterven. Het is waar dat die geene, die in de *Processien* gaan, tot dat uytterste niet vervallen, maar doch is'er eenige zoorte van over-eenkomste in haar doen.

Kledinge der Kruysdragers.

Bedrijven van die Ketters.

Onder het midden van deze Kruysdragers, wierd op zeeker werktuygh, een afbeeldzel van onzen Heere, gaande naar den bergh *Calvaria*, omgevoert. Na de Kruysdragers volghden de *Disciplineerders* of die geene die zigh zelf kastijden. Dezelve hadden mede haare aangezighten met groote kappen bedekt, voor de reste gingen zy met den rugge bloot, ende met groote roeden, die zy met beyde de handen hielden, sloegen zy zoodanigh op haare schouderen, dat het bloed van dezelve afgutste, tot zoo verre dat het een afschrik baarde. In het midden van deze Geesselaars, die zeer sterk in getal waaren, wierd een *Christi*-Beeld gedragen, vertoonende hoe dezelve aan de pilaar gegeesselt wierde. Hier op volghden verscheyde Compagnien Sol-

Disciplineerders in de Processie van de Kruysdragers.

Haar bedrijf daar in.

Soldaten in de Processie van de Kruys-dragers.

daten, die hare Musquetten, Pieken, Vaandels ende Standaarden, met het bovenste naar den grond gekeert, droegen. Alle hare Trommen waaren met swart laken bedekt, ende zy sloegen dezelve daar boven op, 't welk een droevigh geluyt verwekte.

Gevolgt van een levendige verbeeldinge onzes Heeren.

Na de Soldaten volghde een levendige verbeeldingh van onzen Zalighmaaker. Dezelve wierd gedaan door een jongh Mansperzoon, met een grooten purpuren rok omhangen, ende dragende een doorne kroone op zijn hooft, nevens een swaar kruyce op de schouderen. Aghter den zelven volghden omtrent twintigh jongens als Joden toegestelt, die honderden belacchelijke posturen ende gedaantens maakten. Het was niet mogelijk zigh van lacchen te onthouden, op een vertooninge die de herten hadde moeten doen smelten, zijnde de Heylige vertooningen by de *Papisten*, zeer zelden vry van ontheyliginge. Men knielde voor deze Verbeeldinge niet, om dat die door het leven geschiede. Dezelve wierd gevolght door alle de Gebroederschappen van de Stad, die ten zeer grooten getale zijn. De Leeden daar van gingen by paren, met brandende waschkaarssen in hare handen, ende aghter dezelve volghde een verbeeltenisse van onzen Zalighmaaker in het graf. Als die voorby wierde gedragen, hoewel maar van hout zijnde, wierp zigh een yder op de straten op de knien, om die te aanbidden. Rondom dit Beeld gingh een hoop Juffrouwen, in den rouw gekleed, houdende haare neusdoeken voor de oogen, even als of zy hadden geweend. Na deze Juffrouwen zaghmen de Priesters ko-

Daar na door alle de Gebroederschappen.

Nevens de verbeeldinge van Christus in het graf.

men, gevolght door een Beeld van de Maget *Maria*, hebbende het herte met zeven groote degens doorsteeken, die daar in vast waaren. Zoodanige Verbeeldinge noemen zy een *lieve Vrouwe van ontferminge.* Zy ontfingh op alle plaatzen daar zy door gedragen wierd, dezelve aanbiddinge als haren Zoone *Jesus Christus*, ende daar op sloot een groot gedrangh volk, de geheele *Processie.*

Aperyen daar aghter volgende.

Ik wete dat de *Papisten*, dat slagh van *Processien* zullen verschoonen, ende die zelve tot in den hooghsten graad prijzen, zeggende dat het zijn heylige vertooningen, die in onze zinnen ververschen het geene voor dezen op den Bergh *Calvarien* is geschiet; Maar wat my belanght, ik gelove, dat, indien zy den tijd, die zy besteden, om die *Processien* in ordre te brengen, ende die de andere verslijten om dezelve te gaan zien, die van haar beyde veel beter zoude gebruykt werden, ende ook met meer voordeel, zoo zy die, een yder tot zijnent, besteeden in het lezen, ende met aandaght te overleggen, van de Historie des lijdens onzes Heeren, om op die wijze heylige bewegingen in hare herten te ontfangen. Dit zoude een veel kraghtdadiger middel zijn, dan een Mensche als *Jesus Christus* te kleden, waar mede men als een klught speeld om het volk te doen lacchen, want daar op komt dat werk doch altoos uyt.

Voorstanders der Processien hoe zy deselve beweeren.

Wat een Christen in plaatze van deze dwaasheden behoorde te doen.

Het gaat daar mede op dezelve wijze, als wanneer zy onzen Heere, vijf weeken naar Paaschen, verbeelden als ten Hemel vaarende, zy hebben dan een groot houten Beeld, dat hem vertoond. Zy maken dat, om het hooft, met

Hemelvaartdagh hoe by de Papisten in Italien geyvert.

ſware touwen vaſt, ende des middaahs, op het Feeſt van Hemelvaart, onder het geluy van alle de klokken, ende in tegenwoordigheyd van alle het volk, werden die touwen, door eenige Menſchen, die op het gewulf der Kerke zijn, langhzaam naar om hooge, en het Beeld in de lught getrokken. De Prieſters zingen gedurende die tijd den voorzangh; *Viri Galilæi, quid admiramini, adſpicientes in cælum &c. Gy Galileeſche Mannen wat verwondert gy u, ziende ten Hemel &c.* Als nu het Beeld by het gemaakte gat in het verwulfzel is gekomen, ende zy vaardigh zijn om het daar in te trekken, zijn'er lieden op de Galeryen, die twintigh a dertigh emmeren waters gieten op de aangezighten van die geene, die het, om te kijken, naar om hooge hebben geheven. Veele werden daar door geheel door nat, en een yder lacht luydkeels uyt. Dit is het eynde van die ſchoone plegtelijkheyd ofte heylige verbeeldinge, zoo zy het noemen.

Ende met zotternyen beſlooten werd.

Ik hebbe dit byzonderlijk in *Hooghduytsland* zien plegen. Ik zagh daar mede een groot getal Kruysdragers en Geeſſelaars, even als in *Italien.* Men zoude daar door mede konnen geloven dat die lieden aangezet wierden, door een grooten drift tot de Godvrughtigheyd ende doodinge des vleeſchs. Doch mijn werk gemaakt hebbende, van te doorgronden wat dat eygentlijk van die zake zy, zoo hebbe ik ondervonden dat de meeſte van die geene, die deze dingen plegen, het zelve doen uyt eygen belangh, ende voor het geeſſelen van hare licchamen betaalt werden, om dat het daar een ſchande voor de Geeſtelijke

Kruysdragers en Geeſſelaars in Duytsland.

Dech die weiden daar toe gekoght.

zoude

zoude zijn, ingevalle in een *Processie* in de vasten ofte goede weeke, niet een groot getal Geesselaars ende Kruysdragers was. Eenige doen het doch, om dat hare Bieghtvaders, haar het zelve tot een Boete opleggen.

Ik weete niet waar door de Priesters hier in zo groote eere stellen, doch ik hebbe dikmaals gehoord, dat zy, malkanderen, by maniere van verwijt voorhielden, dat'er geen ofte weynigh Geesselaars in haare *Processien* hadden geweest. Het kan weezen dat zy, door een zotte ydelheyd, gelooven, dat de eere van die openbaare boetvaardigheeden, op haar afschijnd, als daar van de uytwerkers zijnde, ende aldus verheerlijken zy zigh zelve, even als den vogel van welke men in de verdightzelen leest, door een zaake die haar niet eygen is. Zy scheppen haar vermaak, ziende dat andere zigh geesselen, doch niet een van haar wil daar in tot een voorbeeld verstrekken, ende ik hebbe noyt gezien, dat Priesters ofte *Moniken* zigh in het openbaar geesselden. Het grootste gedeelte van die Kruysdraagers ende Geesselaars, om zigh die *penitentie* des te gedraaghlijker te maaken, drinken haar vol, voor zy in de *Processie* koomen. Hier door gebeurde een ongemak toen ik te *Ments* was; veele van deze Kruysdragers dronken zijnde, wierpen, in het midden van zeekere *Processie*, haare kruycen op de straaten, ende gingen daar op zitten, zeggende dat zy dezelve genoegh hadden gedraagen, ende dat het nu billijk was, dat die haar, op haare beurten droegen, ende haar gewight mede gewaar wierden. Ook begonden veele Geesselaars te zingen, ende

Priesteren stellen haar ydelheyd in het doen geesselen van andere.

Maar zullen haar zelf niet een lapken vels aanraken.

Kruysdraagers ende Geesselaars drinken zigh vol eer zy in de Processie komen.

Ongemakken daar uyt tot

Mentz ontstaan.

te dansſen, waar naa zy de wijn, die zy te gulzigh hadden genoomen, weeder uytbraakten. De meeſte waren Scholieren der *Jeſuiten*, ende haare Meeſters hadden haar, tot deeze onwillige doodinge des vleeſchs gedwongen.

Gevolgen van de Proceſſien omtrent de zielen der Gemeente.

Hier door ziet gy, *mijn Heer*, dat de *Papiſten*, alles naar haaren zin willen hebben. Zy hebben een nieuw *Euangelium* gemaakt; Zy leggen de zaaken zoo grovelijk ofte zoo ſtoffelijk uyt, dat zy eyndelijk het volk zullen traghten wijs te maaken, dat het Cruyce in deeze wereld te draagen is, met groote houte Cruycen op de ſchouderen in *Proceſſie* te gaan, ende zy zullen by gevolgh ſtaande houden, dat het Ketterye is, met de *Proteſtanten* te gelooven, dat de waare doodinge des vleeſchs beſtaat in, een verbrooken ende verneedert herte, ende in een heylighlijk bedroefden ende berouw hebbende Geeſt.

Jeſuiten en Prieſters inde Proteſtantſche Landen, loochenen alle haare dwaasheden in Italien en elders.

Het valt als onmogelijk de *Jeſuiten* te doen bekennen, gelijk ook aan de *Roomſche* Prieſters die in *Engeland* koomen, dat het bovenverhaalde ſlagh van Godvrughtigheeden, de meeſte bezigheeden van de *Roomſch Catholijken* zijn in die plaatzen daar zy, door haar getal, de overhand hebben. Zy zijn zoo beſchaamt van deze haare zotternyen te willen belijden, dat men nu byna geene andere vind, dan de Reyzigers, die haar daar van konnen overtuygen, mits zeggende, dat zy, met haare eygene oogen, hebben gezien, het geene de andere, door haare monden, zoo onbeſchaamdelijk loocchenen. Ook is het door een uytwerkinge van die zelve ſchaamte, dat eenige *Italiaanſche* ende *Hoogduytſche Jeſuiten*, in mijne tegenwoordigheyd zeyden, dat

Voorbeeld daar van door den Autheur ondervonden

het

het capittel van een Boek, 't welk handelde, van de Godsdienst, die noch alle jaaren, op Kersdagh, in *Italien* ende *Duytsland* werd geoeffent, lasteringen behelsde, omtrent het wiegen van het kindeken *Jesus*.

Onderwijlen is'er niet waaraghtiger dan dat, ende ik heb het veelmaals zien pleegen. Zy maaken op een Altaar of in een van de Capellen van haare Kerk, een verbeeldinge van de Stalle te *Betlehem*, met groote figuuren, die de Maget *Maria*, *S. Joseph* ende het Kindeken *Jesus*, in de kribbe liggende, vertoonen. De *Italianen* munten boven alle andere uyt in dat slagh van verbeeldingen; zy scheppen haar vermaak daar in geduurende alle de Kersdaagen; Haare Vrouwen hebben dan verlof om in de Kerken te gaan, ende daar is het dan dat geheel fraye dingen werden verright. Men ziet daar zeekerlijk iets dat de oogen ten hoogsten verlustight. Daar zijn Rotzen, Fonteinen, Bosschen ende Vlaktens, alle zeer natuurlijk afgebeeld, nevens de Herders die daar haare Kudden weyden. De laatste koomen van alle zijden, door enge wegen, om haare geschenken, aan het Kindeken *Jesus* te brengen. Dit alles werd wel zeer naar het leven vertoond, ende daar onder is altoos iets dat doet lacchen. Maar het voornaamste daar ik op wil koomen, is, dat aan de wiege van het Kindeken *Jesus* veele groote linten zijn, ofte wel zijde koorden, die de luyden, die daar op haare knie'en leggen, zeer Godvrughtiglijk aanvatten en trekken, om de wiegh te doen beweegen, op dezelve wijze als wy zien, dat onze Voedsters doen, als zy haare Kinderkens in slaap tragten

Kersnagt hoe in Italien en de Duytsland gevyert.

Aardige vertooninge daar omtrent gedaan.

Nevens belagchelijk kinderspel.

ten te krijgen. Daar naa zingen zy het gene in het *Italiaansch ná, ná,* werd genaamt, dat deuntjes zijn, om de Kinderen in slaap te wiegen; zeggende, *slaap mijn kleynen Jesus*, slaap mijn hartje, *ná ná; ná ná.*

Zelf van oude lieden gepleeght.

Het geene my daar omtrent verwonderde, was dat ik zagh, dat zomwijlen bejaarde Mannen, ofte oude Vrouwen, in gramschap op stonden, om te zeggen dat men swijgen zonde, als zy te veel gerught in de Kerk hoorde, uyt vreeze dat het Kindeken *Jesus* zoude ontwaaken, het welke dog niet anders dan een kleyn houte Beeld is; Eyndelijk zommige trekken haar schoenen uyt als zy in de Kerke komen, uyt vreeze van het zelve te zullen ontwaaken.

Moniken en Priesters scheppen groot vermaak, in de bovenverhaalde zotternyen.

Geduurende al die tijd toen de *Monikken* en Priesters niet dan lacchen, over alle die zotternyen, zelf aghter de lieden die dezelve pleegen, of in haare *Sacristien*. Ik hebbe haar noyt koorden zien vatten om de wieg te trekken, ende ik houde my verzeekert, dat zy zigh zouden schaamen zulks te doen. Mogelijk is het ook in die zin, dat zy zigh zelf verstaan, wanneer zy zeggen, dat zulks noyt geschied, om dat zy het zelf niet doen, doch het verveeld haar niet dat het door het eenvoudigh volk gepleeght wert, om haar te vermaaken. Ook is dit kinder-spel niet zonder eenigh voordeel voor haar, want verscheyde van die onnozele lieden brengen wat mede; Als de eene versche eyeren, ende de andere jonge Hoenderen en capoenen, om zoppen voor de Maget te maaken. Zy stellen die in de Heylige stal, dighte by haar Beeld, ende anderen brengen kaazen en groote flessen met wijn,

Ende trekken daar uyt ook eyndelijk haar voordeel.

wijn, die zy dighte by *S. Joseph* plaatzen, ende eyndelijk, andere werpen groote ftukken geld in een bekken, dat de Priefters daar ten dien eynde, met voordaght ftellen, zullende die, zoo zy zeggen, dienen om het geene voor het kindeken noodigh is, te koopen.

Ik bevond my eens te *Ments* in de *Sacriftie* van de *Paters Jefuiten*, nevens vijf ofte zes der goede Vaders van die Ordre. Wy fchepten ons vermaak in het zien van de gefchenken die aan die kribbe gegeeven wierden. Zeeker arm Boer, onder andere, braght met een groote eenvoudigheyd ende godvrughtigheyd, een bos hoy, ende leyde die in de heylige kribbe, tuffchen den Os en den Ezel in. De *Jefuiten* die zulks bemerkten, zeyden tot malkanderen; Foey; Foey; Dat moet vaardigh weghgenomen werden, het zoude alles bederven, en men zoude hier niet anders dan gras brengen; Het is veel beeter dat zy hammen en gerookte offentongen voor *S. Jofeph* brengen. Den *Sacriftijn* gingh daar op om het zelve wegh te neemen, maar den Boer ftelde zigh daar tegens, zeggende dat den Ezel ende den Os van honger ftierven; Men zeyde om hem te vertrooften, dat het kindeken *Jefus* een *Miracul* zoude doen, ende haar door zijne Goddelijke kraght onderhouden. Op deeze wijze is het, dat zy, door een geringh belangh gedreeven zijnde, het arme volk miffeyden ende in de onwetenheyd onderhouden, van dewelke zy, tot ophoopinge van alle ongelukken, een deught maaken, die zy eenvoudigheyd en onnozelheyd noemen. Het is by deze zoorte van kribben, by welke ik in mijnen voorgaanden

Een boer in zijn eenvoudigheyd offert hoy aan den Os en den Ezel van de kribbe te Bethlehem, op Kersnagt, tot Mentz.

Ende wert daar in doot de Priefters gelaaten.

gaande Brief hebbe gezegt, dat zy de kleyne kinderen doen prediken. Ik hebbe deeze kleyne afwijkinge in deeze gemaakt, die u onmogelijk niet onaangenaam zal zijn.

Ontdekkinge van een lieve Vrouwen-Beeld van 50. tot 50. jaren te Milanen.

Ik kome nu weder tot onze *Processien*, ofte liever, ik zal dezen Brief eyndigen zoo als ik die hebbe begonnen, door het verhalen van een andere ontblootinge van een *Maria'es* Beeld, welke ik te *Milanen* gezien hebbe, en diemen zeyde niet, dan van vijftigh tot vijftigh jaaren, te geschieden. Alle de Gilden ende Vergaderingen der Stad, gingen het zelve bezoeken, byna met dezelve pleghtelijkheden, met wasch-kaarssen, geld-beurzen en geschenken, als het andere Beeld, van het welke ik voor dezen hebbe gesprooken. Het geene alleen hier omtrent byzonder is, was, dat, gedurende den tijd welke het Beeld ontdekt was, daar een grooten toevloet van Menschen verscheen, die bezeten waren, ende de Priesters, waaren op alle de plaatzen van de Kerke, zeer bezigh om die te besweeren.

Daär dan veele besetene verschijnen.

De *Papisten* houden staande, dat aan haare Priesters, in het ontfangen van de Priesterlijke Ordre, te gelijk de maght wert gegeven, van de Duyvelen uyt de lichamen te verdrijven, ende dat de practijke daar van doet zien, dat zulks met de daad waar is. Wat my belanght, ik hebbe veele van dat slagh van bezeeten gezien, ende ik hebbe my ten uyttersten bevlijtight om haar te ondervragen, doch ik hebbe niet het minste konnen ontdekken, dat bequaam was om mijn te doen geloven, dat het geene men in haar zagh, eer uytwerkingen des Duyvels waaren

Onderzoek van die bezetene,

ren

ren, als wel een sterke inbeeldinge ofte zeer kraghtdadige ziekte. Daar-en-boven hebbe ik byna noyt bezeetenen gezien dan Vrouwsperzoonen, ende ik zoude wel willen weten waarom de Duyvel haar eer dan de Mansperzoonen zoude komen in te nemen. De ware reden hier van is, dat de Vrouwlieden in *Italien* byzonderlijk meer dan op andere plaatzen, onderhevigh zijn in zinneloosheden en sterke inbeeldingen te vervallen. Hare Vaders ende Moeders, ofte wel hare Mannen, houden haar gedurigh in kamers ofte op zolders opgeslooten, zonder haar toe te laten buytens huys te gaan, ten zy dan, zomwijlen in de Kerken. Door dien zy nu boven dat van een zeer heete ende ligt-verlievende gesteltenisse des bloeds zijn, zoo vervoert haar een minnelijk voorwerp, dat zy, by geval, door hare vensters ofte in de *Misse* zullen hebben gezien, zoo sterk, dat zy daar van, ende niet van de Duyvel, geheel bezeten zijn. Zy gedenken daar aan zeer kraghtighlijk, zoo wel des naghts als des daaghs, ende het vermogen van hare inbeeldinge, een wonderlijke indruk op hare levendige geesten makende, zoo verhet haar dezelve, ende maaktze als zinneloos, waar op dat een ongesteltheyd des licchaams, met trekkingen verzelt, volght.

Welke meest Vrouwlieden waren.

Waarom de Duyvel in Italien eer in de Vrouwen dan in de Mannen vaart.

De Kerke van welke ik spreeke, was met dit slagh van bezeetenen vervult. Ik zagh, onder andere, in een van de Capellen, een zeer schoone jonge Juffrouw, die gedurigh met de handen op haar boezem sloegh, ende riep als of zy iets gevoelde dat haar verstikte. Om haar waaren veele Priesters die de Besweeringen lasen. Onder

De reden daar van door voorbeelden vertoont.

der andere was'er een zeer aardigh Priester, die daar omtrent wonderen verrighte; De bezetene wilden met niemand dan met hem te doen hebben, ende als hy haar aanraakte, hield de Duyvel op van haar te plagen, in schijn door de kraght van zijne Besweeringen overwonnen. Ik verwonderde my over de vryigheyd die dezen jongen Heer-oom, met zijne bezeetene gebruykte; want zomwijlen omhelsde hy haar geheele licchaam, handelende hare armen, ende hy gaf haar byna gedurigh kleyne handslagen op de wangen. Zy zeggen dat de Duyvel, die een hovaardige Geest is, niet verdragen kan datmen hem vernedert. Hierom is het dat zy gewoon zijn de bezeetene te schelden ende kinnebakslagen te geven. De andere Priesters die omtrent deze bezeetene waren, staken zomwijlen de handen uyt om haar te slaan, doch als dan wierd dezelve als razende, ende konde haar niet verdragen, zoodanigh dat zy haar moesten genoegen met den Duyvel te lasteren, terwijlen dat den jongen Priester hem, op de wangen van de Juffrouw, sloegh. Dit doen verwekte zelf minne-yver onder haar, ende een van de oude Priesters zeyde tot den jongen op een zeer bitze en schempende wijze. *Dom Piedro*, ofte Heer *Pieter*, ik zie wel dat die Duyvel niet dan met u wil te doen hebbeu, ende ik gelove dat gy met malkanderen wel haast zoude konnen over een komen. Eyndelijk, het zy met het welnemen der Priesteren van de *Roomsche* Kerk gezeght, men ziet daar die volkomene maght niet, die zy voorgeven op de Duyvels te hebben, zoo duydelijk bekraghtigen, als zy het volk het zelve wel

Wijse van den Duyvel uyt de Vrouwspersoonen te sweeren.

Die de Priesters dikmaals jalours over malkanderen maakt.

wel doen geloven. Ik hebbe veele bezeetene Vrouwsperzoonen, ende by gevolgh, Beſweeringen over haar gezien, doch noyt geene verloſſinge. Ik weet wel datmen zeght dat'er veele Bedelaars zijn, die de bezetene ſpeelen, om door dat middel een goet onderhoud te bekoomen, ende ik twijffele niet of de Prieſters verloſſen die alle van den Duyvel, ook geeft dat zeer groot aanzien aan de verborgene Beelden, die maar yder vijftigh jaaren eens ontdekt werden.

Bedelaars maken de bezetene in Italien, om daar na altoos den koſt te hebben.

Ik ſcheyde hier van de bezetenen, om tot een beſluyt van de *Proceſſien* der *Papiſten* te komen, zy bepalen die, zoo als ik in het begiu van dezen Brief gezeght hebbe; Een gangh des volks van de eene Kerk tot de andere, onder het geleyd der Prieſters met het Cruyce ende de Baniere, om daar de bovengewoonlijke hulpe Gods af te bidden. Maar in der waarheyd, *mijn Heer*, ſchijnt het u niet, volgens alle het geene dat ik u nu verhaalt hebbe, datmen de *Proceſſie* beeter zoude bepaalen, alsmen zeyde dat die waaren, heerlijke omwandelingen, uytgevonden om de *Moniken* en Prieſters in aanzien te brengen, ende het volk tot derzelver voordeel, te misleyden.

Den Schrijver komt weder op de Proceſſien ende geeft een

Ware bepalinge aan deſelve.

Wy hebben geheel geen voorbeeld van dat ſlagh van *Proceſſien* in de oude en eerſte Kerk. Dezelve is een uytvindinge van der Pauzen herſſenen, ende ik gelove, dat *S. Gregorius* de groote de eerſte is geweeſt, die dezelve ten tijden eens Peſts heeft ingeſtelt. Dezelve geſchiede ten zijnen tijde, met genoeghzame zedigheyd ende eenvoudigheyd, doch zy zijn daar na, door den

Gregorius I. is de eerſte Inſtelder van de Proceſſien.

den overdaad ende de ſtaatzught der Kerkelijke, tot zoo groot een praght uytgeborſten, dat het light te bemerken is, dat zy niet dan tot haaren voordeel dienen zoo wel als om haar, boven de Wereldlijke, te doen zegenpralen. Zy ſtrekken daar-en-boven tot openbaare eer-teekenen, om haar van malkanderen te onderſcheyden, zijnde daar niets, waar over dat zy, onder malkanderen yveriger zijn, als over den voorrangh der *Proceſſien.* De Prieſters ende de *Moniken* ſtrijden hier over gedurigh zeer kraghtigh, ende daar door geſchieden dikmaals groote ongemakken, gelijk als over eenige jaaren iets van die nature voorviel te *Dijon*, zijnde een Stad waar in een *Parlament* is. De *Moniken* van *S. Benedictus* aldaar, hadden onderſtaan met groote rottingen in de hand in de *Proceſſie* te gaan, als tot een teeken van maght die zy over de andere Geeſtelijken hadden; ook bedienden zy zigh daar somtijds van, om de Prieſters wat ſpoediger te doen aanſtappen. De *Canoniken* van de H. Capelle ſtelden zigh hier tegens, ende daar viel een wakkere ſchermutzel voor met de Cruyce ende de Baniere.

Proceſſien zijn ſtoffe van twiſt onder de Prieſters ende de Moniken.

Te Dijon valt daar over een ſchermutſel voor.

De gewoonlijke ordre in de *Proceſſien* is, dat de minſt-aanzienlijkſte voor uyt gaan, ende die werden gevolght van die geene, die van meer aanzien zijn, zoodanigh dat den Biſſchop de laatſte plaatze beſlaat. De *Jeſuiten*, die zigh eerſt zoo onlanghs hebben opgedaan, den voornaamſten rangh in de *Proceſſien* niet hebbende konnen erlangen, verſchijnen in dezelve niet, ende hebben volkoomen afſtand gedaan; Te *Venetien* alleen dwingt haar den Raad

Rangh in de Proceſſien onderhouden.

om

om op dezelve te verschijnen, ende om niet onder de Priesters ofte de *Moniken* gemenght te zijn, hebben zy gekoozen daar onder de Gilden te gaan; Eerst komen de Schoenlappers, dan de Schoenmakers, gevolght door de Kleedermaakers, waar op de *Jesuiten* verschijnen, daar de andere Handwerkers op volgen.

Jesuiten verschijnen in geen Processien als te Venetien, ende dat door dwang.

Ik zal hier mijn Brief eyndigen, ende zonder u, met een langer zeden-lesse op te houden, alleen zeggen, dat het een baarblijkelijke ende zightbaare zaake zijnde, dat dat slagh van Omgangen ofte *Processien* in de *Roomsche* Kerk, niet en diend, dan om te strekken tot voortzettinge van de staatzugt ende het tijdelijke voordeel der Kerkelijken, de beste *Processien* ofte Voortgangen die wy konnen doen, niet zijn van Kerk tot Kerk, maar van deught tot deught te gaan, tot op den Bergh des Heeren, welke is de wel-gelukzalige eeuwigheyd. *Optima processio sit, procedere de virtute in virtutem, usque ad Montem Domini.*

Besluyt des derden Briefs.

Eynde van den derden Brief.

VIERDE BRIEF.

Van de verdervinge der Godvrughtigheyd, ende zeden, in de Italiaansche Priesters en Moniken.

IK hebbe, in mijnen laatsten Brief, reets te kennen gegeeven, dat een verblijf van twee jaa-

Inleydinge.

jaaren, dat ik te *Boulogne* gehouden hebbe, in de Abdye van *S. Michael in Bosco*, my een zeer gonstige gelegentheyd hadde verschaft, om het beleyd der *Moniken* te doorgronden. Ik hadde daar noch langer konnen verblijven, zoo de aanraadinge van zeeker Venetiaansch Edelman, niet zoo veel vermoogen op mijn geest hadde gehad, van my naar *Venetien* te doen gaan.

Het schijnd zelf dat de Goddelijke voorsienigheyd my daar geleyd heeft, om'er my noch naakter voor oogen te stellen het leeven van de andere Kerkelijken, die Wereldlijke Priesters werden genaamt. Het was niet zoodanigh dat ik te vooren daar in zeer onkundigh was, zijnde altoos onder deselve opgebraght ende een van haar geseischap geweest; maar daar is eenigh zeer aanmerkelijk onderscheyd tusschen de *Italiaansche* Priesters ende die gene welke in *Vrankrijk* leeven, daar ik mijn opvoedinge hebbe gehadt.

Italiaansche ende Fransche Priesters, waar in die verschillen.

De eerste leeven zonder bedwangh ende buyten dat veel agt op haar werd gegeven, door die van haare Landaard, die zy zoo wel in de zeeden als in de Leerstukken bedorven hebben, zoo als ik u by vervolgh, bysonderlijk zal ontdekken; Ende de tweede, ik spreeke van de *Fransche* Kerkelijken, hebben de konst van veynsen geleerd, ende houden zigh beeter op haar hoede, om de bestraffingen der *Protestanten* te minder onderworpen te zijn, die naauw agt op haar doen en laaten geeven, ende haar van alle kanten bespieden.

De Schrijver bekomt te Venetien enige bedieningen.

Te *Venetien* zijnde, was ik zoo gelukkig, dat ik de gonste van eenige lieden van het voornaamste

ste aansien in dat gemeene beste verkreeg, ende in minder dan een maand tijds, bevond ik mijn voorsien, met drie kleyne Bedieningen, in drie verscheydene Kerken. Dit gaf my gelegentheyd van met een oneyndigh getal Kerkelijke persoonen, van allerhande Landaard, om te gaan, in die groote vrye Stad koomen, om de vermakelijkheeden des leevens te genieten. Naa dat ik daar drie jaaren hadde verbleeven, vattede ik weeder een reyze naar *Romen* aan, daar toe gelokt zijnde door de beloften van zeeker Cardinaal, die aght daagen, naa ik daar was gekoomen, overleed. Deeze dood, mijne geschepte hoope, van langer in die Stad te zullen verblijven vernietight hebbende, vertrok ik eenige maanden daar naa, om weeder te *Venetien* te komen, naa dat ik alvoorens een reyze naar *Napels* hadde gedaan. Op mijne weeder komste trok ik door *Milanen*, doch zonder eenigh voorneemen van my daar op te houden, doch het aanraden van eenige *Milaansche* Heeren, verbrak dat mijn besluyt. Den *Abt* van het groote *S. Victor* onder andere, deed my zoo aanmerkelijke aanbiedingen, ten eynde my te verplighten in zijne Abdye te koomen woonen, ende de zorg op my te nemen van zijne *Monikken* te onderwijzen, gelijk hy wist dat ik alvoorens in de Abdye van *Michael in Bosco*, by *Boulogne*, van die zelve *Ordre* hadde gedaan, dat ik my door hem liet beweegen. Ik vond my dan, door dat middel, weeder met de *Moniken* gescheept.

Vertrekt van daar naar Romen.

Napels.

Ende slaat zig eyndelijk te Milanen neder.

Zoo ik u hier kennisse geeve van eenige plaatzen in *Italien* daar ik gewoond hebbe, ende van de Bedieningen aldaar door my bekleed, zoo ge-

ſchied doch zulks niet *mijn Heer*, in voornemen van my daar door enige eere in het byzonder aan te maatigen, of my daar op te beroemen, maar zulks geſchied alleen om u te doen zien, dat indien ik jegenwoordigh geen van de Prieſters ende de *Moniken* van de *Roomſche Kerk* ſpreeke, ik zulks met kenniſſe doen kan, hebbende gelegentheyd gehad om veele aanmerkingen te maaken, 't welk veele andere die van die zaaken hebben geſchreven, niet hebben konnen doen. Ik hebbe andere Bedieningen in *Italien* en *Duytſchland* bekleed, op welke ik my zeer zoude konnen beroemen, doch ik gaa die met ſtilſwijgen voor by, als niet doende tot het voorwerp dat ik verhandele.

Des Autheurs redenen om welke hy van zijne Bedieninge in Italien ſpreekt.

Het is waar dat het zomwijlen nie- qualijk te paſſe zoude koomen, aan alle de wereld te doen blijken, dat men in vremde Landen Bedieningen heeft gehad, ende datmen daar eerlijk konde leeven. Om daar door de laſteringen te wederleggen, die de *Papiſten* gewoon zijn re werpen, op die Prieſters die haare zijde verlaaten, om haar gemoed in de *Gereformeerde* Kerke te gaan voldoen. Zy zeggen gemeenlijk of dat het Landloopers en Vagebonden zijn, of luyden die haatigh op haar Geloove zijn geworden, alleen door gebrek van Bedieninge, noodigh tot haar onderhoud, ofte eyndelijk zeggen zy, dat het niet is dan de vrygeeſtigheyd die haar doed veranderen. Die laatſte beſchuldinge, als de haatelijkſte, heeft my verplight toen in *Italien* was, getuyghſchriften van mijne goede zeeden te neemen, op alle de plaatzen in welke ik eenigen tijd hebbe verbleeven, ten eynde ik in handen zoude

Ook om welke men ſomwijlen van dezelve behoord te ſpreeken.

Papiſten laſteren gemeenlijk de Prieſters die haare zijde verlaaten.

zoude hebben, de wapenen tot mijne verdeedi-ginge noodigh, zoo ymand zoo quaadaardigh mochte gevonden werden, van my onder het getal van die laatſte te ſtellen. Zoodanigh dat ik door Gods genaade, rond nyt magh ſpree-ken, ende my teegens de vergiftige tongen kan dekken.

Ik bekenne evenwel dat het voorwerp van de-zen Brief, zeer tegens mijne natuurlijke gene-gentheyd ſtrijd, te weten, te moeten ſpreeken van de fauten en gebreeken van andere. Doch onderwijlen bedaght hebbende dat *Jeſus Chri-ſtus*, zoo dikmaals is uytgevaren tegens de ge-veynſtheyd der Schriftgeleerde ende Pharizeen van zijn tijd, tot heylzame onderrightinge des volks, zoo kan men ook in zeekere gelegenthe-den ſpreeken van de gebreeken van die geene, die niet alleen zijn de Verdervers der zeden, maar ook der leeringe van het *H. Euangelium*, op dat men zigh van haar des te beeter zoude konnen waghten; *Caveto à fermento Phariſæorum; Waght u van den zuurdeeſſem der Pharizéen.* Men zal daar door ook zien waar toe dat groote geld aan de Prieſters van de *Roomſche* Kerk dient, 't welk zy weten te krijgen door de ſcherpzinnige kon-ſten ende uytvindingen van Godvrughtigheden, van welke ik u, in mijne voorige Brieven heb-be geſprooken. Want om alles te zeggen, het zilver ende goud zijn niet dan ten dienſte der Menſchen geſchapen, ende men kan oordeelen door het gebruyk dat zy daar van maaken, wat zake dat zy beooghden, toen zy haar werk maak-ten van het zelve te bekomen.

Des Autheurs verſchooninge over het ſpreeken van fauten van andere.

Hebbende dan byzonderlijk mijn werk in *Ita-*

Moniken en

Priesters voldoen met haar geld niet dan hare driften.

lien gemaakt om te onderzoeken, waar toe de Priesters en de *Moniken* hare swaare Inkomsten besteeden, zoo hebbe ik bemerkt dat het was, ten eynde een ygelijk van haar, zijne, in hem heerschende driften, zoude voldoen. Zommige van haar zijn zoo groote Afgodendienaars van hare schatten, dat is, stellende die tot haar Afgod op zoodanige wijze, dat hoe meer zy van dezelve by een schrapen, hoe minder zy meenen te hebben, en dus sterven zy als een kleyne *Crœsus*, om niet te zeggen als den boozen Rijkeman, in het midden van hare schatten, van welke zy niet, als door de dood hebben konnen gescheyden werden. Het is het gemeene zeggen van de armen in die Landen, dat'er niet harder, niet ongevoeliger, niet onbarmhertiger is dan de gemoederen der Kerkelijke Perzoonen. Het is verloorene moeyte zigh by haar, om een aalmoesse aan te geven; Men haalt daar dan weygeringe door, ende die dikmaals met zeer versmadende ende ziel-smertende woorden. Zoodanigh dat hare gierigheyd is als een draykolk daar alles in verzinkt, en niets weder uytkomt. Ik hebbe Priesters gekent die koffers vol goud hadden, ende zigh zelven evenwel een beete broods onthielden. Zommige waren zoo listigh, dat zy hare vuyle gierigheyd wilden doen doorgaan, voor een genegentheyd die zy tot doodinge des vleeschs, ende de onthoudinge hadden. Maar door dien men wel zagh, dat het zoo verre van daat was, dat zy een penninghsken tot een aalmoesse zouden hebben gegeven, dat zy niet konden dulden datmen haar om dezelve bad, zoo kondemen daar uyt light besluyten, dat een zoo

In Italien niet onbarmhettiger dan de Kerkelijke door hare gierigheyd.

schoo-

ſchoone deught als de onthoudinge, in zoo gierige herten niet konde woonen; *Sublevamen pauperis ſit abſtinentia jejunantis. De onthoudinge des vaſtenden zy een onderſchraginge der armen.*

Andere beſteden haar geld in het bouwen van Paleyzen. Ik zegge Paleyzen, want het veel meer over-een-komende zoude zijn met haar ſtaat, dat zy huyzen deeden timmeren, aan het uytterlijke der welke men eenigh teeken zagh, van de Chriſtelijke nederigheyd, zoo wel voegende aan die geene die de Altaren bedienen, zoo ſparen zy doch geen geld, om praghtige gebouwen te doen oprighten, die de Paleyſen der groote Vorſten beſchamen. Tot bewijs van het geene ik zegge heeftmen maar de oogen te werpen op alle de *Italiaanſche* Kloofters, ende die geene, die in dat Land hebben gereyſt, weten, dat het ſchoonſte Paleys dat dighte by een Kerk is, altoos tot wooninge verſtrekt voor de *Parochiaan.* Moniken en Prieſters, zijn Paleys bouwers in Italien.

Andere verſpillen weder hare inkomſten in zigh wel te onthalen en vermaken. Door dien zy geen nazaten hebben, zeggen zy zoude het zijn de gaven Gods ontheyligen (te weten de groote goederen die zy door het doen van *Miſſen* hebben bekomen) indien zy die beſteedden tot het welvaaren van lieden van deze wereld, te meer, om dat zy, in haar leven, zoo veel goeds aan de zielen van het Vagevyer doen. Hier door is het datmen hare taaffelen zoo wel gedekt ziet, en dat zy zigh, beurte om beurte, zoo koſtelijk onthalen. Dit heeft ook plaatze in *Italien* gegeven aan dat zoo gemeene zeggen, dat wanneer men van een lekker ofte ſmaakelijk beetje Andere verſpillen haar geld in zigh wel te onthalen en vermaken.

wil ſpreeken, men het *Boccone di Preti, é di Cardinale*, noemt; *Een Prieſters ofte een Cardinaals brokje.* Het geene dat ik zegge van de onkoſten tot den mond aangewend, moet ook verſtaan werden van alle het geene dat nodigh is, om een gemakkelijk ende vermakelijk leven te leyden. Zy bezorgen dat zy van dat alle zoo overvloedighliik voorzien zijn, dat het van geen overdadigheyd te verſchoonen is.

Roomſche Hof zeer net beſchreven.

Om een kort begrip van, ofte veel liever om de ydelheyd, dertelheyd ende verwijftheyd, op den hooghſten top te zien, zoude het genoegh wezen de oogen op het *Roomſche* Hof te werpen. Dat Hof beſtaat niet dan uyt Prieſters en *Moniken*, ende het beroemt zigh, van in praght en heerlijkheyd, die van de maghtighſte Oppervorſten des Aardbodems te overtreffen. Men ziet daar Biſſchoppen die twee ofte drie Biſdommen, ende *Abten* die vijf *Abdyen* hebben. Het is daar als een ſchande voor een Kerkelijk Perzoon, maar een *Beneficie* ofte Bedieninge te bezitten, ende ten zy dat die veel opbrenght, zoo is hy in zeer geringh aanſien aan het Hof der Prieſteren. De ydelheyd van het zelve is tot zoo hoogen top geſteygert, dat de Leeden, uyt welke het zelve beſtaat, verre van zigh daar over te ſchamen, haar grootſten roem daar op dragen.

Biſſchoppen die 3. Biſdommen, en Abten die 5. Abdyen hebben.

Der Cardinalen ende Biſſchoppen ydelheyd aan het Roomſche Hof.

Een Cardinaal ofte een Biſſchop zal geen aght aanſtellen, ja geeft geen middaghmaal aan zijne Medebroeders, of dat moet tot de ooren van een yder komen. De *Couranten* die wy uyt *Romen* krijgen zijn nauwlijks met iets anders vervult als met zoodanige ydelheden. Men ziet in

in deſelve gedurigh dat een zoodanigh Cardinaal een anderen is gaan beſoeken, en dat een ander in het *Opera* is geweeſt, ofte een nieuw Livreye heeft doen maaken, ende verſelt is geweeſt, door een gevolgh van zoo ofte zoo veel Caroſſen.

Tot *Romen* zijnde, hebbe ik dikmaals mijn vermaak genoomen, in het zien rijden, op de morgens van de Sondagen, der Cardinalen naar het *Vatiiaam* ofte Panſſelijke Paleys, wanneer den H. Vader daar Capelle houd. Zy zijn als zoo veel roode Poppen in hare Caroſſen, en alle hare ſchepſelen bevinden zigh rondom haar, in een zeer verwijfden toeſtel. Men moet zeer ſterk van gelove zijn, om te konnen begrijpen, dat, alle deſe lieden in eene kamer vergadert zijnde, den H. Geeſt zigh in het midden van haar bevint, om haar wetten te geven over alle de conſcientien. Zoo zigh, met zoo veel praght ende ydelheyd te vergaderen, is te zamen komen in den name van den Heere, zoo is *Jeſus Chriſtus*, welke in zoo nedrigen ſtaat is verſcheenen, in die zelve Name niet in de wereld gekomen. Yder Cardinaal heeft zijn Neef ofte naaſte Bloedverwand by hem, die zijn roode mutze in het portier van de Caroſſe houd. Dit is een groote eere voor hem, ende een teeken, dat hy het meeſtbeminde Schepzel van die Cardinaal is.

Cardinalen hoe die des Sondags naar het Pauſſelijke Paleys rijden.

Hier uyt beſtaat het Neefſchap, van het welke zoo veel geſprooken is ten tijde van *Innocentius* XI., ende dat die Paus, welke omtrent de zeden ſtrengh genoegh was, wilde uytroeyen, als hebbende daar van een aanvangh gemaakt in zijn eygen huys. Onderwijlen zien wy op hoedani-

Neefſchap der Cardinalen in Romen wat dat zy.

danigen voet die zaaken, naderhand weder gebragt zijn. Alle de pogingen van den goeden *Innocentius* XI. hebben als maar een weynig waters op een ſwaaren brandende gloed geworpen, dat dezelve noch meer heeft doen ontſteeken. Wat my belanght, ik kan niet vatten, hoe dat een Kerke, in welke het vleeſch ende bloed zoo veel vermogen, zigh kan beroemen, dat de poorten der Helle, noyt tegens haar vermogen zullen.

Het zelve is ook overgegaan tot veele der Geeſtelijken.

Het Neefſchap grijpt niet alleen ſtand in het *Roomſche* Hof, maar men ziet dat het zelve heerſcht in alle de overige Geeſtelijken, in welke de gierigheyd ofte den luſt tot het vermaak en lekkernyen, de overhand niet heeft genomen, het zy door navolginge ofte door aangeboorne zught, om goet te doen aan die geene, die door Bloedverwantſchap aan ons zijn verbonden. Zy maken haar werk nergens meer van, dan om die geene van haat Geſlaght, zy zijn dan Mans ofte Vrouwsperzoonen, tot welke zy de meeſte genegentheyd hebben, te verrijken. Ik bekenne dat zulks noch de prijzelijkſte ende ook de minſtſchuldige van haare gierigheyds gevolgen is; want, om het kort te zeggen, daar in beſtaat enigen ſchijn van liefde; Dog dit is in den grond geen Chriſtelijke deught, door dien wy dezelve met de *Heydenen* gemeen hebben. De *Turken* bewijzen weldadigheyd aan haare Maagen en Vrienden, alzoo wel als de Prieſters van de *Roomſche* Kerk, ende mogelijk doen zy dat ook by haar leven, het welke door de laatſte zeer zelden geſchied, om dat zy gemeenlijk maar ſchikken ofte beveelen geven, nopende het

geene

geene zy, voor haare Vrienden hebben verzamelt, wanneer zy zien dat zy zulks met de dood moeten ruymen.

Het Neefschap is dan een kolk, die veele goederen van de Geestelijke verswelght. Doch daar is noch een anderen afgrond die'er veel meer vernielt, ende dat op een wijze die haare Belijdenisse, ja zelf de nature doet schaamrood werden. Dit is in een woord, den grooten omgangh die zy hebben, met beyde de *Kunnen* ofte *Sexen* van het Menschelijke Geslaghte. Een ygelijk weet, dat het in de *Roomsche* Kerk, den Priesteren ofte *Moniken*, niet toegelaaten is te trouwen, ende dat zy betuygingen doen tegens het Huwelijk, als zy de Priesterlijke Ordren ontfangen, ofte belijdenisse in de Kloosters doen, als zijnde het zelve een zaake, welke de Menschen, zeggen zy, bezoedelt, besmet, ende onbequaam maakt, om de Altaren te bedienen.

Is een kolk die veele goederen der Kerkelijke inswelght.

Op dezen grond trouwen zy niet, ende zy zouden een Priester levendigh verbranden, die zigh tot het Huwelijk hadde begeven. Zy zien onderwijlen wel dat zy zonder haar Waard gereekent hebben, ende haar doen daar omtrent valt geheel anders uyt in de oeffeninge, als zy in de betraghtinge wel gedaght hadden. Zy hebben zoo dra haare gelofte van kuysheyd niet gedaan, ofte zy overleggen met alle haare zinnen, hoe zy middelen zullen uytvinden om dezelve te breeken. Zy hebben zigh vrywilligh den wegh, om tot een eerlijk wettelijk Huwelijk te koomen, afgesneden, ende daarom is voor haar niet overigh, om tot voldoeninge van

Moniken en Priesters is het Huwelijk zeer strengelijk verboden.

Godloose gevolgen daar van.

hare begeerte ende verzadinge van hare ſchandelijke vermaken te komen, dan de hoererye, het overſpel, de bloedſchanden, ontſchakingen, ende heylighſchendingen.

Zelf is dit oorzaak van de gierigheyd der Geeſtelijken.

Om alle deeze luſten te verzaadigen hebben zy geld van nooden, om dan de lightveerdige Vrouwlieden ofte andere die haar agten dubbelt te verplighten; men wil haar voor den prijs, voor welke men andere gerieft, niet te wille zijn, ende de Hoeren zijn wel zoo onbeſchaamt van haar te derven zeggen, dat, door dien zig met haar te vermengen, een veel ſwaarder zonde is dan zulks met andere te pleegen, het ook redelijk moet zijn dat zy haar meer geeven. De Kerkelijke perzoon ziende dat de Wereldſche menſchen, ten dien opzighte, vry onbeleeft met hem handelen, ende beklaagende dat hem zijne drift niet toelaat het verrighre te konnen ontbeeren, beſluyt van zijn kant de Wereld met gelijke munt te betaalen. Hier om zal hy niet een *Miſſe* zeggen, geen gebed doen, ja niet een ſchreede voortzetten, voor wie het ook zoude moogen zijn, zonder zigh daar van wel te doen betaalen. Werd hy geroepen om een Kind te doopen, om een ziele tot der dood te bereyden, om een lijk te begraven, hy vraaght alvoorens wat men hem zal geven, ende hy ſluyt den koop voor het werk te beginnen. De Gebroederſchappen, de Feeſtdagen, de *Proceſſien*, de Zegeningen, de Godvrughtigheeden voor de zielen in het Vagevyer, werden door haar naagejaaght endé met al haar magt beloopen ende onderkroopen, als zijnde zeer vaardige ende kragtdadige middelen om de beurzen te vervullen.

Vootbeelden, daar van.

Daar

Daar is niet dat haar meer verveeld, als het gevoelen waar in de meeste Vrouwperzoonen zijn, dat het pleegen van onkuysheyd met luyden even als zy, die Gode zijn geheyligt, een heylighschendinge is, ende de gruwelijkste van alle de zonden. Dit volght wel waarlijk uyt haare grondlessen, doch zy trachten het zoo veel te verkleynen als haar mogelijk is, zy prediken of spreeken noyt tegens de ongebondentheyd, de onkuysheyd ofte het overspel ende diergelijke, ofte zoo zy daar iets van zeggen, zoo is het zonder daar tegens uyt te vaaren, ende het geschied alleen om den af keer daar teegens te doen verminderen.

Geestelijke hoe zy de zonde van onkuysheyd verkleynen op dat de Vrouwsperzoonen haare converſatie niet soude weygeren.

Zommige zijn zoo onbeschaamt van in het openbaar te zeggen, dat die driften de minstschuldige van alle de zonden zijn, ende dat God ziende, dat dezelve met ons gebooren werden en opwassen, ook haar begin hebben in het vleesch en bloed dat ons omringt, en daar in wy woonen, dezelve verschoont en zeer lightelijk vergeeft. Zy zeggen zulks tekenen te weezen van de menschelijke brosheyd, en dat, mits men van zijn swakheyd overtuygt blijvende, ende zigh vernederende zulks biechte, een *Ave Maria* het teeken des Cruyces, met de besprenghinge van wat wijwater, genoegh tot boete is voor dat zoort van zonden.

Schrikkelijke staaltjens daar van.

Zy handelen de Wereldlijke ook geheel zaghtelijk over dat stuk in de biechtingen, ende voor al de Vrouwsperzoonen, ten eynde zeggen de Priesters, dat de schaamte, die van dat volk onafscheydelijk is, haar den moed en lust niet beneeme, om haare daaden daar omtrent, met alle

Geestelijke waarom de Wereldlijke in het stuk van onkuysheyd sagtelijk handelen.

alle de omstandigheeden, te belijden. Doch het is in der waarheyd, om de Wereldlijke toegeevender ende rekkelijker te maaken, in der zelver bestraffingen, ende ten eynde zy op haar (de Priesters) zoo nauwen aght aght niet zullen geven, wanneer zy dezelve feylen begaan.

Oirbieghte dient haar om de Vrouwspersoonen te toetsen.

De oir ende de geheyme Biechte, is het gemakkelijkste middel dat de Priesters aan de hand hebben, om haar wild tam te maaken ende te bereyden om zigh te laten grijpen. In dezelve zetten zy de Vrouwsperzoonen op den toets, ende gewennen dezelve, van de tederste jaaren af, met vertrouwen van haare overtredingen te spreeken, waar door zy haar eyndelijk de natuurlijke schaamte doen verliezen, die zy anderzints zouden gevoelen, wanneer men haar maar de minste openingh deed.

Als zy nu door dezelve hare driften en swakheden hebben ontdekt, gebeurt het dat zy haar van een light-verlievende gematigheyd vinden, zoo valt het haar zeer gemakkelijk voor haar eygen zelf te spreeken, ende zigh in haare goede gonste te dringen. Het is baarblijkelijk datmen byna niet dan van Vrouwlieden te bieghte ziet gaan. De Mans gaan daar gemeenlijk maar eenmaal in het jaar, tegens het Paasch feest. De reden daar van eens in mijne tegenwoordigheyd gevraaght zijnde, antwoorde een Perzoon van zeer goed verstand; Datmen niet dan Vrouwlieden zagh te biegte gaan, om dat het de Mannen waren die de bieghte hoorden, ende dat het te geloven was, datmen daar niet dan Mannen zoude zien, ingevalle de Vrouwlieden eens Bieghtmoeders quamen te werden. De reden daar

In Italien gaan byna niet dan Vrouwen te Bieghten.

Reden daar van.

daar van is, om dat de Vrouwen, voor het meeste gedeelte, vermaak scheppen in het gaan ter bieghte, als zijnde wel verzeekert dat haar Bieghtvaders, haar vraaghstukken zullen voorstellen, die haar dies te min zullen mishaagen, om dat zy zeekerlijk weten, dat zoo zy haar te buyten gaan in hare antwoorden, het zegel van het geheym der bieghte dezelve zal bedekt houden. Zelf zijnder ontallijke Vrouwlieden, die haar voordeel doende met het geheym van de Bieghtstoel, ende opgewekt en gemoedight zijnde door de aanporringen der Bieghtvaders van niets geheym te houden, zelf niet de onbehoorlijke gedaghten die zy, ten opzighte haarer perzoonen moghten hebben, haar vryelijk uyt verklaaren dat zy haar beminnen, dat zy haar noch des daaghs noch des naghts uyt haare zinnen konnen stellen, ende dat hare verliefde bekooringen zoo kraghtigh zijn, dat zy gek zullen werden en het haar aan de zinnen slaan, indien God haar niet te hulpe kome, ofte zijne Dienaren medelijden met haar hebben.

Italianen waarom die selden te Bieghte gaan.

De Manspersoonen gaan niet dikmaals ter bieghte, en voor al niet de *Italianen*, om dat zy niet gaarne hebben datmen haar veel van hare bemindens ondervraaght. Zeeker *Capucijner Pater* die ten uytterften lelijk was, ende door zijn grooten baard wel een Satyr geleek, zeyde my eens al lacchende, dat zijn Bieghtstoel voor een Molik aan de Vrouwlieden verstrekte, maar dat hy daar tegens, weder de Bieghtvader was van de Jaloursche ofte Min-yverige Minnaars. Hy wilde zeggen, dat de Vrouwen by hem niet wilden te bieghten koomen, om dat hy lelijk

Waarom die lelijke Biegtvaders verkiesen.

lelijk was, ende dat de Mannen zulks gaarne deeden, om dat zy hem onbequaam aghten haar eenigh nadeel toe te voegen, als hy haar Medevryer moght komen te werden.

Bieghtvaders weten door de Bieghte de lighte Vrouwlieden op te ſpeuren.

Een Bieghtvader die luſt heeft om zijn voordeel te doen met zijne bedieninge, vind gemakkelijk middel, door de vragen die hy voorſtelt, ende op welke zijn Bieght-kind moet antwoorden, om te ontdekken wie de Juffrouwe is van welke hy ſpreekt, ende daar na valt het hem niet zeer moeyelijk, een raam daar op te doen. Een jongh *Venetiaanſch* Edelman, in de bieghte, met al te weynigh omſightigheyd door een *Monik* ondervraaght zijnde, waar dat zijne Meeſtreſſen woonden, ſwoer dat hy hem wegens dat ſtuk noyt zoude bieghten, voor dat hy op zijn verſcheyden lagh, of als hy haar moede zoude zijn, ende hy alzoo geen gevaar loopen van een Medevryer te krijgen. Ik hebbe uyt den mond van verſcheyde Juffrouwen gehoord, dat de Bieghtvaders haar, in hare huyſen waren koomen bezoeken, zigh dienende van het light, dat zy, door middel van de Bieghte hadden gekregen.

Waarom zig ook de Italianen voor haar verbergen.

Bieghte is een van de redenen waarom de Geeſtelijke het Huwelijk veraghten.

Deze Bieghte is een van de nieuwe *Sacramenten* der *Roomſche* Kerke, ende men ziet tot hoe wereldſch een gebruyk dezelve ſtrekt, ende wat belangh de Prieſters en de *Moniken* hebben om dezelve aan de handen ſtaande te houden. Dit is het waarom zy zoo ſtoutelijk het huwelijk, daar zy weynigh na vragen, verloven, waar by komt dat de menſchelijke nature, van haar zelve zoo bedorven is, dat de overtredinge haar zoeter ſchijnt dan het geene eerlijk en wettelijk is.

My

My gedenkt noch zeekere ſpreuke, die een Regulier *Abt* van een *Moniks*-klooſter in *Italien*, my op zeekeren tijd van de Vrouwen ſpreekende, zeyde; *Melius eſt habere nullam, quam aliquam; Het is beter geene als eene te hebben.* Als ik hem vraaghde in wat zin hy dat verſtond, antwoorde hy; Dat die geene welke aan geen eene verbonden was, veele moghte hebben. Dit was een ſneedige zeedenleſſe, ende de oeffeninge van deze Kerkvooght quam ten vollen met zijne Leere over een. Hy onderhield meer dan twintigh Vrouwsperzoonen uyt het inkoomen van zijne *Abdye.* Hy hadde veele Landhuyzen, ende hadde van dezelve zoo veele ſchandelijke Hoerhuyzen gemaakt, zoo voor hem als voor zijne Vrienden. Hy onthaalde haar daar zeer praghtighlijk, ende de bovenmatige onkoſten die hy daar in aanwende, hadden hem den naam van de Mildadige verworven. Doch hy leefde op dezelve wijze niet met de arme Paghters, welke arbeydden om zijn goed te beheeren ende zijne Landeryen te bouwen. Hy was een onverdraaghlijk Invorderaar ten haaren opzighte, ende nauwlijks, ende niet dan met groote moeyte, konden zy een gedeelte van dat geld van hem krijgen, dat hy haar ſchuldigh was.

Abts Godloſe ſtokregul in Italien, nopende de Vrouwen.

Deſſelfs laſterlijk leven.

Zijn hardigheyd tegens de Boeren.

Dezelve, ziende dat zy van hem zoo qualijk wierden gehandelt, beſlooten op zeekeren tijd haar wraake daar van te neemen, ende een quaadaardigen trek aan haar Meeſter te ſpeelen. Zy wiſten dat den Aardsbiſſchop een geſwoorne Vyand van de *Monikken* en van de *Abten* was, ende dat zy hem geneegen zouden vinden, om

Die op een liſtige wijſe daar over wraake neemen.

haar

haar onderstaan te begonstigen. Zy gaven hem dan kennisse van het ergerlijke leeven dat dien *Abt* leyde, die voor doenmaals drie mijlen van *Boulogne* zigh ophield, in eene van zijne Paghthoeven, met drie jonge Juffrouwen, die, gezamentlijk des nagts met hem, maar een bedde gebruykten. Den Aarsbisschop liet geen tijd verlooren gaan. Hy zond dien avond alle zijne Geregts dienaars uyt, bestaande uyt den *Barrigel* ofte Schout, ende zestigh *Sbirris* ofte Rakkers, alle wel gewapent, om zigh van den *Abt* ende de Vrouwen die by hem waaren, te verzekeren. Zy quaamen aan des *Abts* Landhuys, even een oogenblik naa dat hy was te bedde gegaan. De Pagters die de leus ende ook alle de sleutelen van het Huys hadden, deeden den Schout ende de *Sbirris* reght toe reght aan in den kaamer van den *Prelaat* gaan, die over dit bezoek, dat hy niet verwaghtede, zeer verbaast was. Hy traghte het met den Schout en Rakkers af te maken, zoo als hy wel in andere voorvallen gedaan hadde. Hy opende voor haar een beurze die vol goud was. Doch de beveelen laagen te strikt, ende de Paghters, die uyt wraake het gevangen neemen van haar Meester bevordert hadden, waaren daar tegenwoordigh, die niet zouden hebben in gebreeke gebleeven, van alles dat voorgevallen was aan den Aartsbisschop over te draagen, ende aldus moeste den Schout met de Dienaars, die anders zeer gierigh ende weynigh eerlievende lieden zijn, in haar weerwil toonen dat zy zigh door geen geld wilden laaten omzetten, Zy bonden den *Abt*, zoo naakt als hy was, zonder hem iets anders toe

Latende hem schandelijk met zijn Hoeren door Schout en Rakkers betrappen.

Met dezelve naakt te binden.

toe te laaten dan het aantrekken van een naghtrok, ende hebbende hem daar naa, met de drie Vrouwlieden zijne Concubijnen, op een oude waagen, die zy op de plaats vonden, doen klimmen, bonden zy haar alle ruggelings aan een, ende voerde haar zoo in praalſtatie, ofte liever met de uytterſte ſchande, binnen *Boulogne* voor den Aartsbiſſchop. Het was omtrent middernaght toen zy daar quaamen, ende de dikte der duyſterniſſe benam den *Abt* noch veele ſchande.

Den Aartsbiſſchop hem in dien ſtaat ziende begonde te lagchen, en zeyde al ſchertzende, dat aangezien het hem niet was geoorloft, kenniſſe te nemen van zaaken die de *Moniken* betroffen, hy haar de eere wilde doen, van haar zelve Regters van hare Medebroeders te maken. Hy beval dan datmen hem op die zelve uur, ende met dien eygen toeſtel, naar *S. Michael in Boſco* zoude brengen, dat een *Abdye* van dezelve *Ordre*, daar den *Abt* van was, is, omtrent een Canonſchoot van de Stad gelegen. — Ende in die ſtaat voor den Aartsbiſſchop brengen.

Het was omtrent een uur na middernaght, toen al dat ſchoone gevolgh daar quam. De *Sbirris* klopten met zoo groot een geweld op de groote poorte van het Kloofter, ende maakten zoodanigen geroep, dat den *Abt* zigh genoodzaakt vond op te ſtaan, ende zelf, met alle zijne *Moniken* verzelt, naar de groote poorte te gaan, daar hy dit onverwaghte ſchouwſpel zagh. — Die hem na een anderen Abt zend.

Hy wilde in den beginne den ouden *Abt* niet kennen als zijn Medebroeder, onder voorwendinge dat hy in een naght rok was, ende het kleed van de *Ordre* niet droegh, waarom hy hem weygerde in te nemen. De *Sbirris* antwoor- — Die hem in den beginne niet wil innemen.

 den,

den, dat zy hem dan weder by den Aartsbisschop zouden brengen, welke zorgh zoude dragen van zijne klederen te doen halen, ende des anderen daaghs, als een *Prelaat* gekleed, op volle middagh te rugge schikken, te gelijk met zijne Hoeren.

Doch het zelve eyndelijk doed, ende hem zeer ligtelijk straft.

Den *Abt* die wel zagh dat'er niet te winnen was als een verdubbelinge van schande, beval aan zijne *Moniken* hem te gaan ontbinden; Hy ontfingh hem in het Klooster, ende deed de Vrouwlieden in vryheyd stellen. Dezen *Abt* hadde tot straffe van die aangedane schande voor de *Ordre*, ende de gegevene ergernisse, dat hy vijftien daagen in het Klooster moeste blijven zonder daar buyten te gaan. Dit viel hem des te makkelijker te volbrengen, om dat het verhaal van deze aardige Historie door geheel *Boulogne* verspreyd zijnde, hy door schaamte zoo dra niet op de strate zoude hebben derven verschijnen.

Gelijk ook zijn Generaal deed.

Den Generaal, die hem zijne *Abts* bedieninge hadde konnen ontnemen, aghte dat zoo een lighte faute zulks niet waardigh was, ende dus door een geest der liefde, welke wil datmen een ander niet doe, datmen niet begeerd dat hem zelf geschiede, voor al alsmen zigh in diergelijke omstandigheden bevint, genoeghde hy zigh hem voor eenigen tijd van *Abdye* te doen veranderen, ende deed hem by hem komen op den Olijf bergh daar hy zigh onthielt.

Moniken in de Abdye van S. Michael in Bosco, on-

Ik hebbe deze geschiedenisse zeer getrouwelijk verhaald, als hebbende daar van, voor een gedeelte, oogh-getuyge geweest, door dien zy voorviel ten tijde ik in de *Abdye* van *S. Michael*

in

in Bosco woonde, ende gaf my die gelegentheyd, om iets dat vermaakelijk genoegh is, te ontdekken. Toen de *Sbirris* aan de *Abdye* quamen, begaf zigh zeeker jongh *Monik*, geheel verbaast zijnde, ende vreezende datmen zijne kamers wilde doorzoeken, in welke hy, 'zedert drie weeken een jonge Juffrouw onderhield, reght toe reght aan by my, ende zonder veel te letten tot wie hy sprak, bad hy my om de liefde Gods, dat ik de Juffrouw in een van de heymelijkste kamers van mijn vertrek wilde bergen, zoo lange tot dat die storm zoude over zijn. Ik konde niet goed vinden, hoe sterk hy ook aanhield, mijne eere in plaatze van de zijne in de waaghschaal te stellen, ende wetende ten anderen hoe gevaarlijk het is een *Italiaan* iets rond uyt te weygeren, ende voor al een *Monik*, zoo wees ik hem zoetjens by den Apotheeker, die een Jonghman van zijnen Landaard, ende zoo afkeerigh daar van niet was. Dezen Jongman ontfingh haar zeer gewilligh, ende sloot hnar in een van de groote kassen van de Apotheek, daar zy het overige van den nagt, ende den volgenden dagh; in doods benauwtheden verblijven moeste.

derhouden Hoeren in het Klooster.

Dezen jongen *Monik* quam zigh des anderen daaghs by my verschoonen, ende door dien het hem in allen schijn verdroot, my gelegentheyd te hebben gegeven, door de openinge door hem aan my gedaan, van te gelooven dat de andere beter waren dan hy, zoo ontdekte hy my dingen, die ik noch niet hadde konnen bespeuren, in den tijd van zes maanden die ik in het Klooster hadde gewoond. Hy zeyde my dat het meeste

Hoe het zelve aan den Autheur ontdekt werd.

ste gedeelte van de andere *Moniken* hare Hoeren hadden, die zy in hare kamers onderhielden. Zy deeden dezelve van tijd tot tijd komen, d'eene bewaarden die aght, andere veertien dagen, ende andere een maand, al na dat haar verdragh lagh ende haar geld strekken konde. Dit was den *Abt* niet onbekend, doch de gewoonte hadde die dingen, onder haar, in zoodanigen staat gebraght, dat hy zigh verplight bevond de oogen te luyken, ende zigh te genoegen met de geschenken, die zy hem daar over zomwijlen geven.

Moniken hoe ende wanneer zy de Hoeren in het Klooster brengen.

De bequaamste tijd om hare Juffrouwen in het Klooster te brengen, was met het vallen van de duysternisse; Dezelve begeven haar dan op een haar voorgeschrevene plaatze, ende dat op een vast bestelt uur. De *Moniken* die haar hadden verscheyden, braghten haar kappen en rokken, dezelve als *Moniken*, even als zy waren, verkledende, waer na deze goede Broeders, alle zonder eenig onderscheyd in het Klooster quamen, doch ten grooter getale als zy waren uytgegaan. Ik hadde my te vooren dikmaals verwondert, ziende zeekere gedaantens van *Moniken* in de slaap-plaatzen gaan, die ik te vooren noyt hadde gezien, ende zy hadden my te vooren altoos wijs gemaakt dat dat vreemde *Moniken* waren, die in het Klooster waren gekomen.

Moniken hebben dubbelde kamers in de Kloosters.

Het meeste gedeelte van de kamers der *Moniken* is dubbel, dat dan een groot gemak voor haar is om de Vrouwlieden te huysvesten. De *Abten* doen haar voordeel hier mede, ende een *Monik* kan geen van die dubbele kamers hebben,

ten

ten zy hy haar omtrent hondert Rijksdaalders betale. Zy weten wel waar toe dezelve zullen dienen, doch zoo lange hare *Moniken*, zigh op zoodanigh een wijze dragen, dat de wereldlijke geen kenniſſe krijgen van haaren quaden handel, zoo geven zy daar geen aght op, ende zulks belet niet, dat zy haar tot Ampten in den Godsdienſt vorderen, even als of zy de eerlijkſte lieden ter wereld waren. Ik kende te *Venetien* een *Regulier-Canonik* van de *Abdye* van *S. Salvator*, die een redelijk verſtandigh jonghman was, ende openbaarlijk de *Philoſophie* leerde. Hy onderhielt de eerloosſte Hoer van geheel de Stad, die de Schilders van de Konſt-ſchoole tot een voorbeeld diende om naakte beelden af te malen. Zijn omgangh met haar hadde meer dan een jaar geduurt, ende zijn *Abt* gaf hem alle avonden van de Vaſten-avond verlof, hem te vermommen, en haar dan te gaan haalen, ende in het *Opera* ofte in de Comedie te geleyden, waar na hy haar in zijne kamer in het Klooſter braght, ofte hy verſleet elders den overigen tijd met haar. Zoo lange deze zaake geheym was, ende geen gerughte verwekte, liet den *Abt* den jongen *Religieus* gewerden zonder hem te beſtraffen, ende zelf hadde hy, door dien hy hem bezint hadde, alles wat nodigh was beſchikt, om hem tot *Abt* te doen verkiezen, wanneer, tot ongeluk voor deze jonge *Monik*, een groot getal van Handwerkslieden, die in de ſtraat van deze Hoere woonden, ende die in ſchijn eenigh miſnoegen moeſten hebben ontfangen, haar klaghten aan het Klooſter quam doen. Den *Abt* zijn uytterſte vermogen aangewend hebbende

Abten zien de fauten der Moniken door de vingeren zoo lange die verborgen blijven.

Ergerlijk voorbeeld daar van.

om haar te stillen, ende zijn *Monik* willende verschoonen, wierden zy des te meer verbittert, ende zy verzamelden zigh den volgenden Sondagh in de Kerke, dighte by de Capelle, in welke zy wisten dat den jongen *Monik* gewoon was de *Misse* te zeggen. Haar voornemen was, hem in het openbaar te beledigen, ende den toegangh tot het Altaar te beletten. Doch den *Abt* hier van verwittight zijnde, zond haar een stuk gelds om haar te doen vertrekken, zoo als zy deeden. Deze *Prelaat* evenwel, ziende dat deze zake openbaar was, verklaarde zigh toen tegens zijn *Monik*, en hoewel hy hem tot die tijd toe noch de minste mondelinge bestraffinge niet hadde gedaan, om hem weder tot zijn plight te brengen, zoo schreef hy aan den Generaal van de *Ordre*, om hem zijn Ampt en loon, dieshalven te doen benemen. Veertien dagen daar na, quam'er bevel om hem de Lezers plaatze in de *Philosophie* te benemen, nevens last, om hem, in een kleyn Klooster, op het platte land, te verbannen. Zijne misdaad, voor zoo veel ik konde begrijpen, bestond daar niet in, dat hy een schandelijken omgank met die Hoere hadde gehouden, welke aan zijn Oversten meer dan een jaar langh hadde bekend geweest; maar wel daar in, dat hy het ongeluk hadde gehad dat het zelve was uytgelekt, ende openbaar geworden.

Italien voor een verdorven Land geaght, alleen door der Priesteren en Moniken bedrijf.

Italien werd, zonder tegenspreeken, in het gevoelen van een yder, voor een zeer verdorven Land in de zeeden, geaght; Maar het zijn zekerlijk de Priesters ende de *Moniken*, die lieden welke een gelofte van eeuwige kuysheyd hebben gedaan, die dat reghtvaardige schandelijk

ver-

verwijt op het zelve hebben gebraght. De onbegrootelijke rijkdommen die zy bezitten, verschaffen haar gelegentheyd om ergernisse te geven, ende de Vrouwen, die daar kennisse van hebben, aghten zigh gelukkigh van kennisse en gemeenzaamheyd met haar te hebben, zijnde het een spreekwoord in *Italien*; Dat Hoeren van Priesters ofte *Moniken*, geens dings gebrek hebben.

Hoeren van Priesters ofte Moniken hebben alles.

De *Moniken* hebben boven de gelofte van Kuysheyd, ook die van Armoede gedaan, ende door die reden, behoorden zy geen geld in eygendom te bezitten, doch de gierigheyd der Pauzen heeft haar eygenaars gemaakt. Zy mogen zoo veel zy willen de Instellingen van de *Ordren* der *Moniken*, bewimpelen met het smakelijk voorwendzel van een volmaakter ende Christelijker leven te leyden, doch de voornaamste beweeghreden, die tot op hedeu noch stand grijpt, is de verrijkinge der Pauzen ende Kerkvooghden van het *Roomsche* Hof geweest. Gaat in de Kloosters, zoo lange gy wilt, zoeken naar die Geest van Kuysheyd, der Armoede ende van Gehoorzaamheyd, van welke zy belijdenisse doen, men zalz'er zeekerlijk minder vinden als in de Huysgezinnen van veele byzondere perzoonen, maar de Pauzen vinden altoos geld in dezelve als zy maar willen.

Der Pausen gierigheyd is oorsaak van alle de Ordren der Moniken.

Zy stellen geen nieuwe *Ordre* aan, dan om dat zy weten dat dezelve niet lange zullen staande blijven, zonder in verval te geraken, ende dat dat verval, om welke zy dan die *Ordren* konnen vernietigen, haar onschatbare voordelen zal toebrengen. Het is noch niet zeer langh geleden,

Pausen om wat redenen die nieuwe Geestelijke Ordren in stellen.

Een Paus vernietight 3. Ordren te gelijk.

den, dat zeeker Paus, drie *Ordren* te gelijk vernietighde, als de *Ordre* van *S. Hieronymus*, die van de *Jesuiten*, ende die van de Wateren, die mede belijdenisse deeden van den Regul van den *H. Hieronymus*.

Water Moniken, een Geestelijke Ordre.

De Instellinge van de laatste hadde een zeer vermaakelijke reeden, ende het eynde derzelve was niet min belagchelijk. De eerste Vaders van die *Ordre*, aangeblaazen, zoo zy zeyden, door den *H. Geest*, vingen aan Water over te haalen ofte te distileeren, tot dienst der arme zieken, en om die overhalinge der wateren, als zijnde haar voornaamste Kenteeken, noemdemen haar *Watervaders*. Weynigh tijds daar na, de geheele Geestelijkheyd van die *Ordre* zelf gedistileert ofte overgehaalt zijnde, quam die daar op uyt, dat zy niet overhaalden dan de Wateren voor de Juffrouwen, om dezelve witte handen te doen hebben, ende haar versche en levendige verve te bewaaren ofte te vermeerderen. De drie voorgedaghte *Ordren* waaren zeer rijk en maghtigh in middelen geworden, maar leefden ook zeer ergerlijk, wanneer den Paus haar vernietighde, alle haare bezittingen aan den H. Stoel vereenighde, en haare Kerken aan andere *Monikken* gaf, die in den grond niet beeter waaren dan zy. Dit was zeekerlijk haar te deegen vernederen, haar op die wijze van alle haare inkomsten ontblootende, en haar met'er daad, hoewel tot haar grooten weerwil, haare gelofte van Armoede doende volbrengen, want zy moesten toen tot den bedelzak, ofte wel tot de aalmoessen van haare Bloedvrienden, haar toevlugt neemen. Hier door zijn de *Monikken* zoo vervaard

Bezigheyd der zelve.

Pauzen wanneer geld begeeren, hebbe de Moniken maar te dreygen met het vernietigen van haare Ordre.

vaard voor die vernietinghe, ende de Pauzen, die dat weeten, hebben haar daar mede maar te dreygen, als zy merkelijke zommen gelds van haar willen trekken, zoo als den Paus *Innocentius* XI. dikmaals gedaan heeft, aan de *Ordre* van de *Reguliere Canonikken*, ende aan verscheyde *Congregatien* van de *Ordre* van *S. Benedictus.*

Die van den Olijf-bergh, zonden, op een reyze, een geschenk van hondert duyzent Rijksdaalders, om de gramschap van zijn Heyligheyd te stillen, ende door dien het haar toenmaals niet mogelijk was, binnen den korten haar voorgeschreevenen tijd, aan penningen zoo groot een zommen te vinden, zoo gaf hy haar verlof hare gronden te verpanden, ende de Landeryen, aan haar Klooster gehoorigh, te verkoopen. Zy deeden zulks, ende zigh bequamelijk van die gelegentheyd bedienende, verzoghten zy van den Paus, die toen ter goeder luyme was, om dat zy zigh schikten tot het opbrengen van zoo veel gelds aan hem, dat haar moghte toegelaten werden kost-gelden van haare vrienden te trekken, en Landeryen in eygendom te bezitten; Dit was even het zelve als als of zy wilden, dat, mits doende de gelofte van Armoede, het haar zoude geoorloft zijn niet arm te zijn, ende dit vermoghte het Pausselijke gewisse haar te vergunnen, zoo wel als ook even aan alle de Geestelijke Kloosters, van welke hy geld trok.

Voorbeeld daar van.

Nevens ergerlijk gevolgh.

Zie daar, waar door de *Moniken*, op heden, in *Italien*, zoo rijk van geld zijn, en zoo gemakkelijk leven, want boven dat zy yder, een eerlijk onderhoud van hare Kloosters trekken, zoo hebben zy noch swaare jaarlijksche kost-gelden

Moniken in Italien zijn ongelovelijk rijk.

van haar Geslaght, daar zy na haren wille mede leven, om haar lusten te voldoen. Ik heb'er gekend die twaalf duyzent guldens 's jaars aan kost-geld hadden.

Cardinalen verkopen hare bescherminge aan de Moniken voor geld.

De Cardinalen welke zien dat de Pauzen zoo merkelijke voordeelen van de *Religieusen Ordren* trekken, doen van haar kant mede al wat zy konnen, om'er de hand mede in te krijgen. Zy verkoopen haar, voor reede penningen, haare *protectie* ofte bescherminge. Yder *Ordre* heeft zijn Cardinaal Bescherm-heer ofte *Protecteur*, die een jaarlijks inkoomen daar voor heeft van drie ofte vier duyzent Rijksdaalders. Dit geven zy alleen, om, by gelegentheyd, aan het *Roomsche* Hof beschermt te werden. De *Abten* van de Vergaderinge van den Olijfbergh, ziende dat *Innocentius* XI, beslooten hadde, immers zigh geliet, haar *Ordre* te willen vernietigen, namen haar toevlught tot haaren *Protector* den Cardinaal *Faskinetti*. Zy schreven hem een Brief, in welke zy hem het gevaar uytleydden, waar in zigh haare Verzamelinge bevond, ende baden hem zeer ootmoedelijk, zijn vermoogen by den H. Vader te willen in 't werk stellen, tot behoudenisse van hare *Ordre*, ende dat zy ten opzighte van zoo merkelijken dienst, zijn loon, yder jaar, met duyzent Rijksdaalders zouden vermeerderen. Ik was tegenwoordigh toen de Cardinaal dien Brief opende, ende hy ziende de belofte diemen hem deed van de verhooginge van duyzent Rijksdaalders, riep hy met een zeer teder gevoelen uyt; mijne herts-lieve *Congregatie* van den Olijfbergh, ik zal niet lijden dat gezeght werd, dat gy zoo sware beleedinge

Voorbeeld van de trouwe met welke zy die verrighten.

hebt

hebt moeten verdragen, terwijlen ik uw *Protecteur* ben geweeſt. Hy zond aanſtonts zijn Geheymſchrijver naar het Pauſſelijke Paleys, om te vernemen of hy gehoor by zijne Heyligheyd zoude konnen krijgen, over een haaſt vereyſſchende ende zeer gewightige zake. Dezelve wierd hem gegeven even op dien tijd, toen men bezigh was, om de wijze ende het geſchrift van vernietinge van die *Ordre* op te ſtellen. Zijn *Eminentie* wierp zigh aan de voeten van zijne Heyligheyd, ende zeyde hem, al weenende, dat hy hem in het graf zoude brengen, indien hy in dat zijn beſluyt volharde. De Paus hief hem, met veel goedheyd op, ende wilde hem niet bedroeven, als zijnde zijn ouden Vriend. Hy beloofde hem, dat ten opzighte van hem, de *Ordre* niet zoude vernietight worden; Ook ziet men in der daad, dat dezelve noch op heden in wezen is, hoewel de *Moniken* niet beter zijn, dan ten tijde toen men dezelve wilde vernietigen.

Men zoude reden hebben om zigh te verwonderen, ziende dat zoo veel Kloosters ende *Conventen* in *Italien* gedult werden, vervult met lieden, die gelofte van gehoorzaamheyd gedaan hebbende, niet dan naar haar eygen wille leven; welke de armoede belijdende, grooter bezitters zijn dan de Wereldſche Menſchen, ende die, eyndelijk, hare kuysheyd God toegeheylight hebbende, het vrygeeſtighſte ende ergerlijkſte leven leyden datmen zigh kan inbeelden, men zoude, zegge ik, reden hebben om zigh daar over te verwonderen, indien men niet wiſt dat het goud te *Romen* maghtiger was dan God zelve.

Moniken zijn de ongebondenſte menſchen van geheel Italien.

zelve. Is'er iets Godloozer dan het leven der *Moniken?* Datmen maar te *Romen*, te *Venetien* ende in de voornaamste Steden van *Italien* ga, ten tijde van den Vasten-avond, men zal niet dan vermomde *Moniken* met de Hoeren op de straten zien. Alle de banken in de Comedien ende *Operae's*, ook alle de openbaare plaatzen daar gespeeld werd, zijn met dezelve vervult. Zy zelve stellen haar eere in deze buytensporigheden, die haar ten hooghsten moesten beschamen.

Schrikkelijke voorbeelden daar van.

Ik hebbe een oneyndigh getal *Moniken* gekend, die my, in den Vasten-avond naderden, ende haare momaangezighten afnaamen, ten eynde ik haar kennen zoude. Zy leydden yder hare Juffrouwen by de hand, ende des anderen daaghs in de *Sacristien*, spraaken zy niet dan van de lightvaardigheden ende snoode zonden, den voorigen dagh door haar bedreven, even eer dat zy naar den Altaar gingen om de *Misse* te zeggen, daar dan noch by voegende, wat zy dien voornemens waren te doen.

Monik te Venetien heeft een wonderlijk voorval.

My gedenkt aan een verhaal, dat eens een van die goede *Moniken*, my op zeekeren tijd deede, 't welke, door eenige byzondere ende genoeghzaam zeldzame omstandigheden, wel verdiend dat ik u het zelve zegge. De zaak was re *Venetien* voorgevallen. Die *Monik* zeyde, dat hem, toen drie weeken geleeden, een gelukkigh voorval wat ontmoet, bestaande daar in, dat hy des avonds naar de Comedie gaande, een vermomde Juffrouw van aanzien hadde ontmoet, die, voor zoo veel als hy namaals hadde konnen bemerken, een *Venetiaansche* Edel-

vrouwe

vrouwe was. Door dien zy zigh nu alleen bevond, ende haar zelven meer aan hem, dan hy zig aan haar aanbood, agtede hy haar in den beginne een Hoer te wezen, ende in die gedaghten verzoght hy haar, met hem, in de Comedie te willen gaan. De Juffrouw nam zijne aanbiedinge vrywilligh aan. De Comedie geëyndight zijnde, bood de *Monik* haar aan haar tot harent te willen brengen, ende zy, die niet beter dan dat wenſchte, wenkte aanſtonts haar volk, dat haar op den kant van het water verwaghte, haar met haar Gondel te komen halen. Den *Monik* trad met haar in dezelve, ende vond aan het eynde daar van een Edelman, doch mede vermomt, zitten, die hem zeer beleeft bejegende. De Juffrouw, welke dughte dat hem de vreeze bevangen moghte, zeyde hem dat hy zigh niet moeſte bekommeren, ende beval de Roeyers voort te varen. Het was toen omtrent een uur na middernaght. De Maan was aan het afgaan, ende de betogene lugt belettede datmen iets by her Sterre-light konde zien. Men deed hem in de graghten van *Venetien* zoo veel drayingen ende herdrayingen doen, dat hy zigh niet konde inbeelden in wat gedeelte der Stad hy wezen moght. Alles wat hy konde bemerken was datmen de Gondel deed aanleggen, by de aghter Poort van een groot Paleys, ende daar op quamen aanſtonts veele vermomde Knegten met fakkelen lighten, ende men leyde hem, langhs een geheymen trap, in een groote Opper-zale, in welke hy ook noch eenige vermomde perzoonen vond. Hoewel nu dezen *Monik* een jongh kloekmoedigh perzoon was, zoo bekende hy even-

evenwel, dat hem een uyttermaten groote vreeze bevingh, voor al toen hy zagh dat de Juffrouwen zigh vertrokken, ende hem met den Edelman ende eenige vermomde Dienaren hadde gelaten, ende hy verwaghte niet minder dan de dood, maar den Edelman van zijne zijde, deed alles wat hy konde om hem buyten zorge te ſtellen. De taaffel wierd met een zeer ſchoonen ontbijt gedekt, ende men ſchonk verſcheyde zoorten van uytnemende wijnen, waar op hem een zeer ſchoon bedde wierd aangewezen, ende gezeght dat hy op het zelve zoude gaan leggen.

Den *Monik* ziende dat'er gevaar was in het niet gehoorzamen, deed alles watmen van hem begeerde, zoo dra hy te bedde was wierd het vyer gedooft, ende alle de fakkelen die in de kamer waaren uytgebluſt. Een ogenblik daar na quam de Juffrouw binnen, ende begaf haar by hem te bedde, hem te gelijk duyzenden van verzeekeringen gevende, dat hem niet quaads zoude wedervaaren. De *Monik* wierd op de voorige wijze vijftien dagen aan den anderen bewaard ende gediend, zonder dat hy konde bekennen waar hy was, zoo weynigh als de lieden die hem verzelden en dienden. Alles dat hy uyt de woorden van de Juffrouwe konde ſpeuren, was; Dat aangezien zy by haar Man geen Kinderen konde ontfangen, hy bewillight hadde, om zigh van zijne naaſte vrienden te wreeken, die hy niet wilde dat zijn, op haar verbondene goed, zouden erven naar zijn dood, dat zy middelen zoude vinden om een erfgenaam te verwekken, waar toe zy beyde niemand bequamer had-

Italiaanſche wonderlijke wraake.

hadden geoordeelt, dan een jongen welgemaakten *Monik*, even als hy was, ende aldus wierd hy ontslagen, na veele beleeftheden ende goede onthalingen, maar ook na het plegen van een zeer afgrijsslijke zonde. Men gaf hem de waarde van vijf hondert guldens aan goud, ende hebbende hem by naght weder doen scheep gaan, zetteden zy hem naar veele keeringen ende wendingen, weder op de straat, ter plaatze daar zy hem hadden ingenomen, zonder dat het hem oyt mogelijk is geweest iets meer te ontdekken. Hy vertelde zelf dit voorval met groote verrukkingen van vreughde, die wel deeden blijken, hoewel hy vaardigh stond om naar de *Misse* te gaan, dat het hem niet onaangenaam zoude hebben geweest, zoo hy zigh noch in diergelijke gelegentheyd hadde mogen vinden.

Zeeker ander *Monik* hadde zoo goeden geluk niet als deeze. Een Juffrouwe van aanzien hadde hem in haar huys gebraght, geduurende haar Mans afweezen, ende mogelijk meede in meyninge van hem een erfgenaam te geeven. Doch den Man, by ongeluk, onverwaght wederom gekoomen zijnde, zoo wierd den goeden *Monik* betrapt ende op het feyt gevat. Den Edelman gaf hem een van de kamers van zijn huys tot een gevankenisse, ende deed hem daar vijftien dagen bewaaren tot op een Heyligen dagh, in welkemen een algemeene Omgangh deed, die voorby zijn huys moeste passeeren, ende hy toen zijn tijd waarnemende, deed hem door vier van zijne Dienaaren braaf geesselen, drijvende hem ten huyze uyt, even als de *Processie*, ende onder de zelve de Vaders *Carmeliten*, van welker *Ordre* hy

Monik te Venetien op overspel betrapt.

En na verdienften ontshaalt.

hy was, daar voor by gingen. Hy hadde hem geheel naakt doen uytkleeden ende een groot schrift op zijn rugge binden, in welke staat hy hem dwongh dwars door de *Processie* te vlieden. Dit verwekte groote ergernisse. De *Paters Carmeliten*, die zigh hier omtrent het meeste beleedight vonden, braghten haare klaghten voor de *Inquisitie*, zeggende dat den Edelman een Ketter ende vyand van de Geestelijke *Ordren* was, die niet deed dan te traghten de eere van dezelve te verkorten. Doch die eerlijke Man wist zigh wel te verantwoorden, ende zijn bedrijven te reghtvaardigen, tegens de duyvelsche quaadaardigheyd van die *Monikken*.

Alle Priesters en Moniken zijn onkuysche boeven of Zodomiten.

Ik zonde u hier een oneyndigh getal vermaaklijke Historien konnen bybrengen van de Minnaryen ende onkuyssche treeken der *Monikken* en Priesters, indien ik niet wiste den plight van een eerlijk Man te zijn, niet dan met veel maatigheyd te spreeken, van een faute welkers ontdekkinge even gevaarlijk is voor die geene die dezelve begaan heeft, als voor die, tegens welke dezelve is bedreeven. Ik zal u alleen zeggen, om dit werk kortelijk te verhandelen, dat ik nogh noyt met een eenigh *Monik* ofte Priester van de *Roomsche Kerke* omgegaan hebbe, te weeten, zoo lange als noodigh was om haar grond een weynigh te ondertasten, of ik hebbe eyndelijk bevonden, dat zy heymelijke onderhandelingen met de Vrouwen hadden, ofte wel, dat veel erger is, ende ik niet zoude willen noemen, dat zy overgegeeven waaren aan de verfoeyelijkste zonden der Zodomye.

Veele van dezelve waaren uytterlijk Heyligh

Zy

Zy ſpraaken niet dan van de H. Maget ende het Vagevyer, ende ik zoght haare vrientſchap niet, als om dat ik, in den beginne geloofde, dat zy eerlijke lieden waaren. Maar eenigen tijd daar naa, beſpeurde ik tot mijn groot leetweezen, dat ik my hadde bedroogen in de goede meeninge, die ik van haar hadde opgevat.

Ik kende te *Venetien* zeker Bezorger ofte Procureur van een Klooſter, die het voordeeligſte ende Godvreezenſte uytterlijke weezen des wereld hadde. Ik was geſtight, ziende met hoe veel zeedigheyd ende uytterlijke nedrigheyd hy gekleed gingh. In plaatze dat meeſt de andere *Monikken* in *Italien* ſchoone geluyſterde ſtoffen draagen en ſchoone hoeden, zijde kauzen en nette ſchoenen, zoo hadde deeze niets over hem als dat zeer eenvoudigh was. Hy droegh een grooten ouden hoed, welkers randen anderhalve voet breed waaren, die aan alle zijden nederſloegen. Daar-en-booven hadde hy een groot houte *Pater noſter* aan zijn gordel. Zijn weezen ende gedaante verbeelden niet dan Godvrughtigheyd, ende zijne *Miſſen*, die de andere in minder dan een vierdedeel uurs af haſpelde, duurden altoos anderhalf uur. Hy beminde ook de boeken, ende hadde zigh redelijk wel in dezelve geoeffent. Deeze goede hoedanigheeden gevoeght by nogh eenige andere die hy bezat, ende by een zeer goeden naam die hy hadde verkreegen, hoewel zulks door zijn geveynſtheyd was geſchied, waaren de redenen die my bewoogen naar zijne vrientſchap te ſtaan. Ik aghte my gelukkig door dien dat mijn voorneemen mijn niet veel moeyſte koſte, ende geduurende zeeven

Aanmerkelijk voorbeeld daar van.

maanden dien ik met hem omgingh, bespeurde ik niets in deezen *Monik* dan het geene zeer eerlijk was. Het scheen zelf als of hy een Geest van Prophetie ofte voorzegginge hadde; Want het geene hy gezeght hadde van het ontzetten van *Weenen*, ende de volkomene nederlaage der *Turken*, wierde ten vollen vervult. Het hadde voor hem te wenschen geweest, dat hy mede zoo wel voorzien hadde, de quaade gevolghen, welke het los ende ongebonden leeven, dat hy, in het heymelijk leydde, op hem moesten brenghen, om te konnen traghten daar hulpe teegens te beschikken.

Deezen goeden *Monik* in schijn, welken ik aghte als een uyt den Heemel gezonden Mensch, vond zigh verplight, door een toeval dat hem gebeurde, mijn geheel zijn boozen handel te ontdekken. Zeeker ligtvaardig Vrouwmensch, dat hy veele jaaren onderhouden hadde, hadde eyndelijk besllooten zijn aanzien ten vollen te vernietigen. Zy nu, meer dan ymand anders weetende, hoe zeer deezen geveynsden *Monik* de ydele eere beminde, zoo hadde zy hem nu al eenige maanden gedreyght, zyn doen aan den dagh te brengen, indien hy haar het geld dat zy verzoght, niet gaf. Zy hadde in twee reyzen al hondert Rijksdaalders van hem getrokken, ende zy was nu voor de derde gekoomen om een diergelijke zomme te vorderen. Het zoude niet geholpen hebben indien hy die haar al hadde gegeven, want het Vrouwmensch zoude veerthien daagen daar naa wederom zijn gekoomen, met dezelve dreygementen, die daar in bestonden, dat zy, in tegenwoordigheyd van den *Prior* van

zijn

zijn Klooster ende in die van alle de *Monikken* zoude verklaaren, dat die geene, door wiens handen alle het geld van haar Convent gingh, niet alleen hare Dochter hadde verkraght, maar ook een van hare Zoonen misbruykt op de vervloekste wijze des werelds. Den *Monik* bekende dat hy met beyde te doen hadde gehad, ende zelf ook met de Moeder, doch dat hy de eerste niet hadde geweest, door dien zy al lange een ongebonden leven hadden geleyd, ende dat hy haar wel hadde betaalt. Maar dat hy evenwel, om hare onbeschaamtheyd voor te komen, my bad haar ernstelijk te willen gaan waarschouwen, dat zoo zy haar met het geld, dat zy van hem ontfangen hadde niet te vreeden hielt, hy voorgenomen had haar te doen dooden. Ik was zoo verre verwijdert van hem dezen dienst te doen, dat ik op dat ogenblik, een afschrik van zijn perzoon kreegh, ende besloot hem noyt weder te koomen bezoeken. Ik hadde evenwel de nieuwsgierigheyd, voor te scheyden, van te vragen, waarom hy met een zoo lompen kleed ging, ende met zoo grooten hoed, daar hy ten anderen zoo zeer beminde de Vrouwlieden te lief kozen. Hy antwoorde my, dat hy zig by dat kleed altoos wel bevonden hadde, om dat hy een Bediende van het Klooster zijnde, men meer ontzagh voor hem hadde, als hy de renten moeste gaan ontfangen, ende dat hielp hem ook om voor zigh, in het byzonder, wat op te steeken. Hy leyde my uyt hoedanigh zulks geschiede. Door dien onze Kloosters noyt zonder *Processien* zijn, zeyde hy, zoo weten wy, wat het opstellen van een *Contract*, wat een daghvaardinge, een *Con-*

Moniken die het geld ontfangen, hoe die hare Kloosters besteelen.

ſultatie ende andere diergelijke dingen komen te ſtaan, zoo wel als de lieden die de dingh-talen handelen. Het is genoegh wanneer ik mijne Reekeninge doe, dat ik doe blijken dat ik zoo veel *Conſultatien*, *Procuratien* &c. hebbe van noden gehad, ende te werk doen ſtellen, ende dat die dan zoo veel gelds bedragen. Hier in beſtaat mijn voordeel, want dikmaals hebbe ik niet ter weteld uytgegeven. Ik ga by den *Advocaat*, by den *Procureur* ende by den *Notaris*, met mijn grooten hoed op het hooft; Ik zie zoo zuynigh als my mogelijk is, ende vertoon met alle mijne kraghten de armoede van ons Klooſter, waar door ik haar veeltijds tot medelijden beweege, ende daar door nemen zy geen geld van my, of laten zigh met weynigh te vreeden ſtellen, zoodanigh dat het in mijne beurze blijft, ende ik ben niet gehouden daar van reekeninge aan mijne Opperhoofden te doen, om dat het als van mijn eygen grond, door mijne liſtigheyd, voortkomt. Maar wilde ik by die lieden van het Hof my aangeven, vervolghde hy, met een kleynen hoed ende een zinnelijk kleed, zy zouden zeggen; zie daar goede vette *Moniken* die warmjens zitten, ende het wel betalen konnen, ende daar op zouden zy my alles ten uytterſten doen betalen. Wat de Vrouwlieden belanght, ik ben altoos verzeekert, dat zoo mijn Perzoon haar niet aanſtaat, mijn geld haar zal behagen, ende dat ik daar door, altoos by haar zal welkom wezen. Ik zagh daar door, dat alle die groote hoeden, die oude kappen, die *Capucijner* baarden, ende die groote *Jeſuitiſche* kragen, geen zeekere bewijzen zijn (zoo
als

als eenige dat daar voor houden) van dat die geene, welke dezelve draagen, eerlijke lieden zijn. Deze kenniſſe die ik hebbe gekregen van haare ongeregeltheden, heeft ook gediend om my te overtuygen, dat de zonde van onreynigheyd, die geene is die het meeſte in haar heerſcht, ende dat onder alle die Geloftedoenders van kuysheyd, maar weynige zijn, zoo'er al een is, die dezelve in waarheyd volbrengen; Om dat God noyt zijne zeegen zal geven, aan die dwaze betrouwingen, ende die lightvaardige geloften.

Uyt alle dit bovenſtaande valt zeer gemakkelijk te begrijpen, hoe dat de Kerkelijken haare onmatelijke inkomſten konnen beſteeden, zijnde de vleeſſchelijke zonde een van die geene, tot welkers pleginge het meeſte geld vereyſcht wert. Het is waar dat alle de Prieſters ende de *Moniken* niet even rijk zijn. Daar zijn'er veele die geene *Beneficien* ofte Bedieningen hebben, ende die by gevolge geen groote verquiſtingen konnen doen, maar zy doen dit evenwel in gelijkmatigheyd van haar vermogen. Ik heb'er veele gezien die niet dan het geld van hare *Miſſen* hadden; zy ſtierven byna van honger om iets over te gaderen, ten eynde zy alle veertien dagen, ofte ten minſten eens ter maand, by de Hoeren zouden konnen gaan. Andere zijn van zoo geringen aart en inborſt, dat zy handwerken leeren, ende dezelve in het heymelijk oeffenen, om een ſtuk gelds te winnen. Ik heb'er gekend die Schrijnwerkers, Kleermakers, ja Schoenlappers waren. Veele lieden ſtellen dezelve te werk, om dat zy het wat beter koop dan andere doen.

Prieſters in Italien verſparen het geld uyt haar buyk om by de Hoeren te konnen gaan.

Leeren ook handwerken ten zelven eynde.

doen. Daar zijn'er zelf welke Vrouwen-kleedingen ende cieraaden leeren maaken, om daar door gelegentheyd te krijgen om haar aan haare huyzen te gaan bezoeken. Zommige ſtellen haar aan als Goedergeluk-zeggers, ende andere zijn waarlijk Toveraars. Eyndelijk daar zijn'er, die niet alleen zoo geringh van herten, maar ook Heylighſchenders zijn. Want hoewel, volgens hare gronden, het meer zeggen dan een *Miſſe* op een dagh, een van de grootſte ontheyligingen is die begaan kan werden, zoo ſtappen doch deze Prieſters ende *Moniken*, die alle Godsdienſt aan haar eygen belangh opofferen, zeer lightelijk over dit ſtuk heenen, ende zeggen dikmaals drie a vier *Miſſen* op eenen dagh, doch in verſcheydene plaatzen.

Zeggen 3. a 4. Miſſen op een dagh.

Op zeekeren Heyligen dagh, hoorde ik zeer vroegh, in de Kerk van *S. Marcus* te *Venetien*, de *Miſſe* van zeeker Geeſtelijk Prieſter die ik kende, ende hebbende die zelve morgen gelegentheyd gehad van naar *Murano* te gaan. dat maar een kleyne mijle van *Venetien* leght, zoo zagh ik door een Kerk gaande, dezelve Prieſter, welke noch een andere *Miſſe* deede. Twee uren daar na moeſte ik door een plaatze paſſeeren, die men *la Judeka* noemt, ende daar vond ik noch dezelve Prieſter, welke een *Miſſe* deed in een *Nonnen*-klooſter. Dezen Borſt zigh omkeerende toen hy by het *Dominus Vobiſcum* van de *Miſſe* was, zagh op my, ende ziende dat hy ontdekt was, verviel hy in een zeer groote vreeze ende ongeruſtigheyd, welke hem by bleven zoo lange als de *Miſſe* duurde, zoodanigh dat hy byna niet wiſte wat dat hy zeyde ofte deed. Hy ſloegh een

Aanmerkelijke Hiſtorie daar van.

een deel van de *Collecten* ende de gewoonlijke zegeningen over, ende na dat hy den Kelk gezegent hadde, vergat hy die op te heffen, om die door het volk te doen aanbidden, zoo als de gewoonte is. De *Misse* geëyndight zijnde, ontkleede hy zigh met een bovengewoone haaſtigheyd, vattede zijn hoed en mantel ende vlood wegh, zonder geld van zijn *Misse* te vorderen. Ik hadde hem konnen doen aanhouden, maar om dat dit ſtoffe voor de *Inquiſitie* was, ende ik noyt groote genegentheyd tot die Reghtbank hebbe gehad, zoo wilde ik het niet doen. Ten anderen zoo wiſt ik ook, dat hy de eenighſte niet was, ende dat een oneyndigh getal andere zulks dagelijks plegen.

Mijne penne is moede te verhaalen zoodanige eerlooze en ſchandelijke dingen. Dewijl'er evenwel geen quaad is, uyt het welke men geen groot goed kan trekken, zoo wenſch ik, *mijn Heer*, dat gy, uyt het geene ik hier boven geſchreven hebbe, ende ook in mijne voorige Brieven, mooght overtuyght zijn, dat uw eerſte *argument*, bewijs of reden, die oorzaake heeft gegeven tot het ſchrijven van dit mijne Brieven, ende waar op gy zoo ſterk ſteunt, om u in de *Roomſche* Godsdienſt te doen volharden, geheel zober, ſwak en gevaarlijk is; als zijnde het zelve; Dat het niet mogelijk is dat dat groot getal van *Moniken* en Prieſters, die het ſtuur van uwe *Roomſche* Kerk voeren, in dwalingen zouden zijn, ende datmen dieshalven zigh op haar wel magh geruſt ſtellen. Dit is een van die bewijzen die men *Circulus Vitioſus*, een gebreekelijken omkringh noemt. De Wereldlijke ſtel-

Beſluyt van het geheele werk.

len zigh, nopende het Gelove, gerust op de Priesters ende de *Moniken*. Alsmen nu deeze Priesters ende *Moniken* verdeelt, zoo als te *Romen* gedaan werd, in Priesters aan deze zijde en Priesters aan geene zijde het *Alpische* Gebergh-te, zoo zietmen dat de laatste zigh op de eerste gerust stellen, welke de *Italiaansche* zijn, ende die laten dat geheele werk op die van *Romen* afrijden, te weten, op dat getal Kerkelijke, die zigh by den Persoon des Paus bevinden, ende die in haren geest, voor groote Leeraren doorgaan. Dese weder aan haar kant, stellen zigh zoo zeer niet gerust op hare kennisse ende wetenschap, die zy weten, maar zeer middelmatigh te zijn, als op het groot getal der Priesters ende Wereldlijke Menschen, welke haar daar omtrent geloven.

Dit is het geene dat een van haare groote Predikers eens op den stoel deed zeggen, dat een onverwinnelijk bewijs om de *Transsubstantiatie* ofte zelfstandige veranderinge te doen blijken was, het groot getal van die geene welke deselve geloofden, in vergelijkinge van die geene, die deselve verwierpen; Dat zy *Catholijken*, twintigh tegens een zijnde, de sterkste moesten geaght werden. Ik zal my hier niet ophouden met u te vertoonen, hoe swak de bewijsredenen zijn, die getrokken werden uyt het getal ofte de waardigheyd der Menschen. Het is genoegh dat ik klaarlijk voor uw oogen hebbe vertoond, dat ik zelve hebbe konnen oordelen van de quade trouwe van uwe Herders, ende van het tijdelijk belangh dat zy hebben in u te misleyden, ende ook haar zelf te bedriegen terwijl zy zulks

aan

aan u doen. Want op dezelve wijze als zy met vreughde aan de meenighte tot een bewijs willen ſtrekken van het geene dezelve gelooft, zoo laat ook God toe, dat die zelve meenigte, haar een bewijs zy van het geene zy geloven. Indien een Blinde een andere Blinde leyd, zoo zullen zy beyde in de ſloot vallen, ende zoo'er een twintigh leyd, zoo zal haar zulks alle overkomen. Het is veel beter zigh te gronden op het geene wy het zeekerſte hebben, dat de ſchriften zijn, om te traghten den waren zin der zelve te doorgronden, als zijn vertrouwen op de Menſchen te ſtellen, die door haare belangens ofte driften, ons zelven konnen verblinden en bedriegen. Ik zal dit verhaal van mijne reyze, ofte liever de aanmerkingen die ik in *Italien* hebbe gedaan, eyndigen, door het beſchrijven van eenige kleyne omſtandigheden, welke verdienen bygebraght werden.

Van *Milanen* zettede ik mijne reyze voort naar het Meir van *Como*, op het welke ik naar de *Veltoline* te ſcheep gingh. Van daar trok ik, voor de tweede reyze, over het Gebergte *Splug*, op het welke ik den *Parochiaan* van *Campo Dolcino*, mijn ouden Vriend, gingh bezoeken, die een Leeraar van *Milanen* was. Hy was verwondert my weder te zien, ende te verſtaan dat ik voorneemens was noch een andere reyze te doen, door de *Griſons* ende door *Switzerland*. Hy vermaande my zeer ernſtelijk, my voor de Ketters te waghten, ende met dezelve niet om te gaan, dan zoo weynigh het my mogelijk zoude zijn. Ik zeyde hem dat het zeer ſwaar zoude vallen haar te mijden, ende uyt andere te

Des Schrijvers vertrek uyt Italien.

onderscheyden, voor al in een Land daar zy onder de *Catholijken* gemenght waren. Hy antwoorde daar op, dat ik haar aanstonts door hare wijze van spreeken zoude kennen. Gy zult, zeyde hy, geen half vierdedeel van een uur in haar gezelschap zijn geweest, zonder uyt haar mond eenige van de volgende woorden te hooren; De zuyverheyd des *Euangeliums*; De vryheyd der Kinderen Gods; De beschrevene waarheyd; Het Testament van *Jesus Christus*, ende andere diergelijke, die alle strekken om de H. Schrifture te verheffen, boven den Pausselijken Stoel.

Kenteeken der Protestanten om die van de Papisten te onderscheyden, volgens haar eygen zeggen.

Het was zoo verre daar van daan, dat deeze teekenen, welke die goede Leeraar van de *Protestanten* gaf, my zouden hebben afgeschrikt, ende eenige veraghtinge voor hare Perzoonen ingeboezemt, dat ik daar iets aangenaams in bemerkte. Ik overleyde by mijn zelf, over de *Alpes* trekkende, dat het geene men haar als een misdaad voorwierp, wel tot der zelver verdeedinge konde strekken. Zoo als ik hier mede in mijn geest bezigh was, zagh ik van verre een hoop kleyne Kinderen, die uyt zeeker Gehughte, op den Bergh gelegen, quamen aanlopen, om my, om een aalmoesse, te bidden. Ik gaf aght daar op, dat die Kinderen zulks niet deeden dan in den name Gods, ende om de liefde *Jesu Christi*. Ik bespeurde daar door dat zy *Protestanten* waren, en hoewel ik toen geen geld by my hadde om haar veel gelds te doen, zoo gaven zy my doch even wel duyzent zegeningen, ende keerden zeer wel voldaan te rugge. Ik vervolghde mijn wegh, ende door dien de *Rooms*-

Die alle tot der eerster voordeel zijn.

Protestanten bedelen op op een andere wijze dan de Roomsgezinden.

gezinde daar onder de *Protestanten* woonen, zoo quam ik, afdalende, by een ander kleyn Gehughte, daar ook Kinderen uyt quamen, om iets uyt liefde te verzoeken. Zy baden dan daarom ter liefde van de Allerheylighste Maget, van *S. Antonius van Padua*, ende van de zielen in het Vagevyer.

Stightelijke wijze van de eerste, en Godlooze van de laatste.

Zy hielden zigh niet vernoeght met het weynige dat ik aan de andere hadde gegeven, maar volghden my, met groote onbeleeftheyd, meer dan een vierdedeel mijls, zeggende onderwijlen veele *Ave Mari'aes* ende gebeden voor de dooden. Waar na zy, ziende dat zy niet meer konden krijgen, haar gebeden in duyzent vervloekingen veranderden, die zy my, al vlughtende, toewierpen. Ik bespeurde daar door, dat die kleyne *Catholijken*, zoo wel niet waren opgebraght als de *Protestanten*, ende dat de Leere, die men haar voorhielt, zoo goeden uytwerkinge niet deede, als de zuyverheyd des *Euangeliums*, in de andere.

Papisten spreeken met veel meer bitterheyd van de Protestanten dan die van haar.

Ik vervolghde aldus mijn wegh, door de Landen van de *Grisons* ende de *Switsers*, ende zonder op de lessen van den *Parochiaan* van *Campo Dulcino* aght te geven, gingh ik onverschilligh om met de *Protestanten* ende de *Catholijken*. Ik weete dat het niet wel mogelijk is, dat een door den Godsdienst verdeelt volk, hoewel het onder eene ende dezelve Wetten ende Overheden leeft, zoo als de *Switsers*, malkanderen volmaaktelijk zoude beminnen. Doch ik bemerkte dat de *Papisten*, met vry grooter bitterheyd van de *Protestanten* spraken, dan die van haar, alhoewel de laatste, zeekerlijk daar veel meer rede-

redenen toe hadden, want het was ten tijde, dat de vervolginge, op het ſwaarſte en met de meeſte woede wierd voortgezet. Ik vond my zeer geſtight door den handel van veele Gevlughte in *Switſerland*, die verre van zigh te beklagen over de ellende door haar geleeden, malkanderen, door woorden uyt de H. Schrifture genoomen, aanporden, om ook alle de andere met gedult uyt te ſtaan, die haar ballinghſchap haar zoude veroorzaken. Zy konden zelf niet dulden datmen qualijk van haare Vervolgers ſprak, ende betuyghden niets zoo zeer te wenſchen, dan dat het God zoude behagen hare zonden te vergeven, ende hare Perzoonen te bekeeren.

Stightelijke gedraaghzaamheyd der gevlughte Proteſtanten in Switſerland.

Merkelijk voorbeeld daar van.

Zeeker bejaard Edelman beſtrafte in mijne tegenwoordigheyd, doch met veel liefde een jong *Franſch* Zoldaat, daar over, dat hy met woorden, zeer hard tegens den Koningh van *Vrankrijk*, uytvoer, en vraaghde hem, of het lezen in den Bijbel, hem zulks hadde geleert? Den jonghman bleef geheel beſchaamt, en bad hem deze faute te willen vergeven, die hy niet hadde begaan, dan door het hertzeer dat hy gevoelde, van zigh gedwongen te zien een Zoldaten leven te leyden, na dat hy al zijne middelen was quyt geraakt.

Den Autheur komt te Geneve.

Zijnde nu in *Switſerland*, en zoo dighte by *Geneve*, begaf ik my derwaarts, en braght'er drie a vier dagen door. Ik was gehuysveſt by een goede Weduwe, die zeer yverigh *Proteſtants* was. Ik vond my verſcheydemalen ingewikkelt om over ſtoffen van den Godsdienſt te redentwiſten. Door dien ik nu dan een ſwakke zake voorſprak, zoo bevond ik, dat de bewijzen die

my

my wierden voorgeworpen, niet valsch waren, ende alhoewel ik het niet aanstonts opgaf, zoo zagen zy doch de bezadigheyd met welke ik antwoorde, het welke een van de Predikanten, die zigh daar bevond, deed zeggen, dat het te wenschen ware, dat alle de Priesters van de *Roomsche* Kerke, zoo veel ingetogentheyd hadden als ik, om dat daar door beter geleg entheyd zoude gegeven werden, om de waarheyd aan den dag te brengen, waar by hy voeghde, dat dezelve doorgaans door hare hevigheden, veraghtende woorden ende lasteringen, alle betwistingen afbraaken, zoo dra zy zigh maar wat in het nauw bevonden.

Desselfs werdervaren met een Predikant.

Zeekerlijk zy handelden, omtrent my, met groote beleeftheyd, ende deeden, na de betwistinge, een zeer schoonen ontbijt vervaardigen, op dewelke zy my nodighden, my biddende, by maniere van zeeker verwijt (dat my niet konde mishagen, om dat het reghtvaardigh was) te willen aanmerken, dat haar geest niet was even als die van de *Papisten.* Want, *mijn Heer,* zeyden zy my, zoo wy zoo veel betwistingen in *Vrankrijk* ofte *Italien* hadden gehouden, om ons gelove voor te staan, als gy hier voor het uwe hebt gedaan, men zoude ons mishandelen, in de gevankenisse werpen, ende eyndelijk levend verbranden. Doch wat ons belanght, verre van tot die onmenschelijke uytterstcn te komen, wy zullen u daarom niet eens met des te quader oogen aanschouwen, en gy zult van ons niet ontfangen, dan de beste onthaalinge die het ons zal mogelijk zijn u te doen. Het scheen my dat ik in dat beleyd zagh, die geest van zoetigheyd

Beleefde wijze op welke hy onthaalt werd.

tigheyd en vriendelijkheyd, met welke *Jesus Christus*, ende de eerste Predikers des Geloofs, de ongelovige ende de zondaren bekeerden. Het denkbeeld daar van is my altoos in geheugenisse gebleven, ende heeft my naderhand bewogen, met een vollen buyten belangen gestelt zijnde genegentheden, de Boeken der *Protestanten* te lezen, en derzelver redenen te doorgronden. Hebbende daar op gevonden dat dezelve vast en op Gods woord gevestight waaren, en dat de Oeffeninge van de *Reformatie* over-een-komende was met die van de Kerke in de eerste Eeuwen derzelve, zoo heeft my God zoo veel genade bewezen, van mijnen wille te schikken om dezelve te omhelzen, affsweerende alle de dwalingen van de *Roomsche* Kerke, van welke ik, met geheel mijn herte, afstand gedaan hebbende, ende noch afstand doe, u uyt liefde het zelve toewenschende, als zijnde &c.

Des Schrijvers affsweeringe van het Roomsche Geloof.

Eynde van de vierde en laatste Brief.

BLAD-

BLAD-WYZER
Van de Brieven dezes Boeks, ende den Inhoud der zelve.

EERSTE DEEL, EERSTE BRIEF.

Van de Reliquien ofte overblijfzelen der Heyligen &c. Pag. 1

TWEEDE BRIEF.

Van den geest der wraakgierigheyd in de Roomsche Geestelijken &c. 48

DERDE BRIEF.

Van de Gasthuyzen en Pelgrims in Italien &c. 97

VIERDE BRIEF.

Reyze naar Loretto. 158

TWEEDE DEEL, EERSTE BRIEF.

Van de Feest-ofte Heylige dagen, ende de Gebroederschappen in Italien. pag. 226

TWEEDE BRIEF.

Van het beklagelijke misbruyk dat in Italien, omtrent de predikatien, werd gepleeght. 293

DERDE BRIEF.

Van de Omgangen ofte Processien in Italien &c. 345

VIERDE BRIEF.

Van de verdervinge der Godvrughtigheyd ende Zeden in de Italiaansche Priesters en Moniken. 401

REGIS-

REGISTER

Van het geene in dit Boek verhandeld werd.

A.

ABdye, te Valombrasa, zeer pragtigh. 143. Vermaakelijk leven der Moniken aldaar. *ibid.* Van S. Michael in Bosco, ende schoone schilderyen in dezelve. 357. Uytnemende Boek-kamer aldaar. 358.

Abt, tot Turin schrijft valsche Reysbrieven voor de Pelgrims, 118.

Abten, die 3. Abdyen hebben, aan het Roomsche Hof. 408. Een der zelver Godloze stokregul nopende de Vrouwen. 417. Wraake over hem genomen wegens zijne Paghters. *ibid.* Werd, met 3. Heeren betrapt gebonden, voor den Aartsbisschop gebraght. 418. Doch zeer lightelijk daar over gestraft. 419. Zien de fauten der Moniken door de vingeren zo lang die verborgen blijven. 422. Ergerlijk voorbeeld daar van. *ibid.*

Aalmoessen, in Italien, hoedanigh onder het prediken verzamelt. 308. Tusschen de Armen ende de Predikers gedeelt. 310. Zijn een teeken van de predestinatie. *ibid.* en 311. Werden in Italien tweemaal onder de predikatie vergadert. 308. Hoe het geld van de tweede vergaderinge gedeelt werd. *ibid.* Werden zomwijlen 3. ja 4. maal vergadert. 310. Waar dat geld dan blijft. *ibid.* en 86.

Aanmerkingen, en voor eerst over de ongeregeltheyd der Canoniken en Priesteren te Turin. 59. Over de gehoorzaamheyd der Moniken. 60. Over het Vagevyer. 84. Over de straffen der Ketters in Italien. 88. Als ook over de Pauzelijke listen om het volk

volk in dwalinge te onderhouden. *ibid.* Op de predicatie van een Jesuit te Romen over het Geloove der Protestanten in Engeland. 88. Over het vervoeren van de Capelle te Lorette. 173. Algemeene, over de valsche miraculen. 201. Andere, tot voordeel der Protestanten daar uyt getrok ken. 203.

Addobattori, ofte Kerkvercierders in Italien, wat die verrighten. 230.

Aflaat, aan de Capelle van S. Maria de Portiuncula geschonken, ende groote toevloed der Menschen derwaarts om die te verdienen. 152.

Allelujah, is den Text van alle de Predikers, op den Paaschdagh, door geheel Italien. 336. Hoe dezelve werd uytgeleght. *ibid.*

Alpische Geberghte, zeer schaars van geld voorzien. 311.

Altaren, bevoorreghte ofte gepriviligieerde, wat die zijn. 284. Voorreghten van dezelve onoplosselijk bewezen. *ibid.* Gedingh daar tegens door de Jesuiten te Romen gewonnen. 285.

Alto Passo, een vermaart Gasthuys, by Luca. 104. Hoe daar in, tegens de stigtinge werd gehandelt. 105. Onkunde van een Priester in het zelve. *ibid.* Bediende daar van steken byna alle de inkomsten in haar zak. *ibid.*

Alvernus, een Geberghte, beschreven. 146. Vervaarlijke Rotzen op dezelve. 148.

Ambassadeurs vryheyd van Quartieren door den Paus Innocentius de XI, te Romen wegh genomen. 67.

Annunciada te Florencen, ofte de Kerke van Mariæ Boodschap. 125. Oorsprongh der Godvrugtigheyd omtrent dezelve. *ibid.*

S. *Antonius* van Padua doet miracul, valsch, te Padua, met zijn reuk. 204. Mede met zijn tonge. 205. Is by de Italianen meer geagt dan God. 222.

Hy doet het verlorene weden vinden. *ibid.* Hy doet een aardigh miracul, ende waarom het zelve verdigt is. *ibid.* Ongebondenheyd van zijne Moniken. 223.

Appennijnsche Geberghte, hoe het bereyst werd. 98. Weghwijzers nodigh tot het zelve. *ibid.* Is aan den voet zeer vermaakelijk. 141.

Armen, booze, haar gedult om valsche miraculen te doen geschieden. 197. Voordeel door haar daar van getroken, ende bezorginge voor haar geheele leven. 198.

Armoede, zeer heerlijk beschreven met desselfs gevolgen. 197.

Ave Maria. is de inleydinge van alle de predicatien in Italien, ende verborgen oordeel Gods daar in. 303.

H. *Avondmaals* instellinge, op het geven van Aalmoessen verdraayt. 313.

Des *Auteurs* vertrek uyt Parijs. 4. Desselfs komste te Flavigny in het Auxerrois. *ibid.* Komste te Dijon in Bourgogne. 15. Hy gaat naar het Hooftklooster van de Cistercienzen. 27. Komt aan het Klooster der groote Chartroisen. 36. Vertrekt van de groote Chartroisen, en komt in Savoyen. 47. Komt te Susa. 49. Derft zijn gevoelen van de onfeylbaarheyd des Paus in Italien niet uytten. 52. Komt van Susa te Turin. 53.

Des *Auteurs* ergernisse wonderlijk verzet. 55. Deszelfs aanmerkinge daar over. *ibid.* Zijn en zijner Gezellen andere ergernisse. 56. Zijn gevoelen over den H. Sweed-doek te Turin. 58. Zijn vertrek van Turin naar Genua. 59. Komste te Genua. 62. Werd tot Romen door een Canonik gevraaght of de Protestanten ook in Christum gelooven. 86. Desselfs antwoord en verder gesprek. 87. Vertrek van Genua ende komst te Sestro. 97. Helpt zijn bestolen reysgezel weder te reght. 100. Werd gedwongen zijn reysgezel te verlaten. *ibid.* Vind

hem namaals weder te Romen. 101.

Auteurs Reysgezel, koopt een valschePelgrims brief, voor zijn Getijde-boek. 107.

Den *Auteur* komt te Pisa ende te Florencen. 124. Reyst naar den Bergh Alvernus. 145. Zijn aanmerkinge over het Beeld Annunciada teFlorencen. 125. Met klare overtuyginge van de valsheyd des miraculs dat daar van wert gelooft. 126. Begeeft zig naar de H. Woestijne van Camaldula. 136. Vertrekt naar Valombrosa. 140. Zijn bedenkinge over de verschijninge Christi aan S. Franciscus in de gedaante van een gekruysten Seraphijn, ende de indrukkinge der 5. wonden. 149. Komste te Fano, en reyze naar Lorette. 158. Hy ontmoet daar een grooten hoop Pelgrims. 159. Desselfs vertrek van Fano naar Lorette in gezelschap der Pelgrims. 164. Komste te Lorette. 171. Zijn bedenken over het dagelijks kleden ende ontkleeden van het Maria'es Beeld te Lorette. 175. Ook over het verminderen en vermeerderen der gebeden gedurende dat werk. *ibid.*

Auteur breekt een steen van het H. Huys te Lorette. 183. Lijd daar van geen ongemak, tegens de Traditie. *ibid.* Zijn aardige aanmerkinge over de miraculen van Lorette. 185. Komste te Romen 227. Zijn redenen, om welke hy de Minnefeesten zoo breed beschrijft. 237. Verschooninge wegens zijne wijdlopige beschrijvinge van een Ponttificaal. 248. Betwistinge met de Jesuiten te Londen. 326. Welke hem daar over laagen leggen. 327. Aanmerkinge over de Sendinghs-vaders in Italien. 329. Werd door den Abt van S. Michael in Bosco een goede gelegentheyd aangeboden, die hy aanvaart. 358. Bekomt daar door gelegentheyd om de Monikerye te doorgronden. 359.

359. Desselfs Godvrughtige aanmerkingen over de Processien. 365. Aanmerkinge over den H. Nagel te Milanen. 385. Bekomt te Venetien eenige Bedieninge. 402. Vertrek van daar naar Romen, en slaat zigh eyndelijk te Milanen neder. 403. Desselfs redenen om welke hy van zijne Bedieninge in Italien spreekt. 404. Zijn verschooninge over het spreeken van de fauten van andere. *ibid.* Zijn gevoelen van de miraculen. 435. Hy vertrekt uyt Italien. 443. Hy komt te Geneve. 446. Desselfs wedervaren met een Predikant aldaar. 447. Zijn affweeringe van het Roomsche Gelove. 448.

B.

Bedelaars, maken de Bezetene in Italien om daar na altoos goede dagen te hebben. 399.

Bedevaarts Reyzers zijn doorgaans zeer Godloze Boeven. 117. Derzelver leven beschreven. *ibid.* Haare valsche voorgevens. 118. Door den Auhteur ontdekt, door hare bekentenisse. *ibid.*

De *Benedictijnen* werd het voordeel van de H. Reine te Flavigny, door de Cordeliers ontnoomen. 6. Hebben, uyt de gaven des H. Geests, die van de stilswijgentheyd ende het ingetogen leven genoomen. 247.

Bezetene, in Italien, zijn meest Vrouwlieden, ende onderzoek over dezelve. 397.

Besluyt van geheele werk. 441.

Roomsche *Bisschoppen* zijn zeer traagh in het onderzoek van het geene tot Godvrughtigheyd diend. 27.

Bisschop van Sestro onthaalt den Autheur wel, en geeft hem goeden raad. 98.

Bisschoppen slossigheyd is oorzaak van de ongeregeltheden der Priesteren. 281.

Bisschoppen, welke 3. Bisdommen hebben, aan het Roomsche Hof. 408 Haar praght en ydelheyd aan het zelve. *ibid.*

Biegh-

Bieghte, diend de Geeſtelijken om de Vrouwsperzonen te toetzen. 414. Is een van de redenen om welke de Geeſtelijken het huwlijk veraghten. 416.

Bieghtvaders, lelijk, waarom door de Italianen verkoren. 415. Waarom zigh de Italianen voor haar verbergen. *ibid.*

Bloed van S. Januarius, doet een valſch miracul tot Napels. 204.

Tot *Blois* werd een aardige Conferentie wegens de Overblijfzelen gehouden. 9. Vreemt beſluyt van dezelve. 10. Godloze reden, waar op dat gegrond is. 11. Onbeſchaamtheyt van een Monik ende van andere. *ibid.*

Boeken, in Italien verboden, hoedanigh die zijn. 69.

Boer, in zijn eenvoudigheyd, offert Hoy aan den Os en Ezel van de kribbe van Betlehem, op Kersnaght, te Mentz. 395.

Tot *Boulogne* werden 17. menſchen in eene week vermoord, meeſt door Moniken. 69. Mogen geen Huur-ezels werden gehouden, ende waarom 159.

Bourgogne vervult met Bygeloof. 18.

S. Bruno'os Capelle ende miraculeuze Fonteine daar by, doch zulks valſch bevonden. 45.

C.

Camaldala, een H. Woeſtijne, en beſchrijvinge daar van. 133. Moeyelijke wegh derwaarts. 135. Groote ongemakken door het water onderweegen. *ibid.* Sware ſneeuw in dezelve. 136. Nader beſchrijvinge van die Woeſtijne. *ibid.* Is des Winters geheel met ſneeuw bedekt. 140.

Camaldulenſen, Moniken, leven, is door geheel Italien zeer ongebonden. 146. Haar vermakelijk leven te Valombroſa. 143.

Campo Sancto, ofte H. Kerkhof te Piſa, beſchreven. 124.

Canoniken te Turin zijn zeer ongeregelt in het zingen van de Veſper. 54.

Een *Canonik* te Romen, zeer zober van het Gelove der Protestanten onderright. 87.

Capucynen, de ingetogenste in het bouwen onder de Franciscanen. 156. Munten in andere dingen uyt, en zijn nu mede vervallen. *ibid.* Voorbeelden daar van. 157.

Capucynen, onder de Franciscanen, munten uyt in wijsheyd, boven haar Vader. 255. Haare maniere van prediken. 302. Drijven, door haar geraas, de honden uyt de Kerke. *ibid.*

Cardinalen, waarom dat rode hoeden dragen. 330. Haar pragt ende ydelheyd aan het Roomsche Hof. 408. Verkopen voor geld hare beschermingе aan de Moniken, en voorbeeld daar van. 304.

Carmeliten, en haar oorsprongh. 265. De Maget Maria schrijft hare kledinge voor. *ibid.* Zy verkopen de lappen van haare oude kleederen zeer dier. *ibid.* Bygeloof daar omtrent gepleeght, ende kraghten van dezelve. 266.

Een *Carmelit*, te Venetien, veynst op den stoel de zielen in het Vagevyer te horen. 309. Daar toe Godslasterlijk een Text uyt de Openbaringe Johannis gebruykende. 310.

Carmeliten Processien te Milanen bestaande alleen uyt jonge Juffrouwen en Moniken. 378. Dezelve gaat by naght by Fakkel-light, en Godloosheden daar in gepleeght, 379.

Catechisatien, in Italien, ende een voorbeeld van dezelve. 194. Vol van verdigte logenen, en die verdedight. 195. Nietigheyd van die verdedinge. 196.

Der *Catechisatien*, quaade ende ten hooghsten schadelijke gevolgen. 196. Gevaar van die geene welke dezelve veraghten. *ibid.* Door voorbeeld bekraghtight. 197.

S. Catharina van Boulogne, uytsteekende in het ingetogen leven. 213. Dezelve was byna van het gevoelen van Molinos. *ibid.*

S. Catharina van Siena, in

een Processie door een Dochter verbeeld ; doet hartelijk lacchen. 370.

Chartroisen Ordre, is de eenighste in de Roomsche Kerke die noyt gereformeert is. 36. Derzelver Hooft-klooster door wie gestight, ende verdight verhaal daar omtrent. *ibid.* &c. Het zelve beschreven. 38. Het zelve naar allen schijn door de Moniken zelf in brand gesteeken, werd op nieuw gebouwd. 39. Redenen om welke zy zulks deeden. 40. Praght van het nieuwe Klooster. 41. Der zelver ongebondenheyd in het onderhouden van haar Regul. *ibid.* Steyl-ooren onder haar, van welke eenige gek zijn. 42. Der zelver vertrek beschreven. *ibid.* Hare gastvryheyd om bezoek te hebben, en karigheyd tegens den Armen. 43. Haar praghtigh gebouw voor de Vreemdelingen. *ibid.* Yets verwonderens waardigh omtrent hare levens instellinge; haar ydelheyd, en besluyt van dezelve. 44.

Chartroisen, te Milanen, rijkelijk begiftight om gastvry te zijn. 116. Werden nu gedwongen zulks in haar weerwil te wezen. *ibid.*

Houte *Christi*-Beeld spreekt tot een Monik. 23. Godsdienstigheyd daar door ontstaan. *ibid.* Belacchelijke ontdekkinge van het geheele werk. 25. Besluyt van het zelve in aghtinge te houden, niet tegenstaande men de valsheyd wist. 26. Aanmerkinge daar over. *ibid.*

J. *Christi* Bruyds onfeylbare teeken. 82.

Christi Jesu naam, werd in Italien veel gelastert by gelegentheyd van zeekere Munte. 122.

Christus, onzen Zalighmaaker, verschijnt S. Franciscus als een gekruyste Seraphin, ende drukt hem de 5. wonden in. 149. Bedenkinge daar over. *ibid.*

Christina, Koninginne van Sweden beschimpt de Italianen aardigh over zeekere Munte. 124.

Cistercienser Ordre. 27. God-

loosheyd van een van deszelfs Moniken. 28. Beschrijvinge van haar Hooftklooster. *ibid.* Harde maniere van leven der eerste Moniken. 29. Hedensdaaghsche trant derzelve. 30. Verhaal van hare buytensporigheden. 31. Voordeel door haar getrokken uyt het vertoonen van hare oude gebouwen. 32. Haar listen tot recommandatie voor haar Klooster. *ibid.* Beschrijvinge van haare oude Eetzale. 33. Byzonderheden van haar oude Capittel. 34. Wonderlijke gewoonte daar in, en waarom opgehouden. *ibid.* Reden waarom haare Ordre en andere gereformeert werden. 35.

S. *Clara* van Montefiascone, heeft de teekenen van de Passie, in haar hert. 212. Nevens een verbeeldinge van de H. Drie-eenigheyd. *ibid.* Redenen om welke dit alles zeer valsch schijnt. *ibid.*

Conferentie over de overblijfzelen te Blois gehouden. 9. Vreemd Besluyt van dezelve. 10. Godlooze reden waar op dat is gegrond. 11.

Cordeliers ontnemen de Benedictijnen het voordeel van de H. Reine te Flavigny. 6. Zeggen een gedeelte van dessels lichaam te hebben. *ibid.* Godlasteringe van een van hare Gardianen. 7.

Cruysdragers, Processie te Milanen. 162. Met Geesselaars in Duytsland. 390. Drinken zigh vol eer zy in de Processie komen. 391. Ongemakken daar uyt te Mentz ontstaan. 392.

D.

D*Ijon*, in Bourgogne, heeft veel belacchelijke overblijfzelen der Heyligen. 15. Valsch miracul in de Kerk van S. Benigne aldaar. 16. Is vervult met belacchelijke Godsdienstigheden. 19.

Disciplineerders, in de Processie der Kruysdragers. 387.

Doghters, welgelukzalige, zijn de Prophetessen der Pa-

Papiſten. 207. Dezelve in 3. ſtaten verdeeld. *ibid.* en de volgende. Door der zelver Prophetie is de Leere verbaſtert. 208.

Dominicanen, hoe zigh dragen in het beſolliciteeren der Ziel-miſſen. 277. Met het bekladden van andere. *ibid.* Hebben onder de gaven des H. Geeſts, de predikinge tot haar deel genomen. 296. Aardige, doch ergerlijke predicatie van een Monik van die Ordre. 297. Deſſelfs vreemde gebaren. *ibid.* en volgende. Waarom aan dezelve de Inquiſitie in Italien bevoolen. 78. Zijn beſtierders van 't Gaſthuys te Viterbo. 109. Handelen zeer hard met de Pelgrims. *ibid.* Bedienen zigh van de Inquiſitie om haar te wreeken. 110.

Dominicanen, derzelver Proceſſie te Venetien. 371. Sanctinnen, hoedanigh in dezelve door jonge Dochters verbeeld. 372. Zijn zeer ongebonden en onbeſchaamt in hare Proceſſie. 376.

S. *Dominicus* ſtaat met Franciſcus in het graf, hand aan hand. 154. Een Paus de waarheyd daar van zien willende werd met een haaſtige dood geſtraft. *ibid.* Heeft zoo wel als S. Franciſcus twee licchamen. *ibid.*

E.

E*zels*, gebruykt om naar Lorette te Reyzen. 159. Zeldzame aard der zelve. *ibid.* Waarom dezelve gebruykt werden van lieden die zelf Karoſſen en Paarden hebben. 164.

Ezels, die de Pelgrims voeren doen miraculen. *ibid.* Aanmerkelijk ſtaaltje daar van. 164.

Eremijten, ſchrijven zelve valſche Pelgrims Brieven. 118. Een zoorte derzelver die Gaſthuysloopers zijn. 119. Nemen haar kleed aan zonder toelatinge der Biſſchoppen. *ibid.*

Eremijt, in de Woeſtijne van Camaldula, by zijn leven, voor een Sanct gehouden,

om dat in 40. jaaren niet haddegeſprooken. 137.

Eremyt, heeft een aardigh voorval met den Duyvel. 151.

Eremitagie, van S. Johan Gualbert te Valombroſa. 144. Zeer vermaakelijk, ende altoos door een Eremijt bewoond. *ibid.*

F.

DEr *Feeſten* queektuynen zijn de Gebroederſchappen. 255. Byzondere, hoe onder de Geeſtelijke Ordren verdeeld. 261.

Feeſtdagh, by de Roomſchgezinde, wat dat is. 228. Verdeelinge der zelve in algemeene en byzondere. *ibid.* Zijn oorzaaken van het bederf der Jongelingen, en van Vrouwen en Dochters. 237. Mannen en Vrouwsperzoonen verzaken op dezelve, door hare werken, haar gelove. 238. Prieſters trekken groot voordeel uyt dezelve. *ibid.*

Feeſten, zijn alleen veroorzaakt door de ydelheyd der Moniken. 245. Zulk door het eynde van een Pontificaal bewezen. *ibid.* In dezelve vinden de Overſten haar voordel. 247. En de Moniken groot vermaak en genoegen. 248. Die van de ongerentte Geeſtelijke beſchreven. 253. Wetten omtrent dezelve aangeſtelt. 254. Zijn de Melk-koeyen van de ongerente Moniken. *ibid.* Onderſcheyd van dezelve tuſſchen de half-gerente en Bedelende Moniken. *ibid.*

Feeſtdagen, in Italien, werden met groote pragt ende bygelove bediend. 293.

Flavigny in het Auxerrois beſchreven. 5.

Fonteyne van de H. Bruno, welke miraculen doet, doch die valſch bevonden. 45.

Franciſcanen, hebben in Italien verſcheyde Ordren. 63. Bedienen de Inquiſitie in Toſcanen. 74.

Onder de *Franciſcanen*, zijn de Capucijnen de ingetogenſte in het bouwen. 156.

Franciscaner Monik, leerd op stoel, dat hy, uyt het geven der aalmoessen kan zien, wie gepredestineert zijn. 305.

S. *Francisci* gordel te dragen is een teeken van de predestinatie. *ibid.*

S. *Francisci* kinderen, zijn wijzer dan de Vader. 255. Gordel, wat kraghten die heeft. 262. Valsch door ondervindinge. *ibid.*

S. *Franciscus*, ontfanght de indrukkinge der 5. wonden Christi, van den zelven, onder de gedaante van een gekruyste Seraphin. 149. Hy strijd tegens den Duyvel. 150. Drukt zijn licchaam in de Rotze. *ibid.*

Francisci instellingen door zijn eygen hand geschreven. 151. Zijn in de Capelle van S. Maria de Portiuncula. *ibid.* Zijn lijk staat over eynde in het graf, met dat van S. Dominicus, malkanderen by de hand houdende. 154. Zeeker Paus, om de waarheyd daar van te weten, zulks willende gaan bezigtigen, werd met een haastige dood gestraft. *ibid.*

S. *Franciscus*, heeft twee licchamen, zoo wel als S. Dominicus. 154. Klooster door hem zelven gebouwd. 155. Is de armste woonplaatze des werelds. *ibid.* Het zelve vergeleeken by de hedensdaagsche Kloosters der Franciscanen. *ibid.*

G.

G*Aleas* Visconti, Hertogh van Milanen begiftight de Chartroisen zeer rijkelijk om dat Gastvry zouden zijn. 116.

Gasthuyzen, in Italien, ende den oorsprongh derzelve. 101. Werden door de Rijke voor de Armen gefondeert door listigheyd der Pauzen. 103. Meest gestight tusschen de jaaren 1080. en 1120. *ibid.* Alles op een valsche overleveringe. *ibid.* Door der Priesters, als Bestierders der zelve, hulpe verrijkt. 104. Hoedanig in dezelve wert gehandelt. *ibid.*

Gasthuys Bediende van Alto Passo, steeken byna alle de inkomsten in haar zak. 105.

In de *Gasthuyzen*, werd nauw onderzoek gedaan, zelf op de Pelgrims Brieven. 106. Slordige spijze aan de Pelgrims voorgezet. 108. Noch erger slaapplaatzen aan dezelve gegeven. *ibid.*

Gasthuys-bestieringe aan de Dominicanen te Viterbo gegeven. 109.

Gasthuys te Lorette zeer qualijk bediend. 110. Voorbeelden daar van door den Auteur gezien. *ibid.*

Gasthuyzen, voor dezen meer in Italien dan nu. 116. Nieuwe, zijn beter voor de Pelgrims als de oude, ende de reden daar van. 115.

Gebroederschappen, zijn de Queektuynen der Feestdagen. 255. Wat het eygentlijk zijn. 256. Kosten op de aanteekeninge in dezelve lopende, die jaarlijks moeten vernieuwt werden. *ibid.* Dezelve bestaan uyt een ongelovelijk getal Menschen. 259. Aanzoekingen van de Bestierders der zelve tot het honden van Feesten. *ibid.* Voorbeelden van de onbeschaamde listen met welke zy zulks doen. *ibid.* Staaltje van onkosten op een Gebroederschap lopende. 260.

Gebroederschappen, hebben yder haar dagh in de week op welke zy vergaderen, ende optellinge daar van. 260. Yder der Bestierders van dezelve om de Feesten praghtigh te doen vyeren, buyten haare kosten. 261.

Gebroederschappen van de Zielen in het Vagevyer, strekken zigh ook uyt over de Dorpen in Italien. 286.

Geestelyke, hoedanigh alle aan malkanderen zijn geschakkelt. 68. Door wat geest zy in hare wraake gedreven werden. 69. Hoemen met dezelve veylighlijk kan kijven zonder de Inquisitie te schroomen. 72.

Geestelyke, Grooten hoe die zigh wreeken. 72.

Geestelyke, in Italien, gronden

den hare goede werken op gierigheyd ende geveynstheyd. 114. Traghten zeer naar de Feesten en de oorzake daar. 234. Inzigt van de Moniken daar in. *ibid.* Hoedaanigh zy de lieden beweegen om haar eygen bloed te onterven. 272. Onmenschelijkheyd die daar op gemeenlijk volght. 273. Tot groote schade en verderf der Bloedvrienden. 274. In het bejagen der Ziel-missen aardigh door een Venetiaansch Edelman bespot. 276. Bekladden in dat werk gedurigh malkanderen. 277. Geven in de Processien geen Offerhanden. 353. Zelf niet de Wereldlijke. *ibid.*

Geestelijke, hoe die de zonde van onkuysheyd verkleynen, om dat de Vrouwsperzoonen hare Conversatie niet zouden weygeren. 413. Staaltjens daar van, en waarom de Wereldlijke, in het stuk van onkuysheyd zaghtelijk handelen. *ibid.*

Geneve, werd om de nabuurschap zeer van de Pauzen gevreest, ende de reden daar van. 94.

S. *Genoveva*, in een Processie door een jonge Dochter verbeeld, doet hertelijk lacchen. 372.

Een *Genueesch* heeft een aardig voorval met zijn Vleeshouwer, over de Pelgrimagien. 170.

Gilden-Fakkels, in de Processie van Siena. 351.

Gilden, offerhanden in geld. *ibid.*

God, wat die van de Menschen begeert. 252.

God-vereenigde Menschen onder de Roomschgezinden, beschreven. 215. Der zelver uytnemende hovaardye. 217.

Gregorius I. is de eerste Instelder der Processien. 399.

S. *Gualbert*, Johannis, is Stighter van het Klooster te Valombrosa. 141. Zijn gedenkwaardige daad. 142.

H.

Heylige plaatzen, omtrent den Appennijn. 133.

Hemelvaardsdagh, hoedanigh in

in Italien gevyert. 389. Met zotternyen besloten. 390.

Hertogh van Toscanen, zeer mildadigh tegens den Armen. 129.

Hoeren, van Priesters en Moniken hebben alles. 201.

H. Huys te Lorette, beschreven. 174. Het vermaarde Miraculeus Beeld aldaar. *ibid.*

Huwelijk, zeer strengelijk aan de Priesters en Moniken verboden. 411. Godloze gevolgen daar van. *ibid.* Is oorzaak van haare gierigheyd, ende zeer merkelijke voorbeelden daar van. 412.

I.

IGnatius Loyola, heeft het boek van zijne oeffeningen gestoolen. 302.

Inbeeldinghs uytwerkingen door den Autheur waar bevonden. 46. Misbruyk der Moniken daar ontrent. *ibid.*

Innocentius XI. steld ordre tegens de reductie der Zielmissen. 283. Dezelve werd door de list der Moniken vrughteloos gemaakt. *ibid.*

Inquisitie, diend de Moniken meest tot wraak. 70. Hoe light men voor dezelve kan betrokken werden, ende voorbeelden daar van. *ibid.* Zeeker perzoon wert voor dezelve om een scheldwoord gebragt. *ibid.* Hoedanigh zijn gedingh voltoyt, ende hy verweezen. 71. Maakt de Kerkelijken in Italien onverdraaghlijk. 72. De Dominicanen in Italien bevoolen. 78. In Toscanen aan de Franciscanen. 79. Onder wat voorgevinge dezelve is ingesteld. *ibid.* Dat voorgeven daar na misbruykt. 80.

Inquisiti'es strengheyd. 80. Voorbeeld daar van. 81. *en volgende.* Hoe dezelve te Venetien werd bediend. 82. Wijze op welke zy hare gevangenen handelen. *ibid.*

Italiaansch Abt, weygert een Fransch Monik van zijn Ordre, in zijn Klooster te ontfangen. 64. De Fransman

man

man bestraft den Abt daar over, welke hem dreyght te doen dooden. *ibid.*

Italianen, zeer wraakzughtigh. 65. Voor al de Kerkelijke. *ibid.* Redenen waar door die daar in uytmunten. *ibid.*

Italianen haar wraakzught, waar uyt die spruyt. 75. Wat daar in het meeste is te verachten, ende haare verradersche lafhertigheyd daar omtrent. 77. Haar deughden. *ibid.* Veele van haar beginnen de listen des Paus te merken. 78. Doch werden uyt vreeze voor de Inquisitie wederhouden. *ibid.* Hoe die de Protestanten in haar Land benamen. 86. Hoe zigh door Priesters laten bedriegen, niet tegenstaande zy scherpzinnigh genoegh zijn. 114.

Italiaansche Kerkelijken zijn zeer liefdeloos. 116.

Italianen, lasteren den name des Heeren veel, by gelegentheyd van zekere munte. 122. Wat omtrent S. Gualbert behoorden te betraghten. 144. Handelen haar Vrouwen als Slavinnen. 165. Reyzen meest alle 3. jaaren in Pelgrimagie, naar S. Antonio van Padua. 221. Hebben in hem meer vertrouwen dan in God, ende begaan door hem groote Godslasteringen. 222. *en* 223.

Italiaansche Vrouweu zijn zeer gehouden aan de Kerkelijken, die haar noch eenige vryheyd laten. 166.

Italianen, zijn groote liefhebbers van muzijk. 237. Maken groot werk van de Feesten. 253. zoo Mans als Vrouwsperzoonen, dragen alle het Pater noster. 264. Ergeren zig niet in de ongeregeltheden der Priesteren, ende de reden daar van. 280. Beminnen zeer de belacchelijke predicatien. 300. Op de grenzen van Duytsland en Vrankrijk, zijn zoo bygelovigh niet in het stuk van het Vagevyer, als wel de andere. 311. Gaan veel uyt de Kerke voor het halve sermoen is geëyndight, en waarom. 312. Haar zot Bygeloof wegens de bedekte Beelden. 349. Haar dom-

dommigheyd omtrent de gierigheyd der Geestelijken. 352. Waarom die zelden te bieghte gaan. 415. Waarom die lelijke Bieghtvaders verkiezen. *ibid.*

Italiaansche Hoeren, laaten zigh voor een Pater noster gebruyken. 265. Laten Missen zeggen, om neringe te krijgen. 275.

Italien hoe het geheel door de wraakluſt is besmet geworden. 77. Wanneer het zigh by de Protestanten zal voegen. 96. Vol verdigte miraculen. 133. Hoedanig dezelve werden toegesteld. *ibid.* Voor een verdorven Land geaght alleen door de schuld der Priesteren en Moniken. 424.

Italiens bloeyenden toestand vergeleeken met den tegenwoordigen. 95. In het zelve geen meer vermaak als het gaan in Pelgrimagie. 169. Geven de Minnaars Feesten aan haare Meestressen. 230. Hoe daar alles door zijde doeken werd verbeeld. *ibid.* Zijn lieden die den kost winnen met dighten. 236. Werd in de Parochie Kerken niet gepredikt als op de Adventen en in de Vasten. 310. Uytgezondert in de Kloosters der Moniken. *ibid.* Zijn veel gedekte Beelden. 348. Redenen om welke dezelve bedekt werden. *ibid.*

S. *Januarii* bloed, doet een valsch miracul te Napels. 204.

Een *Jesuits* onbeschaamtheyd, predikende tot Romen van het geloove der Protestanten in Engeland. 88. Dessels quaadaardige verdrayingen. 90.

Jesuiten, zijn de Bieghtvaders te Lorette. 186. Der zelver gierigheyd ende Bedelaryen aldaar. *ibid.* Op wat voorgeven zy de gegevene Aalmoessen voor haar houden, ende voorbeeld daar van. 187.

Jesuit, te Straatsburgh, roept de miraculen uyt voor een teeken van de ware Kerke. 202.

Jesuiten, op wat wijze dezelve de Ziel-missen besol-

liciteeren. 276. Met het bekladden der andere Geestelijke. 277. Winnen tot Romen een Proces tegens haaar eygen bevoorreght Altaar. 285. Hebben, uyt de gaven des H. Geests, die van de taalen, voor haar genomen. 296. Haare maniere van prediken, vervult met fabulen en ydelheyd. 301. Doch met veel welspreekentheyd. *ibid.*

Jesuiten, in Italien, prediken des Sondaaghs en op de Feesten, in haare vergaderingen. 320. Ook op andere dagen in haare Kerken, tot haar groot voordeel. *ibid.* Steeken veel gelds op by de Zendinge van Priesters in vreemde Landen. 325. Willen hare Huyzen geen Kloosters genoemt hebben. *ibid.* Harer Zendelingen godloozen handel in Engeland. 326. Haar ooghwit aldaar. *ibid.* Leggen den Auteur laagen te Londen. 327. Willen liever naar Engeland als andere Quartieren der Protestanten. *ibid.* Liegen braaf als zy uyt de Zendingen te huys koomen. 329. Loochenen in de Protestantsche Landen haare dwaasheden in Italien. 392. Voorbeeld daar van door den Auteur bevonden. *ibid.* Verschijnen in geen Processien als te Venetien, en dat door dwangh. 401.

Johanna d'Albret, Koninginne van Navarra, beter gebalzemt dan de lijken der Sancten door miracul werden geconserveert. 207.

Johannes den Doper, schandelijk op de Feesten verbeeld. 363. Italiaansche schijnreden daar van. 364.

K.

Kapelle, te Lorette, hoedanigh werd voorgegeven vervoerd te zijn. 172.

Kerkelijken, in Italien zijn zeer liefdeloos. 116. Zijn de onbarmhertighste menschen in Italien. 406.

Kersnagt hoedanig in Italien ende in Duytsland gevyert, ende aardige vertooningen daar omtrent gedaan. 393. Nevens belagchelijk kinderspel, zelf van oude lie-

den gepleeght. *ibid.*

Ketters, hoe te Venetien gestraft. 84. Hoe op andere plaatzen in Italien. *ibid.*

Kinderen, prediken in Italien openbaarlijk in de Kerken, ende hoe die daar in werden geoeffent. 323. Ook van jongens af aan in het steelen der aalmoessen onderweezen. 324.

L.

S. L*Aurens* beek by het Klooster der Chartroizen. 39.

Legaten des Paus in Italien, ende de gierigheyd det zelve. 95.

Loyola, Ignatius, heeft het boek van zijne oeffeningen gestoolen. 302.

Lijken, door de konst, beeter bewaard, dan die van de Sančten door miracul. 216.

Lorette, hoedanigh opgekomen. 171. Waangeloof der Papisten weegens de daar zijnde Capelle. *ibid.* Handel aldaar met Paternosters en medalien gedreeven. 173. Natuurlijke reden om welke de Papisten geloven daar iets dat Goddelijk is, gewaar te werden. 176. Buytenspoorigheden door haar daar gepleeght. 178. Groote voorreghten aan de Capelle aldaar geschonken. 180. Zorge voor der zelve behoudenisse gedraagen. *ibid.* Reeden om welke niet het minste van dezelve magh werden gebrooken. 181. Verdighte miraculen aan de steenen van dat huys geschied. *ibid.* Voorbeelden daar van door des Autheurs proeve valsch bevonden. *ibid.*

Te *Lorette* zietmen niet dan lieden die geld vorderen. 187.

Lucoisen, slaan een stuk geld onder den naam van Jesus Christus. 123.

M.

M*Adonina*, ofte lieve Vrouwen munte in Italien. 123. Aardige scherzinge van de Koninginne Christina daar over, *ibid.*

P. *Maimbourgs* Boeken tegens Calvinus ende Luther, wat die behelzen. 92.

Markten,

Markten, in Italien, 'savonds altoos vol volk. 321.

Markt predikers, in Italien. 321. Op wat wijze dezelve leeren. *ibid.* Dat zoo toegaat, dat men haar wel Geeſtelijke Jan-pottage'es magh noemen. 322. Godslaſterlijk gevolgh door de Moniken daar uyt getrokken, ende het zelve vernietight. *ibid.* Zijn zeer goddelooze Boeven, en voorbeeld daar van. 323.

Maria'es Beeld te Dijon, door S. Lucas geſchildert. 19. Aardige vindinge van een Prieſter om het zelve weder in wezen te brengen 20. Door een diergelijke voorval nietigh beweezen. 21. Natuurlijke reden daar van. 22. Aanmerkinghe over die Schilderye van S. Lucas. *ibid.*

Maria'es Beeld te Lorette, beſchreeven. 174. Het zelve werd dagelijks met andere kleederen voorzien. *ibid.* Pleghtelijkheyd daar omtrent gebruykelijk. *ibid.* Gedraaghzaamheyd des volks daar omtrent. 175. Met den Koninklijken toeſtel van het zelve 176. Ook van den Altaar daar het op ſtaat. *ibid.* Koſtelijke juwelen met welke het daagelijks werd omhangen. 178. Het zelve werd door enige getrouwt. 179. Eernamen aan het zelve gegeven. *ibid.*

Maget *Maria*, ſchrijft de Carmeliten haare kledinge voor. 265.

Maria'es Beeld, miraculeus, te Siena pleghtelijk, alle 40 jaren ontdekt. 347. Ontdekkinge buytens tijds van het zelve. 355. Door de Prieſters om hare baatzugt ende Bygeloof voort te zetten, uytgevonden. *ibid.* Een ander, meede miraculeus, door S. Lucas geſchildert, zijnde op den Bergh de la Guardia, buyten Boulogne, en proceſſie derwaarts. 367. 't Zelve is Patroneſſe van die Stad. *ib.* Grooten toeloop tot het zelve door het geheele jaar, ende heerlijke wegh derwaarts gemaakt. 368. Swarigheyd om dezelve te voltoyen. 369.

Maria'es Beeld te Milanen, van 50 tot 50 jaren ontdekt 396.

Voor *Maria*, de Maget, door een mensche verbeeld, knield niemand, maar wel voor het houte blok. 375. Schijnreden daar van. *ibid.*

S. *Maurs* ligchaam werd gezeght te Zuza te zijn. 50. Dat en andere zeght men ook in Vrankrijk te zijn. *ib.*

Minnefeesten, in Italien, wat die zijn. 228. Reeden van die naam. *ibid.* Een van dezelve, in de Kerke de Pace te Romen, beschreven 219. Verquistinge in waschkaarssen op de zelve. 272. Wijze op welke de Meestressen op die Feesten, in de Kerken, werden ingehaald. 232. Heylighschendinghe op die Feesten gepleeght. 237. Kostelijke bloemtuyltjens op dezelve uyt gedeeld, die dienen om minnebriefjens te behandigen. 274. Gedigten ter eere van de Meestressen werden, in plaatze van die van de Sanctinne, uytgestrooyt door de Kerke. 236. Aangenaam muzijk by die gelegentheyd. *ibib.*

Op de *Minnefeesten*, doen de Minnaars Missen, ter eere van hare Meestressen, zeggen. 235. Op dezelve werd zuykerwerk in de Kerken omgedeelt. 236. Hoe zigh de Vrouwen en Dochters op dezelve draagen. 238.

Missen (ziel hoedanigh werden uytgedeelt. 279. Priesters veghten om dezelve als Canaille. *ibid.*

Missen (ziel) 100, door het doen van een betaald. 282.

Valsch *Miracul* te Dijon, ontdekt. 23.

Miracul, te Florencen; Een Schilder zal Maria af beelden en valt in slaap. 125. Ontwaakende, vind het werk gedaan. *ibid.* Rijkdommen daar door verkreegen. 126. Bewijs van de valsheyd daar van. *ibid.*

Miracul, zeer gedenkwaardigh, over weynige jaren te Florencen voorgevallen. 130. Redenkavelingh over het zelve. 132.

Miraculen, verdighte, zijn zeer overvloedigh in Italien. 133. Gedaan door de Ezels die de Pelgrims naar Lorette voeren. 164. Valsche, omtrent de afgebrokene steenen van het Huys

te

te Loretto geschied. 181. Voorbeelden daar van, ende deselve valsch bevonden, *ibid.* Redenen om welke men dezelve heeft verdight. 184. Hoedanigh die noch dagelijks in Italien geschieden. 188.

Miracul, van een marmoren S. Marten, hoe die uyt de Kerke rijd om zijn vrienden te helpen. 195. Valsch, door den Auteur te Milanen gezien. 200. De Moniken maaken daar van evenwel een schilderye. 201

Miraculen, valsch, in het algemeen betraght. 201. Verdwijnen; door onderzoekinge, alle in rook 202. Werden tot Straatsburgh, door een Jesuit, voor eén teeken van de ware Kerke uytgeroepen. *ibid.*

Miracul, valsch, van het bloed van S. Januarius tot Napels. 204. Het zelve, omtrent het graf van S. Antonius van Padua. *ibid.*

Miraculen, hebben 3 hooftoorzaaken 188. Eerste der zelve. 189. Tweede. 190. Derde, nevens een vierde dat zeer lasterlijk is. 191.

Miracul, van de Zendinghsvaders in Italien. 108.

Molinos gevoelen, overeenkomende met dat van S. Catharina van Boulogne. 213.

Moniken, verstrikken de eenvoudige onder haar zeer Godlozelijk. 13. Te Milanen, doen een schilderye van een valsch miracul maken. 201. Haar zotternyen by het ontdekken van een crucifix, dat men zeyde gesprooken te hebben. 24. Der zelve misbruyk omtrent de uytwerkinge der inbeeldingen. 46. Haar gehoorzaamheyd door een staaltje aangeweezen. 61. Wonderen aard van een uyt dien hoop. 62.

Moniken (Gereformeerde) in het algemeen verdorven, ende de reeden daar van. 63. Raad daar teegen. *ibid.* Der zelve lafhertigheyd in het beschermen van haare voorreghten teegens den Paus. 70, Hardnekkigheyd in het verdeedigen der zelve teegens de Wereldlijke. *ibid.* Haar trouwe aan malkanderen in cas van misdaad. *ibid.*

Moniken bedienen zigh van de Inquisitie om haar wraak uyt te voeren. 70. Zijn oorzaak van de wraakzugt der Italianen. 76. Zijn zeer onbarmhertigh. 106. Haar listen om dat te bedekken. *ibid.* Idem om de Pelgrims uyt de Gasthuyzen te houden. 111. Vervolgh der zelve. 112. Zijn zeer liefdeloos, ook tegens die van haar Ordre. 116. Voorbeelden daar van. 117.

Moniken, in de Woestijne van Camaldula, zijn gastvry. 134. Haare stilswijgentheyd beschreven. 137. Ongemakken van dezelve, verzelt met ongerijmtheden. *ibid.* Dezelve op een belacchenswaardige wijze verdeedight. 138. Wat die in der daad is, ende haare quade gevolgen. 139. Die van Valombrosa onderhouden haar regul niet. 145.

Moniks Godslasterlijk bestaan om de miraculen te doen geloven. 192. Waar door hy een geheele Stad verleyd, ende zijne beurze vult. 193. Het zelve komt aan den dagh, ende werd niet gestraft. *ibid.*

Moniken, planten de valsche miraculen in de Kinderen. 195.

Moniken, haar inzight, in het besolliciteeren der Feesten. 239. Haar ydelheyd, is oorzaak der Feesten. 245. Het zelve door het eynde van een Pontificaal bewezen. *ibid.* Haar Wereldsheyd. 246. Konnen in Italien beeter by haare Meestressen koomen als de Wereldsche. 247.

Moniken en Priesters zijn een ende dezelve zoo langh het haar interest lijd. 280.

Moniken, in Italien, zijn oorzaak van de sleghte bedieninge des Woords, door de nalatigheyd der Parochianen. 295. Hebben de gaven des H. Geests onder malkanderen verdeelt. 296. Waarom zig in Italien zoo zeer tot het prediken begeven. 314. Hoe zy haare zoete invallen prediken. *ibid.* Tellen, in hare predicatien, onder de Outvaders, veele nieuwe. 315. Haar groot verderf in het alge-

algemeen. 318. Kuypen eenige jaaren te vooren om de beste Predikstoelen te hebben. 319.

Moniken en Priesters, misbruyken zeer godlozelijk zeekeren Psalm. 324. Houden de zendinge van de Priesters in vreemde Landen voor een teeken van de ware Kerk. 325.

Moniken, prijzen malkanderen eenmaal des jaars op den Predikstoel. 343. Leggen op dien dagh hare bitsheyd af, doch niet zoo of dezelve blijkt. *ibid.* Aardigh voorbeeld daar van. 344. Haar mengelmoes van kleederen. 352. Zijn noch beter uytvinders van Processien als de Priesters. 371.

Moniken en Priesters houden veel van Processien in hare Kerken, ende de reden daar van. 380. Scheppen groot vermaak in de zotternyen der Leeken op Kersnaght. 394. Trekken groot voordeel daar uyt. *ibid.*

Moniken, voldoen met haar geld niet dan hare driften. Zijn Paleysbouwers, ofte verspillen haar geld in zigh wel te onthalen. 407. In de Abdye van S. Michael in Bosco, onderhouden Hoeren in haar Klooster. 421. Hoe zy dezelve in het Klooster brengen, en haar dubbele kamers daar toe. 422. Zijn ongelovelijk rijk in Italien. 427. Zijn de ongeboudenste menschen van geheel Italien. 429. Schrikkelijke voorbeelden daar van. 430.

Monik, te Venetien, op overspel betrapt. 433. En naar verdiensten onthaald. *ibid.*

Moniken en Priesters in Italien zijn alle of onkuyssche Boeven of Zodomiten. 434. Aanmerkelijk voorbeeld daar van. 435. Die het geld ontfangen hoe die haare Kloosters besteelen. 437.

Monte Fiascone, heeft een Gasthuys dat wel bediend werd. 113.

Mysterieuse Leeraren, wie die zijn. 218. Hoedanigh zy haar omtrent hare Devotarissen dragen, en wat slagh van volk dat is. *ibid.* Die zy eyndelijk van al haar

goedontblooten, ende het zelve met apen-munt betalen. 219. Daar na voor Heyligen verklaren. *ibid.* Wijze op welke zy dezelve miraculen laten doen. *ibid.*

N.

H. N*agel* te Milaanen, 385.

Neefschap, der Cardinalen in Romen, wat dat zy. 409. Het zelve is overgegaan tot veele andere Geestelijken. 410. Is een kolk die veele goederen der Geestelijken insweleght. 411.

S. *Nicolaas* miraculeuze Olie, in Italien zelve niet geaght. 213.

O.

S. O*Do*, Abt van Clugny, groot Voortzetter der Gasthuyzen. 115. Werd door andere daar in gevolght. *ibid.*

Olie, miraculeuze, in Italien zelve niet geaght. 213.

Olivetanen, haare Kerke in Bosco. 240. Dezelve, hoewel schoon, werd, door nodeloze kosten, by gelegentheyd van het houden van een Pontificaal, noch meer verciert. *ibid.* Haar Abt begeeft zigh naar de Kerke om het Pontificaal te houden. 241. Hy komt by zijn Throon, ende beschrijvinge daar van. 242. Zijne vercierzelen, en hoe die gedraagen werden. *ibid.* De Juffrouwen bidden hem om noch een Pontificaal, dat hy haar belooft. 247. Hy doet toestel tot een tweede Pontificaal maken. 249. Bid met de Moniken om goet we'er op den dagh voor hetzelve geschikt. *ibid.* Den regen belet den voortgangh van het Pontificaal. 250. Aardigh ende kragtigh besluyt uyt dat alles tegens de Papisten. 252. Tot der zelver groote confusie en schaamte. *ibid.*

Ouders, hoedanigh bewogen werden haare Kinderen in een Kooster te steken. 246.

Overblijfzelen der H. in groote meenighte te Pisa. 124.

P.

KErke de *Pace* te Romen, beschreven. 229.

Paasschen, hoedanigh in Italien gevyert. 335. Predicatien op die Feestdagh zijn Comedien. *ibid.* Een der zelve te Boulogne gedaan. 336. Andere te Venetien. 338.

Paasch-eyeren, in Italien, door de Priesters gezegent; en op wat wijze. 340. Gierigheyd der Priesters daar omtrent, en waar toe die eyeren nut. 341. Dezelve werd groote eere beweezen. *ibid.*

Paghters, van het Vagevyer, lopen ook op het platte Land bedelen. 288. Aardigh voorval daar omtrent, doch godloos in zigh zelven. *ibid.*

Papen, hoedanigh de Protestanten in Italien afbeelden. 86. Hoedanigh alle de onverschillige dingen der Protestanten. 90.

Papisten swakheyd tegens de Protestanten, in het stuk der Leere. 91. Dulden te Romen en in Italien haar eygene boeken niet, welke zy tegens de Leere der Protestanten hebben geschreven. *ibid.* Reden van dat haar bedrijf. 92. Haare wonderlijke voorzorge ten eynde geene verboodene boeken in Italien zouden koomen, ende de reden daar van. 93. Misslagh wegens de liefde der Protestanten. 101.

Papisten, haar blindheyd ende de nalatigheyd, omtrent de Aflaten. 152.

Zeeker *Paus*, willende gaan bezien of de Lijken van S. Franciscus ende Dominicus, hand aan hand in haar graf stonden, werd met een haastige dood gestraft. 154. Waarom de Pauzen dat werk niet derven onderzoeken. *ibid.*

Papisten, haar Pelgrimagien, wederleght. 168. Haar waangeloof wegens de Capelle te Lorette. 171. Hare buytenspoorigheden daar gepleeght. 178.

Papisten, hare swaare blindheid ende voorbeeld daar van. 267. Des Auteurs bedenken daar over. 269. In Engeland,

geland, willen de buytenſporigheden van die in Italien niet geloven. 377. Laſteren gemeenlijk de Prieſters die hare zijde verlaten. 404. Wat kenteeken die geven om haar van de Proteſtanten te onderſcheyden, tot der laatſte voordeel. 443. Spreeken met veel meer bitterheyd van de Proteſtanten dan die van haar. 445.

Zeeker *Parochiaan*, te Boulogne vind een aardigh middel uyt, om den wegh naar de L. Vrouwe van S. Lucus, voor een gedeelte, te doen voltoyen, door een Proceſſie hem van de Maget, in den droom voorgeſchreven. 369. Die door alle Parochianen van de Stad werd gevolght. 370.

Parochianen, haar nalatigheyd, is oorzaak van de ſleghte bedieninge des woords, in Italien. 295. Dezelve hebben daar nu geheel haar Reght tot den Predikſtoel verlooren. 296.

Paſquinade, tegens Sixtus V. Paus van Romen, gemaakt. 74.

Der *Pauzen* onfeylbaarheyd aardigh onderzoght, ende tegenwerpinge daar tegens. 50. Belacchelijk antwoord daar op onderzoght ende aanwijzinge van het reghte. 51.

Paus Innocentius XI. traght de vryheyd van der Ambaſſadeurs Quartieren wegh te nemen. 67. Aanwijzinge van de vrughteloosheyd van dat pogen. *ibid.*

Pauzen, hoe die zigh wreeken. 73. Hoe zeer zy van onzen Zalighmaker op aarde verſchillen. *ibid.* Staaltje van de Pauſſelijke wraake. *ibid.*

Pauſſelyke liſten om het volk in dwalinge te onderhouden. 85. Vreezen de nabuurſchap van Geneve zeer ende de reden daar van. 94.

Pauzelijke Legaten in Italien, ende derzelve gierigheyd. 95.

Pauſdoms aanſtaande eynde zoo de ſchriften der Proteſtanten in Italien konnen komen. 96.

Pauzen, dwingen de verblinde Papiſten tot de Pelgrimagien. 102. Door het voorbehou-

behouden van eenige zonden, door haar maar te vergeven. *ibid.*

Paus, is de grootste schacchelaar te Lorette. 188.

Pauzen, om wat reden roode Mutzen en de Cardinalen roode Hoeden draagen. 330.

Der *Pauzen* gierigheyd is oorzaak van de meenighte der Geestelijke Ordren. 425. Een van haar vernietight 3. Ordren te gelijk. 426. Als geld begeeren hebben de Moniken maar te dreygen, en voorbeeld daar van. *ibid.*

Pelgrimagien naar Romen zijn den oorsprongh der Gasthuyzen. 100.

Pelgrims-Brieven, valsche, door Eremijten geschreven. 106.

Pelgrims werd slordige spijze in de Gasthuyzen voorgezet. 108. Hebben het beter in de nieuwe als oude Gasthuyzen, ende de reden daar van. 113.

Pelgrims kledinge beschreven, nevens haar staf. 160. Wijdinge van de staven, hoe die geschied. 161.

Pelgrims, werden in de Steden van Italien ingehaald. 162. Halen de Pelgrimessen in de Steden in. 163. Eeten met dezelve, en praten niet dan ydelheyd. *ibid.* Leven zeer ongebonden en onstightelijk op hare reyzen. 165. Derzelver generaal onchristelijk leven. 167.

Pelgrimagien, met het doen der Protestanten vergeleeken. 167. Tot dezelve vergaderen de Handwerkslieden weekentlijk geld. *ibid.* Zijn het grootste vermaak in Italien. *ibid.* Die van de Vrouwen, aangepredikt voor Gods wille. *ibid.* Alle bewezen ydel te zijn. 170. Bestaan uyt veele grove Afgoderyen. 171.

Pelgrimagien naar S. Michael en S. Nicolaas in Bar. 221.

Pisa, H. Kerkhof aldaar, beschreven. 124. Lijken verteeren in het zelve in 24. uuren. *ibid.* Groote meenighte van H. Overblijfzels aldaar. *ibid.*

Pontificaal, beschreven. 239. Begin van het zelve. 240.

Pon-

Pontificaal, hoe het geschied door hooger Prelaten als de Abten. 244.

Predestinatie, teekenen daar van zijn het geven van Aalmoessen. 305. S. Franciscisci gordel of kleed te dragen, ende ook de liefhebberye van het muzijk. 306. Klughtspel daar over door een Monik aangevangen, dat veele lieden verlegen maakt. *ibid.*

Predicatie, aardigh, doch ergerlijk, van een Dominicaner Monik. 297. In Italien, geheel slordigh bediend. 294. Moniken zijn oorzaak van het zelve, door nalatigheyd der Parochianen. 295. Belacchelijke, door de Italianen zeer bemind. 300. Hoe in Italien verdeeld werden. 303.

Predicatien, op den Paaschdagh in Italien, zijn Comedien. 335. Een van dezelve te Boulogne gedaan. 336. Andere te Venetien. 338.

Predikinge, wie de gave daar van toekomt. 339. Heeft in Italien genoeghzaam geheel opgehouden. *ibid.*

Predikers, aan de Tralien, wie die zijn, en waar haar werk af maaken. 341. Luy en lekker leeven van dezelve. 342. Van zoete invallen in Italien. 314. Voorbeeld daar van, en der zelver wijze van doen. *ibid.* Hebben veel vryheid. 314. Zijn vol ydelheyd. 318. Een van dezelve brenght den H. Hieronymus valschelijk by. 316. Voorbeeld van hoe zy de Oudvaders naar hare pijpe doen danssen. 317. In Italien, zeer yverig in het beveelen van den nood der Armen. 304. Doch alleen om haar eygen belangh. *ibid.*

Predikstoelen, haare groote inkomsten, in een Vasten. 319.

Priesters te Turin zijn zeer ongeregeld in het zingen van haare Vesper. 55. Zijn de meeste Toekijkers in de gemeene Klugtspeelen. 57. Zijn met de Moniken oorzaak van de wraakzugt der Italianen. 76. Te Lorette, haar bedrog en gierigheyd in het doen der Missen. 78.

Als

Als Bestierders der Gasthuyzen in Italien; helpen dezelve verrijken. 104. Behoeven haar Getijden niet te leezen als zy haar Boek quyt zijn. 107. Hebben by alle H. Plaatzen in Italien groote gebouwen en vette kookens. 153.

Priesteren, haar misbruyk van de schilderyen in de Kerken. 200. Trekken groot voordeel uyt de Feesten. 239. En Moniken; leeven in Italien van de dooden. 270. Der zelver gierigheid omtrent de uyterste willen ten opzighte van het Vagevyer. 271. Wereldlijke, hoedanigh door een Edelman gehandelt in het bejagen der Zielmissen. 278. Vegten om de Zielmissen als Canaille. 279. Tot verliezen ende stelen van mankanders hoeden en mantels *ibid.* Zijn een en dezelve met de Moniken, zoo lang haar interest zulks lijd. 280 Vegten dikmaals in de Sacristien. *ibid.* Sloffigheyd der Bisschoppen is oorzaak van dat werk. 281. Besteelen zelf de Kelken. *ibid.* Malkanderen in Italien lasterende zeggen alle de waarheyd. *ibid.* Betaalen 100. Ziel missen door het doen van eene. 282. Verpaghten in Italien het geld voor de zieltjens in het Vagevyer. 286. Onbeleeftheyd der Invorderaars van het zelve. 287. Spreecken tot de stervende niet dan van het Vagevyer. 292. Wat het zy dat zy behoorde te doen. *ibid.*

Priesters en Moniken, groot verderf in het algemeen. 318. Houden de zendingh in vreemde Landen voor een teeken van de waare Kerk. 315. Misbruyken zeer godlozelijk een Psalm. 324. Zijn erghlistigh, om het volk; door malkanders voorbeeld, tot geeven aan te porren. 349. Deelen het offergeld van de Processien 350. Spaansche, ontfangen het offer van die van Siena, en gaan daar mede door. *ib.*

Priesters, werden gedankt en gepreezen voor de ontdekkinge van de miraculeuze Beelden buyten tijds, niet tegenstaande zy dezelve

hebben

hebben uytgevonden door gierigheyd ende om het Bygeloof te vermeerderen. 356. Kaatzen met de Moniken, in dat werk, malkanderen den bal toe. *ibid.* Reghten veel apenſpel te Siena aan om het Feeſt van het Sacrament te vyeren. 362. Hoe de onkoſten door haar in de Proceſſien gedaan, weten te vergoeden. 366. Ende Moniken houden veel van Proceſſien in haare Kerken, ende de reden daar van. 380. Haar traagheyd om in de Rogatie te verſchijnen. 381. Straffe teegens de ongehoorzaame, ende middel door de Prieſters daar teegens uytgevonden. *ibid.* Beſtaande in ter Herberge te gaan, terwijlen haar Confraters in de Kerke zingen. 382. Der zelve uyterſte middel is wijn by haar te draagen, of in de Kloosters te gaan eten en drinken. *ib.* Werden naar de Proceſſie gemonſtert. 383.

Prieſters, hebben een groote afkeer van de Rogatie Proceſſien. 384. Stellen haar ydelheyd in het doen geeſſelen van andere. 391. Loochenen in de Proteſtantſche Landen alle haare dwaasheeden in Italien. 392. Voorbeeld daar van door den Auteur bevonde. *ibid.* Italiaanſche en Franſſe, waar in die verſchillen. 402. In Italien, zijn alle of onkuyſſche Boeven of Sodomiten. 434. Aanmerkelijk voorbeeld daar van. 435. Verſpaaren het geld uyt haar buyk en leeren handwerken om by de Hoeren te konnen gaan. 439. Zeggen 3. a 4. Miſſen op eenen dagh. *ibid.*

Proceſſien bepaald. Werden in de Roomſche Kerke eerſt naar Paaſſchen begonnen. 346. Dezelve brengen de Reyzigers groot vermaak aan maar ook dierte in de Eetwaaren. *ibid.* Te Siena gehouden, ende ordre in dezelve. 350. Kleedinge van die in dezelve gaan. 350 Beſluyt van dezelve. 351. Andere door de Kinderen aangeſteld, ende de wijze op welke dezelve het Offer-geld bekoomen. *ibid.*

Der

Der *Processien* toestel, blijft te Siena veele daagen staan, naa verrightinge der zelve. 364. Wanschikkelijke gevolgen daar van. 365. Stellen de Christenen tot een spot voor de Ongelovige. 377. Zijn een steen des aanstoots voor Turken en Heydenen. *ibid.*

Processie, van den H. Nagel te Milanen. 385. Praghtigen toestel in dezelve. *ibid.* Van de Kruysdragers, ter zelver plaatze. 386. Haare kleedinge, ende dezelve met eenige Ketters vergeleeken. 387. Disciplineerders in dezelve. 387. Twee verbeeldingen des Heeren, en Aperyen in dezelve. 388. Hoedanigh beweerd door haare Voorstanders. 389.

Processie, door Gregorius I. eerst ingesteld. 399. Zijn stoffe van twist onder de Priesteren en Moniken. 400. Rangh in dezelve onderhouden, ende geveght over dezelve voorgevallen tusschen de Moniken. *ibid.*

Prophetessen der Papisten, zijn de welgelukzalige Dochters. 207. Staaltjens van hare openbaringen. 209. Derzerver godlooze verdightzelen. *ibid.* Yder Vrouwen Convent in Italien heeft'er een. 210.

Protestanten tegenwoordigheyd beteugeld de Fransche Geestelijkheyd. 57. Dit door de uytkomste bevestight. *ibid.* Waarom geen onderscheyd der Perzoonen hebben willen dulden. 62. Hoedanigh door de Papen in Italien werden afgebeeld. 86. Zeggende de laatste dat de eerste in Christum niet geloven. *ibid.* Hoe die door de Italianen benaamd werden. 90.

Protestanten, hebben de ware zendinge zoozer behoord te zijn. 329. Onderscheyd tusschen haar ende de Jesuiten in dat stuk. *ibid.* Liefde door de Papisten qualijk uytgeleght. 101. Wat die hebben in plaatze van Bedevaarden en Gasthuyzen. 120. Wat die doen in plaats van in Pelgrimagie te gaan. 129.

Protestanten, hoe die haar Godsdienst oeffenen. 252. Haar gevoelen, omtrent het koordeken van S. Franciscus. 262. Net afgebeeld. 267. Wat voordeel die aan de Paapsche Landen doen, in welke zy zijn. 378. Bedelen op een heel andere wijze als de Roomschgezinden. 444. Stightelijke wijze van de eerste, ende godlooze van de tweede. 445. Gevlughte, in Switserland, hare stightelijke gedraaghzaamheyd. 446. Merkelijke voorbeelden daar van. *ibid.*

Q.

Quartieren der Ambassadeurs te Romen zijn vry, ende oorspronk daar van. 66.

R.

Ré van Gophani, een vermaakelijken Bergh. 346.

Reductie, in het stuk van de Zielmissen wat het zy, ende nietigheyd daar van. 282. Ordre daar tegens gesteld door Paus Innocentius XI. 283. Door list der Moniken vrughteloos gemaakt. *ibid.*

Reine, een Sanctinne te Flavigny in het Auxerrois. 5. Het voordeel van dezelve, door de Cordeliers de Benedictijnen ontnomen. 6. Waar door dezelve drie armen bekomt. *ibid.* In hare miraculen is niets dan het geene natuurlijk is. 7

Rogatie Processien, hoe die te Milanen werden gehouden. 380.

Romen, schrijft zigh de naam van Heyligh toe. 68. Het hedensdaaghsche verschild veel van het oude. 293.

Roomsche Hof, zeer net beschreven. 408.

Roomsche Kerke, heeft twee dood-kleeden van onzen Zalighmaker. 58. Die zy beyde voor goed keurd. 59. Onhebbelijkheyd van dat werk. *ibid.* Hoe die zoude konnen geruïneert werden. 89. Begind haare Processien na Paasschen. 346.

Roomschgezinde, haar oordeel,

deel, wegens het gelove der Protestanten. 2. Ook wegens de zelfstandige veranderinge des Sacramants. *ibid.* Het zelve beantwoord, ende haare beweeringe daar tegens. *ibid.* Die beweeringe door de ondervindinge wederleght. 3.

Der *Roomschgezinde* beklagelijken staat naar de ziele. 4. Derzelve Godsgeleerden godloze stellinge ende de reden daar van. *ibid.* en 9. Derzelver gevoelen van de kinderkens die zonder Doopzel sterven. 16. Haar liefde in de Italiaansche Gasthuyzen. 101. Hare grove dwalinge omtrent de vereeniginge van de ziele met God. 213.

Roomschgezinde, hare groote verblindheyd. 261. Net afgebeeld. 266. Haar misbruyk van de uytterste willen, ten opzighte van het Vagevyer. 271. Door een beklagelijk verhaal bevestight. 272.

S. *Romuald*, steld een nieuwe Geestelijke Ordre in. 133. Hy deeld dezelve in twee'en. 134.

S. *Rosa*, te Viterbo, verhaal van dezelve. 211. Haare belacchelijke Prophetie, die vervult wert *ibid.*

Rosenhoedeken, oorsprongh van het zelve. 263. Waar in het bestaat. *ibid.* Lasterlijk bygeloof daar omtrent, ende het Pater noster. 264.

Rovers, op het Appenijnsche Geberghte besteelen des Autheurs Reysgezel. 100.

S.

SAcramenten ende het woord Gods zijn de ziele der Kerke. 293.

Sacraments Feest, waarom ingesteld. 360. Hoe in Vrankrijk, hoe in Duytsland, hoe in Italien, ende voor al te Boulogne gevyert. 361. Praghtigen toestel van de straten aldaar. *ibid.* Hoe de Grooten zigh daar op dragen. 362.

Sacrament, hoe het in de Processie verschijnd. 364.

Sanēten, waarom in Italien bedekt werden. 348.
Sanētinnen, 3. welkers lijken noch geheel werden vertoond. 205. Lijken van andere, door de konst beeter bewaard, dan die van de Sanēten door miracul. 206.
Sanētinnen, in Processien door jonge Dochters verbeeld, doen hartelijk lacchen. 372. Van het oude Testament, welke Maria hebben voorgebeeld. 373.
Schilderyen, in de Kerken Godlozelijk misbruykt. 201.
Schilderyen van het Vagevyer in Italien. 289. Godloos gebruyk derzelve beweezen. *ibid.* Ander gruwelijk misbruyk derzelve. 290. Wijze, op welke zy die by de stervende gebruyken. 291.
Schriftuure, Heylige, zeer Godlasterlijk toegepast. 288. Reghtzinnige uytlegginge van dezelve. *ibid.*
Sendinge van Priesteren in vreemde Landen, voor een teeken van de waare Kerk gehouden. 325. Waare, zoozer behoord te zijn, is by de Protestanten. 328.
Sendinghs-vaders, alleen maar voor Italien. 329. Hoe dezelve zigh in haare zendinge dragen. 330. Haar ooghwit in Italien. *ibid.* Autheurs aanmerkinge daar over. 332. Hoe die hare zendinge besluyten, en miracul van dezelve. 333. By de Pharizeen vergeleeken. *ibid.*
Sermoenen, ziet Predicatien.
Siel missen, ziet Missen.
Siena, uytnemende in Bygeloof en in zuyverheyd van Talen. 356.
Sixtus V. Paus van Romen, zijn afkomst. 73. List van den zelven om den Autheur van zeekere Pasquinade te ontdekken. 74. Die hy zeer deerlijk mishandeld, waar door ook zijne Canonisatie belet wert. 75.
Speeltonneelen te Turin ende door geheel Italien, het geheele jaar door, op de Markten. 55. De meeste Toezienders zijn Moniken

ken en Priesters. 56. En werden het de beste geagt die daär van haar werk maaken. *ibid.*

Splugh, een Bergh in de Alvernus, hoe die bewoond werd. 311.

Spreekwoord, tot Romen, wegens de Geestelijke en Vrouwen. 12.

Soccolanti, een zoort van Franciscaaner Monikken, op den Bergh Alvernus. 146. Hebben de Gastvryheyd de zak gegeven. *ibid.* Onthaalen den Auteur en zijn gezellen zeer onbeleeft. 147. Veranderen van toon naa gedane dreygement van Aalmoessen in te houden. *ibid.* Werden in haare keuken al dobbelende betrapt. 148. Toonen den Auteur de byzonderheeden van den Alvernus. *ibid.*

Soldaaten, in de Processie der Kruysdraagers, gevolght van een levendige verbeeldinghe ons Heeren. 388.

Sweetdoek, ofte het H. Doodkleed van onzen Zaligmaker te Turin. 58.

T.

IN *Toscanen* de Inquisitie door de Franciscaanen bediend. 71.

Transubstantiati'es oorsprong 215. Waarom gemakkelijk in de Roomsche Kerk gesloopen. 216.

Turin is vol praghtige Kerken. 86. Canoniken en Priesters zijn daar zeer ongeregeld in het zingen van den Vesper. 54.

V.

UYterlijkheeden, hoedanig die de menschen verleyden beweezen. 219.

Uytwerkzelen der inbeeldinge, valsche, met de ware vergeleeken. 213.

Vagevyer, brengt de Geestelijken meer voordeel toe dan de miraculen. 189.

Vagevyer, verhandelt. 270. Misbruyk der Roomschgesinden dieshalven in hare uyterste willen. 271. Priesterengierigheyd daar omtrent. *ibid.* Godlooze leere als of de zielen in het

zelve de menschen zouden helpen. 274. Ongerljmtheden van die Leere. 275. De zielen in het zelve verkrijgen van God ongeoorlofde dingen, voor de menschen. *ibid.* Schilderyen van het zelve in Italien. 289. Godloos misbruyk van dezelve. *ibid.*

Vagevyers Leere is uytgevonden tot welwezen der Levende, ende niet der Stervende ofte Dooden. 292. Godlasterlijk gevolg. 308. Aardigh voorval in een predicatie daar over. 309.

Valombrosa, Woestijne op het Appennijnsche Geberghte, beschreven. 141. Stighter van dezelve. *ibid.*

Vasten, op wat wijze door de Italianen onderhouden 340.

Vesper, te Turin, zeer flordigh door de Canoniken en Priesters gezongen. 54.

Visconti, Cardinaal, is de eenige Herder die den Auteur in Italien heeft horen prediken. 334. Desselfs byzonderheeden in zijn prediken. *ibid.* en 335.

Vryheyd van de Quartieren der Ambassadeurs tot Romen ende den oorsprongh daar van. 66.

Venetiaanen, hoedanigh de Ketters straffen. 84.

L. *Vrouwen* beeld door S. Lucas geschildert te Dyon. 19. Aardige vindinge van een Priester om het zelve weeder in aanzien te brengen. 20. Door een diergelijk voorval nietig beweezen. 21. Natuurlijke reeden daar van. *ibid.*

L. *Vrouw* van leeven te Bologne, en haar Gezelschap. 161. Waar toe die van dat Gezelschap. haar verbinden. 162.

Vrouwen in Italien zijn zeer gehouden aan de Geestelijke die haar nogh eenige vryheyd laaten. 166. Van aanzien in Pelgrimagie gaande hoedanigh gekleed 162. Haare pragtige Pelgrims staaven. 163. Werden door de Pelgrims in de Steeden ingehaald. *ibid.* Eeten te zaamen en spreeken over de maaltijd niet dan van ydelheeden. *ibid.*

Vrouwlieden, gaan byna alleen in Italien te Biechte. 414.

Wa-

W.

WAter Moniken, een Geestelijke Ordre, wat haar werk was, ende vernietinge van dezelve. 426.
Weghwijzers, nodigh op het Appennijnsche Gebergte 98. Zijn zelve Rovers, 100
Wraake der Pauzen door een staaltje vertoont. 73. Der Italianen, door een wonderlijk voorbeeld beweezen. 432.
Wraakzught der Italianen waar uyt die spruyt. 75. Reden daar van door den Autheur uytgevonden. *ib.* Wat het meeste in dezelve is te veraghten. 76.
Wraakzugt der Italianen ende voor al der Geestelijke. 65. Redenen waarom die daar in uytmunten. *ibid.* Wat het zy dat die in Italien zoo light doet vallen, door voorbeelden aangeweezen. *ibid.*

Z.

Zielmissen. Ziet missen.

EYNDE.

REGISTER

Van eenige Nederduytze Boeken die gedrukt of te bekomen zijn by

ANTHONY SCHOUTEN.

Nieuwe Reyzen naar de Levant door de Heer du Mont. 4.
——— van P. d'Avril gedaan zedert den Jare 1685. tot 1692. 4.
Bedriegeryen der Papen en Moniken ontdekt door een Reyziger. 8.
Een der grootste gruwelstukken des Pausdoms ontdekt. 8.
Puffendorf Historien 2. deelen. 8.
Temple verscheyde Tractaten. 8.
Utrechtsche Consultatien 2. deelen. 4.
Goltsius verklaringe over den Eersten en Tweeden Brief Petri 2. deelen. 4.
Cleopatra 6. deelen. 12.
Munniks Praktijk der Heelkonst. 4. uyt het Latijn, in't Nederlands overgezet door D. Havart.
Grævius over de Cometen. 8.
Ovidius Nasonis Tristium ofte Treurgezangen in rijm overgezet door D. Havart. 8.
Leutholf Groot Toneel der Hedendaaghsche Wereld. 4.
Tractaat van steensnijden. 8.
Heynsius Melk-cuur. 8.
——— Wapenhuys der Gezontheyd. 8.
Tractaat der Christelijke Religie. 8.

cc
engr title

CK

